

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

DESMOND MORRIS

Sevmek Dokunmaktır

özelkitapgrubu

İnkılâp Kitabevi

Copyright
© 1985 - Desmond Morris

Türkiye'de yayın hakkı:
© İNKILÂP KİTABEVİ
Yayın Sanayi ve Ticaret A.Ş.
Ankara Cad. No. 95, İstanbul
Telf.: 522 28 51

Dizgi:
Odak Dizgi

Kapak Düzeni:
Derman Över

Baskı:
ANKA OFSET
Cemalnadir Sok. 24
Cağaloğlu-İSTANBUL
1991

ISBN 975 - 10 - 0305 - 9
90 - 34 - Y - 0051 - 0166

Sander Yayınları — Birinci Baskı: 1977
İnkılâp Kitabevi — İkinci Baskı: 1986
İnkılâp Kitabevi — Üçüncü Baskı: 1988

DESMOND MORRIS

Sevmek Dokunmaktır

(INTIMATE BEHAVIOUR)

Çeviren:

NURAN YAVUZ

4. BASKI

İnkılâp Kitabevi

Yayın Sanayi ve Ticaret A.Ş.
Ankara Cad. 95-İSTANBUL

GİRİŞ

“YAKINLAŞMAK” deyimi bedensel bir yakınlaşmayı da içerir. Daha başlangıçta yakınlıktan muradımızın bu olduğunu belirtmeyi gerekli görüyorum. Benim anlayışıma göre, “yakınlaşma” eylemi, iki kişinin bedensel olarak birbirleriyle bir ilişki kurmalarıdır. Elinizde tuttuğunuz kitap, bu tür yakınlaşmaların (el sıkışma, çiftleşme, sırta indirilen dostça bir şaplak, manikür ya da bir ameliyat) yapısını konu edinmiştir. İki kişi birbirine dokundukları zaman çok özel bir durum çıkar ortaya. İşte ben de bunu incelemeyi amaçladım.

Etoloji, yani hayvanlara özgü davranışları gözleme ve yorumlama dalında uzmanlaşmış bir zoologum ben. Uyguladığım yöntem de bu oldu. Yalnız bu kez kendimi insan denilen hayvanı incelemekle sınırladım ve insanların ne yaptıklarını –ne yaptıkları konusunda söylediklerini değil– gerçekten ne yaptıklarını gözlemeye koyuldum.

Görünüşte kolay bir yöntem bu –bir çift gözden başka bir şey gerektirmiyor– ama yüklendiğim iş sanıldığı kadar kolay değilmiş. Nedenine gelince, insan dilediği kadar kendini bir disiplin içine soksun, sözcükler, deyimler büyük bir inatla işin içine sızıveriyorlar ve önceden edinilmiş fikirlerden bir inatla işin de kolay olmuyor. Yetişkin bir insanın, insan davranışlarına, bu tür bir şeyi ömründe ilk kez görüyormuş gözüyle bakması elbette ki güç. Ancak, konuya yeni bir bakış açısı getirmek istiyorsak, böyle bir tutum benimsemek zorundayız. Davranış, nedenli bildik ve sıradansa, gözlemcinin işi de aynı oranda güçleşir. Üstelik, davranış ne denli “yakın”sa, duygusallık bir o kadar daha karmaşıklatacaktır işi. Bu da, gerek davranışta bulunanlar, gerekse gözlemci için önemli bir engeldir.

Çok ilgi çekici ve önemli olmalarına rağmen, sıradan insan “yakınlaşmaları” konusunda pek az araştırma yapılmış olmasının nedeni de budur belki. Dev pandaların koku salgılayarak mülkiyetlerindeki toprakları sınırlamaları, ya da yeşil ahouchi’lerin yiyeceklerini gömme alışkanlıkları konusunda, bilimsel, objektif bir araştırma yapmak elbette ki “annenin öpücüğü” ya da “sevgilinin sarılığı” gibi “iyi bilinen”, insanlara özgü davranışları incelemekten çok daha kolay, çok daha rahat bir iştir. Ancak, gün geçtikçe kalabalıklaşan ve yabancılaştıran bir toplumsal ortamda, kişiler

arası ilişkilerin değerlerini yeniden gözden geçirmek gereği gittikçe önem kazanıyor. Yoksa, çok kısa bir zaman sonra, acıklı bir sesle, "Sevgi nelerde?" diye özlem dolu bir soru çıkıverecek dudaklarımızdan. Biyologlar bu "sevgi" sözcüğünü kullanmaktan hiç hoşlanmazlar, sanki "sevgi" kültürel yolla edinilmiş bir tür aşırı duygusallık ifadesiymiş gibi. Oysa sevgi, biyolojik bir gerçektir. Sevgi sözcüğünün akla getirdiği kişisel, duygusal ödülleri, ya da ona yakıştırılan ıstıraplar derin ve esrarlı olabilir, bunları bilimsel olarak incelemeye kalkmak güçtür kuşkusuz, ama sevginin dışardan gözlemlenebilen -sevgi gösterileri- kolayca ayırdedilebilir ve bu davranışların da herhangi diğer bir davranış gibi incelenmemesi için bir neden yoktur.

Denilmiştir ki, sevgiyi anlatmaya kalkışmak onu ortadan kaldırmak olur. Bence bu, yersiz bir iddiadır. Bir anlamda, sevgiye hakarettir. Yaşlanmakta olan, makyaj kutusuna batıp çıkmış bir yüz misali, sevginin parlak bir ışık altında yakından incelendiği takdirde foyasının ortaya çıkacağı mıdır söylenmek istenen? Oysa iki birey arasında güçlü bağlar kurulmasına yol açan bir sürecin gerçekliği yadsınamaz. Bu süreç binlerce diğer hayvan türünde de görebileceğimiz çeşitli bağları meydana getirir: Anaba-ba-çocuk ilişkisi, cinsel ilişkiler, yakın dostluk ilişkileri gibi.

Yakınlaşma: konuşma, görme ve hatta koku alma duyularımızı hareket geçirir, ama hepsinden önemli olan dokunmaktır. Sevmek, dokunmak demektir, bedensel temas demektir. Sık sık nasıl konuştuğumuz konusunda konuşuruz, bir şeyi "bizim gördüğümüz gibi görmek"ten söz ederiz, ama nedense nasıl dokunduğumuz konusuna hemen hiç dokunmamışızdır. Belki de dokunma en temel duyumuz olduğundan -Duyuların Anası olarak adlandırılır- bu denli sıradan muamele görmekte. Ne yazık ki, üstelik fark etmeksizin, gittikçe daha az dokunur kişiler olmakta, gittikçe birbirimizden uzaklaşmaktayız ve bu fiziksel dokunulmazlık, beraberinde duygusal bir uzaklaşma getiriyor. Kadife eli demir bir eldiven içine hapsolmuş kentli, duygularına bile yabancılaşmakta.

Bu önemli sorunu ele almanın zamanı geldi artık. Bunu yaparken de elimden geldiğince kendi fikirlerimi kendime saklamaya ve insan davranışlarını bir zoologun nesnel görüşüyle açıklamaya çalışacağım. Kitapta açıklanan olgular, sanırım, okurun kendi başına bir sonuç çıkarmasını sağlayacak kadar ve yüksek bir sesle kendi adlarına konuşmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

YAKINLAŞMANIN KÖKLERİ

YETİŞKİN bir insan olarak, benimle çeşitli yollardan ilişki kurabilirsiniz. Sizin yazdıklarınızı okuyabilirim, söylediklerinizi dinleyebilirim; kahkahalarınızı işitebilir, yüzünüzdeki ifadeleri izleyebilirim; hareketlerinizi gözleyebilirim; sürdüğünüz kokuyu burnum algılar, nihayet beni kucaklayışınızı duyabilirim. Gündelik dilde bu karşılıklı alışverişleri, “temas kurmak”, “ilişkiyi sürdürmek” gibi deyimlerle tanımlarız. Oysa yukarıdakilerden yalnızca sonuncusunda “bedensel temas” söz konusudur. “Temas”, “ilişki” gibi sözcüklerin yazışmak, konuşmak, gözle işaretleşmek gibi eylemleri belirlemekte kullanılması, nesnel bir açıdan bakılınca, gerçekten garip, ama bir anlamda da açıklayıcı. Demek ki, bedensel temasın insanlar arasındaki ilişkilerin temeli olduğunu başından kabul etmekteyiz.

Bu konuda daha başka örnekler de var. Sözgelimi, “sarsıcı” bir olay yaşamış olmaktan. “dokunaklı” sahnelerden, “can yakıcı” sözlerden, dinleyici “tutmasını,” bilen bir konuşmacıdan söz ederiz sık sık. Bu örneklerden hiçbirinde gerçek fiziksel bir sarsılma, dokunulma, can yakma ya da tutma söz konusu değildir. Ama bu önemsizdir. Bambaşka koşullar altında, çeşitli duyguları, fiziksel temas deyimleriyle anlatmak doyurucu olmaktadır.

Bunu açıklamak kolay. Bebeklik çağında, daha konuşamaz, yazamazken, tek anlatım yolumuz bedensel temastı. Anne ile doğrudan, fiziksel bir ilişki kurmak çok önemliydi ve bu elbette ki üzerimizde bir iz bırakmıştı. Daha da önceleri, anamızın karnındayken, değil konuşmak, göremez, koku alamazken, dokunmak, kuşkusuz yaşamımızdaki en önemli unsurdu. Birer yetiştikkin olarak, diğer yetişkinlerle fiziksel temas kurarken çoğu kez garip ve tutuk davranmamızın nedenlerini anlayabilmek için en başlangıca, analarımızın karnında daha üç beş aylık birer ce-

ninkenki halimize dönmek gerekir. Dölyatağı içindeki yakınlaşma, ki hemen hiçbir zaman önemsenmemiştir, çocukluk çağımızdaki yakınlaşmaları bize açıklayabilecek olan anahtardır. Yetişkin yaşamımız boyunca bizi şaşırtan, üzen, aklımızı karıştıran yakınlaşmaların gerçeklerini ise, çocukluk çağımızdaki önemsemediğimiz, sıradan saydığımız yakınlaşmalarda aramak doğru olacaktır.

Canlı bir varlık olarak algıladığımız ilk izlenimler, dölyatağının koruyucu duvarına dokunduğumuzdaki yakın, fiziksel temas duyumu olmalıdır. Bu dönemde, gelişmekte olan sinir sisteminin en sık algıladığı, dokunma, basınç ve hareket duyularının çeşitli biçimleridir. Doğmamış bebeğin bütün derisi, dölyatağının ılık sıvısı ile temas halindedir. Bebek büyüdükçe, gelişen bedeni, anasının dokuları üzerinde daha çok basınç yapar, onu saran dölyatağının yumuşak kucaklaması her hafta daha güçlü, daha güven verici bir sarmalayışa dönüşür. Bunlardan başka bütün bu dönem boyunca bebek, anasının ciğerlerinin ritmik soluk alışlarının basıncını duyar ve annesi yürürken, yumuşak, düzenli bir çalkantı içinde bulur kendini.

Gebeliğin sonuna doğru, doğumdan önceki üç ay boyunca, bebek ses duyabilmektedir artık. Göremez, koku ve tad alma duyuları daha gelişmemiştir, ama dölyatağının kör karanlığında dışardan gelen sesleri rahatlıkla algılayabilmektedir. Annenin karnı yakınında yüksek, tiz bir gürültü olursa eğer, bebek ürker ve yerinden sıçrar. Bu hareketin yüksek duyarlılıkta aygıtlarla saptanması mümkündür, bazı hallerde annenin de duyabileceği kadar güçlü olur bebeğin kıpırtısı. Demek ki, bu dönemde bebek, anne kalbinin düzenli atışlarını, dakikada yetmiş iki kere çarpan yüreğinin sesini, rahatlıkla dinleyebilmektedir. Bu ses, dölyatağındaki başlıca yaşam-belirleyen-ses” olarak bebeği “damgalayacaktır.”

Öyleyse yaşamla ilgili ilk gerçek deneyimlerimiz bunlar: Bizi tümüyle kucaklayan ılık bir sıvı içinde yüzmek, hareket halindeki bir bedenle uyum içinde sallanmak ve atmakta olan bir kalbin sesine kulak vermek. Bu duyularla ve rakip sayılabilecek başka dürtülerin bulunmadığı bir ortamda, uzun süre yaşamış olmak, beynimizde kolay silinmeyecek izlenimler bırakmıştır; güvenlik, rahatlık ve durağanlık izlenimleri.

Dölyatağı içinde yaşanan bu cennet hayat. ne yazık ki, bir gün ani ve acı bir biçimde, bizlere ömür boyu unutamayacağımız bir şok yaratarak son bulur: Doğarız. Dölyatağı, birkaç saat gibi kısa bir zamanda sıcak bir yuva olmaktan çıkıp, gerilen, sıkışan bir kas yığınınına dönüşür: Atletlerin pazularından bile güçlüdür o anda: İnsan bedeninin en büyük ve en güçlü kası hareket halindedir. Başlangıçtaki tembel kucaklayış zamanla güçlü, güven verici bir sarmalayışa dönüşmüştür. Şimdi ise ezi- ci bir sıkıştırma- dır bebeğin karşı karşıya kaldığı. Yeni doğmuş bebek, mutlu bir gülüş değil, zavallı bir işkence kurbanının ger- gin, çarpılmış ifadesini taşır yüzünde. Bunca zamandır gözü yollarda ana babanın kulağına tatlı bir musiki gibi gelen haykı- rışları, kör bir paniğin sesidir; yakın bir bedensel temastan ko- parılmışlığın çığırıdır.

Doğum anında bebek, dökük, yumuşak ve ıslak kauçuk gö- rünümündedir, ama derhal toparlanır, boğulur gibi bir hareketle ilk soluğunu alır. Arkadan, beş altı saniye sonra, ağlamaya başlar. Baş, bacakları, kolları gittikçe artan bir hızla hareket etmeye başlar ve bunu izleyen otuz dakika boyunca, kaslarını gererek, bir yerlere tutunmaya çalışıp çabalayarak, yüzünü bu- ruşturup haykırarak durumu protesto eder. Ta ki, iyice yorgun düşüp uzun bir uykuya dalanadək.

Acıklı olay, bir süre için ertelenmiştir. Ama bebek uyandığın- da anasının dölyatağı içindeki rahatlığı yitirmenin acısını çıkar- mak için, onunla yakın bir ilişki kurmak, temas halinde olmak isteyecektir. Bu yakınlığın dölyatağı sonrası dönemdeki karşı- lıklarını bebeğe anne, ya da anneye yardımcı olanlar vermeye çalışırlar. Bunun çeşitli yolları vardır. En bildik, akla ilk gelen, dölyatağındaki kucaklayışın yerini anne kolları arasında tutul- manın almasıdır. İdeal “anaç” kucaklayış, bebeği sarmalar, so- luğuna engel olmamak koşuluyla, bedeninin mümkün olduğun- ca geniş bir yüzeyinin anasının bedeniyle temas halinde olma- sını sağlar. Bebeği kucaklamakla tutmak arasında çok büyük bir fark vardır. Beceriksiz bir yetişkin, bebeği bedeniyle en az temas halinde tuttuğu zaman, bu kucaklayışın rahatlatıcı olmak bir yana, onu daha da tedirgin ettiğini hemen anlayacaktır. Anasının göğsü, kolları ve elleri, dölyatağındaki tüm sarmalayış- ı yeniden yaratabilmek için her şeyi yapmalıdır.

Bazen kucaklamak da tek başına yeterli olmayabilir. Dölyatağı benzeri başka unsurlar da gerekebilir. Nedenini pek bilmeden, anne, bebeği kollarında sallamaya başlar. Bu hareketin yatıştırıcı etkisi büyüktür, ama yeterli olmazsa, anne ayağa kalkıp, bebek kolları arasında dolaşmaya başlayacaktır. Zaman zaman hoplatmak gereğini de duyabilir. Bütün bu yakınlaşmalar, huzursuz ya da ağlamakta olan bebek üzerinde olumlu etki yapar. Nedeni de, görünüşe bakılırsa, bebeğin doğumdan önce alışık olduğu bazı ritmlerin birer kopyası olmalarıdır. İlk akla gelen, bebek dölyatağı içindeyken anasının yürüyüşü sırasında yaşadığı sallantının tekrarı olmalıdır. Ama burada dikkat edilmesi gereken bir ayrıntı var. Hız yanlıştır. Sallama hızı, normal yürüyüş hızına kıyasla yavaştır. Dahası, “bebeği gezdirmek” normal yürüşüye kıyasla çok yavaş yapılır.

Beşiklerin ideal sallanma hızını bulmak için bazı deneyler yapılmıştır. Sonuçta, beşikler çok yavaş ve çok hızlı sallandıklarında bebekler üzerinde hemen hiç bir yatıştırıcı etkileri olmadığı anlaşılmıştır. Ancak, mekanik olarak işletilen ve dakikada altmış ile yetmiş kez sallanan bir beşiğin bebek üzerinde ani, yatıştırıcı bir etkisi olmuş, gözlemlenmekte olan bebekler birden sakinleşmişler ve ağlamaları kesilmiştir. Her ne kadar annelerinin bebeklerini kolları arasında sallama hızları hayli farklılık gösterirse de, tipik “bebek sallama hızı” yukarıda sözü edilen deneydeki hıza çok yakındır. “Bebeği gezdirmek”te de hız hemen hemen aynıdır. Normal yürüyüş hızı ortalaması ise, genellikle dakikada yüz adımdan fazladır.

Görülmektedir ki, bu yatıştırıcı hareketlerin, dölyatağı içindeyken duyulan sarsıntılara benzediklerinden yatıştırıcı oldukları söylenebilirse de, hız konusunda başka bir açıklama gereklidir. Doğmamış bebeğin, annesinin yürüyüşü dışında, tanıyabileceği iki ritmik hareket söz konusudur: Annenin soluk alıp verirken inip kalkan göğsü ve kalbinin düzenli atışları. Soluklanma hızının dakikada on ilâ on dört olduğu düşünülürse, biraz fazla yavaş olduğu görülür. Ama kalp atışlarının hızı –dakikada yetmiş iki– tam aranılan ritmi vermektedir. Bebek tarafından işitilerek ya da hissedilerek algılanan bu ritm, yitirdiği cennet hayatını hatırlattığından, doğum sonrasında onu yatıştıran başlıca unsur olmaktadır.

Bu görüşü destekleyen iki kanıt daha var. Birincisi, yapılan deneyler sırasında kalp atışları banda alınıp bebeklere dinletildiği zaman bütün sallama, pırpırlama hareketlerinden daha etkileyici olmaktadır. Eğer banda alınmış kalp atışları daha hızlı bir tempoda çalınır, sözgelimi yürüyüş hızı olan dakikada yüze çıkarılırsa, yatıştırıcı bir unsur olmaktan çıkmaktadır. İkincisi, daha önce *Çıplak Maymun*'da da belirttiğim gibi, dikkatli gözlemler annelerin bebeklerinin başlarını sol göğüslerine yasladıklarını, yani kendi kalplerine mümkün olduğunca yakın tuttuklarını ortaya çıkarmıştır. Bu anneler yaptıkları hareketin nedenini bilmeseler bile, bebeğin kulağını kendi kalp atışlarını kolayca dinleyebileceği bir biçimde bedenlerine yaslamakla, başarılı olmaktadır. Bu davranış, gerek sağ ellerini kullanan, gerekse solak annelerde de görüldüğünden, tek açıklama kalp atışlarıyla ilgili olduklarıdır.

Elbetteki bu bulgular, kalp atışı hızında mekanik olarak sallanan ya da sürekli olarak atan kalp sesi veren bir teyp takılı beşikler yapmak zahmetine katlanacak herhangi bir açığöz tarafından değerlendirilebilir. Her iki özelliğin de bir arada sunulduğu lüks model beşik daha da etkili olacaktır kuşkusuz. Böylece bezmiş ve yorgun anneler de düğmeyi çevirip bebeklerini otomatik olarak uyutma olanağını bulacaklardır. Tıpkı çamaşır makinesi sayesinde bebeğin bezleri sorununu hallettikleri gibi.

Bu tür aygıtların piyasaya çıkması çok yakındır ve çağımızın işi başından aşkın annelerine büyük yardımları dokunacaktır. Ancak, fazlasıyla kullanılmaları halinde ortaya önemli bir tehlike çıkar. Doğru; mekanik de olsa bir yatıştırıcı, hiç yoktan iyidir. Bu, hem bebeğin sağlığı, hem de annenin sinirleri açısından gereklidir ve anne gerçekten beşik sallayacak zamanı bulamıyorsa eğer, bu işi mekanik olarak çözümlemek yoluna gitmekte yarar vardır. Ancak, babadan kalma pırpırlama yöntemleri her zaman için karşıtlarından daha iyi sonuç vermektedir. Bunun iki nedeni var: Birincisi, makinenin hiçbir zaman annenin verebileceği kadarını verememesidir. Annenin başvurduğu yatıştırıcı yöntemler çok daha karmaşıktır ve ilerde ayrıntılı olarak inceleyeceğimiz bazı özellikler taşır. İkincisi, anne ile çocuk arasında, kucağa alış, kollarında gezdirme sırasında karşılıklı yakın-

laşma, aralarında gelişecek köklü bağın temeli olacaktır. Evet, doğumdan sonraki ilk aylarda bebek kendisine karşı dostça davranan her yetişkine olumlu tepki gösterir. Ona gösterilen bütün yakınlığı, kimden gelirse gelsin, kabul eder. Ancak, aradan bir yıl geçtikten sonra, bebek kendi annesinin kim olduğunu bilecek ve yabancıların yakınlaşma niyeti belirleyen hareketlerini itecektir. Bu değişiklik, çoğu bebeklerde beşinci ay sıralarında başlar, ancak ne zaman ortaya çıkacağını önceden kestirmek hemen hemen olanaksızdır. Önemli bir aşamadır bu çünkü daha sonraları gelişecek bağın gücü ve niteliği, bu dönemde anne ile bebek arasında oluşan bedensel temasın zenginliğine ve yoğunluğuna bağlıdır.

Açıkça görülmektedir ki, hayatî önemi olan bu dönemde mekanik annelere bel bağlamak tehlikeli olabilir. Bazı anneler nedense bebeklerini beslemekle, onları benzer yollardan ödüllendirmekle kendilerine bağlayacaklarını sanırlar. Oysa hal böyle değildir. Annesiz çocuklar ve maymunlarla yapılan deneyler, yetişkin çağda başarılı toplumsal davranışlarda önemli rol oynayan bu anne-çocuk bağının daha başlangıçta annenin yumuşak bedeniyle kurulan yakın ilişkiye bağlı olduğunu göstermiştir. “Uygur” kültürlerde sık sık rastlanan, “Küçük bebekler kendi başlarına ağlamaya bırakılmalıdır” öğüdünün, bu çarpık geleneğin, nasıl geliştiğini, yerleştiğini anlamak çok zor.

Bu son cümleyi dengelemek için şunu da ekleyelim ki, çocuk büyüdükçe durum değişir. O zaman anne aşırı koruyucu bir tutum benimser ve tam daha bağımsız hareket etmesi gereken bir dönemde çocuğu tutar, engeller. Bir annenin en yanlış davranışı, minicik bir bebeğe karşı yeterince koruyucu davranmamak, giderek onu disiplinli, sert bir düzene alıştırmak, sonra da, büyüyünce onu fazlasıyla koruyup, çocuğa ayak bağı olmaktır. Bu tutum, ana-çocuk arasındaki bağın gelişmesi olayının doğal düzenini ters yüz etmektir ve ne yazık ki, günümüzde en çok raslanan tutum da budur. Eğer büyük bir çocuk, ergenlik çağındaki bir çocuk, isyan ederse, ortada bir eğitime bozukluğu olduğunu hemen hiç araştırmaya gerek duymaksızın söyleyebiliriz. Dahası, olay patlak verdiğinde, artık çok geçtir; geriye dönüp başlangıçtaki hatayı düzeltmek olanağı yitirilmiştir.

Burada anlatmaya çalıştığım doğal düzen –önce sevgi, sonra özgürlük– yalnızca insana değil, diğer bütün primatlara da özgüdür. Anne maymunlar doğumdan sonra birkaç hafta yavrularıyla bedensel temas biçimindeki yakınlaşmayı hiç ara vermeksizin sürdürürler. Kuşkusuz, yeni doğmuş maymunların annelerinin yardımına ihtiyaç duymaksızın uzun süre onların bedenlerine asılı kalabilecek kadar güçlü olmaları burada önemli rol oynar. Goril gibi büyük boy maymunlarda bebeklerin kendi başlarına annelerinin bedenlerine asılabilmesi için doğumdan sonra birkaç hafta geçmesi gerekir, ama bundan sonra, hantal bedenlerine rağmen, yavrular bu işte büyük başarı gösterirler. Daha küçük maymunlar doğar doğmaz sarılırlar analarına. Bir keresinde, doğum anında, daha arka yarısı dölyatağının içindeyken, annesine sarılan bir yavru maymun görmüştüm.

İnsan yavrusu ise maymunlarla kıyaslanamayacak kadar beceriksizdir bu konuda. Kolları çelimsizdir, kısa parmaklı ayakları bu iş için hiç de elverişli değildir. Bu nedenle de anne için diğer hayvan türlerindeki kadar çok daha ciddi bir sorun yaratır. Doğumdan sonraki ilk aylar boyunca, bebeğin ve annenin bedensel temas halinde bulunmasını sağlayacak bütün fiziksel hareketleri, ikisi adına, anne yapmak zorundadır. Bebek, ancak atalarından kalma, evrimsel geçmişin bazı ilkel asılma ve sarılma hareketlerinin kalıntılarını tekrarlar ki bunların bugünkü durumunda hemen hiçbir pratik geçerliliği yoktur. Bu hareketler, doğumdan sonraki ilk iki ay boyunca görülür ve “kavrama refleksi” ile “Moro refleksi” olarak bilinir.

Kavrama refleksi erken gelişir. Daha dölyatağında altı aylıkken bebek güçlü bir kavrama yeteneği kazanmıştır. Doğumda, bebeğin avucuna herhangi bir cisim değerse, bu onun avucunu sıkıca kapamasına yol açar. Öyle ki, yukarı doğru çekildiği takdirde bu kavrayışına bütün bedenini taşıtmak mümkün olur. Ancak, maymunlarda olduğu kadar uzun bir süre kavrama durumunda kendini taşıyamaz, bir yere asılı kalamaz.

Mojo refleksini açıklamak için en sık başvurulan yöntem, bebeği altından destekledikten sonra ani olarak ve hızla, yukarıdan aşağı, düşürecekmişcesine, koyvermektir. Bu hareket yapıldığı zaman bebek derhal kollarını iki yana açar; elleri ve parmakları da alabildiğine açılıp gerilir. Sonra kollar, kendini

doğrultmak için bir kucaklayış beklercesine yeniden birleşir. Burada, atalarımızdan kalma ilkel asılma hareketinin kahntılarını açıkça izleyebiliriz. Bu hareketi yavru maymunlar hâlâ ve başarıyla uygulamaktadırlar. Son zamanlarda yapılan bazı araştırmalar bunu daha da açığa çıkarmıştır. Eğer bebek, düşmekte olduğunu hissettiği anda, ona tutunabileceği bir nesne de uzatılmışsa, kollarını hiç açmaksızın, doğrudan asılma pozisyonuna geçmektedir. Bu da annesinin kürküne tembelce asılmış bir yavru maymunun, annesi birdenbire yerinden sıçradığı takdirde göstereceği tepkinin aynısıdır. Yavru maymun bu gibi durumlarda annesine sıkıca sarılıp kendisini daha güvenli bir yere taşıması için ona yardımcı olur. İnsan yavrusunda ise, sekiz haftalık olana dek bu tepkinin kalıntılarını gösterecek kadar maymunluk kalmıştır.

Ancak, insan-anne açısından bu “maymunca” tepkilerin, bilimsel olmaktan öte hiçbir yararları yoktur. Zoologları ilgilendirebilir bütün bunlar, ama annenin sırtındaki pratik yükü hafiflettiklerini söyleyemeyiz. Öyleyse bu yükün altından nasıl kalkacaktır anne? Bunun bir kaç yolu vardır. “İlkel” olarak adlandırılan kültürlerin çoğunda bebek ilk aylar boyunca hemen hemen sürekli olarak anasının bedeniyle temas halindedir. Anne dinlenirken bile bebek ya onun ya da bir başkasının kolları arasındadır. Uyurken, aynı yatağı paylaşır. Çalışırken, dolanırken, bebeği bedenine sıkıca bağlamış olarak beraberinde taşır anne. Böylelikle de diğer primatların tipik özelliklerinden olan sürekli fiziksel temas kuralına uymuş olur. Ama çağdaş anneler için bu denli uzun süreli bir yaklaşıma söz konusu değildir.

Diğer bir yöntem de, kollar arasında tutulmadığı zamanlar bebeği sıkıca sarıp kundaklamaktır. Eğer anne, gece gündüz, bebeğini kolları arasında tutup onun kendi bedeniyle temas halinde olmasını sağlayamıyorsa, hiç olmazsa, yumuşak, sıcak kumaşlara sarıp, ona dölyatağındaki tüm sarmalayışın bir benzerini yaşatmaya çalışır. Bizler, genellikle giyimin bebeği sıcak tutmaktan öte bir yararı olmadığını düşünürüz, ama hiç de öyle değildir. Kumaşların sarmalayışı ve bebeğin bedeni ile temas halinde olmaları, en az sıcaklık kadar önemlidir. Ancak bu sargının sıkı mı, bol mu olması gereği konusunda ateşli tartışmalar süregelmektedir. Doğum sonrası ‘kumaştan-dölyatağı’nın sı-

kılığı konusunda tutumlar kültürden kültüre önemli farklılıklar gösterir.

Bugün Batı dünyasında sıkıca kundaklamak genellikle hoş karşılanmamaktadır, ve bebekler, doğar doğmaz, kaslarını dile-diği gibi oynatmasını engellemeyecek biçimde bolca kundaklanırlar. Uzmanlar sıkı kundaklanması halinde bebeğin, “ruhsal yönden baskı altına alınmış olacağı” konusunda endişelerini belirtmektedirler. Batılı okurlarımın çoğu şu anda bu uzmanlarla görüş birliği içindedirler sanırım. Ancak, kanımca, durum bir kez de yakından incelenmeyi gerektiriyor. Eski Yunan’da, Eski Roma’da bebekler kundaklanırdı ve en şiddetli kundak aleyhtarları bile bu kültürlerden “ruhsal baskıya uğramamış” hayli sayıda birey yetiştiğini kabul edecektir. İngiliz bebekleri onsekizinci yüzyıla kadar kundaklanırdı. Ruslar, Yugoslavlar, Meksikalılar, Laponyalılar, Japonlar ve Amerikalı Kızılderililer bebeklerini günümüzde de kundaklamaktadırlar. Son zamanlarda bu sorun bilimsel yönden de ele alınmış, kundaklanmış ve kundaklanmamış bebeklerin gösterdikleri rahatsızlık belirtileri, yüksek duyarlıktaki aygıtlarla ölçülmüştür. Sonuçlar, kundaklanmış bebeklerin gerçekten de daha huzurlu olduklarını, kalp atışlarının, soluklarının düşük bir düzeyde sürdüğünü ve daha az ağladıklarını göstermiştir. Bu, büyük bir olasılıkla, sıkıca kundaklamanın, doğum öncesi son aylardaki dölyatağı-içi sıkı sarmalanışı andırdığındandır.

Eğer bütün bu söylediklerimiz, tümüyle bebeklerin kundaklanmasından yanayız izlenimi uyandırdıysa, şunu da ekleyelim ki, hiçbir bebek, ne denli iri olursa olsun, dölyatağı içindeyken, arada bir tepinip tekmelemesini engelleyecek kadar sıkışık bir durumda değildir. Karnındaki bebeğin oynayışlarına tanık olmuş hiçbir anne, daha doğmamış bebeğin dölyatağı içinde kıpırdanamayacak kadar sıkıca “kundaklanmış” olduğunu söyleyemez. Bu nedenle doğumdan sonra çok sıkı olmayan bir kundak, bazı kültürlere özgü, gerçekten “kalıp gibi” kundaklardan daha doğaldır. Dahası, kundaklama taraftarlarının bu işi gerektiğinde fazla uzun bir süre devam ettirdikleri de görülür. İlk haftalar boyunca kuşkusuz yararlı olan kundaklama işlemi, aylarca sürdürülürse bebeğin kaslarının ve kemiklerinin sağlıklı bir biçimde gelişmesini engelleyici olabilir. Tıpkı doğmamış bebeğin günü gelince dölyatağından ayrılması gerektiği gibi, yeni doğmuş bebek de bir sonraki gelişim aşamasına geçebilmek

için kumaştan dölyatağını, zamanı gelince bırakmak zorundadır. Biz genellikle “erken” ve “zamanını geçirmek” deyimlerini doğum olayıyla ilgili olarak kullanırız. Oysa bu deyimleri çocukluk dönemindeki diğer bütün gelişim evrelerine uygulamak pekâlâ mümkündür. Bebeklikten ergenliğe kadar, bütün aşanılarda, çocukla ana arasındaki yakınlaşma, bedensel temas ve ilişki değişik biçimler alır. Bu farklılıkların, çocuğun bir yetişkin olarak başarı sağlaması üzerindeki etkileri büyüktür. Ana-baba tarafından belirli bir aşamada gösterilen yakınlaşma, o aşama için “erken” ya da “geç kalmış” ise, ufukta tehlike görüldü demektir.

Buraya kadar bebeğin yitirdiği dölyatağı dönemi yakınlaşmaları konusunda annenin ona nasıl yardımcı olabileceğini ele aldık. Ancak doğum sonrası ilk dönemdeki bütün rahatlatıcı davranışların, dölyatağı alışkanlıklarını devam ettirmekten öte gitmediğini söylemek yanlış olur. Bu uzantılar, bebekle kurulan ilişkilerin bir bölümüdür ancak. Aynı zamanda başka alışverişler de yapılmaktadır. Bebeklik döneminin yeni, kendine özgü rahatlık alışkanlıkları da yavaş yavaş yer etmeye başlamıştır. Anne tarafından sevilme, okşanma, öpülme, bebeğin bedeninin yumuşak, okşayıcı hareketlerle temizlenmesi, ovulması bunlardan bazılarıdır. Sonra, kucaklamak, yalnızca kollar arasına almak demek değildir. Anne, bebeği kolları arasında sıkıca tuttuğu sırada bir şey daha yapar. Ellerinin biriyle bebeği, düzenli ve yavaş hareketle pırpırlar. Bu hareket genellikle bebeğin bedeninin belirli bir kesiminde, sırtına uygulanır. Kendine özgü bir hızla ve kendine özgü bir güçle yapılır, ne çok yavaş, ne de çok hızlı. Bunun bebeğin “gaz çıkarması” için yapıldığını söylemek doğru olmaz.

Annelerin belirli bir bebek huzursuzluğu karşısında başvurdukları bir yöntem değil, çok daha yaygın, bütün annelere özgü temel davranışlardandır. Bebek her zamankinden biraz daha fazla yatıştırılma gereği duyduğunu belirttiği her durumda, anne kolları arasındaki bebeğin hafifçe sırtına vurmaya başlar. Çoğu kez buna sallama da eşlik eder ve anne yavrusunun kulağı dibinde yatıştırıcı kuş misali, yumuşak sesler çıkartmaya koyulur.

Bu yatıştırıcı davranışların önemi büyüktür; daha sonra da göreceğimiz gibi, bazen çok belirgin, bazen iyice biçim değiştirmiş olarak yetişkin yaşantımızın çeşitli aşamalarında tekrar tekrar ortaya çıkarlar. Bunları anne o denli otomatik bir biçimde yapar ki, hakkında hemen hiç söz edilmez, tartışılmaz. Dolayısıyla da, daha sonraki yaşantımızda oynadıkları önemli rol fazlasıyla küçümsenmiş olur.

Aslında, sırta ritmik ve küçük darbelerle vurma hareketi, hayvan davranışlarını inceleyenlerin "niyet-belirleyen-hareket" olarak adlandırdıkları türden hareketler sınıfına girer. Bunu açıklamak için hayvanlardan bir örnek gösterelim. Bir kuş uçmadan hemen önce, uçuş hareketinin bir bölümü olarak, başını sallar. Evrim süresince bu baş sallama diğer kuşlara uçmak üzere olduğunu haber veren bir işaret niteliği kazanmıştır. Gerçekten uçmadan önce, başını bir kaç kez ve belirgin bir biçimde sallayarak diğer kuşlara birazdan uçacağını haber verir, onları da uçmaya hazırlanmaya çağırır. Başka bir deyimle, uçmaya niyetli olduğunu belirtmektedir, bu nedenle de bu hareket, niyet-belirleyen-hareket olarak tanımlanır. İnsan-annelerdeki sırta vurma hareketinin de benzer bir biçimde özel bir temas-belirleyen-ışaret olarak geliştiğini, sıkıca sarılmak niyeti belirleyen bir işaret olduğunu söyleyebiliriz. Anne, her darbeye, "Bak, tehlike söz konusu olduğunda, korunmak için işte böyle sarılacağım sana, rahat et, üzülme," demektedir sanki. Her vuruş bu işareti vermekte, bebeği yatıştırmaktadır. Ama dahası var. Tekrar kuş örneğine dönelim. Eğer kuş, biraz ürkmüşse, ama uçup uzaklaşacak denli güçlü bir ürküntü değilse duyduğu, arkadaşlarını birkaç baş sallama ile uyaracak, ancak, gerçekten uçmak gereğini duymayacaktır. Yani, niyet-belirleyen-hareket işareti verdiği halde ardından gerçek uçuş hareketine geçmeyebilir. İnsanların yavrularının sırtına vuruşlarında da aynı şey söz konusudur. Sırta hafif hafif vurulur, biraz beklenir, tekrar vurulur, sonra tekrar ara verilir. Hareketin, tehlikeden korunmak için sıkıca sarılmak noktasına kadar götürülmesi gerekmez. Bu durumda annenin, bebeğe gönderdiği mesaj, "Bak, tehlike söz konusu olduğunda böyle sarılacağım sana,"dan başka, "Korkma, tehlike yok, eğer olsaydı daha sıkı sarılırdım," mesajını da yüklenmiştir. Bu nedenle tekrarlanan yatıştırıcı hareketin etkisi iki kat artmış olmaktadır.

Yumuşak bir sesle kuş misali sesler çıkarmak ya da mırıldanmak ise başka bir biçimde yatıştırıcı olmaktadır. Burada da bir hayvan örneğine başvurmakta yarar var. Bazı balıklar, saldırganlık belirtmek istedikleri zaman, bedenlerinin baş tarafını aşağı indirir, kuyruklarını yukarı kaldırır. Aynı balıklar herhangi bir saldırganlık duymuyorlarsa, bunun tam tersini yaparlar, yani başlarını kaldırır, kuyruklarını indirirler. Annenin çıkarttığı kuş benzeri sesler de aynı antitez kuralına uygun olarak işler. Bizim türümüzde tiz, kaba sesler, diğer birçok türden olduğu gibi, tehlike belirten işaretlerdir. Çığlık atmak, bağlamak, homurdanmak, kükremek memeli hayvanların kullandıkları başlıca acı, tehlike, korku ve saldırganlık ifadeleridir. Bu seslerin antitezi ton farklılıkları uygulayarak, insan-anne, bu durumların tam tersini, yani işlerin yolunda gitmekte olduğunu bebeğine iletir. Anne, “şakıması” sırasında, kelimeler de kullanabilir, ama bunların taşıdıkları anlamlar fazla önemli değildir. Önemli olan, çıkartılan seslerin yumuşak, kaygan, tatlı olmasıdır.

Dölyatağı sonrası dönemdeki bir diğer rahatlatma unsuru da bebeğe emmesi için sunulan meme başı ya da biberondur. Bebek, ilk kez yumuşak, ılık, kauçuk dokusunda bir nesnesinin ağzına sokulduğunu ve bunu emince içine ılık, tatlı bir sıvının aktığını duymaktadır. Ağız memenin ılıkliğini duyar, dil süütün tadını alır, dudakları yumuşaklığı kaydeder. Yaşamına bir diğer temel rahatlatıcı –bellibaşlı bir yakınlaşma– daha girmiş olur böylece. Bu da, daha sonraları, yetişkinlik döneminde, sık sık başka biçimlerde karşılaşacağımız önemli yakınlaşma unsurlarından biridir.

Bebeklik çağının başlıca yakınlaşmaları işte bunlardır. Anne yavrusunu kucaklar, taşır, sallar, pışpışlar, sever, okşar, öper, temizler, emzirir, onu tatlı, yumuşak seslerle avutur. Bu dönemde bebeğin gerçekten yaptığı tek etkin temas hareketi, emmektir. Ancak, bunun dışında yakınlaşmaya çağrı niteliğinde iki hareket daha yapar. Bunlarla anneyi yanına çağırmakta, onunla temas halinde olmak istediğini belirtmektedir. Ağlayarak, temasın başlamasını, gülümseyerek, temasın sürdürülmesini istediğini ifade eder. Ağlamak, “Buraya gel.”; gülümsemek, “Benimle kal.” demektir.

Ağlama eylemi bazen yanlış yorumlanır. Bebek genellikle aç olduğu, rahatsızlık ya da acı duyduğu zamanlar ağladığı için, ağlamanın bunlar dışında başka mesajlar da taşıyabileceği akla getirilmez. Bebek ağladığı zaman, anne otomatik olarak bu üç olasılıktan birini düşünür, oysa durumun böyle olması şart değildir. Mesaj, yalnızca, "Buraya gel"dir, nedeni belirtilmemiştir. Bebek, karnı tok, rahatı yerinde, ağrısı, sancısı olmadığı halde de ağlayabilir. Yalnızca annesi ile yakın olmak, onunla bedensel temas kurmak için ağlıyor olabilir pekâlâ. Annesi onu besler, rahatlatır, hiç bir sıkıntısı olmadığından emin olduktan sonra yerine bırakırsa, tekrar ağlamaya başlayabilir. Sağlıklı bir bebekte, bu tür ağlamaların biricik açıklaması, payına düşen bedensel yakınlaşmanın onu yeterince doyurmadığını, doyurulana kadar da ağlamakta direteceğidir. İlk aylarda bu konudaki istekleri anneyi yıpratacak denli güçlüdür ve bebek onu katlandığı zahmetlerden ötürü, çok çekici bir ifadeyle, o sevimli gülücüğüyle ödüllendirir.

Primatlar içinde gülümseyiş yalnızca insan yavrusuna özgüdür. Maymun yavrularında böyle bir ifade görülmez. Gereği de yoktur zaten. Annelerinin kürklerine kendi başlarına tutunabilecek kadar güçlüdürler ve anneleriyle diledikleri gibi yakın temas kurma olanağına sahiptirler. İnsan yavrusu ise bunu bece remediğinden, ne yapıp yapıp annesine sevimli görünmeli, onu yanına getirmeyi başarmanın yolunu bulmalıdır. İşte gülümse me, evrimin bu soruna bulduğu çözümdür.

Gerek ağlama gerekse gülümseme, ikinci derecede başka işaretlerle desteklenir. İnsan ağlaması maymunca bir biçimde başlar. Yavru maymunlar ağladıklarında, bir seri ritmik çığlık atarlar, ama gözlerinden yaş akmaz. Doğumdan sonraki ilk haftalar boyunca insan yavrusu da aynı biçimde gözyaşı dökm eden ağlar. Ancak bir süre sonra, sesle verilen işarete gözyaşları da katılır. Daha sonraları, yetişkinlik çağında, gözyaşı dökmek, kendi başına sessiz bir işarete de dönüşebilir. Oysa bebeklik çağında ağlama, sesli işaretle birlikte oluşur. Her ne dense, insanın primatlar arasında gözyaşı döken tek tür olması konusu pek ilgi çekmemiştir. Bunun türümüze özgü bir anlamı olması gerekir. Gözyaşı dökmek, her şeyden önce gözle görülür bir işarettir. Yanaklarımızın tüysüzlüğü akıp giden gözyaşla-

rının parıldamasına, dolayısıyla gözyaşlarımızın kolayca farke-
dilmesine yardımcı olur. Ama annenin gözyaşlarına gösterdiği
tepkide, “yavrusunun yaşlı gözlerini kurulamasında”, bir diğer
ipucu bulabiliriz. Bu davranış, yani yumuşak hareketlerle ya-
naklarındaki gözyaşlarının silinmesi, yakın bir bedensel temas
olanağı doğurur. Belki de inanılmayacak bir aşırılıkta gelişmiş
olan gözyaşı bezlerinin genç insan yavrularının yüzünü gözünü
su içinde bırakmasının ikinci işlevi bu yakınlaşmayı sağlamak-
tadır.

Eğer, bu öneri size biraz, “öküz altında buzağı aramak” gibi
göründüyse şunu hatırlatalım ki, insan-annenin, diğer bir çok
türlerdeki anneler gibi yavrusunu temizleme güdüsü güçlüdür.
Altını ıslattığında onu değiştirir, kurular. Gözyaşları da, sanki
duygusal bir gerilim anında anneyle benzer bir yakınlaşma
sağlamak için evrinmiş bir “altını ıslatma karşılığı” olabilir pe-
kâlâ. Gözyaşlarının, sidik gibi bedendeki artıkları dışarı atmaya
yardımcı olmak gibi bir işlevleri yoktur. Az miktarda salgılan-
dıklarında, gözlerin temizlenmesini ve korunmasını sağlarlar.
ancak oluk oluk akmaya başladıkları zaman toplumsal bazı
işaretler vermekten öte bir işlevleri yoktur. Dolayısıyla da bu
durumda, davranışsal açıdan yorumlanmadıkları doğru olur.
Gülümsemek gibi, gözyaşlarının da başlıca işi, görünüşe bakı-
lırsa, yakınlaşmaya çağrıdır.

Gülümsemenin beraberinde görülen ikinci derecedeki işaret-
ler ise, “civıldamak” ve kolları ileri doğru uzatmaktır. Bebek, sı-
rıtır, civıltı benzeri sesler çıkarır ve anneyle doğru, kendisini ku-
cağına almasını ister gibi, uzanır. Annenin buna verdiği karşılık
da aynıdır. O da gülümser, civıldar, uzanır, bebeğini kolları
arasına alır. Ağlama gibi gülümseme de doğumdan sonraki ilk
iki aydan sonra ortaya çıkar. Aslında, doğumdan sonraki ilk
aya “maymunluk dönemi” demek daha doğru olur. çünkü be-
beklerde insanlara özgü davranışlar ancak bu ilk haftalardan
sonra görülür.

Üçüncü, dördüncü aylara doğru, bedensel temas yeni biçim-
ler almaya başlar. Başlangıçtaki “maymunca” kavrama refleksi
ve Moro refleksi yerlerini çok daha bilinçli, *yöneltilmiş* kavra-
ma ve tutma biçimlerine bırakırlar. İlkel kavrama refleksinde,
bebek kendisine uzatılan herhangi bir nesneyi otomatik olarak

tutarken, artık tutmak, bebeğin ellerinin ve gözlerinin de yardımıyla, ilgisini çeken bir şeye uzanarak onu eline almaya dönüşmüştür. Çoğu kez ilgisini çeken nesne, annenin bedenidir, özellikle saç. Bu tür yöneltilmiş kavrama hareketleri beşinci aya doğru tam bir başarıyla uygulanır hale gelir.

Aynı biçimde, otomatik, bilinçsiz Moro refleksi de bebeğin daha bir uyum içinde annesine sarılmasına, hareketlerini onun pozisyonuna göre ayarlamasına dönüşür. Yöneltilmiş asılma altıncı ayda iyice yerleşmiştir.

Bebeklik çağını geride bırakıp, çocukların bir sonraki dönemini ele alırsak, başlangıçtaki bedensel temasın gittikçe azaldığını görürüz. Annenin bedeniyle temas halinde olmanın gereği gibi karşıladığı güvenlik ihtiyacı, gittikçe güçlenen bir rakiple, bağımsız hareket etme isteğiyle, karşılaşmaktadır artık. Dünyayı tanımak, çevresini keşfetmek istemektedir çocuk. Ve bu kuşkusuz, annenin kolları arasında gerçekleştirilebilecek bir iş değildir. Bebek başını alıp gidebilmelidir. Yakınlaşma ihtiyacına gem vurmalıdır. Ama dünya hâlâ ürkütücü bir yerdir: bir çeşit uzaktan kumandalı yakınlaşma biçimi bulunmalı, bir yandan bağımsızlık kazanılırken bir yandan da güvenlik sağlanmalı, sürdürülmelidir. Dokunarak haberleşme böylece yerini, yüksek duyarlılıkta bir görerek haberleşme sistemine bırakır. Kucaklanışın, kollar arasında tutuluşun sınırlayıcı güvenliğinin yerini daha az engelleyici bir güvenlik mekanizması olan değişik yüz ifadeleri alır. Kucaklaşmak, sarılışmak yerini, karşılıklı gülümsemeye ve insan yüzünün takınabildiği bütün diğer karmaşık ifadelere bırakır. Daha önceleri kucağa alınmak için çağrı niteliğindeki gülümseyiş, artık, kucağa alınmanın yerini tutmaktadır. Giderek, belirli bir uzaklıktan uygulanabilen bir kucaklaşma simgesine dönüşür gülümseme. Bu da bebeğe daha bağımsız hareket etme, bir bakışla annesiyle yeniden “temas” kurabilmek olanağını sağlar.

Bir sonraki önemli gelişme aşaması, çocuğun konuşmaya başlamasıdır. Yaşamın üçüncü yılında, bellibaşlı sözcükleri öğrenen çocuk, görerek kurduğu teması, koşarak pekiştirir. Artık çocuk ve anne birbirlerine karşı olan duygularını sözcüklerle anlatabilmektedirler.

Bu dönemde, başlangıçtaki temel yakınlaşma biçimleri, yani bedensel temasın çeşitleri, daha da azalmıştır. Kucaklanıp, okşanmak, “bebekçe” bir şeydir artık. Gittikçe artan keşfetme, bağımsız olma, ayrı, kendine özgü bir kişilik kazanma ihtiyacı, kucağa alınmak, öpülüp okşanmak dürtüsünün gücünü yitirmesine yol açar. Eğer ana-babalar bu dönemde temel bedensel temas biçimindeki yakınlaşma hareketlerini gereğinden fazla uygulamaya kalkarlarsa, çocukta korunduğu değil, üzerine abanıldığı duygusu uyanacaktır. Artık kucağa alınmak, dizginlenmek anlamına gelmektedir. Ana-babanın da bu yeni duruma kendilerini alıştırmaları gerekir.

Gene de bedensel temas tümüyle ortadan kalkmaz. Acı, korku, üzüntü duyduğu zamanlar, kucaklanma; aranılan, gerek duyulan bir şeydir hâlâ; bu gibi durumlar dışında da bedensel temasta bulunulur. Ancak biçimsel olarak hayli farklılık söz konusudur. Bebeği tümüyle sarmalayan kucaklayış eski halinin bölük pörçük kırıntılarına dönüşmüştür. Yarım kucaklama, eli omuza koyma, başı okşama ve el tutuşma yavaş yavaş belirmeve baslar.

Bu ileri-çocukluk çağı kendine özgü bir ikilemi beraberinde getirir. Keşfetme sırasında ortaya çıkan gerilimler, bedensel temas ve yakınlaşma gereksinimini artırmaktadır. Gereksinim azalmış değil, bastırılmıştır. Dokunarak yakınlık kurmak “bebekçe” olduğundan, geride bırakılmalı, ona dönülmemelidir. Oysa çevrenin koşulları bu gereksinimin sık sık duyulmasına yol açmaktadır. Bu durumun ortaya çıkardığı çatışma, yeni temas biçimleri, yeni bedensel yakınlaşmalar bulmaya, “bebekçe” olmayan davranışlara iter çocuğu.

Bu biçim değiştirmiş yakınlaşmaların ilk belirtileri hayli erken bir zamanda, bebeklik günlerinde görülür. İlk yılın ikinci yarısında, “geçiş dönemi nesneleri” olarak adlandırdığımız, cansız anne-benzeri nesneler bebeğin yaşamında yer tutmaya başlarlar. Bunların başlıcaları üç tanedir: Alışılmış bir biberon, yumuşak bir oyuncak ve yine yumuşak, örtü, çarşaf türünden bir kumaş. İlk bebeklik çağında, bunlar annesiyle olan yakınlaşmasının parçaları olarak bebeğin yaşamına girerler. O zamanlar bunlar anneye tercih edilen nesneler değil, onun bedensel varlığını hatırlatan şeylerdir. Anne olmadığı zamanlar onun

yerini tutarlar ve bebeklerin çoğu bu tür bir anne-kopyasına sarılmadan uyumamakta direnir. Örtü ya da oyuncak yatağında olmalıdır, yoksa uyku zamanı gürültü çıkar. Üstelik, istek açık seçiktir. O örtü, ya da o oyuncaktır istenilen, başkası değil. Benzerleri kabul edilemez.

Bu aşamada sözünü ettiğimiz nesneler, ancak annenin yokluğunda başvurulacak araçlardır. Uyku sırasında gerek duyulmasının nedeni de budur: Anne ile bedensel temas kopmuştur. Daha sonraları, bebek anneden bağımsız hareket etmeye başladığında, sevilen nesne, bir yatıştırıcı olarak önemini yitirmek bir yana, çok daha fazla önem kazanır. Bazı anneler bu durumu yanlış yorumlayıp, bebeklerinin gereksiz yere güvensizlik duyduğu kanısına varırlar. Eğer çocuk "ayısıyla" ya da "örtüsüyle" temas halinde olmak için dayanılmaz bir istek duymaktaysa –bu nesnelere her zaman özel adlar takılır! anne bunu bir geriye dönüş olarak yorumlar. Oysa, tam tersi söz konusudur. Çocuk aslında o anda, "Anneme sarılmak istiyorum. Ama bu "bebekçe" bir şey olur. Oysa bu ayıya (ya da örtüye) sarılırsam, hem güvenlik duyarım, hem de annemin kolları arasına sığınmaktan kurtulurum," demektedir. Bir uzmanın dediği gibi, "Geçiş dönemi nesneleri" annenin hoşla giden yönlerini hatırlatır, annenin yerini tutar; ama aynı zamanda yenisinden anne tarafından sarılıp sarmalanmak tehlikesine karşı bir savunudur."

Bebek büyüdükçe, aradan yıllar geçtikçe, bu yatıştırıcılar inanılmaz bir inatla çocuğun yaşamındaki yerlerini korurlar; bazı durumlarda, ergenlik-öncesi çağa kadar nüfuzlarını sürdürdükleri olur. Çok ender olarak yetişkinlik dönemine kadar uzananlara da rastlanır. Çırlçıplak yatağına uzanmış, "oyuncak ayısını" kucaklayan güzel genç kız fotoğraflarına hiç birimiz yabancı değiliz. "Ender olarak" dedim, ama bunu biraz açmakta yarar var. Bebeklikten kalma bir nesneyi birer yetişkin olarak yanımızda taşımak tutkusu gerçekten de, enderdir. Çocukluğumuz için böyle bir davranışta bulunuyor olmak, hoş değildir. Bu yüzden de, yetişkin yaşamımızda, bu anne benzerlerinin de bir benzerine bağlanmayı tercih ederiz: "Çocukça" anne-benzerlerinin yerini tutacak "büyüklüklere özgü" anne-benzerlerine bağlarız. Bebeğin her yere beraberinde taşıdığı yatak örtüsü, bir kürk paltoya dönüşünce, bunu saygıyla karşılarız.

Büyümekte olan çocuğun başvurduğu bir diğer biçim değiştirmiş yakınlaşma da, itişe kakışa oyun oynamaktır. Eğer, kucaklanıp okşanmak bebekçeyse ve ihtiyaç gene de olduğu yerde duruyorsa, ana-babanın bedenine öyle bir biçimde yakınlaşılmalıdır ki, bu dışardan bakıldığında bir kucaklanmayı andırmasın. Ve böylece kuçaklaşma, güreşe dönüşür. Ana-babayla oyunla karışık dövüşmek, el şakası, “saldırgan gençlik” maskesi altında, çocuğun bebeklik çağından kalma yakınlaşma ihtiyacını giderir.

Bu biçim değiştirmiş yakınlaşma o denli tutulur ki, geç-ergenlik çağında bile, çocuk ile ana-baba arasında oyun-güreşler sürdürülür. Daha da sonra, yetişkinler arasında, kola dostça bir çimdik atmak ya da sırtta yumruk indirmek biçimini alacaktır. Ancak, çocukluk çağındaki oyunla karışık dövüşmenin bedensel yakınlaşma ihtiyacını gidermekten öte nitelikleri de olduğunu belirtmeliyiz. Bu itiş-kakış arasında bedensel olanakları araştırmanın ve yeni yetenekler kazanmanın yanısıra, fiziksel yetenekleri deneme ve bol bol bedensel dokunma da söz konusudur. Eski, bildik fiziksel olanakları tekrarlamak, yeni keşiflerin yanında önemsiz görünse de, bu duyumları yeniden yaşamak sanıldığından önemli bir yer tutar bu tür oyunlarda.

Ergenlik çağıyla birlikte yeni bir sorun çıkar ortaya. Ana-baba ile bedensel temas daha da kısıtlanmıştır. Babalar artık kızlarının eskisi kadar “oyuncu” olmadıklarını farkederek. Oğlan çocuklar analarının yanında bedenlerinden utanır olurlar. Bebeklik sonrası dönemde, bağımsız hareket etmek ihtiyacı ortaya çıkmıştır; şimdi ise, ergenlikte, bu ihtiyaç artarak beraberinde yeni ve güçlü bir istek getirir: Mahremiyet (Gizlilik).

Eğer bebeğin gönderdiği mesaj “Beni sıkı tut”, çocuğun ilettiği mesaj, “Beni yere bırak” ise, ergenlik çağındaki mesajı da, “Beni rahat bırak”tır. Bir psikanalist, ergenlikte genç insanın “kendini diğer insanlardan ayırmak, bu dönemden itibaren ailesinin diğer üyeleriyle ilişkilerini bir yabancıymışçasına sürdürmek” ihtiyacından söz etmiştir. Bu açıklamada, söylenmek istenilen iyice anlaşılabilir diye, durum abartılmıştır. Ergenlik çağındakiler çevrelerindeki yabancıları öpmezler, ama ana-babalarını öpmeye devam ederler. Doğru, davranışları artık biçimseldir belki, tükürükler saçarak öpüşmek yerini yanağa hafifçe kon-

durulan bir buseye bırakmıştır, ama kısa süreli yakınlaşmalar gene de varlıklarını sürdürmektedir. Ne var ki, artık bu yakınlaşmalar yetişkinlerde de olduğu gibi, selâmlaşma, uğurlama, kutlama, acıyı paylaşma gibi özel durumlar dışında pek uygulanmaz. Aslında ergenlik çağındaki çocuk, ailesi içindeki yakınlaşmalar konusunda tıpkı bir yetişkin gibi, hattâ bazen süper-yetişkin gibi davranır. Çocuklarına büyük bir sevgiyle bağlı ana-babalar bu sorunu genellikle, bilinçsizce, ama inanılmaz entrikalara başvurarak çözümlerler. Bunun tipik bir örneği “üst-baş düzeltme” oyunudur. Artık doğrudan doğruya sevecenlik belirten bir dokunma onlara yasaklandığından, bedensel teması “Dur, kravatını düzelteyim,” “Bekle paltonu fırçalayayım” gibi yollardan sürdürürler. Eğer çocukların gösterdiği tepki, “Rahat bırak beni, anne” ya da “Ben kendim yaparım,” biçiminde olursa, bu da ergenlik çağındakinin oynanan oyunun farkında olduğunu ve bunu “yutmadığını” belirler.

Ergenlik sonrası çağda genç yetişkin aile çevresi dışına çıkar. Bedensel yakınlaşma açısından, sanki ikinci kez doğmaktadır. Ailesel dölyatağını, yirmi yıl önce arkada bıraktığı anasının dölyatağı gibi terketmektedir. Başlangıçtaki yakınlaşma biçimleri; “Beni sıkı tut/Beni yere bırak/Beni rahat bırak” al-baştan edilir. Genç sevgililer, tıpkı bebekler gibi “Beni sıkı tut,” derler birbirlerine. Arasıra birbirlerini “bebeğim” diye çağırdıkları bile olur. Bebeklikten bu yana ilk kez yakınlaşma alabildiğine dzginlenmemiştir. Önceleri olduğu gibi, bedensel temas çağrısı işaretler etkisini gösterir ve o esrarlı ağ örülmeye, güçlü bir yeni bağ kurulmaya başlar. Bu bağ, gücünü belirtmek için “beni sıkı tut” mesajı, “beni hiç bırakma” sözleriyle desteklenir. Bir kez daha çiftkurma süreci tamamlanmış, ne var ki sevgililer şimdi yeni bir ikili aile birimi kurmuşlar ve ikinci bebeklik sona ermiştir. Yeni yakınlaşma düzeni duraksamadan, başlangıçtaki düzenin bir kopyası olan ikinci aşamaya doğru ilerler. İkinci bebeklik yerini ikinci çocukluğa bırakır. (Bu gerçek ikinci çocukluk dönemidir, bunaklıkla karıştırılmamalıdır. Bunaklık çok daha sonra ortaya çıkar ve yanlış bir tanımlamayla “ikinci çocukluk” olarak adlandırılmıştır.)

Artık flört döneminin sarmalayıcı yakınlaşmaları zayıflamaktadır. Aşırı durumlarda, yeni çiftin bir ya da her iki üyesi kapa-

na kısıtlanmış, hareket özgürlükleri kısıtlanmış gibi bir duyguya kapılabilir. Bu normaldir aslında, ama doğa dışı görülebilir onlara ve bir yanlışlık yaptıklarına karar verip ayrılırlar. İkinci çocukluğun “beni yere bırak” mesajı, yerini ikinci ergenlik çağının “beni rahat bırak” mesajına bırakmıştır. Ve ilk ergenlik çağının aileden kopuşu ikinci aileden kopuş olan boşanmayla sonuçlanır. Ama eğer boşanma ikinci bir ergenlik çağına yol açmakta ise, bu yeni-ergen ne yapmaktadır böyle yalnız başına ve sevgilisiz? Böylece, boşanma sonrası, eski çiftin her ikisi yeni birer sevgili bulur, ikinci bebeklik çağını bir kez daha yaşar, tekrar evlenir ve nasıl olduğunu anlayamadan kendini yine ikinci bir çocuklukta buluverir. Hayretler içinde farkederek ki, süreç, kendini tekrar etmektedir.

Yukarıda çizilen görüntü, ilk bakışta alaycı bir basitleştirme gibi gelebilir, ama iletmek istediğimiz mesajı algıladınız sanırım. Dünyanın şanslı kulları, ki günümüzde bile sayıları hayli kabarıktır, ikinci ergenlik çağını hiç yaşamazlar. İkinci bebeklikten ikinci çocukluğa geçişi olduğu gibi kabul ederler. Cinsel ilişkilerin beraberinde getirdiği yeni yakınlaşmalarla yumuşar ve nihayet yaşlılığın getirdiği yardım gereksinmesi ve bunaklıkla birlikte üçüncü ve son bebeklik çağı da ufukta görünür. Üçüncü kez ortaya çıkan bu yakınlaşma biçiminin ömrü uzun değildir. Üçüncü çocukluk diye bir şey, hiç olmazsa, dünya yüzünde, söz konusu olamaz. Tıpkı bir bebek gibi, yumuşak kumaşlara sarılı olarak ilk bebekliğimizin beşiklerini andıran tabutlarımız içinde dünyadan ayrılırız.

Birçokları için üçüncü önemli yakınlaşma düzeninin böylesine aniden sona erivermesi kolay kabul edilir bir şey olmayabilir. Üçüncü bebekliğin öbür dünyada süregidecek bir üçüncü çocukluğa dönüşmeyeceğini reddeder çoğumuz. Orada, ideal bir çocukluk, sürekli bir çocukluk, yaşanabilir; üstelik, Tanrı Babamızın bir karısı olmadığından, bunaltıcı bir anne şefkati de söz konusu değildir.

Dölyatağından ölü yatağı toprağa, bu yakınlaşma düzenlerini incelerken, yaşamın ilk dönemine fazla ağırlık verdim; buna karşılık, yetişkinliğin daha ileri dönemlerini oldukça üstünkörü ele aldım. Yakınlaşmanın köklerini böylece belirledikten sonra, bundan sonraki bölümlerde yetişkinlerin davranışlarını daha yakından inceleyebiliriz.

İKİNCİ BÖLÜM

CİNSEL YAKINLAŞMAYA ÇAĞRI

HER İNSAN bedeni, sürekli olarak toplumdaşlarına işaretler gönderir. Bunlardan bazıları yakın temasları çağırır, diğerleri böyle bir temastan kaçınıldığını belirtir. Bir başkasının bedeni-ne bir kaza sonucu değdiğimiz durumlar dışında, yollanan bu işaretleri dikkatlice okuyup yorumlamadan başkalarıyla asla bedensel temasa geçmeyiz. Öte yandan, beyinlerimiz bu çağrı işaretlerini algılama ve yorumlama işlemini o denli başarıyla yürütmeyi öğrenmiştir ki, herhangi bir toplumsal durumu değerlendirmemiz için bir saniyenin onda biri bile yeterlidir. Bir yabancılar kalabalığı içinde birdenbire sevdiğimiz birini görürsek, onunla gözgöze geldikten bir an sonra sarmaş dolaş olabiliriz. Bu, tedbirsizlik olarak yorumlanmamalıdır; beyinlerimizdeki bilgisayarlar ilk karşılaşma anında karşımızdaki kişinin görünüşü, ruh hali gibi bir çok durumu inanılmaz bir hızla kaydetmekte, değerlendirmektedir. Biçimi, boyutları, renkleri, kokusu, duruşu, kımıldayışları ve ifadeleriyle yollamakta olduğu binlerce mesaj, yıldırım hızıyla duyu organlarımız tarafından algılanır, toplumsal değerlendirme bilgisayarı derhal harekete geçer ve cevap hazırdır: “Dokun” ya da “Dokunma.”

Boyca ufak tefek oluşları ve yardıma muhtaç görünüşleriyle bebekler, yetişkinlerde onlara dokunmak ve dostça temas kurmak için güçlü bir istek uyandırırılar. O basık yüz, büyük gözler, beceriksiz hareketler, kısa bacaklar, yuvarlak çizgiler, dokunmaya çağıran işaretlerdir. Buna bir de koskoca gülümseyişi ve dokunulmadığı takdirde üzölüp ağlayacağını belirten işaretleri eklersek, insan yavrusunun, baştan aşağı bir yakınlaşma çağrısı olduğunu görürüz.

Eğer, bir yetişkin olarak, bu tür yardım dileyen ve acı belirten işaretler yollarsak, sözgelimi, hasta olduğumuz ya da başımıza bir kaza geldiği zamanlar, biz de diğer yetişkinlerde ana-

baba davranış benzeri tepkiler uyandırırız. Bir de, bir yabancıyla ilk kez, deneme türünden bir bedensel temas kurduğumuzda, sözgelimi el sıkışırken, yine bebekliğimizde olduğu gibi, bu temasa yüzümüzdeki geniş gülümseme eşlik eder.

Başlıca yakınlaşma çağrıları bunlardır; ancak cinsel olgunluğa erişildiğinde, insan denilen hayvan yepyeni bir temas işaretleri serisi türetir: Cinsel çağrı işaretleri. Bunlar erkeğin ve kadının dostluktan öte niyetler taşıyan bir biçimde birbirlerine dokunmalarına yol açar.

Bazı cinsel işaretler evrenseldir; bütün yetişkin insanlar için geçerlidir; diğerleri aynı biyolojik ana tema üzerine kurulu kültürel çeşitlemelerdir. Bazıları, birer yetişkin erkek ya da kadın olarak, görünüşümüzle ilgilidir, diğerleri yetişkin davranışlarımızla – duruşumuz, hareketlerimiz, ifadelerimizle ilgilidir. Bunları incelemenin en kolay yolu, sanırım, insan bedenini baştan aşağı bir gözden geçirip ilginç yerlerde kısa açıklamalar yapmak olacaktır.

Apış arası. Ele aldığımız konu cinsel işaretler olduğuna göre, işe mantık gereği, başlıca cinsel organdan başlayıp yavaş yavaş bu merkezden uzaklaşmak doğru olacak. Apış arası insan bedenindeki temel yasak bölgedir. Bunun nedeni burada yalnızca dış cinsel organlarının bulunması değildir. Bedenin bu küçücük kısmı sözü edilmesi yasaklanmış hemen her konuyu içerir: İşeme, dışkılama, çiftleşme, yellenme, fışkırtma, kendi kendini tatmin ve aybaşı olma. Bütün bu faaliyetleri barındıran bir yerin de insan bedeninin en yasak bölgesi ilân edilmesi fazla şaşılabilecek bir şey olmasa gerek. Apış arasının yakınlaşma çağrısı olarak doğrudan doğruya gözler önüne serilmesi, özellikle verilen ilk cinsel işaret olması halinde, çok güçlü bir tepki uyandırır. Böyle bir şeye ancak yakınlaşma sürecinin ilk aşamalarından geçilip, ilişki belirli bir yere geldikten sonra başvurulur. Ama işin garip tarafı, ilişki cinsel organların birbirine yaklaşmasına elverecek kadar ilerledikten sonra, artık görsel bir gösteri için geç kalınmıştır. Eş'in cinsel organlarıyla ilk temas genellikle göz yoluyla değil, dokunarak, gerçekleşir. Bu yüzden de çağdaş insanlararası sevişmede karşı cinsin cinsel organları doğrudan doğruya eş'e göstermek olanağı pek yoksa da, bunun yerini tutacak başka yollara başvurulur.

Bunlardan biri, bu organların biçimini açıkça belirleyen giyim eşyası kullanmaktır. Bu, kadınlar için, bir beden küçük pantolon, şort, ya da mayo giyip, dikkatli erkek gözlerini, sıkılığından ötürü apışarasına girip biçimini iyice belirginleştiren kumaşa çekmektir. Bu, çok yeni uygulanmaya başlanmış bir gelişmedir, ancak erkekler tarafından uygulanmasının tarihçesi hayli eskilere dayanır. İki yüz yıl kadar uzun bir süre (1408'den 1575'e kadar) Avrupalı erkeklerin dış cinsel organları, bir "göstermelik" (*Codpiece*) aracılığıyla, dolaylı yoldan bütün görkemiyle teşhir edilmiştir. Erkek giyimindeki bu ayrıntı, o günlerde giyilen çok sıkı pantolon ya da uzun çorapların ön kısmına takılan küçük, kese benzeri bir kumaş parçası olarak ortaya çıkmıştır. Gerçekten de bu çorap benzeri pantolonlar o denli dardı ki, yapılabilecek başka bir şey de pek yoktu. *Codpiece*, İngilizcede "husye kesesi" anlamına gelir. Ancak yıllar geçtikçe, bu bir husye kesesi olmaktan çıkıp iyice dikkati çeken bir erkeklik organı kesesine dönüşmüş ve "göstermelik" takan her erkeğin "sürekli olarak dik duran" bir penis'i olduğu izlenimini uyandırmaya başlamıştır. Göze çarpıcılığını daha da artırmak istemiş olmalılar ki, zamanla kesenin yapıldığı kumaşın rengi çevresindeki diğer kumaşlardan farklı seçilmeye, sırmalar ve değerli taşlarla süslenmeye başlanmıştır. Giderek bu iş fazlasıyla abartılmış ve sonunda "göstermelik" bir espri niteliği kazanmıştır. Rabelais, kahramanlarından birinin giydiği "göstermelik" için "16 yarda kumaş gerektiğini" yazacak kadar ileri gitmiştir. "Bir zafer anıtı biçiminde, çok şık, iki gümüş halkaya geçen her biri portakal büyüklüğünde, üzeri zümrütlerle bezenmiş, iki emaye düğmeyle tutturulan bu "göstermelik", ileriye doğru bir metre uzunluğunda imiş!

Bugün moda dünyasında bu denli belirgin penis gösterilerine pek rastlanmasa da, 1960'ların ve 1970'lerin genç erkekleri aşırı "sıkı" pantolonları geri getirmişlerdir. Çağdaş kadınlarımız gibi onlar da kendilerine bir beden küçük blue-jean'ler, mayolar içine zorla girmekte ve ister istemez penis'in normal duruşunu değiştirmeleri, onu bir başka biçimde yerleştirmeleri gerekmektedir. Bacaklar arasındaki kuşak-çatışması uçurumunu (aşağı sarkmış penis'lerini bol pantolonlarla kapamaya çalışan daha yaşlı erkeklerin aksine günümüzün genç erkeği penis'ini

“dikerek” yürümektedir sokakta. İyice yapışık ve sert pantolon kumaşına bu pozisyonda taşıtılan penis, meraklı kadın gözleri için abartılmış olmasa da kolayca görülebilen bir kabarıklığın varlığını belirtmektedir. Böylelikle, genç erkek bir kez daha, “göstermelik” benzeri bir yapay-dikilme gösterisine girişebilmekte. İşin garibi bu kez, tutucu çevrelerden aşırı bir tepki de görmemektedir. Önümüzdeki yıllar, “göstermelik”in moda dünyasındaki eski yerini alıp alamayacağını gösterecek. Bakalım bu akım erkeklerin süslenmesi olayının cinsel bir engele dönüşüp tekrar gözden düşmesine değin, ne denli ileri götürülebilecek...

Çağdaş giyimdeki cinsel organ gösterisi niteliğindeki diğer araçlar fazla abartılmıştır ve bu yüzden pek rağbet görmez. Sözelimi, kadınların mayolarından ve külotlarındaki apış arası kıllarını anımsatan kürk parçalar ya da dış cinsel organların çizgilerini taklit eden dantel ve farbalalar. Dolaylı yoldan girişilen bir diğer cinsel organ gösterisi de, İskoçyalıların yüzyıllar boyu kullandıkları, bellerinden aşağı sarkan ve “*sporrán*” adı verilen torbalardır. Bacaklar arasında sallanıp duran bu torbalar genellikle apışarası kıllarını simgeleyen bir kürk parçasıyla örtülüdür.

Gözle görülür cinsel işaretler yollamanın daha da dolaylı bir yolu, bedenin bir diğer kesimine “cinsel çağrı yankısı” görevini yüklemektedir. Böylelikle cinsin organlar işe hiç karıştırılmaksızın cinsel mesaj gönderilmiş olur. Bu yolda başvuru yöntemler çeşitlidir ve bunları daha iyi anlayabilmek için dışının cinsel organının anatomisine bir kez daha göz atmakta yarar var. Simgesel düzeyde, kadının cinsel organı, bir hazneden (*vagina*) ve iki çift dudaktan (*labia minor*, *labia major*) meydana gelir. Bu organ örtülü olduğu zamanlar, onu andıran herhangi bir diğer organ, ya da ayrıntı, işaretleşme amacıyla, bir “cinsel çağrı yankısı” olarak kullanılabilir.

“Hazne” yerine kullanılabilecek başlıca adaylar, göbek, ağız burun delikleri ve kulaklardır. Bunların hepsinin de ılımlı bir “yasaklılığı” vardır. Başkalarının yanında, burun karıştırmak, kulakları temizlemek ayıptır. Oysa, alnımızın terini silmek, ya da gözleri oğuşturmak gibi aynı paraleldeki diğer temizlenme hareketlerine bu yasaklar uygulanmaz. Ağza gelince, eğer pe-

çeyile örtülü değilse. esnerken. hayretten açıldığı zaman ya da gülerken. her nedense elimizle kapatmak gereğini duyarız. Göbeğe bu konuda uygulanan yasak daha da kesindir. yakın zamanlara kadar göbeğin biçiminin uyandıracağı çağrışımdan gözlerimizi korumak için çıplak fotoğraflara yapılan rötüşlarla göbek ortadan kaldırıldı. Görünüşe bakılırsa. bu dört delikten yalnızca ağzın ve göbeğin cinsel organ yankısı uyandırabileceği kabul edilmiştir.

Ağız. Bunlardan en önemli olanıdır ve cinsel ilişkilerde. cinsel organ benzeri işaretler gönderme konusunda büyük bir görev yüklenmiştir. *Çıplak Maymun*'da bizim türümüze özgü. dışa dönük dudakların gelişiminin bu konuyla yakından ilgili olabileceğini. dolgun. pembe dudakların. yalnızca kültürel değil. biyolojik düzeyde de bir anlamı olduğunu söylemiştim. Cinsel organları çevreleyen dudaklar gibi. bunlar da. cinsel uyarı sonucu kızarır ve şişerler ve yine onlar gibi bir "hazne"yi çevrelerler. Çok eski çağlardan beri kadınların dudaklarının rengini daha belirginleştirmek için boyadıkları bilinmektedir. Bugün ruj. makyaj sanayiinin en önemli ürünlerinden biridir. Moda değiştikçe. hayli değişik renkler ortaya çıksa da. pembe-kırmızı karışımı her zaman dönüp dolaşılıp gelinen renktir. Bu. cinsel uyarının ileri aşamalarında cinsel organların aldığı renktir. Ancak. tabii ki. dudak boyamak bilinçli olarak cinsel bir çağrı göndermek değildir; daha "sexy". daha "alımlı" görünmek için yapıldığı söylenir ve bu konuda uzun boylu sorular sorulmaz.

Yetişkin kadınların dudakları erkeklere kıyasla biraz daha geniş ve biraz daha dolgundur. Zaten simgesel bir anlam taşıyorlarsa bunun böyle olması gerekir. Kadın-erkek dudakları arasındaki farkı daha da belirginleştirmek için dudak boyalarının taşırıldığını sık sık görürüz. Bu da. uyarıldıklarında. daha fazla şişip büyüyen cinsel organları akla getirir.

Nice yazar. nice ozan. dudakları ve ağzı önemli birer cinsel uyarı organı olarak görmüş. ihtiraslı öpüşmeleri anlatırken. erkeğin dilini. penis-misali. kadının ağzından içeri nasıl soktuğunu uzun uzun anlatmıştır. Ayrıca bir kadının dudaklarının biçiminin (daha henüz görülmemiş olan) cinsel organlarının biçimini yansıttığı da ileri sürülmüştür. Yani. dolgun dudaklı bir kadının. cinsel organlarının da dolgun. buna karşılık ince. sert çiz-

gili bir ağız olan kadının aynı biçimde cinsel organları olduğu söylenilmek istenmektedir. Bu iddia tam bir benzerlik değil de, beden yapısındaki genel çizgilerin saptanması anlamında kullanılınca gerçeğe yaklaşır.

Göbek. Ağza kıyasla çok daha az ilgi çekmiştir ama son yıllarda başına gelmekte olan bazı garip olaylar, göbeğin de tartışma götürmez bir cinsel çağrı yankısı görevi yüklendiğini göstermektedir. İlk fotoğraflarda rötuşla silinmesi bir yana, Hollywood'un Hollywood olduğu günlerde göbeğin, perdede gösterilmesi kesinlikle yasaklanmıştı. Öyle ki, İkinci Dünya Savaşı öncesinde pek moda olan "haremden göbek atan kızlar" sahnelerinde bu kızlara çeşit çeşit süslü göbek kapakları takılırdı. Bu yasaklama konusunda doğru dürüst hiçbir açıklama yapılmamıştır. Yapılan tek ve oldukça su götürür açıklama, çocukların göbeği görünce ne olduğunu soracakları, bunun da ana-baba ile çocuk arasında tatsız bir "hayatın gerçekleri konusuna girişe" yol açacağıdır. Yetişkin içinse, böyle bir gerekçe söz konusu olamaz, gerçek neden göbeğin "gizli bir delik"le yakın bir çağrışım yaptığıdır. "Haremden göbek atan kızlar" Doğu'ya özgü bu dansın gereği, göbeklerini kıvırmaya, akla kötü şeyler getiren bu "delik" cinsel bir çağrıyla ezilip büzülmeye başlayınca Hollywood, insan bedeninin bu kabaca davetkâr deliğini kapatmanın şart olduğu kanısına varmıştır. İşin garibi, yirminci yüzyılın ikinci yarısına doğru, Batı'da Hollywood Yasası gevşemeye yüz tutmuş, buna karşılık, "cumhuriyetçi ruh"u yeni yeni benimsemeye başlayan Arap dünyasında, ters yönde bir gelişim görülmüştür. Mısırlı göbekçilere bir "geleneksel folklor" gösterisi olan göbek atma sırasında, göbeklerini göstermenin ayıp olduğu resmen bildirilmiştir. Bundan böyle, demiştir yeni hükümetleri, bel çevresi, ince bir kumaşla olsun, örtülecektir. Ve böylece Avrupalı ve Amerikalı göbekler, beyazperdede ve plajlarda özgürlüklerini kazanmaya başlarken, Kuzey Afrika'nın kör delikleri için yeni bir karanlık çağ başlamıştır.

Batı dünyasının çıplak göbekleri yeniden ortaya çıkarken, garip bir şey gelmiştir başlarına: Biçimleri değişmiştir. Eski moda yuvarlak delik, yerini ince uzun bir yırtığa bırakmaya başlamıştır. Bu garip olguyu incelediğimiz zaman, çağdaş sinema oyuncular ve modeller, eski artistlerle kıyaslandıklarında, ince

uzun göbeklerin altıya bir oranda yuvarlak göbeklerden fazla olduğunu görürüz. İki yüz kadar çıplak kadın resmi ve heykeli üzerinde yapılan bir inceleme ise sanat tarihi boyunca, yuvarlak göbeklerin % 92, buna karşılık ince uzun göbeklerin % 8 oranında temsil edildiğini göstermiştir. Çağdaş foto-modeller ve sinema oyuncularının resimlerinden meydana gelen bir diğer ikiyüzlü örnek ise önemli bir değişikliği ortaya koymuştur: İnce uzun göbeklerin oranı % 46'ya yükselmiştir. Kızların eskiye kıyasla çok daha zayıf olmaları bunda bir yere kadar rol oynar. Evet, tombul, etli butlu bir kadının ince uzun bir göbeği olamaz. Ama, öte yandan dal gibi bir kızın da göbek çizgisinin ince uzun olması şart değildir. Modigliani'nin çizdiği incecik kızların göbekleri de Renoir'ın tombulları kadar yuvarlak göbeklidirler. Dahası, 1970'lerin birbirinin eşi çizgilerdeki iki genç kızında, pekâlâ iki ayrı biçim göbek deliği görmek mümkündür.

Bu değişikliğin nasıl ortaya çıktığı, buraya bilinçsiz olarak mı gelindiği, yoksa çağdaş fotoğrafçılara bilinçli olarak mı hazırlandığı konusunda pek bir şey söyleyemeyeceğiz. Modellerin duruşlarındaki, gövdelerini taşıyışlarındaki farklılaşma ile, poz vermeden önce abartılmış bir biçimde karınlarını içeri çekmeleriyle ilgili bir gelişim olabilir bu. Ancak, yeni göbek deliği biçiminin çok önemli bir değişikliği gösterdiğini rahatça söyleyebiliriz. Klâsik yuvarlak göbek, simgesel bir "delik" olarak, akla daha çok anus'u getirmekte idi. Oysa yeni, oval, ince uzun, yırtık biçimindeki göbek, dışının dış cinsel organına daha da yaklaşmış bir biçimdir; dolayısıyla cinsellik açısından bir simge olarak önemi fazlasıyla artmıştır. Batılı göbeklerin yeniden gözler önüne serilmeye başlanmasından bu yana ortaya çıkan bir değişikliktir ve bu göbek artık daha açık seçik bir cinsel işaret aracı görevini yüklenmiştir.

Kalçalar. Apış arasından ve onun yankılandığı diğer organlardan sonra sıra aynı bölgedeki iki etli yarım yuvarlak olan kalçalara geldi. Kalçalar, erkeklere kıyasla kadınlarda çok daha belirgindir ve diğer primatlar içinde yalnızca insanlara özgüdür. Eğer insanların dişisi, diğer primatları taklit edip, çiftleşmeye çağırmak için erkeğe sırtını dönüp öne eğilirse, cinsel organları yumuşak bir çift yarım yuvarlak arasından görülür. Bu çağrışım, kalçaların bizim türümüz için önemli bir cinsel işaret

olmasına yol açmıştır ve büyük bir olasılıkla çok eski, biyolojik bir kökene dayanır. Diğer türlerdeki "cinsel şişkinlik" in bizim türümüzdeki karşıtıdır bu. Aradaki fark, bizim türümüzde, bu durumun sürekli oluşudur. Diğer türlerde "cinsel şişkinlik" dişinin yumurtlama zamanında yani cinsel yönden "almaya" hazır olduğu zaman en yüksek düzeye varmak üzere, belirli bir çoğalma ve azalma gösterir. İnsan dişisi her zaman cinsel yönden "almaya" hazır durumda olduğundan da, doğal olarak bizlerde bu cinsel şişkinlik sürekli dir. Çok eski tarihlerde, ayakta durmak atalarımızın doğal duruş biçimi haline geldiğinden, cinsel organlar arkadan çok önden görülebilir biçimde sergilenir olmuşlardır. Ama kalçalar gene de cinsel önemlerini korumuş, çiftleşme, arkadan öne geçmişse de, dişi, kalçalarıyla cinsel işaretler göndermeye devam etmiştir. Bugün bile yürürken kalçalarını alışıldıktan biraz fazla çalkalayan bir kız, erkeği cinsel yönden uyaran güçlü bir işaret göndermektedir. Eğer duruşunda kalçalarını biraz arkaya doğru çıkarmış bir hal varsa, aynı etkiyi yapacaktır. Can-can dansındaki ünlü "kış çıkartma" pozisyonunda, eski primatlara özgü cinsel sergileme hareketini aynen görmek mümkündür. Yere düşmüş bir şeyi almak için eğilen masum bir genç kızın kalçalarına bir tokat atmak, ya da çimdiklemek isteği duyan erkeklerle ilgili şakalarda da aynı şeyi görebiliriz.

Çok eskilerden günümüze kadar uzanan kalçalarla ilgili iki özelliğe burada değinmeden geçmek doğru olmayacak. Bunlardan birincisi "*steatophygia*" olarak adlandırılan doğal bir durumdur, ikincisi ise "yastık" (*bustle*) olarak adlandırılan bir giyim eşyasıdır. "*Steatophygia*"nın gündelik dildeki anlamı "koca kışlı" dır ve bazı insan kültürlerinde, özellikle Güney Afrika'da yaşayan Hotanto'lar arasında rastlanan aşırı derecede çıkık kalça yapısını tanımlar. Bu biyolojik gelişimin, develerin hörgüçleri misali, bir yağ depolama işlevi olduğu ileri sürülmüşse de, erkeklere kıyasla kadınlarda daha belirgin olmaları, bedenin bu bölümünün cinsel işaretler konusunda bir özellik taşıdığını gösterir. Görünüşe bakılırsa, bu kabile insanların dişileri bu yoldan işaretleşme konusunda diğer ırklara kıyasla daha fazla gelişmişlerdir. Bu durumun atalarımız zamanında bütün ırklara özgü olduğu, ancak zamanla yerini bugün gördüğümüz

daha az davetkâr, ancak atletik açıdan daha uyumlu kadın kalçalarına bıraktığını söyleyebiliriz. Hotanto'ların bir zamanlar sayıca çok daha fazla olduklarını ve Afrika'nın hemen her yanına yayılmış bulunduklarını da unutmamalıyız.

Garip olanı, gerek Avrupa da gerekse dünyanın diğer bölgelerinde bulunan tarih öncesi çağlardan kalma kadın heykelciklerinin hemen hepsi, bedenleriyle kıyaslanamayacak irilikte kalçalara sahiptir. Bunu iki yoldan açıklayabiliriz. Ya tarih öncesi kadınlar gerçekten kocaman kalçalara sahiptiler ve bunlarla erkeklere dayanılmaz cinsel çağrı işaretleri yollamaktaydılar, ya da tarih öncesi yontucularda (günümüzün karikatüristleri gibi) kadın kalçalarının erotik çekiciliği bir tutku haline gelmişti ve yapıtlarına hatırı sayılır bir artistik yorum getirmeden edemiyorlardı. Ama ne olursa olsun, tarih öncesi kalçaların önemini yadsımak mümkün değil. Oysa zamanla, sanat biçimleri anlayışı geliştikçe, koca kalçalı kadın ortadan silinmeye başladı. Tarih öncesi çağlarda, nerede bulunurlarsa bulunsunlar, bu kalçalı kadın heykelcikleri o yörenin en eski sanat yapıtlarıdır. Onlar ortadan kayboldukça yerlerini daha ince kadınlar almışlardır. Eğer kadınlar başlangıçta gerçekten geniş kalçalı iken zamanla biçim değiştirmedilerse, tarih öncesi sanattaki bu yaygın değişikliğin nedenini bulup çıkarmak çok zor. Erkeklerin kadın kalçalarına duydukları ilgi süregelmiş, ama birkaç istisna dışında kalçalar yirminci yüzyıl sinemasında gördüğümüz boyutlara inmiştir. Eski Mısır duvar resimlerindeki kızlar günümüzde bir gece kulübünde kolaylıkla iş bulabilirler; eğer Milo Venüsü yaşıyor olsaydı, kalça çevresi 92 santimi geçmezdi.

Bu kuralın istisnalarına gelince, insan aklını biraz karıştıracak niteliktedirler, çünkü tarih öncesi çağlara bir geri dönüşü, erkeklerin kadın kıcının abartılmış boyutlardaki haline yeniden ilgi duymaya başladıklarını göstermektedir. İşte burada, gerçek bir olgu olan "koca-kıçlılıktan" yapma bir araç olan "yastık"lara getireceğimiz söz. Etki her iki durumda da aynıdır, yani kık, göze batacak biçimde büyük ve çıkıktır. Ancak, ikinci durumda kalçalar kadın giysisinin altına yerleştirilen yastıklar ya da bir karkas aracılığıyla olduklarından iri gösterilir. Başlangıçta bu etki at kılı ya da sert bir kumaş kullanılarak sağlanırdı. Kalçaları bütün bel çevresince geniş görünecek biçimde

desteklemek ya da yastıklamak Avrupa modasında bildik bir yöntem olduğundan, bu yeni kıç gösterisi için iki yanda ve öndeki kabarıklıktan vazgeçmek istenilen etkiyi uyandırmak için yeterli olmuştur. Böylelikle de yastık ya da yalancı kıç bir abartıma değil, aksine bir “eksiltme” olarak ortaya çıktığından, yüksek sosyete arasında, kolayca, fazla eleştiriyle karşılanmadan kabul edilmiştir. Ters yönden takdim edilmiş olması, cinsellik açısından taşıdığı anlamın fazla önemszenmemesine yol açmıştır. 1870’lerin çemberli yastıklı yalancı kıçları birkaç yıl içinde ortadan kalkmış, ancak 1880’lerde çok daha abartılmış bir biçimde geri dönmüştür: Artık tellerle ve çelik yaylarla desteklenmiş bir raf taşımaktadır kadınlar kalçalarının üzerlerinde. Ve çok yorgun bir Hotanto bile böyle bir çağrıya tepki gösterecektir. Ancak 1890’larda bu da ortadan kalkmış ve gittikçe daha atletik bir görünüm kazanan yirminci yüzyıl kadını, bu araca başvurmak gereğini bir daha duymamıştır. Günümüzde geniş kalça etkisi çok ender kullanılan yastıklanmış korselerden, yürürken kıçı kışkırtıcı bir biçimde çalkalamaktan ileri geçmemekte ve karikatüristlerin desenlerine konu olmaktadır.

Bacaklar. Kalçalardan aşağı inersek, kadın bacaklarının cinsel işaretleşme araçları olarak erkeğin hayli ilgisini çektiğini görürüz. Anatomi açısından, kadın bacaklarının üst kısmında, özellikle dış yanlarında erkek bacaklarına kıyasla daha fazla yağ bulunur; bu nedenle de tombul bacaklar tarihin belli dönemlerinde erotik bir anlam taşımışlardır. Başka zamanlarda ise bacakların derisinin gösterilmesi bile cinsel işaret sayılmıştır. Söylemeye gerek yok, etekler ne kadar yukarı kaldırılırsa, etki o kadar artar, çünkü cinsellik merkezine yaklaşılmaktadır. Bacaklarda baldır yastığı kullanıldığı olmuştur, ancak bunlar kalça yastıklarına kıyasla çok daha az rağbet görmüştür. Yüksek topuklu pabuçların daha fazla tutulmasının nedeni, ayağın belirli bir eğimde bacağın çizgilerini daha belirginleştirmesi, ayrıca bacakları daha uzun göstermesidir. Uzun bacaklar ergenlik çağındaki gelişmeyi akla getirir. Uzun bacaklı olmak cinsel olgunluk demektir, dolayısıyla “sexy” olmak demektir.

Ayaklar genellikle bir boy küçük pabuçlar içine sıkıştırılır. Bunun kökeni de kadın ayaklarının erkek ayaklarından daha küçük olmalarıdır. Aradaki farkı abartmak, kadın ayağının da-

ha dişice. daha kadınsı olmasına giderek cinsel bir işaret görevini yüklenmesine yol açar. Erkekler minicik ayaklara övgüler düzerler; kadınlar ise, minicik ayaklı olmak için dayanılmaz işkencelere boyun eğler. Byron'un aşağıdaki dizeleri sanırım bu konudaki geleneksel erkek tutumunu en iyi biçimde özeltiyor: "O ayaklar ki, küçücük ve peri misali, akla o çok güzel bitimli kadınca biçimlerin eksiksiz uyumunu getiriyor." Kadın ayakları konusunda bu görüş, en az iki bin yıllık geçmişi olan "Kül Kedisi" masalında da açıkça belirir –Çirkin kardeşlerin ayakları minicik cam pabuca sığmayacak kadar büyüktür– Yalnızca o çok güzel masal kahramanı. Prens'in gönlünü çecek minicik ayaklara sahiptir.

Çin'de kadınların küçük ayaklı olması akımı, bir zamanlar öyle ürkütücü bir düzeye çıkmıştı ki, genç kızların ayakları ciddi bozukluklara yol açacak kadar sıkı sargılarla sarılırdı. Sargılı ayak, ya da "altın zambak", minicik işlemeli pabuçlar içinde gerçekten şirin görünürdü ama, sargılar çıktığında, insan ayağından çok, çarpıtılmış bir domuz ayağına benzerdi. Bu içler acısı gelenek o denli önem kazanmıştı ki, kızların ticari değeri ayaklarının küçüklüğü ile ölçülür, görücülerle yapılan pazarlık sırasında pabuçlar elden ele dolaşırdı. "Of, of, ayaklarım," diye sızıldanan çağdaş kadının sesinde bu acılı geleneğin bir yankısını duymak mümkün. "Altın zambaklar" geleneğinin resmî gerekçesi söz konusu kadının çalışmak zorunda olmayışıdır – ayakları o denli çarpıtılmış ki, çalışamaz zaten. Ama kocası da çalışmak zorunda değildir çoğu kez, oysa onun ayakları çarpıtılmamıştır. Öyleyse tek açıklama abartılmış bir cinsel farklılık olmalıdır. Bu kural diğerk birçok durum için de geçerlidir. Çarpık, ya da abartılmış durumlar genellikle, resmen "yüksek sosyete modası" ya da "statü gereğı" olarak açıklanır. Oysa derinlerde yatan gerçek bu değışikliğin dişilere (ya da erkeklere) özgü bir biyolojik özelliğı abartmakta olduğıudur. Kadınların bellerini aşırı derecede sıkmaları bu konuda bir diğerk örnektir.

Bacaklar, anatomik özelliklerinden başka, duruşlarıyla da cinsel işaretler gönderirler. Birçok kültürde kızlara, bacakları açık durmanın ya da oturmanın ayıp olduğı öğretilir. Bu, cinsel organları "açmak" anlamına gelir ve görülmeseler bile yollanılan mesaj aynıdır. Kadınların pantolon giymeleri yaygınlaş-

tıkça ve etiket kurallarındaki önemli gevşemeyle birlikte, kadınların bacaklarını açarak durmaları ve oturmaları fazla önemsenmez olmuş; son yıllarda foto-modeller bu duruşu gittikçe daha fazla benimsemişlerdir. Bir zamanlar çok güçlü bir işaret olan bu duruş artık bir meydan okuma niteliğini kazanmıştır. Bir zamanların hayret uyandıran tavrı bugün kışkırtıcıdır. Ama gene de eteklik giyen bir kız eski kurallara uyar. Bacakları iki yana açıp, yalnızca bir külotun örttüğü apış arasını göstermek, günümüzde de çok güçlü bir çağrı işareti olmak niteliğini korumaktadır.

Bu nedenle “terbiyeli kızlar” bacaklarını bitiştirip otururlar. Ama burada da bir tehlike söz konusudur: Bu işi fazla ciddiye alıp bacaklarını aşırı biçimde bitiştirip sıkıca birbirine yapıştırabilir. Bunu yapar, ya da bacak bacak üstüne attığında baldırlarını sıkı sıkı birbiri üstüne bastırırsa, durumu protesto ettiğini belirtmekte ve yeni bir cinsel yorum yapmaktadır. Bütün aşırı tutucu tavırlarda olduğu gibi, bu da aklını fazlasıyla cinselliğe takmış olduğunu gösterir. Gerçekten de, cinsel organlarını göstermemek için aşırı çaba harcayan bir kız en az onları göstermeye çalışan kadar ilgi çeker. Şöyle ki, bir kız oturduğunda eteği fazla yukarı çıkar ve göstermek istediğinden biraz fazla yukarı çıkar ve göstermek istediğinden biraz fazla bacak sergilenir ve kız eteklerini çekiştirmeye başlarsa, durumun cinselliği olsa olsa artar. Bu gibi durumlardaki cinsellik belirlemeyen tek hareket her iki aşırıdan da kaçınmaktır.

Erkek için de, bacakları iki yana açmak, dışının aynı duruşla gönderdiği işaretin mesajını taşır. O da, “Cinsel organlarımı sana açmaktayım,” demektir. Bacaklarını iki yana açıp oturmak, egemen, kendine güvenen, erkekçe bir duruştur (Tabii, adam bacaklarını bitiştiremeyecek kadar şişman değilse).

Karın. Cinsellik merkezinden yukarı doğru çıktıkça, karınla karşılaşırız. Karınlar biçim yönünden ikiye ayrılır: Düz karın ve “şiş” karın. Sevgililerin genellikle düz-karınlı olmalarına karşılık, kötü beslenmiş çocuklarla, fazla besili erkekler şiş karınlıdırlar. Yetişkin dişiler, yetişkin erkeklere kıyasla, kiloları fazla bile olsa, daha az şiş-karınlı olmak eğilimindedirler. Bunun nedeni dişilerde kalça ve baldır dokularının yağ biriktirmeye çok daha yatkın olmasıdır. Ama gerek erkek, gerekse kadın ye-

kadın yemek konusunda işi iyice azıtırlarsa, aynı tostoparlak biçime sahip olurlar. Bu tür aşırılıklar dışında yağın bedendeki dağılışı yönünden dişi-erkek farkı iyice belirgindir. Sıska denilebilecek birçok erkek orta yaşı geçtiklerinde ufak da olsa bir göbek edinmeyi başarırlar. Bunu nasıl mı açıklayabiliriz?

Bazı karikatürlerde, o karikatürü çizen sanatçının söylemek istediğinden, belki de bildiğinden fazlasını görmek mümkündür. Sözelimi, orta yaşlı göbekli bir erkek plajdadır. Bikinili, çok güzel bir kızın ona yaklaştığını görürüz. Kız yaklaştıkça adam karnını içeri çeker. Kız tam yanına gelindiğinde adamda göbük falan kalmamış, buna karşılık göğsü ve gövdesi iyice şişmiştir. Kız uzaklaştıkça göbük salınır, salınır ve gözden kaybolduğunda adamın bedeni başlangıçtaki biçimini almıştır. Bu karikatür insanın kendi bedeninin çizgilerini –ve cinsel görünümünü– bilinçli olarak denetlemesini konu almaktadır. Ancak, aynı zamanda erkeklere özgü cinsel gösteri olayında bilinçsiz olarak ve arasıra tekrarlanan önemli bir noktaya da parmak basmaktadır. Cinsel heyecan ya da uzun süreli cinsel ilgi, karın kaslarının otomatik olarak gerilmesine yol açar. Bireysel farklılıklar bir yana bırakılırsa, genç erkeklerle yaşlı erkeklerin genel çizgilerindeki başlıca fark budur. Genç erkekler, yaşlılara kıyasla cinsel yönden daha güçlüdürler ve bedenleri yukarıdan aşağıya inildikçe daha darlaşır, daha “kasılmıştır”. Türümüze özgü erkek cinsel gösteri biçimi, gençlerin bedenlerinde iyice belirgindir. Omuzlar geniş, göğüs şişkindir, buna karşılık kalçalar dardır. Düz karın da bu genel çizgiyi tamamlar. Daha yaşlı erkeklerde omuzlar çökük ve yuvarlaktır, göğüs düzdür, kalçalar yağ bağlamaya başlamıştır. Burada da “göbüklenmek” tabloyu tamamlar. Bu çizgileriyle yaşlı erkek açıktan açığa, “Çift-kurma dönemini arkamda bıraktım,” demektedir.

Günümüzde, gençlik ve cinsel güç, yüksek-statünün başlıca koşulları haline gelmiş olduğundan, yaşlı erkekler, bedenlerinin kaçınılmaz çizgilerini değiştirmek için canla başla çalışmaktadırlar. İnanılmaz rejimler uygular, çeşitli beden egzersizleri yaparlar; bazen sıkı korseler giydikleri bile olur ve ellerinden geldiğince gevşemiş karın kaslarını içlerine çekip dolaşırlar. Oysa, kesintisiz şekilde âşık olmakla bu işi çok daha kolay çözümler. Göbük açısından, bir aşk macerası, sıkı bir rejimle

korsenin birlikte sağladıklarından fazlasını sağlar, jimnastiğe gelince, o zaten maceranın kendisidir. Tutkuları sayesinde karın kasları kendiliğinden kasılacak ve öyle kalacaktır; çünkü âşık olmakla gerçekten, yani biyolojik yönden, daha genç oldukları bir çağa dönmektedirler ve bedenleri de bu yeni duruma uymak için elinden geleni yapacaktır. Bir çok erkeğin zaman zaman işi bu yoldan çözmeye kalkıştıkları görülür, ancak bu süreç gerektiğinde sık tekrarlanmıyorsa, bedenleri de eski çizgilerine geri dönecek ve fiziksel görünüşleri yönünden başarıları sınırlı kalacaktır. Ayrıca belirtmeye gerek yok sanırım, bu tür atılımlar yaşlı erkeğin gerçek biyolojik rolü olan kurulu düzen bir aile ünitesinin reisliği görevi ile çok ters düşecek, büyük karışıklıklara yol açacaktır.

Bu durumdan, “Böyle gelmiş, böyle gider,” diye söz etmek pek mümkün değil. Eskilerde, çağdaş tıp insan ömrünü doğadışı uzatan mucizeleri daha yaratmadan önce, erkekler bu gibi sorunlarla karşılaşacak kadar uzun yaşamazlardı. Primatlar döneminde beden ağırlığımız ve yaşantımız diğer özellikleri incelendiğinde, insan ömrünün 40-50 yaşlarından öteye gitmediğini görürüz. Bundan sonrası ancak bir “prim” olarak nitelenebilir. Ayrıca, daha önceki tarihsel dönemlerde, yaşlanmakta olan egemen bir erkek, statüsünü, genç ve dinç görünümünden çok, sosyal gücüne dayanarak sürdürürdü. Genç ve güzel bir kadının ardında dolanıp onun gönlünü çelmek diye bir sorunu yoktu - dilerse onu satın alırdı. Şişman bir senyör, ya da harem sahibi bir efendi, koskoca göbeğinden ötürü kaygılanmaz, göndermekte olduğu itici cinsel işaretlere fazla kafa yormazdı. Haremlerde, bu sorun, “göbek dansı” olarak adlandırılacak raksın ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu raksın kökeni, dışının efendisinin yağlı, hareket olanağı hayli kısıtlı bedeni üzerinde kalçalarını oynatarak çiftleşmeye yardım etmesidir. Bu git-gel hareketlerini kendisi yapamayan efendiye, çiftleşme olayında erkeğin rolünü üstlenmek üzere yetiştirilmiş kızlar hizmet ederler. Önce efendilerinin cinsel organını kendi cinsel organları içine yerleştirir, ardından da kalça kıvrarak onun cinsel bir doruğa erişip boşalmasını sağlarlar. Bu tür çiftleşmeler bir çeşit kendi kendini tatmin olarak nitelenebilir ancak. Bu kızların şişman ve statü sahibi erkeklerini uyarmak için zekice geliştir-

dikleri çeşitli kalça hareketleri Doğu'ya özgü göbek dansının temelini oluşturur. Göbek dansı ayrıntılarıyla işlenmiş ve görüntüsel bir ön-çağrı olarak bugün artık Batıda gece klüplerinde sık sık karşılaştığımız bir gösteriye dönüşmüştür.

Çağdaş erkek için, erkeklere özgü cinsel çağrı işaretlerine gerek duyulmayan cinsel fetihler, genelevlere yapılan kısa ziyaretler dışında pek mümkün değildir. Uzun vadeli ilişkilerde erkeğin cinsel çekiciliği büyük rol oynar. Bu açıdan, bir insan olarak, çok daha "doğal" olan bir tavra geri dönüldüğünü söyleyebiliriz. Ama öte yandan, yaşam süresinin doğadışı uzamış olması yeni sorunlar ortaya çıkarmaktadır. Bu durum, otuzuna bastığında kaçınılmaz olarak cinsel gücündeki azalmayı farke- den erkeğin "gençlik ve dinçlik" konusunda kaygı duymasına yol açmaktadır. Oysa erkeğin kırk yaşlarında doğal bir ölüme hayli yaklaştığı eski zamanlarda, böyle bir kaygı söz konusu değildi; geriye ancak çocuklarını yetiştirmek ve günü gelince çekip gitmek kalıyordu. Şimdi ise, çocuk sahibi olma çağının bitiminde daha neredeyse yarım yüzyıllık bir geleceği olan erkek için sorun iyice ciddidir. Bütün rejim kitapları, zayıflama kürü yapılan yerler ve çağdaş yaşamın daha bir çok çılgınlıkları bunu kanıtlamaktadır.

Bel. Burada yine dişinin gönderdiği cinsel işaretlere dönüyoruz. Bel, dişilerde erkeklere kıyasla daha incedir, ya da geniş, çocuk doğurmaya elverişli kalçalar ile şişkin, yuvarlak göğüsler yüzünden öyle görünür. Bu yüzden de ince belli olmak her zaman için çeşitli abartımlarla dişilere özgü güçlü bir cinsel işaret niteliği taşımıştır. Bu işaretin gücü dolaylı ya da dolaysız yoldan artırılabilir: Yani ya kalçaları ve göğsü daha dolgun göstermek ya da beli daha sıkı mak yoluna gidilir. En güçlü etki ise her iki yöntemin birden uygulanmasıyla elde edilir. Göğüsler sıkı sargılarla yukarı kaldırılıp dışarı itilir; giysilerin altına dolgular koyulur; giderek estetik ameliyata başvurulabilir. Kalçaları da, yastıklar ya da çıkıntı yapan sert kumaşlarla daha geniş göstermek mümkündür. Bele ise sıkı korseler, kemerler aracılığıyla daha ince görünüm verilir.

Kadınların kullandıkları bel korselerinin tarihçesi oldukça eski ve bir hayli de acıklıdır. Önceleri, o denli sıkı olurlardı ki, genç kızlarda göğüs kafesi ve akciğer bozukluklarına yol açtı-

ğı, sağlıklı bir soluk alıp veriş biçimini engelledikleri görüldü. Kraliçe Viktorya döneminde beli, inç olarak* yaşının sayısına eşit olan genç kız "güzel" olarak nitelenirdi. Bu hedefe ulaşabilmek için birçok genç hanım, gündüzler bir yana, geceleri de iyice sıkı korseler içinde yatmaya zorlanırdı. *Krinolin*'in moda olduğu dönemde ise bel konusundaki kurallarda biraz gevşeme görüldü, çünkü o koskoca eteklerin altındaki sözüm-ona koskoca kalçaların yanında hemen her bel ince görünüyordu.

Yirminci yüzyılda beller korselerin zoraki cenderesinden bir hayli azat olmuş, genellikle doğal boyutlarından daha ince görünmeleri için, korseler yerine, "sıkı bir rejim"le boyunduruğa alınmışlardır. İngiliz kadınlarının bugün ortalama bel kalınlığı $27^{3/4}$ inç'tir (70 cm.) Manken Twiggy, *Playboy* dergisindeki "Ayın Kızı" ve Dünya Güzellik Kraliçesi'nin bel ortalaması ise 24 inç'tir (60 cm.) Günümüzde kadın atletler, bedenlerini çok daha erkeksi biçimde geliştirmeye zorladıklarından, belleri 29 inç (74 cm.) kadardır.

Bu sayılar göğüs ve kalça ölçüleri ile birlikte ele alınınca çok daha anlamlı olurlar. çünkü ancak böylelikle kadın bedeninin ana çizgilerindeki başlıca çıkıntılara kıyasla "bel girintisinin" rolü daha belirgin olarak ortaya çıkar. Twiggy (77,5 cm. - 60 cm. - 84 cm.) ile Dünya Güzellik Kraliçesi'nin (91,5 cm. - 60 cm. - 91,5 cm.) yolları işte burada ayrılmaktadır: İkincisi, sezi- leceği gibi, çok daha güçlü bir "bel işareti" yollamaktadır.

Bel konusunda değinilmesi gereken bir nokta daha kaldı. Bel, hem yukarıya hem de aşağıya kıyasla bir girinti yapar. Dünya Güzeli'nin ölçüleri tam dengelenmiştir, yani göğüsten bele doğru 30 cm. kadar bir içeri giriş, belden kalçaya doğru da yine 30 cm. kadar bir dışarı çıkış söz konusudur. Oysa, ortalama bir İngiliz kadınının (94 cm. - 70 cm. - 99 cm.) bel-kalça arasındaki girinti, göğüs-kalça arasındaki girintiden büyüktür. Kalçasının göğüslerinden 5 cm. kadar daha geniş olması, bedeninde 5 cm.'lik bir "düşüş"e sebep olmaktadır. Bu farka, diğer Batı Avrupa ülkelerinin ortalama kadın ölçülerinde de rastlanır: İtalya'da bu "düşüklük" yine 5 cm.'dir: Almanya ve İs- viçre'de 6,5 cm.'e yaklaşır: İsveç ve Fransa'da ise 8 cm.'i bulur.

Bu sayılar, *Playboy* dergisinde seçilen "Ayın Kızı" övçüleriyle kıyaslanınca arada çok önemli bir fark ortaya çıkar. Bu kızlar

* Bir inç yaklaşık olarak 2,4 cm'dir.

arasında, 94 cm. - 60 cm. - 89 cm. ölçülere sahip olanlar hayli fazladır ki, görüleceği gibi burada 5 cm.'lik bir "düşüş" yerine 5 cm.'lik bir "yükseliş"ten söz etmek gerekir. "İri göğüslü" olarak adlandırılmaları da bu nedenle yalnızca göğüs ölçülerini yansıtmaktadır. Çünkü göğüsleri ortalama, İngiliz kadınının göğüs ölçüleriyle tıpatıp aynıdır. "İri göğüslü" gibi görünmelerinin nedeni, göğüs ölçülerinin tek başlarına fazla olmasına rağmen, gerek bellerinin, gerekse kalçalarının 10'ar santim daha dar olması, onlara anahatlarında "üstü ağır basan" bir görünüm kazandırmakta, dikkati hemen bu kızların göğüslerine çekmektedir. Bu tür alışılmadık bir dişi bulmak hiç de kolay değildir. Derginin amacına uygun olarak, kızın, memeleri çıplak fotoğrafını çekmek gerektiğinden, ortaya yapay araçların yardımına başvurulmadan çözümlenmesi gereken biyolojik bir sorun çıkmaktadır. Bunu etraflica görebilmek için bel'i bırakıp göğüsler'i ele almamız gerekecek.

Göğüsler: İnsan türünün yetişkin dişisinin diğer primatlar arasında hiç raslanmayan bir özelliği de bir çift, yarım yuvarlak biçiminde, şişkin süt bezine sahip olmasıdır. Bunlar, dişi, süt üretmediği zamanlarda da şişkin ve çıkık biçimlerini koruduklarından, yalnızca birer besleme aracı olmamaları gerekir. Biçimleri göz önüne alınırsa, insan bedenindeki başlıca cinsel bölgenin bir taklidi, yani iki yarım yuvarlak olan kığın biyolojik bir kopyası olabileceklerini daha önce önermiştim. Böylelikle, insan dişisi, erkeğinin karşısında ayakta durduğu zaman, ki bu da yine yalnızca insanlara özgü bir duruş biçimidir, güçlü bir cinsel çağrı işareti gönderir.

Biçim yönünden kıcı andıran, ancak göğüslere kıyasla daha az etkili işaretler gönderen iki yer daha vardır insan dişisinin bedeninde. Bunlardan birincisi düzgün ve yuvarlak omuzlardır. Elbise ya da bluzun "biraz kaydırılması" sonucu sergilenen omuz, göze hoş görünen bir yuvarlaktır. Dekolte elbiselerin moda olduğu dönemlerde omuzlar derhal erotik araç görevini yüklenirler. İkincisi dizlerdir. Bacaklar dizden bükülüp bitleştirildiğinde, erkek gözleri önüne yine bir çift yuvarlak ve düzgün çıkıntı sergilenmiş olur. Dizler de birçok kez erotik araç görevini yüklenmişlerdir. Omuzlarda olduğu gibi, dizlerin de eteğin ucunun "biraz kaydırılarak" sergilenmesi en etkin biçimdir. Eğer

acak bütününüyle sergilenmekteyse. etki gücünü yitirecektir. çünkü bu durumda dizler kendi başlarına birer yarım yuvarlak olmak yerine, butların sonunu noktalayan yuvarlaklara dönüşeceklerdir. Ancak, omuzlar ve dizler, ikincil kalça yankılarıdır: bu konuda asıl etki göğüsleri sergilemekle elde edilir.

Burada, kadın göğüslerine çocuklukta gösterilen tepki ile, yetişkin cinsel tepki arasında bir ayırım yapmak doğru olur. Erkeklerin hemen hepsi kadın göğüslerine duydukları ilginin tümüyle cinsel olduğunu sanırlar. Öte yandan, bazı bilimsel kuramcılar bu ilgiyi kesinlikle çocuksu olarak nitelemektedirler. Bizse, her iki görüşün de tek taraflı olduğunu, çünkü her iki unsurun da burada rol oynadığını öne süreceğiz. Aşık erkek, dişinin meme başını öperken, öncelikle bir kalça benzerini öpmekte değil, bebekliğinden kalma bazı hazları yeniden yaşamının zevkine varmakta olabilir. Ya da dişinin memesini okşayan bir erkek, yarım yuvarlak bir kalçayı avuçlarına almaktan çok, annesinin memesini bebek elleriyle okşadığı günlere dönmek istediğini gideriyor olabilir. Bebeğin mini mini elleri için annesinin kocaman memesi avuca alınamayacak kadar büyüktür. Oysa, bir yetişkinin avucu içinde bir kadın memesi, kalçanın düzgün yuvarlağını kolayca anımsatır. Görüntüsel olarak da aynı paraleli kurmak mümkündür: Yetişkinlerin bakış açısından bir çift göğüs, hemen kalçaları akla getirebilir: emzirilmekte olan bebeğin, kendi bakış açısından bu izlenimi edinmesi pek mümkün değildir.

Dişilerin göğüslerinin bu yönden bir cinsel özellik taşıması bizim türümüz için çok önemlidir ve hikâye burada bitmese de, toplumun, kadın göğüsleri ile durup dinlenmeden uğraşmasını açıklamamıza yardımcı olacaktır. İngiltere'de Püriten'ler, bu yüzden kadınların göğüslerinin sıkıca bağlanması gerektiğini savunmuşlardır. On yedinci yüzyıl İspanyasında başvurulan yöntem daha da aşırı olmuş, genç hanımlar yeni gelişmekte olan göğüsleri belli olmasın diye kurşundan plakalar takmaya zorlanmışlardır. Bu tür önleyici tedbirler elbette ki, o dönemde kadın göğsüne ilgi duyulmadığı anlamına gelmez. Bir şeye duyulan ilgisizlik, genellikle onu yok sayarak ifade edilir. Oysa yukarıdaki örneklerde göğüslerin cinsel çağrı işaretleri gönderdikleri kabul edilmekte ve kültürel nedenlerle bu işaretler önlenmeye çalışılmaktadır.

Göğüslere gösterilen ilgi çok daha yaygın bir biçimde onların daha belirginleştirilmesine yol açmıştır. Belirginleştirmek içinse hemen her zaman başvurulmuş yöntem, göğüsleri daha büyük değil, daha dik göstermek olmuştur. Başka bir deyişle, yuvarlak, kalça-benzeri görünüşleri daha da abartılmak istenmiştir. Dar elbiselerle, top gibi fırlayınca kadar aşağıdan yukarıya; ya da aralarındaki çizgiyi daha belirginleştirmek için yanlardan ortaya doğru sıkıştırırlar. Bir diğer yöntem de sivri sütyenler içinde, ileriye doğru çıkık hale getirilerek sarkmış görünüşlerinin düzeltilmesidir. Tarihin bazı dönemlerinde, bu soruna o denli önem verilmiştir ki, eski bir Hint aşk sanatı kitabında şu sözlere rastlanır: “Genç bir kızın göğüslerine sürekli olarak antimuan ve pirinç suyu ile masaj yapılırsa, onlar öylesine büyür ve göze çarpıcı hale gelirler ki, bu konuda uzman bir kişinin kalbini, altın çalan hırsız misali çalmayı başarırlar.”

İlkel kültürlerden bazılarında ise sarkık göğüsler daha fazla tutulmuş ve genç kızlar sarkık göğüslü olabilmek için onları aşağı doğru çekmeye özendirilmişlerdir. Daha yakınlarda, bizim toplumumuzda da küçük göğüslü, hatta “tahta göğüslü” dişilerin hayranları vardır. Genel kuralın dışında kalan bu istisnalar için bir açıklama yerinde olacak. Sosyal antropologlar, bu istisnaları “kültürel çeşitlemeler” adı altında açıklayacak ya da açıklamaya bile gerek görmeyerek birer istisna olduklarını söylemekle yetineceklerdir sanırım. “Her kültürün ve her tarihsel dönemin kendine özgü güzellik standartları vardır, diyecektir; belli bir kabile ya da topluluk tarafından kabul edildiği sürece hemen her şey geçerlidir,” diyecektir sosyal antropolog. “Tek bir biyolojik tema ve bunun çeşitlemeleri yoktur, her biri aynı derecede geçerli alternatifler vardır ve bunlar kendi başlarına değerlendirilmelidir,” diyecektir sosyal antropolog. Ama soruna bu açıdan bakmak, asıl temel soruyu, yani insan denen hayvanın neden erkekte ve dişide bedensel ayrıntıları büyük farklılık gösterecek biçimde geliştiği sorusunu cevapsız bırakmak olmaz mı? Yetişkin insan dişisinin göğüsleri şişkindir, oysa erkeklerde göğüsler düzdür ve yetişkin dişi yavrusunu emzirmedeği zamanlarda da göğüsleri biçimlerini aynen korur, oysa bu diğer primatlarda görülmez. Bu nedenle göğüsler *homo-sapiens* lere özgü temel biyolojik bir unsurdur ve bu konudaki

çeşitlemeler doğal kuralın dışında olaylar olarak görülmeli ve açıklanmalıdır. Her ikisinin de geçerli kültürel alternatifler olarak görülmeleri ve “farklı kabilesel töreler” olarak geçirtilmeleri bizce doğru değildir.

Bu istisnaları anlayabilmek için bir insan dışısının memesinin “hayat öyküsü”nü bilmek gerekir. Kız çocuklarında, dümdüz bir göğüs üzerinde iki meme başı olarak başlar bu öykü. Ergenlik döneminde meme başlarının çevresinde belli belirsiz bir dolgunluk görülür. Bu, ileriye doğru bir çıkıntı biçiminde başlamıştır. Gelişip büyüdükçe ağırlığından ötürü aşağıya doğru çekilir ve alt yarısı üst yarısına kıyasla daha yuvarlaktır. Ama meme-başları yine ileriye doğru çıkıklıklarını korurlar. Bu durum on beşini geçmiş genç kızlarda görülür. Dişi yirmisine yaklaştıkça göğüsler büyümeye ve yavaş yavaş aşağıya yönelmeye devam eder. Orta yaşa gelmiş, göğüsleri en gelişmiş noktaya varmış dişi, eğer özel bir “kaldırıcı” kullanmamaktaysa, göğüslerinde gözle görülür bir sarkma vardır. Demek ki, göğüslerin gelişiminde üç aşamadan sözedebiliriz: Gelişmemiş kızın küçük göğüsleri, genç yetişkinin ileri doğru çıkık ve sivri göğüsleri, ileri yaştaki yetişkinin sarkık göğüsleri.

Soruna bu açıdan bakıldığında, “kültürel çeşitlemeler” de bir anlam kazanmaya başlayacaktır. Eğer, her ne sebeptense, bir kültürde gelişmemiş kızların cinsel yönden çekici oldukları düşünölmekteyse, küçük göğüsler tutulacaktır. Eğer ileri yaştaki yetişkin kadınlar yeğleniyorsa, sarkık göğüsler moda olacaktır. Büyük çoğunluk için ara dönem en çekici olanıdır, çünkü insan dışısının ilk cinsel etkinlik dönemini simgeler. Az gelişmiş dişiler sivri, çıkık göğüslere öykünerek, kendi göğüslerini yastıklarıyla besleyecek; ileri yaştakiler göğüslerini yukarı kaldırmanın yollarını arayıp cinsel yaşamlarının daha başlangıcında oldukları izlenimini vermeye çalışacaklardır.

Gelişmemiş kız görünümünün yeğlendiği durumlar için çeşitli açıklamalar düşünülebilir. Cinsel baskı altında, “püriten” bir kültürde yaşayan erkekler için, dişilerin düz göğüslü görünimleri bu güçlü cinsel çağrı işaretinin gücünü azaltabilir. Genç gelinini “kızı” gibi gören ve onun karşısında “baba” rolü oynamak eğilimindeki erkek için küçük göğüslerin yarattığı küçük kız görünümü çekici olabilir. Gizli homoseksüeller için, küçük

göğüsler bir “oğlan” çağrışımı yapabilir. Sorunu öbür aşırıya götürürsek, dışının kültürel açıdan annelik rolünün cinsel rolüne kıyasla daha fazla önem kazandığı toplumlarda ya da dönemlerde, ileri yaştaki yetişkin dişilere özgü sarkık göğüsler, genç kızlarda bile daha çekici olacak ve genç kızlar vargüçleriyle göğüslerini sarkık göstermeye uğraşacaklardır.

Ancak, çoğunluk için en çekicisi, bu iki yuvarlağın en çıkık boya ulaştıkları, ancak sarkacak kadar büyümeden hemen önce eriştikleri durumlardır. Bu da *Playboy* fotoğrafçısının karşısına çıkan çetin ikilemi açıklar. Çünkü göğüslerin aranılan ilk niteliğinin (büyüklük) artması, ikinci niteliğinin (sarkık olmamak) azalmasına yol açar. Bir süper-göğüs fotoğrafı çekebilmek için öyle bir kız bulabilmelidir ki fotoğrafçı, göğüsleri hem genç diriliğini yitirmemiş olsun, hem de tam yetişkin boyutlarına varmış bulunsun. Göğüslerle gönderilen cinsel çağrı işaretinin en etkini olan bu durumu taklit edebilmek için kadınlar çeşitli göğüs kaldırıcı araçlara başvururlar.

Süper-göğüs izlenimi uyandırmak için başvurulmuş bir diğer yöntem de belleri alışılmıştan daha ince, kalçaları daha dar kızlar seçmektir. Burada ise karşımıza yepyeni bir sorun çıkıyor: Kadın bedeninin anahatlarında yaşla ortaya çıkan değişim. Yapılan araştırmalar ortalama yetişkin dişilerin ağırlıklarında her beş yılda bir 750 gr . kadar artış olduğunu ortaya koymuştur. Bu artıştan kalça ve butlara düşen pay haksız denilecek kadar büyüktür ve orta yaştaki dışının “kalçası yerinde” görünümüne işte bu artış sebep olmaktadır. Daha önce sözünü ettiğimiz bedenin genel çizgisindeki “düşüş” –kalçanın göğüs ölçüsünden fazla olması– bu yüzdendir. Dünyanın bazı bölgelerinde, özellikle Akdeniz ülkelerinde, bu değişiklik inanılmaz bir hızla yer alır; yirmi yaşına gelen kızların hemen hepsinde bu ani değişikliği görmek mümkündür. İnce-uzun, fidan gibi kızların neredeyse bir gece içinde geniş kalçaları oluşuverir ve daha gelişmiş kadınlara özgü “anaç” bir görünüm kazanıverirler. Başka bölgelerde değişim daha yavaş seyreder ama sonuç gene aynıdır. Çok ileri yaşlarda, bedenin ufalmaya başlamasına kadar da bu eğilim sürüp gider.

Genç görünmek isteyen Batılı kadınların çoğu için türe özgü bu doğal biyolojik eğilim amansız bir düşmandır ve bu düş-

man karşısında sıkı perhizlerle ciddi bir savaş vermek gerekir: Bu kadınlar yalnızca boğazlarıyla değil, doğa ile de savaşmaktadırlar. Genç kız görünümünde kalmakta direnen kadınların “normal” yemeleri yeterli değildir, normalin altında yemek yemeleri gerekir. Bu durum eskilerde günümüzde olduğu denli aşırı değildir. Geçmişte, etine dolgun, yuvarlak hatlı bir kadın cinsel yönden pekâlâ çekici sayılırdı. Yuvarlak çizgilerin bolca olması dişiliğe aykırı bir görünüm olarak nitelenmezdi. Ama gene de “kız oğlan kız”dan çok “anaç” bir görünüm olduğu muhakkaktır ve çağımızdaki yaygın gençlik salgının etkisindeki kadın, çiftleşirken ve çocuk doğururken bile “kız oğlan kız” izlenimi uyandırmak dileğindedir.

Yetişkin dişinin “dolgun” hatlarının “flört” döneminden çok “anaçlık” dönemindeki dişi ile birlikte akla gelmesinin nedeni bekâr kadının aldığı her yarım kiloya karşılık, çocuk anası evli kadının üç kilo almasıdır. Bu kıssadan çıkarabileceğimiz hisse, genç kız görünümünü korumak isteyen kadının bekâr statüsünde kalmasıdır. Bekâr olmak, yaşı kaç olursa olsun, biyolojik açıdan, muhtemel bir eşe kendini beğendirmek için çaba harcamak, dolayısıyla bu döneme özgü beden biçimini sürdürmek anlamına gelir. Bir kez evlenince, daha “rahat” bir durumu yansıtır, “anaç” biçimini alır ve bu, bedenin çizgilerinde de gözle görülebilecek değişikliklere yol açar.

Her ne kadar kalçaların genişlemesi eğilimi birçok kadın tarafından “can sıkıcı” olarak nitelenirse de, olay bir raslantı olmayacak denli yaygındır ve bu yüzden de biyolojik açıdan bir değer taşıması gerekir. Etine dolgun, geniş kalçalı kadınların daha rahat çocuk doğurdukları bu gelişimi açıklamak için sık sık öne sürülen bir nedense de, bu öneriyi kanıtlayacak pek bir şey yoktur elde. Üstelik, geniş kalçalar, kalça kemiklerinin ayrıklığından çok, kat kat yağların meydana getirdiği bir olgudur. (Ortalama kadın vücudunun % 28’ini yağ meydana getirir, erkeklerde bu oran % 15’i pek aşmaz.) Bu konuda bir başka, daha cinsel kökenli bir açıklama yapılabileceği kanısındayız. İnce, dal gibi genç kız biçimi erkeklerin görsel olarak hoşlandıkları, süzdükleri, hafifçe dokundukları, öptükleri, âşık oldukları bir şeydir. Daha yuvarlak, daha kadınca biçimse yıllarca çiftleştileri bedendir. Öyleyse, belki de görsel duyuyu doyuran biçim,

yerini zamanla dokunma duyusuna seslenen biçimine bırakmakta. Yani “uçar gibi sekip giden ceylan” zamanla kabartılmış yumuşak bir mutluluk yastığına dönüşmekte. Böyle bir değişik hiç kuşkusuz, bakılan ama asla ellenmeyen manken-kızların kemikli bedenleriyle, sık sık kucaklanıp öpülen, etine dolgun kadın bedeni arasındaki farkı açıklamaya yeterli olacaktır. Tam gelişmiş kadın bedeni, artık biyolojik bir görev olan yetişkin bir erkeğin dikkatini çekmek ve onunla bir çift kurmak dönemini kapatmışlığı yansıtır.

Burada, elbette ki aşırılardan söz ediyoruz. Ortalama bir kadında, kız gibi bir beden elbette ki sevişmeyi zevksiz kılacak denli kemikli değildir. Öte yandan, “kadınca” bir vücudun gözü rahatsız edecek kadar “etine dolgun” olduğunu söyleyemeyiz. Aradaki fark hayli küçüktür ve her dönemde de kadın vücudu gerek göze gerekse dokunma duyusuna hitap eder. Çağdaş toplumda işlerin ters gitmesinin nedeni, genç âşıkların düşsel bir dünyada, yıllar yılı, çift kurma döneminin bütün yoğunluğuyla yaşadıkları gibi bir garip efsanenin yaratılmış ve geçerlilik kazanmış olmasıdır. “Çılgıncasına” âşık olunan dönemin kaçınılmaz olarak daha derin, ama daha az “çılgınca” bir sevgiye dönüşeceğini kabul etmek yerine, evli çiftler ilk karşılaştıkları günün nefes nefese heyecanını, ilk dokunuşun kalp atışlarını sürdürmek için amansız bir savaş vermekteler. Ve kaçınılmaz olanla karşılaştıklarında, yani başlangıçtaki yoğun heyecanda, doyumda bir azalma hissettiklerinde, bir şeylerin ters gittiğini sanıyorlar. Geriye doğru bir bakarsak, eski Hollywood filmlerinin bu konuda hesap vereceği çok şeyler olmalı diye düşünüyor insan.

Ten. Her iki cins için de ve her kültürde temiz, düzgün, sağlıklı bir ten, cinsel anlamda büyük önem taşır. Kırıksıklıklar, kir, deri hastalıkları her zaman için cinsel isteği dizginleyici olarak görülmüştür. (Bazı kültürlerle özgü, isteyerek yapılan zedeleme-ler ve dövme-ler başka anlam taşırlar ve sahiplerinin cinsel alımlılığını artırmaya yararlar.)

Bütün bunlara ek olarak dişinin bedenini kaplayan yumuşak teni erkeğe kıyasla daha az tüylüdür. Kadınların bendelerinin düzgün görünümünü abartmak için kullandıkları yağlar, krem-

ier ve uyguladıkları masajdan başka, tüyleri yok etme yöntemleri cinsler arasındaki deri farkını daha da artırmaya yarar. Tüyleri yok etme birçok kültürde ve binlerce yıldır uygulanan bir yöntemdir. Yalnızca, bazı ilkel kabileler değil, antik çağın Yunanlı kadınları da bu yola başvurmuşlar, işi cinsel organlarının çevresindeki kılları yolacak kadar ileri götürmüşlerdir. Bu kıllar elle çekilerek kopartılır –Klâsik bir yazarın deyimiyle “kopartılarak yolunmuş mersin çalısı kümeleri”– ya lamba, ya da sıcak kül aracılığıyla yakılırdı.

Çağdaş dünyada ise kadınlar tüylerini yoketmek için onları elektrikle yakmak ya da jiletle kazımak yoluna gitmektedirler. Daha da yakın zamanlarda kimyasal karışımlar kullanmaya başlamışlardır. Güzellik uzmanları İngiliz kadınlarının % 80'inin bedenlerinde “istenmeyen kıllar” bulunduğunu öne sürmektedirler. Bu kıllar, erkeklerinkinden daha ince ve daha seyrek oldukları halde, az da olsa “erkeksi” bir etki yapmaktadır. Traş olmanın ve tüy dökücü kremler kullanmanın yanısıra, güzellik uzmanları, ağda, taşlama, cımbızla alma ve elektrik tedavisi gibi yöntemleri salık veriyorlar. Ağda, özel olarak hazırlanan bir yapışkan maddenin yumuşak halde iken deriye yapıştırılması ve sertleştiğinde çekilerek beraberindeki kılları koparması yöntemidir. Ağda, çok eski zamanlardanberi Arap kadınları tarafından aynı oranda su ile şeker karışımına biraz da limon suyu eklenerek hazırlanır.

İlk bakışta, her sabah uzun uzadıya yüzlerini metruş kılma savaşı veren çağdaş erkeklerin bugünedek traş bıçağından öte bir deneye girişmemiş olmaları garipsenebilir. Ama ikinci bakışta, bunun ardında yatan neden görülecektir. Ne korkaklık ne de girişimci olmayıslarıdır burada söz konusu olan. Yalnızca sakalsızken bile sakallı görünmek gibi ikili bir dileği yansıtır bu davranış. Traş olmak, yüzün alt yarısında her zaman erkekçe, maviye çalan bir gölge bırakır ki, bu gölge orada sakal bulunduğunun kanıtıdır. Eğer yepyeni bir yöntemle yetişkin erkeklerin sakalı tümüyle ortadan kaldırılsaydı, dolayısıyla o maviye çalan gölge yokolsaydı, bu yüzün sahibi aynadaki kadınsı görünümünden hiç de hoşnut kalmayacaktı sanırız. Bunun yerine, traşına dikkat eden bir erkek olarak ortalama iki bin saatini yüzünü kazıyıp ovuşturmakla geçirmeyi yeğlemektedir ki, bu

denli çapraşık bir arzu için hayli yüksek bir bedel ödediğini kabul etmek gerekir.

Yoğun bir faaliyet içinde geçen çiftleşme-öncesi ve çiftleşme dönemlerinde, gerek erkeğin gerekse dişinin teninde dokusal yönden büyük değişiklikler görülür. Deri, içerden aydınlatılmış-asına bir parlaklık kazanır ve orgazm sırasında yoğun bir terleme ortaya çıkabilir. Erotik fotoğraflarda, modellerin bu niteliği gözle görülecek biçimde sergiledikleri olur. Deri, yağlı kremler aracılığıyla daha parlatılmış ya da terli izlenimi uyandırmak üzere ıslatılmıştır. ıslatılmış derinin bilinçli olarak teri ifade ettiği düşünülemez; su, bildiğimiz sudur ve model genellikle bir havuzdan ya da banyodan çıkmaktadır. Bedeninin terli olduğu izlenimini uyandırmaya kalkmak, çok açık seçik bir yorum olur bu durumda. Oysa, ıslaklık, bilinçaltı bir çağrışım yapacaktır. Renkli fotoğraflarda yüksek dozda kırmızı kullanmak da aynı paralelde bir yöntemdir. Böylelikle kızın bedeni daha erotik, cinsel yönden daha uyarılmış izlenimi uyandıracaktır. Bu, birçok derginin başvurdukları bir yöntemdir. Editörlerin fotoğrafılarına sık sık yazdıkları "kırmızıyı artırın" notları, hiçbir zaman işi, izleyicinin durumu farkedeyeği kadar ileri götürün anlamına gelmez.

Son zamanlarda piyasaya sürülen makyaj malzemesi arasında deriye yapma bir parlaklık vermek üzere hazırlanmış olanlar dikkati çekmektedir. Genç âşıklar artık bedenlerini garip yağlarla ovmakta. "flört" döneminin ilk temaslardan bile önce, tenlerine çiftleşmenin son aşamalarındaki parlaklığı, "uyarılmışlığı" kazandırabilmektedir. Sözgelimi, "Aşk köpüğü" adlı "spray"le deri ovulduğunda, iddiaya göre, deriye "sihirli bir parıltı" kazandırılmaktadır. Bir diğer benzer kreme, "ılgınlık yağı" adı verilmiş. "Lüks yağlayıcı"nın ise "arpıcı, parıltılı, kızıl ve ıslak bir ovma kremi" olduğu yazılı reklamlarda. Açıkça belirtildiği gibi, başlıca uyarıcı işaretler –parlak/kayęan/kırmızı– burada da gerçek uyarılma halinde tende meydana gelen değişikliklerin –gözeneklerin açılması ve terleme olayı– bir benzerini yaratmakta kullanılıyor.

Omuzlar. Dişilere özgü yuvarlak omuzlara daha önce değinmiştik; ancak erkek omuzları konusunda da bir çift sözümüz var. Ergenlikte genişlemeye başlayan erkek omuzları, ikincil

cinsel özelliklerin en önemlileridir. Ergin erkeklerin omuzları dişilere kıyasla daha geniştir ve genç yetişkinlik döneminde bu farklılık iyice belirginleşir. Bedenin genel görünümüyle ilgili diğer değişiklikler gibi, bu da birçok yollardan daha abartılmış bir farklılık olarak gösterilmeye çalışılır. Tarih boyunca erkek giyiminde omuzları daha geniş göstermek için çeşitli araçlar kullanılmıştır. Bunların en aşırısı arkez üniformalarındaki apulettir. Apuletler omuzları yalnızca olduklarından daha geniş göstermekle kalmaz, onlara daha köşeli bir görünüm de kazandırır. Böylelikle daha dar ve daha yuvarlak kadın omuzları ile aradaki fark iyice abartılmış olur.

Çene. Baş ve çevresinde de birkaç önemli cinsel farklılık vardır ve çene bunların en önde gelenidir. Ortalama bir erkekte çene kemiği ve çene, dişiye kıyasla daha geniş ve belirgindir. Ama her nedense bu, fazla önemsenmeyen bir farklılıktır. Oysa, sonradan cinsiyet değiştirip kadın olan erkekleri ya da kadın kılığına giren erkekleri, ele veren ilk ipucudur. Bu erkekler vücutlarının belirli yerlerini dolgun gösterebilir, tenleri üzerindeki kılları yokedebilir, güçlü bir makyajla yüz hatlarını yumuşatabilir, balmumu enjeksiyonlarıyla yapma göğüslere sahip olabilirler. Kısacası, denizcilerin yabancı limanlarda başına sık sık geldiği gibi, bir sokak kadınıyla yatacağını sanıp da, iş işten geçtikten sonra karşısındakinin “kadın olmadığını” anladıkları durumları yaratabilir. Ama kadın rolü oynayanların en iyisinin bile çene yapısı, ciddi bir ameliyat geçirmemiş olduğu sürece, onu ele verecektir. Eğer, erkeklerde pek ender raslanan çok küçük bir çenesi yoksa, yüzünün alt yarısındaki geniş, kaba kemik yapısını dikkatli bir göz her zaman yakalar.

Bazı ırkların erkeklerinde, özellikle Uzak Doğu’da, çene nispeten daha yumuşak çizgilidir. Bu ırkların erkeklerinin sakalları da daha yumuşak ve seyrek. Bu iki özellik arasında bir bağ olduğu düşünülebilir. Çene kemiklerini sıkıp, çeneyi öne, ileri uzatmak, her iki cins için de saldırganlık ifade eden, “erkekçe” bir harekettir. Çene yapısı daha güçlü olan erkeğin, normal duruşunda bile çenesi kendini kabul ettirmek istercesine öne doğru çıkıktır.

Bizim türümüzde erkek cinsini belirleyen başlıca özelliklerden biri de sakaldır. Bu özelliğin çıkık çeneye birlikte evrinmiş

olması çok mümkündür. daha geniş ve güçlü bir kemik yapısı kolların büyümesi için daha elverişli bir taban oluşturur. Öte yandan. ileriye doğru uzanan geniş ve güçlü bir çene. hele gür bir sakal eşliğinde erkeğin kendinden emin ifadesine büyük katkıda bulunur. Türümüze özgü çene yapısı da burada ayrıca önem taşır. Diğer primatların aksine. bizlere özgü çene yapısında. anatomi uzmanları içsel mekanik hiçbir işlevi olmayan bir çıkıntının varlığını saptamışlardır. Geçmişte. bu özelliği açıklayıcı birçok kuramı öne sürülmüşse de -çene kasları. dilin bazı özelliklerine bağlanmaya çalışarak- bütün bu savlar artık geçersiz sayılmakta ve bugün çenemizin çıkık yapısının tek bir işlevi olduğu: çıkık. sakallı çenenin erkeklere özgü "kendini çevresine kabul ettiren" bir cinsel işaret görevini yüklendiği kabul edilmektedir.

Yanaklar. Yüzü aşağıdan yukarıya taramaya devam edersek. çeneden sonra dudaklar gelir. Dudaklara bu bölümün başlarında oldukça geniş bir yer verdiğimizize göre biraz daha yukarı çıkalım ve yanakları ele alalım. Burada en önemli çağrı işareti. kızarmak. "kan basması". "al al olmak"tır. Yüzün kızarması her zaman yanaklarda başlar. daha sonra yüzün tümüne. boyuna ve bazen göğüse kadar yayılır. Ama en belirgin olduğu yer yanaklardır. Kızarmak olayına erkeklerden çok kadınlarda raslanır. Kızartı ile birlikte hafif bir şişkinlik de görülür ki. bu da o bölgedeki derinin parlak bir görünüm kazanmasına yol açar. Bu parlaklık zencilerde bile gözle görülecek kadar belirgindir. Kızarmak. bütün insan ırklarında raslanan bir şeydir. hattâ kör ve sağır kimselerin bile yanakları kızarır. Dolayısıyla. kızarmayı. insan türünün başlıca biyolojik özellikleri arasında sayabiliriz. Darwin. kızarma konusuna bütün bir bölüm ayırmış ve sonunda kızarmanın utangaçlık. çekingenlik ve alçakgönüllülüğü yansıttığına ve "kişisel görünüme verilen önem"i ifade ettiğine karar vermiştir. Kızarmanın cinsel açıdan taşıdığı önemin en belirgin kanıtı ise eski zamanlarda esir pazarlarında satılan kızlardan yüzü kızaranların kızarmayanlara kıyasla daha yüksek fiyatla alıcı bulduklarıdır. Yakınlaşmaya bir çağrı işareti olarak kızarmak. isteyerek olsun ya da olmasın. güçlü bir işarettir.

Gözler. İnsanlara özgü duyu organlarının en önemlisi olan

gözler, sözünü etmekte olduğumuz bütün işaretleri görüp algılamakla kalmaz, kendileri de bazı işaretler gönderir. Yüzyüze karşılaşmalarda hepimiz karşıımızdaki kişiyle sık sık "göz göze gelir", ya da ondan "gözlerimizi kaçıırırız." Bunlardan birincisi karşıımızdaki ruh hallerini kaydetmek, ikincisi ise gözümüzü gözüne dikmiş olmanın yaratacağı muhtemel tehli keden sakınnıak amacını güder. Ancak, sevgililer arasında uzun uzadıya göz göze bakışma, rahatsız edici ya da saldırgan olmaksızın, sürdürülebilir. Sevgililer başka bir nedenle "birbirlerinin gözlerinin içine bakarlar". Güçlü ve hoş duyguların etkisi altında, göz bebekleri inanılmayacak oranda büyür, gözün ortasındaki siyah nokta, kocaman kara bir yuvarlağa dönüşür. Bu, bilinçsiz olarak, sevilene güçlü bir işaret gönderir; gözbebekleri büyüyen âşık, sevdiğine ona duyduğu aşkın derinliğini iletmektedir. Bu olay, çok yakın zamanlarda bilimsel açıdan ele alınmıştır, oysa yüzyıllardır bilinir. Eski çağlarda İtalyan güzel-leri, bu etkiyi yapay olarak yaratabilmek için, gözlerine "güzel avrat otu özü" (*belladonna*) damlatırlardı. Çağımızda benzer bir yöntemle foto-modellerin gözlerinde de aynı ifade yaratılmaya çalışılıyor: Reklâmcılar güzel kızların fotoğraflarına siyah mürekkeple rötuş yapıp gözbebeklerini olduklarından büyük göstermekle, fotoğrafları daha çekici kılıyorlar.

Duygusalılığın arttığı durumlarda, gözlerde yer alan bir diğer biyolojik değişiklik de, gözyaşı bezleri faaliyetinin artmasıdır. Sevecenlikle dolu bir ruh hali içindeyken, gözlerden yaşlar boşanmaya başlamaz elbet; ancak göze parıltılı bir görünüm verecek kadar artar. Bu "aşkın parlak gözleri"dir ve büyümüş gözbebeklerinin eşliğinde gönderilen işaretin anlamından artık kuşku kalmaz.

Yakınlaşmaya çağrı niteliğinde başka göz hareketleri de vardır. İyi bilinen göz kırpma dışında, bazı kültürlerde gözleri kendi eksenini çevresinde döndürmenin doğrudan doğruya çiftleşmeye çağrı anlamına geldiği bilinmektedir. Gözleri terbiyeli bir biçimde öne indirmek dişilere özgü, hafifçe kısarak bakmaksa erkeklere özgü cinsel mesajlar taşırlar. İlk karşılaşmalarda, göz göze bakışmayı da, olağandan biraz fazla sürdürmek, cinsel yönden, daha sonraları gelişebilecek uzun bakışmaların bir başlangıcı olduğu izlenimini uyandırmak görevini yüklenmiştir.

Bazen gözleri açarak bakmak dişilere özgü bir çağrı işaretidir. Hele buna yine dişilere özgü göz kapaklarını kırpıştırıp kirpikleri titretmek de eşlik ediyorsa, işaret daha da güç kazanır. Kuşların kanat çırpmasını anımsatan bu hareket, en azından bizim kültürümüzde, kesinlikle erkekler tarafından uygulanmaz. O kadar ki, erkekler kadınca bir davranışla alay etmek istedikleri zamanlar göz süzüp kirpik titretirler. Belki de bu tür kirpik hareketleri dişilere özgü olarak damgalandığından, çağımızda kadınlar kirpiklerini olduklarından daha gür ve daha uzun göstermek için çeşitli yöntemlere başvurmaktadırlar. Bu akım, kirpikleri daha kalın ve belirgin gösteren rimelle başlamış, ardından kirpik kıvrıcı maşalar çıkmış, sonunda 1960'larda piyasaya takma kirpikler sürülmüştür. Bugün tek bir firma on beş çeşit takma kirpik ürettiğini söyleyerek bununla övünmekte, bunlardan "Samur Yıldızlar"ın gözleri daha açtığını, "Çılgın Kuyruk"ın küçük gözleri daha büyük gösterdiğini iddia etmektedir. Ayrıca, "Süper Süpürgeler" ve alt kapak kirpikleri için "Alt kanatçıklar" üretmektedir. Burada da dişinin güçlü bir cinsel mesaj iletmek istediğinde, bu işi sonuna kadar götürmekteki azmi, yapma araçlarla da olsa, mesajını abartmaktan asla çekinmeyeceği bir kez daha görülüyor.

Kaşlar. İnsan denilen hayvanın gözlerinin hemen üzerinde ve kılsız alnının altında bir çift kıllı deri parçası bulunur. Eski-lerde, kaşların altından aşağı akan terin gözlere girmesine engel olmak gibi bir görevi olduğu düşünülürdü. Ancak başlıca işlevleri değişik ruh halleri konusunda işaretler göndermektir. Korku ve şaşkınlık altında kaldırılır, öfkeyle birlikte aşağı indirilirler. Endişe halinde kaşlar çatılır, soru anlamına ise bir uçları yukarı kaldırılır. Dostça karşılaşmalarda, tanışıklık ifadesi olarak çabukça ve bir kez kaldırılıp indirilirler.

Dişilerin kaşları erkeklerle kıyasla daha ince ve daha az "çalı gibi"dir, erkeklerinki kadar gür ve kalın değildir. Böylelikle burada da dişiselliğe daha da dişice bir görünüm eklenmesine yardımcı olurlar. Çoğu kez olduklarından da ince görünmeleri için yolunurlar: 1930'larda ince bir kalem çizgisine kadar indirildikleri hatırlardadır. Daha eski çağlarda bu aşırının da ötesine gidilmiştir: Japon kadınlar evlenmeden önce kaşlarını kökünden traş ederlerdi.

Dişkiye özgü görünümde oldukça önemsiz bir ayrıntı sayılabilecek bu farklılığın cinsel plandaki rolüne bir örnek verelim. 1933 yılında Londra'da bir hastahaneye çalışmak üzere başvuran bir hastabakıcıya, başhemşire, diğer bazı şartların yanı sıra, kaşlarını almaktan vazgeçmesi gerektiğini de söylemişti. Başvuran genç kızın şikâyeti üzerine dava açılmış ve Londra Belediye Mahkemesi başhemşireye resmî bir uyarı göndermişse de, genç kız işe alınmamıştır. Böylece hastahanedeki hastalar, cinsel istek uyandıracak biçimde yolunmuş kaşların gereksiz uyarılarından kurtarılmış ve cinsel kışkırtıcılıktan uzak, "doğal" dişiler hastahane koridorlarında sessizce dolanmaya devam etmişlerdir.

Yüz. Yüzü bir kenara bırakmadan önce, bir kez de onu bir bütün olarak ele alalım. Yüz, hiç kuşkusuz, insan bedeninin en çok anlatım olanağına sahip kesimidir. Karmaşık ve çeşitli ifadeler aracılığıyla yüz, çok sayıda ve belli belirsiz denilebilecek birçok duyguyu yansıtmak olanağına sahiptir. Özellikle ağız ve göz çevresindeki çeşitli kasların kasılması ve gevşetilmesi yoluyla sevinçten hayrete, üzüntüden kızgınlığa kadar hemen her türlü mesaj iletilebilir. Yakınlaşmaya çağrı açısından bu çok önemlidir. Yumuşak ifadeli, gülümsemekte olan bir yüz, ya da uyarılmış, heyecanlı bir yüz hemen ilginizi çeker. Acıklı bir ifade, hüznün ya da acı belirten bir anlatım bizi yaklaştırmaya ve yatıştırmaya çağırır. Öte yandan katı, somurtkan yüzler aksi etki yapar. Bütün bunlar bildik şeyler kuşkusuz, ama insan yüzünde uzun vadeli etkisi olan bir şeye değinmek istiyoruz.

Yüz ifadeleri söz konusu olduğunda, "güler yüzlülükten" ve "asık suratlılıktan" söz ederiz. "Güler yüzlülük" genellikle sosyal karşılaşmalarda takındığımız tavrın ifadesidir. Dostça görünmek istiyorsak, yumuşak, gülümseyen bir ifade veririz yüzümüze. Öte yandan, ciddi durumlar karşısında asık suratlı, ya da yukardan bakan bir ifade kullanırız. Yalnız olduğumuz, başkalarının bizi görmediğinden emin olduğumuz zamanlarda ise, yüzümüzü kendi haline koyveririz. Bu durumda yüzümüzde uzun vadede en çok içinde bulunduğumuz ruh halini yansıtan ifade belirir. Genellikle çeşitli kaygılar, kuşkuvar içinde olan adam, o akşamki partide vargücüyle sürdürmeye çalıştığı neşeli görünümüne bir son verir ve her zamanki yalnız ve kaygılı

ifadesi gelip yerleşir yüzüne. Elbette, kimse yoksa yanında (Bazen kendini aynada gördüğü olsa da bu ifade değişikliğinin farkına varmayabilir). Genellikle neşeli ve kendisiyle barışık adamsa, elinden geldiğince üzgün ve ciddi görünmeye çalıştığı cenaze dönüşünde yüzündeki kasılmış adaleleri koyverir, dudakları yumuşar, çatılmış kaşları eski yerlerine yerleşirler.

Çoğumuzda temel ruh halimiz sık sık değiştiği için yüz kaslarımız tek bir yüz ifadesini sürekli olarak taşımak durumunda kalmazlar. Sabah üzgün olsak da, akşama doğru neşelenmemiz pekâlâ mümkündür ve böylece yalnız olduğumuz zamanlarda bile hep aynı ifadeyi taşımayız. Ancak ömürlerinin büyük bir bölümü özel kaygılar, sıkıntılar ve kızgınlıklar içinde geçen bireyler için durum biraz farklıdır. Bu gibi kişilerde yüz ifadeleri dondurulmuşçasına tek bir kalıba girip yerleşmiştir. Alındaki, ağız çevresindeki ve burnun iki yanındaki çizgiler artık yerleşmiştir.

Bu kişiler sosyal karşılaşmalarda da gerekli yüzü takınmakta zorluk çekerler. Kaygılı kişiler, gülümseyerek merhaba dediklerinde bile kaygılı olduklarını belli etmezlik edemezler. Somurtkan suratlılar yapılan şakaya gülerken bile somurtmaktadır. Bunun nedeni, takınılan ifadenin, başlıca ifadenin yerine geçmek yerine, onun üzerine yerleşmeye çalışmak durumunda kalmasıdır. Yüz ifadeleri hemen her zaman söz konusu kişinin o anki ruhsal durumu yanısıra geçmiş hakkında da çok şeyler söyler.

Uzun vadeli ruh hali yansıtan bu kırıksıklıkların kişinin yaşamında önemli bir değişiklik meydana geldiğinde bile kalıp kalmayacakları da başka ilginç konu. Eğer hayatı boyunca kuşku ve üzüntü içinde yaşamış birisi birden kendisini mutlu kılacak bir başarı kazanırsa, yüzündeki kırıksıklar akşamdan sabaha yok olmaz elbette ki. Eğer söz konusu kişi yaşlıysa, onları ömrünün sonuna kadar taşıması ihtimali kuvvetlidir. Muhakkak ki bu tür durumlarda, yüz ifadesi, yolladığı mesaj artık geçerli olmasa bile bir süre devam edecektir. Ancak şimdilik bu sürenin ne kadar olduğu konusunda yapılmış bir araştırma yok.

Bu konuda söylediklerimizin genel duruşumuz için de gerekli olduğunu sırası gelmişken belirtelim. Koyverilmiş bedenler

olduğu gibi, her an harekete hazır bedenler de vardır. “Yay gibi” gerilmiş bedenlerin yanı sıra, yumuşak, kolayca eğilip bükülebilen bedenler de vardır. Burada da, sosyal durumlara ve olaylara uygun olarak yüzümüzle birlikte bedenimizin kas-gerilimlerini de değiştirebiliriz. Ancak yine yüzde olduğu gibi bedenimizde de zamanla yerleşmiş olan başlıca duruşumuza her zaman geri döneriz ve bunu sıyrıp atmak kolay değildir. Çünkü omuzlar zamanla hafif bir kambura dönüşecektir ki, bir gecede milyoner olsak bile bunu değiştiremeyiz. Öte yandan hızlı, asker adımı bir yürüyüş biçimi, büyük bir olasılıkla ömrümüzün sonuna dek yanımızsıra geleceğinden, en güvenilir yoldaş olacaktır.

Saçlar. Ve nihayet insanoğlunun şeref tacına, başını çevreleyen 100.000 kadar kökten fişkırıran o gür ve sık saç kümesine geldik. Bu saç kümesi bazı ırklarda kıvrır kıvrır ya da yün görünümündedir; diğerlerinde ise uzun ve düz olur, rüzgârda dalgalanır. Saçlar, yılda 12 santim kadar uzar ve her birinin yaklaşık altı yıllık ömrü vardır. Bu altı yıl sonunda düşen saçın yerine yenisi çıkar. Bu da demek oluyor ki, ömür boyu hiç kesilmemiş düz saçlar rahatlıkla kalçalara kadar uzayabilir. Berber yüzü görmemiş ilkel insanların diğer primatların yanında herhalde çok değişik ve ilgi çekici bir görünümleri vardır. Bedenimizi kaplayan kılların gittikçe azalmasına ve biraz uzaktan hemen hiç görünmeyecek kadar seyrelmesine karşılık saçlarımız aslan yelesi misali fişkırmıştır.

Yaşlı erkeklerin (yaşlı kadınların değil) genellikle saçlarının dökülmesi olgusu dışında, baştaki saçta cinsel bir farklılık yoktur. Biyolojik açıdan, gerek dişiler gerekse erkekler uzun saçlıdır ve bu cinsel olıktan çok, türümüze özgü bir farklılık işaretidir. Oysa kültürel yönden, uzun saç daha çok cinsel bir ayırım belirtisidir. Tarih boyunca erkeklerin dişilerden daha uzun saçlı oldukları dönemler olmuşsa da, genellikle bunun tersine raslanmamıştır. Son birkaç yüzyıldır, saçları kökünden kazımak, daha çok sağlık nedeniyle alınan bir tedbirdir. Kızgın başçavuşların, uzun saçlı erlerin “bit yuvalarına” nasıl saldırdıklarını hepimiz biliriz. Kadınlar hemen her zaman orta uzunlukta saçla sahip olmuşlardır. Bir uçtan bir uca büyük farklılık

gösteren kadınlar değil, erkeklerdir. Geçmişte erkeklerin, kos-koca omuzlarına kadar inen peruklar taktıkları dönemler olmuştur ki, bu geleneği günümüzde İngiliz yargıçları hâlâ sürdürmektedirler. Ama gene de yakın zamanlara kadar uzun, bukleli saçlar o denli dişilere özgü sayılmaktaydı ki, doğal boyutlarına biraz olsun yaklaşır uzunlukta saç uzatan erkekler, yanlış bir yakıştırmayla kadınlığa özenmekle suçlanmışlardır hep. Son on yıl içerisinde ise genç erkekler arasında saç uzatmak o denli ısrarla sürdürülmektedir ki, saç uzunluğu galiba sonunda cinsellikle ilgisi olmayan, gerçek rolünü kazanacak gibidir. Garip olan bir şey varsa, o da uzun saçın bir parazit yuvası olması tehlikesinin çağdaş sağlık anlayışı sayesinde ortadan kaldırılmasına karşılık, saç savaşını bu sağlık anlayışına karşı olan hippî'lerin kazanmış olmasıdır.

Saçı temizlemek, yıkamak, yağlamak her zaman saçın kültürel düzeydeki cinsel çağrı işareti göreviyle birlikte yürütülmüş işlemlerdir. Çok eski zamanlarda bile, kentlerde oturan atalarımız, bugünkü kentsoylulardan pek farklı olmayan bir biçimde, saçlarının görünümüne uzun zaman ayırmayı ihmal etmezlerdi. Bilinen en eski saç ilâcının reçetesi şöyle: "Bir ölçek köpek paçası, bir ölçek hurma çekirdeği, bir ölçek eşek ayağı, yağ ile kaynatılıp sürülür." Bugün parlak, yumuşak ve gür saçlar her genç kızın yüreğinde yatar ve reklamcılar durmaksızın "donuk ve ölü saçların" yakınlaşmaya çağrı niteliğinde olmadığını dilleri döndüğünce bize anlatmaya çalışırlar.

Dört bir yana işaretler gönderen insan bedeninin büyük turunu böylece tamamlamış oluyoruz. Bu gezi sırasında bedeni meydana getiren parçaları teker teker ele almaya çalıştık ve geriye yalnızca insanın bir bütün olarak göndermekte olduğu işaretler kaldı. Göz olsun, kalça olsun, karşısındakine bir mesaj iletirken bunu yalnız başına yapmamaktadır. Bir bütünün parçası olarak, belirli bir konum içerisinde yapmaktadır bunu. Bütün bu mesajlar, gönderilen işaretlerin birbirleriyle olan çeşitli ilişkileri, söz konusu kişinin içinde bulunduğu konum; sosyal karşılaşmaları, insanlar arası duygu alışverişlerini hem daha karmaşık hale getirmekte, hem de daha ilginç kılmaktadır. Bir odaya girdiğimizde ya da sokakta karşıda karşıya geçerken bir sürü işaret göndeririz çevremize. Bunlardan bazıları tümüyle

biyolojiktir, diğerleri kültürel değişikliklere uğramıştır. Bizler bunun bilinçsiz olarak farkındayızdır ve bu işaretler yığını her an yüzlerce değişik uyarlamadan geçirerek çeşitli sosyal ilişkilerimizi sürdürürüz. Hemen her zaman dengeli bir işaretler dizisi yollamaya da özellikle dikkat ederiz: Bunlardan yarısı yakınlaşmaya çağırırken diğer yarısı itici niteliktedir. İki aşırıdan birine kaydığımız, yani çevremizdekileri açık seçik yakınlaşmaya çağırdığımız ya da herkese karşı düşmanca, itici bir tavır takındığımız zamanlar hayli enderdir.

Cinsel yakınlaşmaya çağrı işaretlerini incelediğimiz bu bölüm boyunca, elimden geldiğince aşırılarda dolandım; söylemek istediğim iyice anlaşılsın diye akılda kalacak canlı, renkli örnekler vermeye çalıştım. Göstermelik, korseler, apoletler günümüzde yetişkinlerin kullandıkları cinsel çağrı işaretleriyle pek ilintili görülmeyebilir, ama gene de dar pantolonlar, kemerler, vatkalı omuzlarla aralarında bir bağ kurmak kanımızca çok zor değil. Aynı biçimde, göbek dansı da Batılılar için bir çeşit egzotik eğlence olmaktan başka bir şey değildir belki. Ancak bu incelemede ona verilen yer, sanırım, benzeri “dans” figürlerinin yüzlerce, binlerce genç kız tarafından her gece partilerde, diskoteklerde tekrarlanmakta olduğunu hatıra getirecektir.

Birer yetişkin olarak, cinsel çekicilik belirten görüntüsel işaretleri ister daha belirginleştirmek ve abartmak için büyük özen gösterir olalım, ister bütün bu işi aldırmazlıkla bir kenara itelim; ister yapma birtakım işaretleşme araçlarına başvuralım (aramızda bunlardan bir tanesini olsun kullanmayan korkarım yoktur), ister bütün bunları hor görüp daha “doğal” yöntemleri yeğleyelim, ortada bir gerçek varsa o da hepimizin her an karmaşık bir işaretler yığını yayınlamakta olduğumuzdur. Bu işaretlerin çoğu kaçınılmaz olarak yetişkin insanlara özgü cinsel niteliklerimizi yansıtır, ne yaptığımızın farkında olmadığımız zamanlarda bile bu işaretleri algılayıp kaydetmekten kendimizi alamayız. Ve böylelikle de her zaman kendimizi önemli sosyal bir aşamaya hazırlarız. Muhtemel bir cinsel eşle başlıbaşına bir diğer karmaşık ilişkiler dünyası olan cinsel yakınlaşmaya doğru ilk adım sayılacak hareketi yapmak üzere her an tetikte beklemekteyizdir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

CİNSEL YAKINLAŞMA

GELİŞMEKTE olan çocuk, kendi benliğini bulabilmek için anasının yumuşak kucağını terketmek zorundadır. Genç bir yetişkin olduğunda yalnız başına ayakta durabilmesi için gereklidir bu. Bebekken annesine karşı sonsuz güven beslerdi. onunla alabildiğine "yakın"dı. Şimdi, erginlikte, diğer yetişkinlerle gerek ilişkileri gerekse yakınlıkları ciddi bir biçimde kısıtlanmıştır. Diğer yetişkinler gibi o da araya "bir mesafe koyar". Körükörüne güven, becerikli bir manevrayla yerini "karşılıklı bağımlılık yoluyla bağlılığa" bırakmıştır. Bebeklik günlerinin yumuşak yakınlarını gamsız çocuk oyunlarına, onlar da zamanla yetişkinlik çağının amansız toplumsal alışverişlerine dönmüşlerdir.

Duyulan heyecan asla inkâr edilemez. Keşfedilecek nice şeyler, varılacak hedefler, yükselecek toplumsal mevki vardır. Ama sevgi nerelerde kalmıştır? Sevgi, bir vermek eylemidir, kendini sorgusuz sualsiz bir başkasına vermek eylemidir, ama yetişkinlerin ilişkileri böyle değildir ki...

Bu noktaya kadar bütün söylediklerim, geliştirmekte olan bir insan kadar, geliştirmekte olan bir maymun için de geçerlidir. Şema aynıdır. Ama bu noktadan sonra yollar ayrılır. Eğer maymun erkekse, bundan böyle bir yetişkin olarak sevgi üzerine kurulu bir bağın yakınlığını asla bir daha yaşamayacaktır. Ölünceye dek, rakipler ve ortaklardan kurulu sevgisiz bir dünyada rekabet ya da işbirliği içinde yaşamını sürdürecektir. Yok eğer dişiye, ana olduğu zaman yavrusuyla arasında çocukluğunda yaşadığı türden bir sevgi bağı kurulacak, ama o da erkek maymun gibi diğer yetişkin maymunlarla hiçbir zaman böyle bir bağ kuramayacaktır. Yakın arkadaşlık evet, ortaklık evet, cinsel yakınlaşmalar evet, ama tam anlamıyla yakınlaşma, hayır.

Oysa yetişkin insan için böyle bir olasılık vardır. O, diğer cinsten bir kişi ile ortaklıktan öte güçlü bir sevgi bağı kurmak ve sürdürmek olanağına sahiptir. Sık sık tekrarlanan “evlilik bir ortaklıktır” sözü, bu sevgi bağına yapılan bir hakarettir; bunu söyleyen bir sevgi bağının gerçek yapısını bilmeyen, anlamayan kişidir. Bir ana ile yavrusundan “iki ortak” diye söz edilebilir mi? Bebeğin annesine güveni, onu-beslediği ve koruduğu gerekçesine dayanmaz. Anasını anası olduğu için sever, yaptıkları için değil. Ortaklıklar karşılıklı çıkar alışverişi üzerine kuruludur, yoksa bir ortak diğerine sırf vermenin zevkini tatmak için bir şeyler vermez. Ama bir çift genç yetişkin sevgili arasında ana ile çocuk arasındaki bağı andıran bir sevginin gelişmesi pekâlâ mümkündür. Alabildiğine bir güven gelişir bu iki kişi arasında ve bununla birlikte, alabildiğine bedensel bir yakınlaşma. Gerçek sevgide “vermek ve karşılığını almak” söz konusu olamaz. Her iki tarafın birbirlerine “verir” durumda olmalarıdır bu yanılgıyı doğuran. Ama her ikisinin de “alır” olmasından, verdiklerinin karşılığını aldıkları anlamı çıkarılmamalıdır. Bu bir ortaklık değildir ki. “Alınan” ayrıca hoş giden bir şeydir, ama asla verilenin karşılığı olarak görülmemelidir.

Tedbirli, ince hesaplı bir yetişkin için bu türden bir ilişkiye girmek elbette ki risklidir, bir “macera”dır. Kendini “koyvermek” ve güvenmek, karşısında güçlü direnç duvarları yükselen ruh halleridir. Yetişkinin yaşamı boyunca alışageldiği bütün iş ilişkileri ve pazarlık kuralları burada geçerliliklerini yitirir. Beyin alt merkezlerinden bir yardım görmezse, üst merkezler böyle bir olgunun gerçekleşmesine izin vermeyeceklerdir. Ne var ki, bizim türümüzde alt merkezler bu gibi konularda derhal yardıma koşmaya hazırdırlar ve çoğu kez, “mantığımıza rağmen”, âşık oluveririz. Bazılarımız için bu doğal süreç sürekli baskı altında tutulmaktadır ve bu yapıda olanlar evlenseler bile, bu ilişkiyi bir iş alışverişi imişçesine yürütürler: Sen çocuklara bak, ben para kazanayım. Bu tür “çocuk satın alma” ya da “konum satın alma” durumlarına ne yazık ki kalabalık insanat bahçelerimizde gün geçtikçe daha sık rastlıyoruz. Ama daha sık raslanır olmaları bu ilişkilerin tehlikelerini azaltmıyor. Çiftler, bir kez bir araya geldikten sonra, gerçek bağlarla değil, toplumsal göreneğin dış bağları ile bir arada tutulmaktalar. Bu

da, söz konusu çiftin doğal bir yatkınlık olan âşık olmak olasılığını her an kafasında taşıması demektir. Böyle bir durum hiç haber vermeksizin ortaya çıkabilir, resmî bağın dışında gerçek bir sevgi bağı en beklenmedik anda kurulabilir.

Şanslı olanlar, bu süreci yaşamazlar. Erken yetişkinlik çağında önlerine çıkan karşı cinsten birine denetimleri dışında tutulur ve onunla güçlü bir sevgi bağı kurarlar. Aslında süreç, hayli yavaş gelişir. Oysa biz genellikle “birdenbire” âşık olduğumuzu sanırız. “İlk görüşte vurulmak” yaygın bir kavramdır. Gerçekte, genellikle “makabline şamil” bir karardır alınan. Birdenbire olan, “ilk görüşte güvenlek” değil, “ilk görüşte çok çekici bulmak”tır. Başlangıçtaki çekicilikten, son basamak olan güvüne doğru gittikçe artan bir yakınlaşmalar dizisi karmaşık bir biçimde gelişir. Biz de her şeyden önce bu yakınlaşmaları inceleyeceğiz.

En kolayı, sanırım, bizim Batı kültürümüzün “tipik” bir “âşık çiftini” alıp, ilk bakışmadan sonra çiftleşme pozisyonuna kadar çift-kurma dönemi boyunca onları izlemek olacaktır. Bunu yaparken aklımızdan hiç çıkarmamamız gereken “tipik âşık” diye bir şeyin olmadığıdır; nasıl “sıradan vatandaş” ya da “sokaktaki adam” diye bir şey yoksa. Yalnızca kolaylık olsun diye, bir yerden başlayabilmek ve üzerinde çeşitlemeler yapabilmek için bu varsayımdan yola çıkmaktayız.

Hayvanların flört dönemlerindeki hareketleri “tipik” bir diziyi izler; insanların aşk hikâyeleri buna bir istisna değildir. Yine kolaylık olsun diye, insanların flört dönemini kabaca on iki temas aşamasına ayırabiliriz. Bu on iki (yine basitleştirmek için kabaca on iki dedik) şöyle sıralanır:

1. Göz bedene. Toplumsal “temas”ın en bildik olanı insanlara belirli bir mesafeden bakmaktır. Bir saniyenin yarısı kadar bir zaman içinde bir diğer yetişkinin fiziksel özelliklerini görmek, kaydetmek ve bir mantık dizisine göre değerlendirmek mümkündür. Gözler inanılmaz bir hızla beyne bir diğer insanın cinsiyeti, eni-boyu, yaşı, rengi, sosyal konumu ve içinde bulunduğu ruh hali konusunda bilgi gönderirler. Aynı anda, “dayanılmaz derecede çekici”den “dayanılmaz derecede itici”ye doğru hazırlanmış bir cetvel üzerinde söz konusu kişi notlanır ve fişlenir. Eğer bu ilk bilgilere göre, bakılmakta olan diğer cinsten

e çekici olarak notlanmış ise, flört döneminin ikinci aşaması-
ya geçebiliriz.

2. Göz göze. Biz başkalarına bakarken onlar da bize bak-
maktadırlar. Bu arada gözler birbirleriyle karşılaşabilir ve bu
durumda genellikle gösterilen tepki “gözleri kaçırmak”, kurulan
“temas”a son vermektir. Eğer göz göze geldiğimiz kişi tanıdığımız
biriye, gözlerimizi ondan kaçırmayız elbette ki. Bu gibi
durumlarda, göz göze gelmenin hemen ardından, her iki taraf
da birbirini selâmlama hareketlerine geçerler: gülümser, kaşla-
rını kaldırır, beden ve kol hareketleri yapar ve genellikle konuş-
maya başlarlar. Öte yandan, eğer bir yabancı ile göz göze gel-
mişsek, derhal gözlerimizi onun üzerinden çekmek, onun özel
hayatına karışmak gibi bir niyetimiz olmadığını belirten en bil-
dik tepkidir. Eğer burada söz konusu iki yabancından biri göz-
lerini diğerinin üzerinden ayırmamakta direnirse, ikincisi çok
utanacak ya da öfkelenenecektir. Üzerine dikilmiş bu gözlerden
kurtulmak için, mümkünse yer değiştirecektir. Bu bakışa eşlik
eden yüz ifadesinde ve beden hareketlerinde bir saldırganlık
belirtisi olmasa bile, ondan uzaklaşmaya çalışacaktır. Bunun
nedeniyse, iki yabancı yetişkinin uzun süre bakışmalarının bile
başlıbaşına bir saldırganlık ifadesi oluşudur. Bunun sonucu
olarak iki yabancı bakışmakta kararlıysalar birbirlerini aynı
anda değil, aralıklı olarak süzerler. Yani, biri bakmazken öbürü
onu süzer, sonra o gözlerini indirir, diğeri onu süzer. Bu gibi
durumlarda, iki taraftan biri diğerini çekici buluyorsa, bu sü-
züşmeler sırasında ikinci kez göz göze geldiklerinde, hafifçe
gülümser. Bakışmalar sürdüğüne göre, gülümseme de büyük
bir olasılıkla beklenen tepkiyi yaratacak, karşı taraf da gülüm-
seyecektir. Bu, ilerde daha da yakınlaşılabilceği anlamına ge-
lir. Eğer gülümsemeye tepki gösterilmez, soğuk soğuk bakan
bir çift gözle karşılık verilirse, ilişki büyük bir olasılıkla burada
kesilir.

3. Ses sese. Bu bakışmalar sırasında tanıştırmayı yapacak
bir üçüncü kişinin bulunmadığını düşünelim. Bu durumda söz
konusu yabancı erkekle yabancı dişi arasındaki yakınlaşmanın
bir sonraki basamağı sesli olacaktır. Söylenecek ilk sözler ke-
sinlikle önemsizdir. Konuşanların, ilişkinin bu basamağında
birbirlerine içinde bulundukları gerçek ruh halini anlatmaya

kalkıştıklarına hemen hiç raslanmaz. Bu "havadan sudan" konuşma, bu kez göze değil kulağa seslenen bir dizi işaretin daha algılanmasını ve değerlendirilmesini gerektirir. Ses tonu, lehçe, sözlü düşünme yeteneği, kullanılan sözcükler, yepyeni bir bilgi kümesinin beyne gönderilmesine yol açar. Bu haberleşmeyi anlamsız, havadan sudan bir konuşma biçiminde sürdürmek, başlangıçtaki olumlu, görsel işaretlere olumsuz, yeni işaretler eklendiği takdirde, söz konusu kişilere ilişkiyi daha fazla uzatmadan burada kesmek olanağı sağlar.

4. El ele. Buraya kadar sözünü ettiğimiz üç aşama birkaç saniye içinde gerçekleşebileceği gibi aylarca da sürebilir. Müstakbel çiftin bir üyesinin diğerini aylarca, uzaktan gözleriyle izleyip, konuşmaya cesaret edememesi pekâlâ mümkündür. El ele temas aşaması da birkaç saniye içinde, sözgelimi bir tanıştırılma sonucu el sıkışarak gerçekleşebileceği gibi, aylar sonraya da ertelenebilir. Eğer cinsel bir anlam taşımayan ilk, resmî tanışmada el sıkışması yer almışsa, ilk bedensel temas büyük bir olasılıkla "yardım etme", "koruma", "yön verme" türünden bir başka eylemin maskesi altında gerçekleşecektir. Bu gibi durumlarda genellikle erkek, dişiye sokakta karşıdan karşıya geçerken ya da hendek, duvar gibi bir engelin üzerinden atlaması için yardım ederek onunla ilk kez temas edecektir. Tökezlemek, ayağı kaymak gibi durumlarda da bu tür yardım eli uzatılır. Burada da önemli olan temasın karşılaşmanın gerçek nedeniyle ilgili olmamasıdır. Eğer erkek kıza yardım etmek için dokunmuşsa ve ilişki daha ileri gitmezse, her iki taraf da bir eziklik, ya da suçluluk duymaksızın kendi yollarına devam edebileceklerdir. Kız, yardımı için adama teşekkür edip, ondan ayrılabilir, böylece de onu açıkça reddetmek, terslemek zorunda kalmaz. Her iki taraf da bir davranışlar dizisinin oluşmakta olduğunun, bunun ilerde daha da yakın temaslara yol açabileceğinin farkındadır, ama şimdilik bunu belli edecek bir şey yapılmış değildir, henüz karşı tarafın duygularını incitmeden bu ilişkiden sıyrılmak mümkündür. Ancak gelişmekte olan ilişkinin niteliği açıkça belirlendikten sonradır ki, uzun süre el ele, kol kola kalınır, artık "yardım etmek", "yöneltmek" gibi özörlere gerek kalmaz.

5. **Kol omuza.** Buraya kadar iki beden arasında yakın ve sürekli bir temas olmamıştı. Bedensel temasla birlikte önemli bir adım daha atılır. İster otururken, ister ayakta dururken, isterse yürürken olsun, bedenin bir diğer bedene dokunması, başlangıçtaki çekingen, kararsız dokunmalara kıyasla önemli bir aşamadır. Bunların en bildik biçimi erkeğin kolunu kızın omuzuna koyarak çifti birbirine yaklaştırması hareketidir. Bu basit fiziksel temasa cinsel olmayan konumlarda iki arkadaş arasında da raslanır. Bu nedenle de bedensel teması sağlamak için başvuru en basit yöntemdir, reddedilme olasılığı hayli azdır. Erkeğin kolunu kızın omuzuna atarak yürümesi, yakın arkadaşlıkla aşk arası ilişkinin kökenini tam olarak yansıtmayan bir harekettir.

6. **Kol bele.** Son aşamayı biraz ileri götürürsek, erkeğin kolunu kızın beline doladığını görürüz. Bu, erkeğin diğer erkek arkadaşlarıyla, arkadaşlıkları ne denli yakın olursa olsun, asla yapmayacağı bir şeydir; dolayısıyla "âşıkane" bir yakınlaşma biçimidir. Dahası, bu hareketle erkeğin eli kızın cinsel organlarına şimdiyedek olmadığı kadar yaklaşmaktadır.

7. **Ağız ağıza.** Çiftin yüz yüze gelip, ağız ağıza öpüşmeleri bundan sonraki aşamadır. İlk kez uygulandığında, özellikle uzun sürer ya da tekrarlanırsa, fizyolojik uyarılma söz konusudur. Dişinin cinsel organında salgılama, erkeğin cinsel organında dikilme görülebilir.

8. **El başa.** Son aşamanın devamı olarak eller eşin başına yönelirler. Parmaklar yüzü, boynu ve saçları okşar, baş avuçları arasına alınır, eller ensede kenetlenir.

9. **El bedene.** Öpüşme sonrası aşamada, eller eşin bedenini keşfe çıkarlar; okşar, sıkıştırır, severler. Buradaki en önemli ilerleme erkeğin dişinin göğüslerini okşamasıdır. Bu hareketler sonucu fizyolojik uyarı daha da artar ve birçok genç dişi bu noktada geçici de olsa, duraklamak gereği duyarlar. Daha ileri gitmek, işi sonuna kadar götürmeden kesmeyi daha da güçleştirecektir. Aradaki bağ yeterince gelişmemiş, iki tarafın birbirine duyduğu güven gereken yoğunluğa varmamışsa, cinsel yaklaşmayı daha ileri götürmek bir süre ertelenir.

10. **Ağız göğüse.** Artık eşik atlanmıştır. Bundan böyle ilişki özel (mahrem) bir nitelik kazanır. Çoğunluk için son aşama.

özellikle göğüsün ellenmesi söz konusu olduğunda, başkalarının gözleri önünde yapılmaz. Ancak öpmek ve “elleşmek” bazı durumlarda kamuya ait yerlerde de uygulanır. Bu gibi hareketlerin açıkta yapılması kamuoyunun bazı kesimlerince uygun-suzluk olarak nitelense ve şiddetle karşı çıkılsa da, sevişmekte olan bir çifti önlemek için ciddi tedbirlerin alındığı ülkelerin sayısı hayli azdır. Ancak göğüsleri öpmek noktasına varıldığında iş değişir. Ağzın göğüse teması, cinsel organların birbirleriyle teması geçmesinden hemen önceki aşamadır ki, bu tür hareketler yalnızca cinsel uyarı değil, cinsel boşalma ile sonuçlanacak hareketlerden sayılırlar.

11. Eller cinsel organlara. Eşin bedenini keşfe çıkan eller durdurulmazlarsa, sonunda kaçınılmaz olarak cinsel organlara varacaklardır. Eşin cinsel organı bir süre deneme niteliğinde hafifçe okşandıktan sonra, yumuşak, ritmik bir masaja geçilir. Bu, çiftleşme sırasındaki kalça hareketlerinin ritminde bir harekettir. Erkek, dişinin cinsel organı çevresindeki dudakları ve bızırı okşar, arada parmağını dölyatağı yoluna sokabilir. Elle uyarıyı fazla sürdürmek her iki taraf için de cinsel boşalmaya yol açabilir. Çiftleşme öncesi bu son aşama hemen hemen bütün sevgililerin uyguladıkları bildik bir uyarı biçimidir.

12. Cinsel organ cinsel organa. Nihayet son aşamaya varılır ve çiftleşme tam anlamıyla gerçekleştirilir. Eğer dişi bakire ise, artık geri dönemeyeceği bir yerdedir, zar yırtılır. Geri dönülemeyecek bir yere gelinmiş olmasının ikinci nedeni, dişinin erkek tarafından aşılma olasılığıdır. Bu geri dönülmezlik durumu, bu davranışlar dizisine birden bambaşka bir anlam getirir. Her aşama, çiftin arasındaki bağı biraz daha pekiştirmiş, ancak, biyolojik anlamda, şimdiye kadarki yakınlaşmaların güçlendirdiği bağ sayesinde, bu son aşama ile, yani cinsel doruğa varılıp boşalma sağlandıktan sonra, çift, birbirinden ayrılmak istemeyecek, beraberliklerini sürdürecektir. Ama eğer, bu bağ yeterince pekiştirilememişse, bu aşamadan sonra dişi kendini düzenli bir aile ünitesinden yoksun ve gebe bulabilir.

Demek ki, genç dişiyle genç erkeğin çift kurma dönemindeki on iki “tipik” aşama bu sırayı izliyor. Kültürel şartlanmaların bu sıra üzerinde etkisi olsa da türümüze özgü anatomi ve cinsel fizyolojinin etkisi kuşkusuz daha ağır basar. Kültürel gelenekler

ve göreneklerle bazı bireylerin kendine özgü davranışları elbet-
te ki bu aşamalar sırası üzerinde bazı çeşitlemelere yol a a-
caktır. Biz de artık "tipik davranışlar modeli"mizi  izdiğimize
göre, bu istisnalardan söz edebiliriz.

 eşitlemeleri başlıca üç gruba ayırabiliriz: Aşama sırasının
kısaltılması, aşama sırasının değıştirilmesi, modelin ayrıntıları-
nın abartılarak işlenmesi.

Aşama sırasının kısaltılması, en aşırı biçimde uygulandığın-
da, "ırza geçmek" ya da "zor kullanarak çiftleşmek" olayı ile
karşılaşırız. Burada ikinci aşamadan sonuncuya fiziksel ola-
naklar nispetinde hızla geçilir; aradaki aşamalar mümkün ol-
duğ  kadar az uygulanır ya da hiç uygulanmaz. Erkek, "göz-
bedene" teması kurduktan sonra, dişiyeye "saldırır", bütün uyarı
aşamalarını atlar ve dişiyeyi bir an önce "cinsel organ-cinsel or-
gana" temasa zorlar. Cinsel organlar dışında bedensel temas,
ancak dişinin cinsel organı çevresindeki giysileri çıkartmak,
gerekirse yırtmak için yapılan hareketler sırasında meydana
gelir.

Objektif olarak gözlemlendiğinde, insan türünde "ırza geç-
mek" iki önemli unsurdan yoksun bir davranıştır: Çift kurma ve
cinsel uyarı. Irza geçen erkek, cinsel temas sırasının ara aşama-
larını atlamakla söz konusu dişiyeyi ile kendi arasında bir bağ ku-
rulmasına daha baştan izin vermemektedir. Bu basit ger eğiyi
tekrarlamamanın nedeni, biyolojik açıdan önem taşımasıdır. Bizim
türümüz, çiftleşme sonucu aşılması olası yumurtadan, dola-
yısıyla doğacak çocuklardan sorumlu olabilecek bir aile ünite-
sine gerek duyduğundan, çiftin arasında bu tür kişisel bir bağın
doğması beklenmektedir. Ana-babaların yavrularına karşı çok
az ya da hiç sorumluluk duymadıkları türlerde, kuramsal ola-
rak, ırza geçmek büyük sorunlar yaratmayacaktır. Az raslanır
olmasının nedeniyse, fizyolojik açıdan başarılması hayli zor
oluşuyla açıklanabilir. İnsan türünde erkek, bir çift güçlü kolun
yardımıyla ve bir yandan da sözlü tehditler savurarak ancak
başarabilmektedir bu işi ki, diğ er türler her iki özellikten de
yoksundurlar. Hayvanlar arasında ender ırza geçme olaylarına
raslandığı söylense de, görünüş aldatıcı olabilir. Sözgelimi,
etoburların  oğ  çiftleşme sırasında kaçmalarına engel olmak
istercesine dişilerin ensesine dişleriyle yapışırılar. Ama gene de

kaçmaya çabalayan bir dişinin vagina'sına penis sokmak sorunu ile karşı karşıyadırlar. Dişi istekli olmadığı sürece, erkeğin yapabileceği pek bir şey yoktur. Erkek etoburun dışardan baktığında "vahşice" görünen dişinin ensesine yapışma pozisyonu, aslında etoburlara özgü bir davranış biçimidir. Görünüşte "ırza geçen bir erkek" olarak nitelense de, aslında etobur bizim türümüzdeki anaç kucaklayışın bir paralelini uygulamaktadır. Dişinin ensesi o denli hafif tutulur ki, bundan asla zarar görmez. Bu, ana etoburun yavrularını taşımak için başvurduğu yöntemdir. Öyleyse gerçekte erkek dişiye karşı, yavrusuymuşçasına davranmaktadır; dişi de, ona cinsel bir yakınlık duyuyorsa, kendini bırakır – tıpkı yavruyken annesi onu taşıdığı anda kendini koyverdiği gibi.

İnsan denilen hayvanın erkeğine gelince, "ırza geçmek" onun için diğer hayvanlara kıyasla daha kolay bir iştir. Eğer fizik gücü yetersiz kalırsa bunu ölüm tehditleri, yaralama teşebbüsleri ile destekleyebilir. Ya da dişi baygın, yarı-baygın haldeyken ona saldırır. Daha olmadık, diğer erkeklerin yardımıyla bunu başarır. Eğer dişinin cinsel yönden uyarılmamış oluşu penis'in vagina'ya girişini zorlaştırıyorsa, onu doğal salgıların yokluğunu aratmayacak gibi yağlayabilir.

Söz konusu dişiye gelince, durum onun açısından en iyisi yetersiz, tatmin edici olmaktan uzak kalacak; en kötüsü de ciddi bir şok ve psikolojik bir yaralanmaya yol açacaktır. Ancak-dişiyle erkeğin önceden birbirlerini tanıdıkları ve dişinin güçlü bir mazoşist yatkınlığı olduğu gibi istisna sayılacak durumlarda, türümüze özgü cinsel yakınlaşma sürecini şiddetle kısaltan bu ırza geçiş olayı sonucu çiftler arasında bir bağ kurulma olasılığından söz edilebilir.

İrza geçmek konusunu bu denli uzatmamın nedeni, türümüze özgü ve kültürümüzde önemli bir yer tutan, yaygın bir başka "kısa yoldan çiftleşme" olayıyla, çok yakından ilgili oluşudur. Sözünü etmekte olduğumuz "kaba kuvvete dayanan ırza geçme"den ayırmak için onu "ekonomik ırza geçiş" olarak adlandıracam. Bu tür ırz düşmanlığına şiddet yollu ırza geçişin sık raslandığı kenar mahallelerde ve ıssız yol kenarlarında değil, özenle dekore edilmiş salonlarda ve şık yatak odalarında raslamaktayız. Sevgiyle değil, ekonomik kolaylığa dayanan evlilik-

lerde çiftler aralarında en basitinden bir bağ kurmaksızın birleşmekte ve çiftleşmektedirler.

Önceki yüzyıllarda, ana-babanın sosyal konumları nedeniyle doğruluğuna karar verdikleri evliliklere hayli sık raslanırdı. Günümüzdeyse bu olgu gittikçe azalmakta, ama bu tür evliliklerin ürünü olan çocuklar bu evliliklerin psikolojik yaralarını hâlâ taşımaktadırlar. Bu aşksız beraberliğin büyüyen, gelişen tanıkları olan çocuklar da cinsel yönden zedelenmekte ve kendileri de birer yetişkin olduklarında türümüze özgü cinsel yakınlaşmanın tipik sırasını izlemekte zorluk çekmektedirler. Cinsel anatomi yönünden kusursuzdurlar; fizyolojik uyarılma mekanizmaları tıkır tıkır çalışmaktadır, ancak içinde yetiştikleri atmosfer bu biyolojik özelliklerini derin, sürekli bir sevgi bağına dönüştürmek olanağını köreltmıştır. Onlar da, zamanı gelince, başarılı bir çift kurma işinden kaçınacak, ancak sosyal baskı yüzünden hiç olmazsa denemeye zorlanmayacaklardır ve bir kez daha cinsel yönden yaralanmış bir kuşak ortaya çıkacaktır. Bu tür tekrarlamaların engellenmesi hayli zordur. Ana-babanın evlenme işine karışması çoktan tarihe karışmış sayılabilirse bile, doğal bir süreç olan delicesine âşık olmak, bu tür kültürel kısıtlamaların yaralarını bugün hâlâ taşımaktadır.

Ekonomik ırza geçişte elbette ki “kaba kuvvetle ırza geçiş” kadar aşırı yol seçilmez, yani cinsel yakınlaşmanın on iki aşaması, topu birden ortadan kaldırılmaz. İlk bakışta çiftlerin “gerekli hareketleri yaptıkları” gözlemleneceğinden on iki basamağın teker teker uygulandığı bile düşünülebilir. Ancak bu hareketleri yakından incelersek, yoğunluk, süre ve tekrarlanma yönünden çok daha zayıf oldukları görülecektir.

Klasik bir örnekle işe başlayalım. İki ailenin ekonomik ya da sosyal ilişkileri gereği bir araya getirilmiş bir genç çift düşü-
nün. Eskilerde bu tür çiftlerin evlilik öncesi ilişkileri birkaç kaçamak kucaklaşmak ya da öpücükten ileri gitmezdi. Bunlar da ancak fazla uzatılmış ikili konuşmalardan sonra, belki, gerçekleşebilirdi. Böylece, birbirlerinin bedenleri ve cinsel duyguları konusunda hemen hiç bir fikir sahibi olmaksızın evlilik yatağına itiliverirlerdi. Geline, damadın ona kötü ama gerekli bazı şeyler yapacağı, ancak gelecek kuşaklar adına buna katlanmaması öğütlenirdi. Ondan beklenen “dümdüz yatıp Vatan’ı düşün-

mesi"nden ibaretti. Damada da dişinin cinsel anatomisi konusunda kısaca bilgi verilir, geline iyi davranması, çünkü penis'ini onun vagina'sına soktuğunda kanama olacağı söylenirdi. Genç çift, bu bilgilere dayanarak cinsel görevlerini mümkün olduğunca basit ve çabuk yerine getirirlerdi. Cinsel zevk ve sevgi bağından nasiplerine hemen hiçbir şey düşmezdi. Dişi çok ender olarak orgazma ulaşırdı. Erkek içinse yatağında "dümdüz yatan" ve karısı olduğu söylenen, cinsel bir nesne bulunurdu. Bu nesnenin vagina'sını, mastürbasyon sırasında kullandığı kendi eli yerine kullanarak boşalırdı. Toplum hayatında ise genç çift, kendilerine sunulan bir dizi kural sayesinde sevgi dolu bir ilişki sürdürüyormuş gibi yapmayı başarırlardı. Toplumsal yakınlaşmaların her biri bütün ayrıntılarıyla "adâb-ı muaşeret" kitaplarında anlatıldığından, gerçekten sevişen bir çiftle bunun kopyasını birbirinden ayırtetmek hayli zordu. Zordu ama imkânsız değildi, çünkü kafaları bu kitaplardaki entrikalarla henüz bulandırılmamış olan çocuklar ana-babalarının ilişkisinde sevginin ya da sevgisizliğin ne denli rol oynadığını içgüdülerini sayesinde kolayca sezinleyebilirlerdi. Ve böylece zarar kuşaktan kuşağa aktarılmış olurdu.

Eğer bu anlattıklarımızı bugün "korkunç" olarak niteleyebiliyorsak, bunun nedeni yirminci yüzyılın ikinci yarısında bu tür evliliklerin bulunmayışı değil, bunların daha örtülü bir biçimde hazırlanışdır. Günümüzde bu tür ilişkileri örtmek için çok daha geniş kapsamlı bir sevgi gösterisine girişilir, ama bir gösteri son hesapta gösteri olmaktan öteye geçemez elbet. Ana-babaların işe daha az karışır olmaları da eskiye kıyasla büyük bir fark olduğu izlenimini uyandırmaktadır. Şimdilerde çifti meydana getirenlerden biri ya da her ikisi kendi başlarına yüklenmişlerdir ekonomik bir temele dayanan evliliği gerçekleştirme işini. Duvağın ardında gelinin dudakları kıpırdamaktadır, ama aşırı heyecandan değil, boşandığı takdirde alacağı nafakanın hesabını yapmakta olduğundan. Yanıbaşmda durmakta olan, romantik bir düşte yaşarcasına, dalgın gözlerini uzaklara dikmiş olan adam da sosyal konumu iyi olan gelinin iş arkadaşları üzerinde yapacağı etkiyi düşünmektedir. Şunu itiraf edelim ki, artık gelinler dümdüz yatıp vatan-millet düşünmemektedirler yataklarında. Bunun yerine kendi orgazm ortalamalarını aynı yaş

gruplarındaki ve aynı sosyo-ekonomik düzeydekilerin ulusal orgazm ortalamasıyla kıyaslamaktalar. Eğer gerekli ortalamanın altına düştüklerini farkederlerse, dosdoğru bir özel dedektif bürosuna gider, kocalarının her hafta ortalama 1,7 orgazmı nerelere yatırdığının araştırılmasını isterler. Bu arada kocalar da, o akşam daha kaç kadeh içebileceklerini o gecenin daha ileri saatlerinde penis'lerinin işe yararlılığını engelleyecek alkol sınırını hesaplamaktadırlar. İşte çağdaş şehir yaşamının tatlı gizleri bunlardır günümüzde.

Cinsel yakınlaşma sırasını izlemeyen çeşitlere, ırza geçmeyle başladık; eskilerdeki ailenin denetimindeki evlenmelere değindik ve günümüzdeki "Allah belânı versin, herif" türünden evlenmelere kadar geldik. Son olarak ele aldığımız orgazm hesabı yapmak tutkusu ilk bakışta cinsel yakınlaşma sırasını hakkını vererek izleme sorunundan bir hayli uzaklaştıracak yeni bir gelişim gibi görünür. Gerçekten de bu tutku, bizi tam aksi yönde götüreceğe benzer, yani cinsel yakınlaşma sırasını izlemek bir yana, burada olaya fazlasıyla önem verilmekte, ayrıntılarına inilmektedir sanki. Ancak bunun ilk bakıştaki kadar basit olmadığını göreceğiz. Aslında, yeni yeni ortaya çıkan "cinsel özgürlük" olayı cinsel yakınlaşmanın son aşamalarının eskiye kıyasla daha bir vurgulanmasıdır. İşin ustalığına sıranın bir ucunda, çiftleşme bölümünde daha fazla önem verilmektedir. Başlangıçtaki flört dönemi aşamaları, ki bunlar çift kurma açısından çok önemlidir, basitleştirilmiş, kısaltılmıştır. Bunun nasıl böyle olduğuna bir göz atmaya değer.

Eskilerde, flört dönemi zaman açısından uzun tutulur, buna karşılık yoğunluk açısından fazlasıyla kısıtlanırdı. "Adâb-ı muâşeret" kurallarına son ayrıntısına kadar uymada gösterilen titizlik, bu flört döneminin duygusal gücünü azaltırdı. Daha sonraları, evlilikte, daha ileri aşamalar olan çiftleşme öncesi ve çiftleşme dönemleri de, bilgisizlik ve sürdürülen erotizm karşıtı propaganda yüzünden şiddetle sınırlanmış olurdu. Yüzyılımızın ilk yarısında bu durum değişti. Ana-babanın evlenme konusunda karar vermeleri kuralı iyice gevşedi, cinsel eğitim konusunda köklü atılımlar yapıldı. "Evlilikte Aşk" türünden kitaplar piyasayı alabildiğine doldurdu. Bunun sonucu olarak da gençler kendilerine en uygun eşi seçmek ve bu eşle çok daha "gayri-

resmî" bir flört dönemi yaşamak olanağı buldular. Kızların bir "refakatçi" eşliğinde "nişanlılarıyla görüşmeleri" olayına son verildi. Bedensel temas konusundaki kurallar da gevşetildiğinden, cinsel yakınlaşma sırasının bütün aşamaları (tabii cinsel organların birbirine teması dışında) uygulanabilir hale geldi. Ama bu evlilik öncesi ilişkiler gene de bir hayli uzun bir süre içinde uygulanmaktaydı. Zamanla, evlilik gerçekleştiğinde, eşler birbirlerinin gerek bedenleri gerekse ruhsal yapıları konusunda yüklü bir bilgiye sahip olarak yatağa girmekteydiler. Ardından, etkili bir doğum kontrolünün uygulanması da bu yeni cinsel bilgiye eklenince "evliliğin zevkleri" daha az kısıtlı ve daha çok doyurucu kılındı.

Bu zamanlarda, genç eşler arasında evlilikten önce, bir hayli uzun süren "koklaşma ve okşama" dönemleri görülürdü. Ama sonuna kadar olmasa da "daha ileri" gidebilecekleri düşüncesi kuramsal olarak her ne kadar da "iyi fikir" gibi göründüyse de uygulamaya geçildiğinde işler çatallaştı. Bunun nedeni açıkça ortadadır. Eski zamanların genç âşıklarının aksine, artık çiftler flört döneminin ilk aşamalarından geçip -aşamalar güçlü bir bağın kurulmasına zemin hazırlamakla birlikte, cinsel organlarda fizyolojik bir uyarıyı yaratmamaktaydılar- çiftleşme öncesi faaliyetlere gelip dayanmaktaydılar. İki dönemin arasındaki sınırdaki ağız/ağıza öpüşmek yer alır. Basitçe uygulandığında bu hareket her ne kadar zevkli bir bağlılık ifadesiyse de, tekrar tekrar uygulanırsa çiftleşme öncesi bir uyarıya yol açar.

Bu da genç âşıkları yepyeni bir bunalımla karşı karşıya getirdi. Bu uzun süren öpüşüp koklaşmalar, erkeklerde aşırı uzun süren "penis dikilmelerine", dişilerde ise aşırı "cinsel salgılamalara" yol açtı. Bundan sonra, üç yoldan birini seçmek durumunda kalıyordu çift: Ya "resmî kurallar" uyarınca daha ileri gitmiyorlar ve yoğun bir doyumsuzluk yaşıyorlar; ya çiftleşme dışında başka yöntemlerle boşalıyorlar ya da kuralları çiğneyip çiftleşiyorlardı. İkinci yolu seçip birbirlerini elleyerek boşalmalarına yardımcı olurlarsa ve eğer bunu evlilik öncesinde çok uzun süre uygularlarsa, bu çeşit boşalma söz konusu çiftin cinsel ilişkisinde çok önemli bir yer kazanıyor ve evlenip de çiftleşmeyi gerçekleştirebilir hale geldiklerinde önemli zorluklarla karşılaşıyorlardı. Eğer üçüncü yolu seçerler ve kuralları çiğner-

lerse, suçluluk ve gizli gizli buluşma her zaman için bir sorun oluyordu. Ama gene de, bütün bu zorluklara rağmen bu aşırı uzatılmış evlilik öncesi ilişkiler çiftin arasında güçlü bir bağ kurulmasına, bir öncesi dönemdeki kısıtlanmış âşıklara kıyasla çok daha olumlu bir ilişkinin doğmasına zemin yaratmaktaydı.

Daha yakın yıllara geldikçe, yepyeni bir değişikliğin yer aldığını görürüz. “Resmî” tutumda bir değişiklik olmamasına rağmen, uygulama alanında kurallara hemen hiç önem verilmemektedir. Doğum kontrolü konusunda daha da yeni bulgular sayesinde, “bekâret”, kızlar için anlamsız hale gelmiştir. Bir zamanlar aldırmazlıkla çiğnenen çiftleşmeme kuralı artık hemen herkes tarafından yok sayılmaktadır. Bekâret, artık aranılır olmak bir yana, bir çeşit cinsel yetersizlik simgesine dönüşmüştür. Evlilik öncesi çiftleşme, ana-babalar için değilse bile, genç sevgililerin arasında olağan sayılmaya başlanmıştır. Bu gelişimin sonucu olarak da –ki birçoklarının kabul etmek istemeyecekleri denli yaygındır– sevgililer artık okşama seansları sonunda, ne bir kuşak öncekilerin doymamışlığını yaşamakta, ne de elle boşalma gibi tehlikeli saplantılara itilmektedirler. Aksine, flört dönemleri doğal çizgiye uygun, gereksiz uzatmalardan arınmış olarak ve cinsel yakınlaşma sırasının on iki aşamasını teker teker uygulayarak geçmektedirler.

Cinsel sağlık yönünden gerekli tedbirlerin alındığını ve de doğum kontrolünün tam anlamıyla etken olduğunu varsayalım. Bu koşullar altında, bir sakıncası var mıdır? Bunun karşılığı, birçoklarının tahmin edebileceği gibi, “orgazmın diktatörlüğü”dür, yani her şeye izin veren toplum kuralının, çiftleri çiftleşme olayında en aşırıyı elde etmeye zorlayan sosyal gücüdür. Bu, gerçekten sıırıksıkam âşık ama yeterince etkileyici “orgazmik” gösterilerde bulunamayan kişi için ciddi bir gözdağıdır.

Bu eleştirinin pek de uzak görüşlü olmayan bir yanı var. Biraz önce orgazm hesabı yapmak tutkusundan söz ettim ama bu, ekonomik ya da sosyal kökenli sevgisiz eski evlilikler paralelinde yeni bir evlilik türüne ilişkin olacaktı. Orada dişi, cinsel atletizm konusunda vasatın altına düştüğü kuşkusuna kapılabilir demiştim, çünkü cinsiyet söz konusu olduğunda bile, diğer konularda olduğu gibi onun için önemli olan “mevki”dir. Ama bugün iki genç eğer gerçekten âşıksalar birbirlerine, birbi-

rini sevmeyen bir çiftin cinsel atletizm numaraları karşısında gülüp geçeceklerdir. Onlar için önemli olan, bütün çağlarda iki âşık için önemli olandan farklı değildir. Sevdiklerinin yanaklarına hafifçe dokunması, sevmedikleri biriyle yatakta altı saat durmaksızın otuz yedi pozisyonu sırasıyla denemekten çok daha doyurucudur. Bu her zaman için böyle olmuştur ama, yeni çağın âşıklarının bir avantajı var: Artık eskilerde olduğu gibi sevdiğinin yanağına bir dokunmakla yetinmek zorunda değiller. Birbirlerinin bedenlerine dilediklerini uygulayabilir *ya da* uygulamayabilirler. Eğer aralarında güçlü bir bağ kurulduysa, önemli olan cinsel davranışın niceliği değil niteliğidir. Kurallar ancak birtakım şeyleri uygulamalarına *izin vermektedir*, yoksa başka eleştirmenlerin ileri sürmeye çalıştıkları gibi, bunları uygulamaya *zorlamaz* onları.

Eleştirmenlerin gözden kaçırdıkları bir diğer nokta da, birbirini gerçekten sevmeye başlamış bir çiftin cinsel yakınlaşma aşamalarını baştan başlayarak teker teker uygulamak isteyeceğidir. Yoksa, çiftleşme onlara yasaklandı diye, elele tutuşmaktan da vazgeçecek değildirler. Dahası, sıranın son aşamalarına vardıklarında en yoğun cinsel zevki tadamayacak olan onlar değildir. Kişisel ilişkilerinin duygusal yoğunluğu bunu garantilemektedir ve modern seks kitaplarında salık verilen çapraşık güreş pozisyonlarına girmeksizin, ardı ardına cinsel doruklara varabileceklerdir.

Günümüzün her şeyi yapmaya ruhsatlı genç âşıklarının karşısına dikilen en büyük tehlike, ekonomiktir. Her şeye rağmen, oldukça karmaşık ve ekonomik koşullara sıkıca bağlı bir toplumda yaşamaktadırlar. Eskilerde evliliklerin ekonomik bir temele oturtulma çabaları bir raslantı olarak nitelenemez. O zamanlar bu sorun başlangıçtaki cinsel davranışları iyice kısıtlayan kurallarla dizgin altına alınmıştı. Cinsel yakınlaşmalar bundan zarar gördüyse de, sosyal konumu garantilenmiş, örgütlenmişti. Şimdilerde ise cinsel yakınlaşma filizlendikçe, genç çiftin sosyal konumu bir sorun olarak karşımıza çıkıyor. Cinsel yönden tam olgunluğa erişmiş, on yedi yaşında genç bir çift, aralarındaki güçlü sevgi bağına ve uyumlu cinsel yaşantıya rağmen nasıl edip de çağdaş ekonomi içinde kendilerine bir ev açmak olanağı bulabilirler? Ya garip bir toplumsal belirsizlik

içinde bekleyecekler, ya da düzenin dışına itilmeyi göze alacaklardır. Bu seçimi yapmak kolay olmadığı gibi, soruna kesin bir çözüm de değildir.

Bu konuya nereden geldik biz? Cinsel yakınlaşma sırasının tam anlamıyla ifade edilmediği durumlardan, değil mi? O halde, artık cinsel yakınlaşma sırasını bütün aşamalarından geçerek ifade etmek olanağı bulmuş, ama buna karşılık hatırı sayılır toplumsal sorunlarla karşı karşıya gelmiş genç çiftleri bırakıp, yine bu kısaltılmış yakınlaşma sırasına dönelim. Peki, ya cinsel yönden aktif ama "sevgili" olarak nitelenmeyecek çiftler ne yapmaktadırlar? Irza geçmekten söz ettik, çiftleşme faaliyetini yumurta aşılama için gerekli zamanı asgariye indirmiş, cinsel yönden uyumsuz çiftlerden de söz ettik, ama günümüzün sevgi tanımayan cinsel atletlerine ne demeli? Onlar nasıl kısaltmaktadırlar "tipik" sevişme aşamalarını? Onlar için, cinsel organların temasıyla başlayan son aşamalar, sıranın doruk noktası değildir; aşamalar dizisinin tümü yerine geçer. Eskilerde, bu örneğe bir erkeğin bir genelev kadınının ziyaretine gittiği durumlarda raslarız. El tutmak, kulağa güzel sözler mırıldanmak yoktur; fiyat konusunda anlaşılır anlaşılmaz cinsel organlar temasa geçer. Bunu da "ticari irza geçme" olarak adlandıralım. Birkaç kuşak öncelere kadar genç erkeklerin çoğu çiftleşme olayını ilk kez böyle yaşırlardı. Ama günümüzde bu tür profesyonel hizmetlere hemen hiç gerek kalmamıştır. Yerini artık, "onunla bununla yatıp kalkmak" olarak adlandırılan bir davranış biçimi almıştır. Bu tür ilişkilerde yakınlaşma sırasının ilk aşamaları olağanüstü kısaltılır – tıpkı geneleve gidildiğinde yapıldığı gibi. Durumu özetleyen çok iyi bir karikatürden söz etmek istiyoruz: Kız, gecenin geç saatinde üstü başı bumburuşuk ve çiftleşme sonrası yorgunluğu içinde perişan, ama makyajı hiç bozulmamış olarak evine dönmüştür. "Erkekler artık beni hiç öpmek istemiyorlar" der kendi kendine.

Bu tür kısaltmaların sonucu olarak, çift kurma yönünde hiç bir gelişme kaydetmeksizin, çiftleşme hareketleri alabildiğine yoğunlaşmaktadır. Bu sosyal konum yükseltme aracı olarak bu, kişinin böbürlenmesine yarayabilir, ama bir zevk kaynağı olarak değerlendirildiğinde cinsel faaliyet, işlemekten pek farklı olmayan bir yere yerleştirilmektedir. Bu nedenle de, "ileri giden"

ama âşık olmayan bir “çiftleşmeci” çiftleşme olayını daha çekici hale getirmek, olayın ayrıntıları üzerinde inceden inceye oynamak zorunda kalmaktadır. Ortada güçlü bir sevgi bağı olmadığına göre, duygusal yoğunluk da yoktur, bu boşluğu fiziksel bir yoğunlukla doldurmak gerekecektir. İşte bu noktada seks kitapları sahneye çıkar. Bu kitaplara bir göz atıp neler salık verdiklerine bakalım.

Piyasada bulunan olağanüstü sayıdaki seks kitaplarından gelişigüzel bir seçmeyle elde ettiğimiz örnekte yer alan birkaç yüz fotoğrafın her birinde, “sevişmekte olan” çıplak genç bir çift yer almaktadır. Bunlardan ancak % 4’ü, çifti, daha önce sözünü ettiğimiz on iki aşamalık sıranın ilk sekiz aşamasından birinde göstermektedir. Buna karşılık % 82’sinde çift, çiftleşme anında görülmektedir’ ve kitaplardan her birinde 30-50 çiftleşme pozisyonundan söz edilmektedir. Demek ki, cinsel yaklaşma bu kitaplarda daha çok sıranın son aşaması yani cinsel organların teması biçiminde anlaşılmakta ve bu son aşamaya çok fazla önem verilmektedir. Eskilerde sansürün cinsel yaklaşmanın ancak ilk aşamalarının resmedilmesine izin vermesine karşılık, şimdilerde bu sansürün kaldırılmış olması, zenginleştirici nitelikte olmamış, ağırlığın bir uçtan diğerine kaydırılmasına yol açmıştır. Bu tutumun ardında yatan mesaj şudur: Çiftleşme olayı mümkün olduğunca karmaşık ve çeşitli biçimlerde uygulanmalı, gerisine de boş verilmelidir. Fotoğraflardaki pozisyonların çoğunun rahatsız oldukları besbellidir giderek uzunca bir süre bu durumda kalmak sirk akrobatlı olmayanlar için can yakıcı bile olabilir. Bu çeşit pozisyonlara başvurmak, ancak daha fazla cinsel uyarı için umutsuz bir arayış olarak nitelenebilir. Artık vurgulanan sevgi değil, cinsel atletizmdir.

Kuşkusuz cinsel davranış biçimlerine bu eğlenceli, ilginç pozisyonları eklemekte bir zarar yoktur. Ama bunlara tutkulu bir biçimde bağlanıp, çiftin arasındaki duygusal bağın yerini almalarına izin vermek, ilişkinin gerçek değerinde bir kayba yol açacaktır. Cinsel sıranın tek bir aşamasına uygulandıklarında bir incelik getirebilirler, ama bunları yaklaşma sırasının tümünün yerine geçirmek, dengeyi bozacaktır.

Arada sırada eğlenceli olsun diye ve yeni bir şeyler keşfetmek için uygulamak yerine, bu tür çeşitlemelere gerçekten ihti-

yaç duyan genç çiftler, belki de hiç bir zaman âşık olmamışlardır birbirlerine. Daha sonraları, çift kurma dönemini çoktan geride bıraktıkları ve daha durağan olan çifti sürdürme dönemine geldiklerinde, cinsel yaşamlarında bu tür yeniliklerin, değişikliklerin aralarındaki yoğunluğu artırdığını farkedebilirler; ama genç âşıkların bu tür yeniliklere gerçekten gereksinimleri, ancak hayretle karşılanabilir.

Sanırım burada ayrıca belirtmeye gerek yok; bu pozisyonlar ne denli çapraşık ve alışılmadık olurlarsa olsun, kısıtlanmaları ya da toplum dışı davranışlar olarak nitelenmeleri saçmadır. İki yetişkin tarafından, her ikisinin de isteğiyle, yalnız başlarına olmak ve fiziksel bir zarara yol açmamak şartıyla yasalarca yasaklanmaları ya da toplumsal saldırılara hedef olmaları için biyolojik hiçbir neden gösterilemez. Ama bazı ülkelerde bu tutum sürdürülmektedir. Bu yasaklamalardan biri, cinsel organ/ağız temasıdır. Benim on iki aşamalık listeme bu davranışı almayışımın nedeni, çiftin, ilk karşılaşmadan son aşama olan çiftleşmeye kadar izledikleri süreç içinde kesin, belirleyici bir aşama olmayışındır. Çoğunlukla ilk birkaç çiftleşme gerçekleştikten sonra uygulanır ve cinsel organlarla ilgili yakınlaşmayı artırıcı, süsleyici niteliktedir. Sonraları, çiftleşme ilişkinin sıradan bir davranışına dönüştüğünde, çiftleşme öncesi modeller arasında yer alır. Sanat ve tarih kitaplarından öğrendiğimize göre de hatırı sayılır eskilikte bir geçmişi vardır.

Çağdaş Amerikalı araştırmacılara bakılırsa, günümüzde evli çiftlerin yarısı çiftleşme öncesi faaliyetler arasında ağız/cinsel organ temasını uygulamaktadırlar. Erkeğin ağzını kullandığı durumlar % 54, dişinin kullandığı durumlarsa % 49 olarak saptanmıştır. Bu benim 12 aşamalık listemdeki çiftleşme öncesi faaliyetlere kıyasla çok daha düşük bir oransa da (ağız/ağıza, el/göğse, ağız/göğse ve el/cinsel organlara temas % 90'nın üzerinde uygulanmaktadır) nüfusun yarısınca benimsenmiş bir davranış biçimi kuşkusuz "anormal" olarak adlandırılmaz. Ama gene de ve memeli hayvan türlerinin birçoğunda da uygulanma alanı bulmasına rağmen, genellikle "doğa-dışı" olarak nitelenegelmiştir. Musevi ve Hristiyan dinleri, evli çiftlerde bile ağız/cinsel organ temasını yasaklar. Birçok ülkede ahlâka aykırı olarak nitelenmesi bir yana, yasalarla da yasaklanmıştır.

Yirminci yüzyılın ikinci yarısında, Amerika Birleşik Devletleri'nin hemen hemen bütün eyaletlerinde bu tür temanın yasalarca denetlenmekte olması gerçekten ilginçtir. Kentucky ve Güney Karolina dışında evli bir Amerikan çiftinin, yasaları çiğnemek-sizin ağız/cinsel organ temasında bulunması mümkün değildir. Bu da demek oluyor ki, teknik yönden, son zamanlarda Amerikalı çiftlerin yarısı evlilik hayatları boyunca sık sık yasaları çiğ-nemektedirler. Bu davranış yasak olduğu eyaletlerin hemen hepsinde "ağır suç" olarak nitelenmekte, yalnızca New York'ta "hafif ceza" kapsamına girmektedir. Illinois, Wisconsin, Missis-sipi ve Ohio'da ise tuhaf bir cinsel eşitsizlik getirmektedir yasa-lar: Erkek ağzını kullanırsa suç sayılmamakta ama, kadın ağ-zıyla kocasının cinsel organına yaklaşırsa "ağır ceza"dan hü-küm giymektedir.

Bu garip yasal kısıtlamalara uygulama alanında pek ender raslanılmaktadır. Hele güzel kokulu vaginal duşların açık açık pazarlandığı Amerika'da. Ama gene de boşanma davalarında sözü edildiği olur. Bu davalarda genellikle ağız/cinsel organ te-ması "manevi işkence" iddiasında bulunan taraflarca ileri sürül-mektedir. Bu yasaların ayrıca bazı şantajcılara da olanak ha-zırladığı söylenilmektedir. Daha önce belirttiğim gibi, biyolojik açıdan ağız/cinsel organ temasında hiçbir sakınca yoktur. Ak-sine, çiftleşme öncesi faaliyetlere duygusal yoğunluk kazandır-dıkları durumlarda çiftin arasındaki sevgi bağını güçlendirecek, dolayısıyla gerek Kilise'nin gerekse ulus yasalarının diğer açılardan vargüçleriyle korumaya çalıştıkları evlilik bağını pekişti-recektir.

Bu tür yakınlaşmanın insan türünde nasıl gerçekleştirildiğini yakından incelersek, insanla aynı cinsel davranışı uygulayan diğer memeli hayvanlar arasında önemli bir farkı ortaya çıkara-biliriz. Diğer hayvan türlerinde genellikle işe koklamak, burun sürtmekle başlanır, ardından yalama görülür. Ritmik baskının uygulandığı enderdir. Davranışın önemli yönü eşin cinsel orga-nı hakkında ayrıntılı bilgi edinmektir. İnsanın aksine, diğer me-meli hayvanlar, yılın belirli zamanlarında, ya da aybaşı dönem-leri süresi boyunca, cinsel yönden olgundurlar ve özellikle er-keğin, çiftleşmeye davranmadan önce eşinin ne denli uyarılabi-lir durumda olduğunu öğrenmesi çok önemlidir. Ağız ve bur-

nun cinsel organa teması ile koku, tad ve doku konusunda bilgiler edinir. Eşin bu yolla uyarılması ikinci derecede önem taşır.

İnsanda ise durum bunun tam tersidir, uyarma birinci planda gelir. Ağız, eş hakkında cinsel bilgi toplamaktan çok, uyarma amacıyla onun cinsel organıyla temasa geçer. Bu nedenle de insan yalnızca dokunmak ya da yalamakla yetinmez, ritmik baskı da uygular. Dişi, ağzını yapay bir vagina olarak kullanır, boyun hareketleri ile de ritmik kalça hareketlerine öykünür. Erkek de dilini yapay bir penis olarak kullanır, ya da yine diliyle klitoris'e ritmik baskı uygular. Bu çiftleşme taklidi davranışın erkeğe sağladığı avantaj, kendisi orgazma varmaksızın dişinin gereksindiği daha uzun süreli uyarıyı sağlayabilmektir. Böylelikle, ortalama dişinin erkeğe kıyasla daha uzun süre gerektiren orgazma ulaşma sorunu da çözümlenebilir.

Son değindiğimiz nokta, ağız/cinsel organ temasının dişilerden çok erkekler tarafından daha fazla uygulanma nedenini de açıklıyor. Ancak seks filmlerinde bunun tersinin sık sık sergilendiği görülür. Bu tür filmlerin son yarım yüzyıllık tarihi üzerine yapılmış bir araştırmaya göre, bu filmlerde erkeklerden çok dişileri faaliyet halinde göstermek eğilimi saptanmış. Bunun da bir nedeni var elbet. Bu filmler önceleri yalnızca erkek erkeğe yapılan toplantılarda oynatılırdı. Bu tür toplantıların aşkla uzun yakın hiçbir ilgisi olmadığından, seks tam anlamıyla bir sosyal konum aracı görevini yüklenmekteydi. Erkeğin sosyal konumu söz konusu olduğunda, diyor seks filmleri tarihçisi, bu filmler, kadını boyun eğen bir pozisyonda göstermekle erkeği "küçük düşürüyorlar" belki, ama öte yandan kadının ona hizmet eder durumda olması egemenlik, üstünlük duygularını okşuyor. Burada bellibaşlı hayvansal davranışlara ve boyun eğme ifadesi olan pozisyonlara geri dönmemiz gerekecek. Diz çökme, eğilme bir boyun eğme ifadesi olarak uygulandıklarında, biyolojik açıdan taşıdıkları anlam, güçsüz bedenin güçlünün önünde alçalması, küçülmesidir. Argoda eşin cinsel organına ağızla temas için kullanılan "aşağı inmek" deyiimi de bu açıdan bakıldığında durumun özelliğini belirleyicidir. Aktif eşin, ağızıyla pasif eşin cinsel organına erişebilmesi için ona kıyasla daha "aşağı" bir pozisyonda olması gerekir. Bu, özellikle pasif eşin ayakta

durduğu durumlarda iyice ortaya çıkar; aktif olanın onun önünde diz çökmesi ya da eğilmesi gerekir ki, ortaya Ortaçağ'a özgü, tipik "hizmetkârlık" belirleyen bir pozisyon çıkar. Öyleyse, dişiye bu pozisyonda gösteren filmlerin, cinselliğin sosyal konum belirleyici bir öge haline geldiği erkek erkeğe toplantılarda, çok tutulur olmasına şaşmalı. Yalnız başlarına sevişirken iki sevgilinin aynı pozisyonu uygulamalarında ise durum elbette ki bambaşkadır. Aralarında sevgi bağı olmayan ve yalnızca cinsel doyum için bir araya gelmiş iki kişi değilse eğer, pozisyon sosyal konum belirleyici olmaktan çıkacak, her iki tarafa da zevk verdiği için uygulanacaktır. İki cins arasındaki orgazma ulaşma süresindeki farklılık yüzünden de, genellikle erkek tarafından dişiye uygulanacaktır.

Cinsel yakınlaşma sırasından söz ederken bu sıranın kısaltılmasına ve bazı aşamalarda ayrıntıların süslenerek abartılmasına değindik. Ama bir de üçüncü olasılıktan, aşama sıralarının yer değiştirmesinden söz açmıştık. Bu yer değiştirmeler çok çeşitlidir. Yukarda özetlediğimiz sıranın hemen her ilişkide değişik bir biçim aldığı görülür. Bu sıra, çeşitli yakınlaşma hareketlerinin birbirini izleyişindeki genel eğilimi göstermektedir ancak. İlk karşılaşmadan son aşama olan çiftleşmeye kadar olayların akışını etkileyerek bir sürü ayrıntı işe karışacak ve sıralamada kuşkusuz farklılıklar yaratacaktır. Bu konuda birkaç örnek verelim.

Listemizdeki ilk üç aşama sırasıyla şöyleydi: Göz/bedene, göz/göze, ses/sese. Dokunma-öncesi bu ilk üç aşama pek ender olarak yer değiştirir. Günümüzde, ilk kez telefonla tanıştırdıktan sonra karşılaşmak gibi istisnalar ortaya çıkmaktadır. Ara sıra, "Bunca zaman telefonla konuştuktan sonra karşılaşmak çok hoş oluyor," gibilerinden sözler işittiğimiz olur. Bu da telefondaki sesli ilişkinin bir "karşılaşma" olmadığını açıkça belirler. Ancak görsel temas sağlandıktan sonradır ki, bu sözlü temas bir anlam kazanır. "Geçen yıl karşılaşmıştık," cümlesi dokunsal bir temasın varlığını kanıtlamaz, ancak görsel ve sözlü bir yakınlaşmayı ifade eder. Gene de, bir "karşılaşma" olayında, en basitinden de olsa dokunsal bir temas gerçekleşir çoğu kez, yani en azından taraflar el sıkışırlar. "Birisiyle karşılaşmak" deyimi de el sıkışarak bile olsa bir bedensel teması

içerir. Çağdaş yaşamda, her gün o kadar çok yabancı ile karşılaşmaktayızdır ki, ilk dokunmaların biçim yönünden resmileştirilmiş olmasına şaşmamak gerek. Daha başlangıçta farklı bir bedensel temas, geliştirmekte olan ilişkinin aşamalar dizisinden zaman açısından çok büyük bir atlamaya yol açacaktır.

El sıkışma böylece resmileştirildiği için, yakınlaşma sırasının hemen hemen başında yer alabilmektedir. Bir üçüncü kişinin "Sizi tanıştırayım," demesinden ve göz/göze temastan birkaç saniye sonra dokunma gerçekleşir, yani her iki tarafın uzattığı eller birleşir. Bu hareketin sözlü bir temas kuralmadan önce yapıldığı bile olur.

Bir temas biçimi ne oranda resmileşirse, yakınlaşma sırasının başlarında yer alma olasılığı aynı oranda artar. Bu, temel bir kuraldır. Açıklamak için dudak dudağa öpüşmeyi örnek alalım. Aslında, çiftleşme öncesinde cinsel uyarı sağlamak amacıyla yapılan ilk hareket olmasına rağmen, dolayısıyla sıranın birinci değil, ikinci bölümünde yer alması gerekirken, sevgililerin birbirlerine iyi geceler dilerken dudak dudağa öpüşmeleri resmen kabul edildiğinden, zaman açısından sıranın çok önlerine atlادığı olur. İlk öpüşme genellikle bir ayrılış sırasında verilir. Burada, dudak dudağa öpüşmenin çokdaha az yakınlaşma belirleyici, el/ele, kol/kola, el/bele gibi yarım sarmaşlardan bile daha öne geçebilmesinin nedeni, cinsel kökenli olmayan, aile üyeleri arasındaki karşılaşmalarda uygulanan öpüşmelerden ödünç aldığı "saflik"tır. Buluşup birkaç saat başbaşa konuşan genç çift, ayrılacakları sıra, kısa süren, resmi bir sarılıp öpüşmeye geçebilirler – daha önce bedensel bir temasta bulunmamış olsalar bile. Bu durumla, bir genelev kadınıni ziyaret eden adamın, dudak dudağa öpüşmeyi cinsel organlar birbiriyle temas ettikten sonraya, yani iyice ileri atması ya da hiç uygulanmaması arasında tam bir zıtlık vardır.

Bu cinsel çeşitlemelerden söz ederken çağdaş, "uygar" toplulukları göz önüne alarak konuştuğumu ayrıca belirtmem gerek yok sanırım. Başka kültürlerde, başka kabilelerde, farklar daha da belirgindir, ama gittikçe artan bir yakınlaşmayı belirleyen bu ana kurallar her yerde geçerlidir. Amerikalıların yaptıkları, yaklaşık iki yüz ayrı insan kültürünü kapsayan bir araştırmaya göre, "toplumsal şartlanmanın bazı kısıtlamalara yol aç-

madığı durumlarda, çiftleşme öncesi oynaşmalar hemen her zaman ortaya çıkmaktadır.” Bütün toplumlarda şimdiyedek sözünü ettiğimiz uyarıcı nitelikte hareketler görülür ve bunlar biçim yönünden fazla önemli olmayan bazı farklılıklar gösterirler. Sözgelimi, ağzın yerini burnun aldığı kültürler vardır; burun buruna sürtüşme dudak dudağa öpüşmenin yerine geçebilir. Bazı kabilelerde ağız/yüze ya da ağız/ağıza temas yerine karşılıklı burun/yüze temasın uygulandığı görülür. Diğerlerinde ağız/ağıza ve burun/buruna temasın birarada uygulandığı saptanmıştır. Yine bazı kültürlerde erkekler, dişilerin göğüslerini dudaklarıyla değil de burunlarıyla uyarırlar. Bazı kabilelerde öpüşmenin, dudakları eşin yüzüne yaklaştırıp sonra derin bir soluk alma biçiminde uygulandığı görülür. Yine bazılarında öpüşmek karşılıklı dudak ve dil emmek biçimini almıştır. Ayrıntılara ilişkin bu çeşitlemeler kendi başlarına ilginç olmakla birlikte, eskilerde olduğu gibi bu farklılığa gereğinden fazla önem vermek, insanların flört ve çiftleşme öncesi dönemlerdeki davranışları arasında genel çizgide çok büyük benzerlik olduğu gerçeğine gölge düşürmekten başka bir işe yaramaz.

İnsanların cinsel yakınlaşma sırasına böylece göz atmış olduk. Şimdi de cinsel yakınlaşmanın tekrarlanış biçimine, ya da ne kadar sık uygulandığına bir bakalım. “İnsan, primatlar içinde en “seksi” olanıdır”, demiştim; bu sözüm tekrar tekrar kullanıldı ve bu yüzden hayli eleştirildim. Ama gelin görün ki, biyolojik veriler, inkâr edilemeyecek biçimde karşımda duruyor. Dahası, bugün bazı kesimlerde aşırı cinsel faaliyet gösterilmesinin, çağdaş yaşamın yapay bir ürünü olduğu savını kesinlikle reddederim. Olsa olsa, dünyanın bu kesimlerinde cinsel faaliyetlerin normalin çok altına düşmüş olması, çağdaş yaşamın yapaylığına bağlanabilir. Yoğun bir gerilim yaşamış herkesin bileceği gibi kaygı, kuşku kesinlikle cinsellik karşıtı etkenlerdir ve çağdaş kent yaşamımızın yüksek gerilim hatlarında cirit atarken bile, cinsel davranışlarımızı bu denli yoğun sürdürüyor olmamız, sanırım, türümüzün gerçekten “seksi” olduğunun en iyi kanıtıdır.

Ya da şöyle açıklayayım: Eğer cümlemi biraz değiştirirsem, yani, insan primatlar arasında “en seksi” olmak olanağına sa-

hiptir. dersem, sanırım tartışma son bulacaktır. Her şeyden önce diğer primatların cinsel davranışlarını dişinin aylık cinsellik dönemi koşullandırır. Bu zamanlarda dişinin dış cinsel organları kendi türünden erkeklerin kolayca farkedebileceği, gözle görülür değişikliklere uğrar. Bu da dişiye, erkek için çekici kılar. Bu zamanlar dışında dişi, erkek için hemen hiç çekici değildir. İnsan türünde ise, bu aylık dönemin hemen hemen tümünü dişi aktif olarak geçirebilir, yani insan dişisi, diğer primat dişilerine kıyasla üç katı kadar daha uzun bir süre erkeği için çekicidir. İşe yalnızca bu açıdan baktığımızda bile insanın en yakın akrabaları maymun ve gorillere kıyasla üç katı daha “seksi” olduğunu görürüz.

İkincisi, dişi hemen hemen bütün gebelik dönemi boyunca cinsel çekiciliğini ve erkeğin cinsel yaklaşımlarına olumlu tepki göstermek olanağını yitirmez. Diğer primatlarda durum böyle değildir. Yine, diğer primatlara kıyasla doğumdan çok kısa bir süre sonra cinsel faaliyete dönebilir. Son olarak da şunu belirtelim ki, çağdaş insan, yaşamının yarım yüzyıla yakın bir dönemini cinsel yönden faal olarak geçirebilir ki, memeliler arasında onunla bu konuda yarışabilecekler sayıca çok azdır.

Cinsel faaliyet yönünden sahip olduğu bu olanakları uygulamaya koyduğunu da gördüğümüze göre, başlangıçtaki sözümde bir değişiklik yapmak gereği duymuyorum. İnsanların çoğu kendilerine bir eş bulup onunla sık sık cinsel faaliyette bulunurlar. Ama, bulamayanların ve bir süre cinsel yönden yalnız kalanların bile tam anlamıyla bir “cinsel hareketsizlik” içinde bulundukları söylenemez. Sık sık kendi kendilerini tatmin etmek yoluna giderler.

Her şeyden önce şunu belirtelim ki, insanların cinsel davranışlar modeli hayli karmaşıktır. Yalnızca yoğun ve ayrıntılı bir çiftleşme modeli sergilemekle kalmazlar, flört döneminin yumuşak, incelikli yakınlaşmaları ile çiftleşme öncesi yoğun uyarı hareketleri de buna eklenir. Başka bir deyişle, cinsel faaliyet uzun yıllar boyunca sık sık uygulanmakla kalmaz, uygulanışı da uzun sürer ve ayrıntıları inceden inceye işlenmiştir. Türümüzün cinsel yaşamının bu boyutlara çıkartılması, primat atalarımızdan bize miras kalan zengin cinsel temas ve yakınlaşma biçimlerinin üzerine, yukarıda sözünü ettiğimiz “insanca” yakın-

laşma ve temas biçimlerinin de eklenmiş olmasıdır. Burada insanın diğer türlerden ne denli ayrıldığını, bu farklılığın ne denli büyük olduğunu gösterebilmek için maymun ve gorillerin cinsel davranışlarına bir bakalım.

Maymunlar çiftleştikleriyle aralarında derin sevgi bağları kurmazlar; ayrıca flört ya da çiftleşme öncesi davranışlar hiç denebilecek kadar az ve sınırlıdır. Dişi, cinsel yönden olgun olduğu aylık döneminin ilk günlerinde, erkeğe yaklaşır (ya da erkek ona yaklaşır), arkasını döner, hafifçe öne eğilerek kığını çıkarır. Erkek dişiye arkadan biner, penis'ini dişinin vagina'sına sokar, 1-2 kalça hareketinden sonra boşalır, iner ve yoluna gider. Bütün bunlar bir kaç saniye içinde olup biter. Bu inanılmaz derecedeki kısa süreli ilişkinin ne denli yaygın olduğunu kanıtlamak için bir kaç örnek verelim: *Bonnet* maymunlarında erkek boşalmak için en az 5, en çok 30 kalça hareketi yapar. *Howler* maymunu ise 8 ilâ 28 kalça hareketi uygular, ortalaması 17'dir ve toplam 22 saniye sürer. Ardından bir 10 saniye de "bedenini eski haline getirmek" için gerekir. *Rhesus* maymununa 2 ilâ 8 kalça hareketi elverir ki, bu da 3 ilâ 4 saniyeden fazla tutmaz. *Baboon*lar bir rapora göre, 7-8 saniye süre ile 15 kalça hareketi, bir ikinci rapora göre, 8-20 saniye süre ortalama 6 hareket ve bir üçüncüsüne göre de, 10-15 saniye içinde 5-10 hareket yaparlar. Şempanzelerle ilgili iki rapordan birincisine göre, erkek şempanzelerin ortalama 4 ilâ 8 kalça hareketi yaptıkları, yalnızca bir tanesinde 15 kalça hareketi görüldüğü saptanmıştır. İkinci raporda ise 6 ilâ 20 kalça hareketi ve toplam çiftleşme süresi olarak 7-10 saniye gösterilmektedir.

Bu ayrıntılar sanırım kıllı akrabalarımızın çiftleşme konusunda hiç de zaman kaybetmek taraflısı olmadıklarını açıkça ortaya koyuyor. Ama haksızlık etmeyelim ve şunu da belirtelim ki, bu "şipşak çiftleşmeler"i dişinin kısa süren cinsel olgunluk günleri boyunca hayli yoğun bir biçimde, sık sık tekrarlarlar. Bazı türlerde yeniden çiftleşme teşebbüsüne birkaç dakika sonra geçilir ve kısa aralıklarla birkaç kez üstüste tekrarlandığı görülür. Güney Afrika *Baboon*'unda sözgelimi, ikişer dakikalık aralıklarla 3 ilâ 6 çiftleşme saptanmıştır. *Rhesus* maymununda oran hayli yüksektir: Birer dakika aralı 5 ilâ 25 binme görülür. Anlaşılabildiği kadarıyla erkek ancak son kez dişiye bindiğinde,

gerçekten fışkıрма olmaktadır, çünkü bu son seferde hareketleri öncekilerden farklıdır; daha canlı ve yoğundur. Dolayısıyla, *Rhesus*larda diğerlerine kıyasla daha karmaşık bir çiftleşme modeli olmak gerekir. Ama gene de bütün bu örnekler maymunlarda insandan çok farklı bir çiftleşme faaliyetinin varlığını açıkça gösteriyor.

İnsan türünde daha fazla olan yalnızca cinsel oynama değildir, çiftleşmenin kendisi de çok daha uzun sürer. Çiftlerin yarısından çoğunun çiftleşmeden önce en az on dakika çeşitli uyarı teknikleri uyguladıkları saptanmıştır. Bu oynaşından sonra, erkeğin ritmik kalça hareketleri sonucu boşalması için birkaç dakika elverecektir, ama genellikle bunu kendi dileğiyle geciktirir. Geciktirir, çünkü dişisi, diğer maymun dişilerinde görülmeyen bir şeye sahiptir, o da erkeğinki yoğunluğunda cinsel bir doruğa erişip boşalabilir. Ancak dişide süre biraz daha uzundur, 10 ilâ 20 dakika gerekecektir. Bu da demek oluyor ki, sıradan bir insan çifti için çiftleşme, önceki oynama da saymak koşuluyla kabaca yarım saat sürer ki, maymunlara kıyasla yüz kat daha uzun bir süredir. Yine maymunlara haksızlık etmemek için belirtelim ki, onlar çok daha kısa bir süre sonra tekrar çiftleşebilirler. Ama şunu da unutmayalım, dişi maymunun cinsel yönden “alıcı” olduğu günler insan dişisine kıyasla sayıca pek azdır.

Maymun ve insan dişilerini kıyaslarsak görürüz ki, bunlardan birincisi yumurtlama dönemi yaklaştığı zaman “ateşlenir” ve bu durum bir hafta kadar sürer. Bu dönem boyunca da çiftleşme onun cinsel yönden ne uyarılmasına ne de tükenmesine neden olacaktır. Bütün bu hafta boyunca sürekli uyarılmış olarak kalacaktır. İnsan dişisinde ise, çiftleşme modeli, yumurtlama dönemine değil, erkeğin onu çiftleşme öncesi uyarıp uyar-mamasına bağlı, kısa süreli “ateşlilik” dönemlerinde oluşur. O, yumurtlama dönemi koşullarına değil, eşinin uyarılarına tepki göstermektedir. İnsan dişisinde fizyolojik uyarılma durumunu belli zamanlarda ve şaşmaz bir hesaba dayanan yumurtlama olayı değil, eşiyle paylaştığı cinsel yakınlaşmalar ayarlar. Primatlara özgü bildik cinsel modelden bizim türümüzü ayıran bu bellibaşlı fark, çiftin arasında çok daha fazla ve çok daha kar-

maşık bir bedensel teması gerekli kılmış ve insanlararası cinsel yakınlaşmanın temelini oluşturmuştur.

Bu da bizi insanlara özgü bu daha karmaşık cinsel davranışların kökenine götürüyor. Nedir bu "fazladan" bedensel temasların kaynağı? Maymunlarda çiftleşme erkeklerin dişilerine binip cinsel organların kenetlenmesinden başka bir şey olmadığına göre, ritmik kalça hareketleriyle boşalma olayı kuşkusuz onlarla ortak yönlerimiz. Peki ama flört döneminin o ince, duyarlıklı el tutuşmalarını, cinsel oynaşmanın o tutkulu uyarı hareketlerini nereden öğrendik? Bunun karşılığını vermek için ana-bebek ilişkisinin yakınlaşma biçimlerine geri dönmek gerekecek. Flört ve çiftleşme öncesi dönemlerde yapılan hareketlerden hemen hiçbiri "yeni" olarak nitelenemez, salt cinsel bir kökene dayandığı öne sürülemez. Davranışlar dikkatle gözlemlendiğinde, âşık olmanın, bebekliğe geri dönüşten başka bir şey olmadığı ortaya çıkar.

İlk bebeklik çağımızda içinde yaşadığımız o sıcak kucağı, büyüdükçe nasıl yitirdiğimizi, yakın bedensel temasın azalışını ve yokoluşunu nasıl yaşadığımızı hatırlayalım. Sonra bir de genç âşıklara bakalım. Bizim yaşadığımızın tam tersi değil midir gözlemlediğimiz? Cinsel yakınlaşma sırasının ilk aşamaları yetişkinlerin gündelik toplumsal alışverişinden pek farklı değildir: Ama yavaş yavaş davranışlar saatinin akreple yelkovanı ters işlemeye başlar. Resmi el sıkışma, ilk tanışma sırasında sürdürülen "havadan sudan" konuşma, giderek çocukluk çağının güven verici el tutuşuna dönüşür. Genç âşıklar yolda yürürken el ele tutuşurlar, tıpkı çocukluklarında ana ya da babalarının elini tuttukları gibi. Birbirlerine duydukları güven arttıkça, yüzyüze kucaklaşmayı görürüz: İki baş birbirine yaklaşır, dokunur ve öpüşürler. İlişki derinleştikçe daha da geriye gider, yumuşak kucaklaşmalara yeniden tanık oluruz. Eller tekrar sevilenin yüzünü, saçlarını, bedenini okşamaya başlamıştır. Sonunda sevgililer –bebeklik günlerinden beri ilk kez– çırılçıplaktır ve bedenlerinin en saklı köşelerinde bir başkasının okşamalarını duymaktadırlar yeniden. Hareketlerde ne denli eskiye gidilirse, sesler de aynı oranda "küçülür". Artık önemli olan sözcükler değil, sesin tonudur: kullanılan cümleler bile "bebekçe"dir, yepyeni bir "agucuk" dili türetirler aralarında. Genç çiftin

birbirlerine karşı duydukları güven, onları dış dünyanın keşme-keşinden uzaklaştırır, ilişkileri dışında herşeyi anlamsız kılar. Âşık bir genç kızın yüzündeki ifade, cin gibi bir çocuğun merak dolu bakışlarına benzetilemez, olsa olsa doymuş bir bebeğin bomboş ifadesidir bu.

Böyle bir yakınlaşmaya geri dönüş onu yaşayanlar için ne denli mutluluk kaynağıysa da, yaşamayanlar tarafından sık sık küçümsenmiş, alaya alınmıştır: "Âşkın ilk soluğu, aklın son soluğudur"; "Âşk elem dolu bir hastalıktır", "Âşkın gözü kördür"; "Bizi en çok sevdiğimiz aldatır"; "Âşk dermanı olmayan derttir"; "İnsan hem âşık hem de akıllı olamaz"; "Âşıklar aptaldırlar, doğa onları böyle yaratmıştır." Bilimsel dilde bile "geri dönüş belirleyen davranışlar" deyimi nesnel, tarafsız bir gözlem değil, alay ve küçümseme ifade eder. Kuşkusuz yetişkinler çevresinde bebekçe davranışlarda bulunmak yersizdir, ama birbirini seven genç bir çiftin aralarında derin bir sevgi bağı kurmaları söz konusu olduğunda durum çok farklıdır. Uzun süreli yakın bedensel temas, böyle bir bağın kurulmasında rol oynayacak başlıca etkindir; "bebekçe" bir davranış olduğunda direktip de bu teması kurmayanlar, kaybedeceklerdir.

Flört ilerledikçe ve çiftleşme öncesi davranışlara geçildiğinde de "bebekçe" davranış biçimleri ortadan yok olmazlar. Daha da eskiye dönülür ve bebeğin meme emdiği döneme gidilir. Sevgilinin yanağına ya da dudağına hafifçe dokunarak gerçekleştirilen öpücük, yerini emme hareketinin ısrarlı, güçlü baskısına bırakır. Genç çift birbirlerinin dudaklarına, adeta süt çıkmasını diliyorlarmışcasına asılır, emerler. Aç bebekler gibi ritmik hareketlerle dudakları ve dilleriyle birbirlerinin ağızları içinde aranır, dururlar. Bu tür öpüşler yalnızca eşin ağzına da uygulanmaz. Bedenin çeşitli yerlerinde, o çoktan yitirilmiş ana memesini ararcasına dolanırlar. Bu arayış sırasında, kulak memeleri, ayak parmakları gibi meme benzeri yerlere, klitoris'e ve penis'e uzanırlar ve tabii bu arada sevgilinin memesine yapıştıkları da olur.

Daha önce, bu hareketlerin ödülünün cinsel kökenli bir zevk olduğunu, ancak hikâyenin burada bitmediğini söylemiştim. Burada daha da dolaysız bir ödül söz konusudur: Bebeklik çağının en doyurucu anılarından olan meme emme sırasındaki

ağız/meme temasını yeniden yaşamak. Eğer aranılan meme-benzerinden süt-benzeri bir şeyler ede etmek olanağı da olursa, kuşkusuz daha doyurucu olacaktır. Bu da sevgilinin ağızındaki tükürük salgılaması ya da dişinin cinsel organlarında görülen veya penis'in fışkırttığı sperm olabilir. Eğer dişi, penis'i fışkırtma gerçekleşecek kadar uzun süre ağızda tutarsa bu meme-benzerinden süt sağmayı da başaracaktır. Bu benzerlik daha on yedinci yüzyılda farkedilmiş ve zamanın argosuna "süt sağmak" gibi bir deyim yerleşmiştir.

Çiftleşme öncesi hareketler son bulup çiftleşmenin kendisine geçildiğinde bile "bebekçe" davranışların yürürlükte olduğu görülür. Çiftleşen maymunlarda, cinsel organların birbirine kenetlenmesi dışında bedensel temas ancak erkeğin el ve ayaklarıyla mekanik olarak dişinin bedenine yapışması biçiminde ortaya çıkar. Dişisinin bedenine, "âşıkane" bir pozda değil, kendine destek olsun diye tutunmaktadır. Bu tür kavramalara insanlar da da raslanır, ancak "beden doğrultma" işlevi olmadığı kesinlikle anlaşılan başka temaslar da yapılır. Eller eşin bedeninde mekanik bir nedenle değil, yakınlaşmayı dokusal yönden artırmak üzere dolaşır.

Bir an için resimli seks kitaplarına geri dönelim ve yalnızca erkeklerle kadını çiftleşirken gösteren örnekleri ele alalım. Bu resimlerin çoğunda cinsel organların kenetlenmesi dışında başka bedensel temaslar da görülmektedir. % 74'ünde çiftleşme halindeki eşlerden birinin eli ya da elleri diğerinin bedenini destek olma işlevi dışında bir biçimde tutmaktadır. Dahası, bunlar sarılma, öpüşme gibi temaslar ya da baş/başa, el/başa ya da el/ele temaslardır ki, tümünü kucaklaşma genel başlığı altında toplayabiliriz. Bu da insan denilen hayvan için çiftleşmenin yetişkin primatlara özgü bir birleşme biçimi *artı* bebekliğe dönüşü simgeleyen bir kucaklaşma olduğunu gösterir. Bunlardan ikincisi ilk flört aşamalarından son cinsel birleşmeye kadar cinsel yakınlaşma sırasının her döneminde hazır ve nazırdır. İnsan denilen hayvan, karşı cinsten birine ait bir cinsel organla çiftleşmez yalnızca; tam anlamıyla bir diğer "kişi"yle, bir diğer *kişiliğin tümüyle* "sevişir" – kaldı ki "sevişme" sözcüğü bile kendi başına açıklayıcıdır. İşte bu nedenle bizim türümüzde cinsel yakınlaşmanın bütün aşamaları, çiftleşme de dahil olmak üzere.

bir sevgi bağı kurma süreci içinde özel bir görev yüklenmiştir; bu nedenle dişi yumurtlama dönemini fazlasıyla aşan bir süre boyunca cinsel yönden uyarılmaya açıktır. Giderek diyebiliriz ki, artık çiftleşme olayını bir yumurtayı değil, bir ilişkiyi aşlamak için sürdürmekteyiz. Bunun üreme açısından da bir tehlikesi yok üstelik. Çünkü yumurtlama sırasına raslayan hayli düşük orandaki çiftleşmeler bile fazlasıyla ürememize elvermektedir. Bugün halen yaşamakta olan üç milyarı aşkın insan denilen hayvan da bunun en somut kanıtıdır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TOPLUMSAL YAKINLAŞMA

İNSAN DENİLEN hayvanın cinsel yakınlaşma biçimini incelemek, yetişkinler arasında bebeklik çağının kaybolmuş yakınlıklarının yerini tutan, alabildiğine yakın ve yoğun bir bedensel teması tanık olmaktan başka bir şey değildir. Ama incelemenin konusu *toplumsal* yakınlaşma ise, iş değişir; yukarıdaki durumun tam tersi ortaya çıkar: Kafalarımızda içinde yakınlık ve yalnız kalma istekleri, bağımlılık ve bağımsızlık gibi karşıt istekler birbirleriyle sürekli çatışma halinde olduğundan, toplumsal temaslarda dikkatli ve dizginlenmiş olarak hareket ederiz.

Zaman zaman hepimizin kalabalıktan bunaldığı, başkalarının meraklı bakışlarını gereğinden fazla üzerinde duyduğu olur. Bütün bunlardan uzaklaşmak gibi, keşişçesine fikirler gelir aklımıza. Ama gene de çoğumuz için birkaç saatlik "kendi başlılık" yeterlidir: Ömür boyu bir keşiş yalnızlığını yaşamak ancak ürkütücüdür. Çünkü insan toplumsal bir hayvandır ve uzun süre yalnız bırakılmak; normal, sağlıklı bir insan için ağır bir cezadır. Ölüm ve fiziksel işkenceden sonra bir mahpusa verilebilecek en ağır ceza hücre hapisidir. Mahpus zamanla, yarı deli bir halde ve hiç olmazsa kendi sesinin yankısını duymak umuyla oturağıyla konuşmaya başlayacaktır. Bu koşullar altında toplumsal bir tepkiye en yakın şeydir bu.

Büyük bir kentte oturan utangaç, yalnız yaşayan bir erkek ya da kadın da kendini benzer bir durumda bulabilir. Bu gibi kişiler, kendi yuvalarının sıcak yakınlığını bırakıp kentin küçük bir apartman katında ya da odasında kendi başlarına yaşamaya başlamışlarsa, yalnızlık gerçekten çekilmez hale gelebilir. Utangaçlıkları yüzünden arkadaş da edinemeyecekler ve sonunda çok uzun süre insanca bir temastan yoksun kalmaktansa intiharı seçeceklerdir. Bu denli güçlüdür işte temel gereksinimlerimizden olan yakınlaşma. Çünkü yakınlaşma anlayışı do-

ğurur ve çoğumuz için başkaları tarafından anlaşılmaq, keşiş-lerin aksine, büyük önem taşır.

Sorun, zihinsel düzeyde ya da mantık düzeyinde anlaşılmaq değildir. Duygusal yönden anlaşılmayı diler insan ve böyle bir gereksinimi, tek bir yakın bedensel temas, bir sözlük dolusu güzel deyişten çok daha kolay doyuracaktır. Fiziksel duyumlar, duygusallığı bir başkasına aktarmakta olağanüstü yeteneklidirler. Ama belki de bu güçleri aynı zamanda güçsüzlükleridir de fiziksel duyumların. Yaşam boyu, doğumdan ölüme dek, gerçekleşen yakınlaşmalar dizisini adım adım izlersek, en yoğun bedensel temasın yaşandığı iki dönemin, en güçlü toplumsal bağların kurulduğu iki dönemle çakıştığını görürüz. Bunlardan birincisi ana ile çocuk, ikincisi ise iki sevgili arasında kurulan bağların yaşandığı dönemlerdir. Bunun verileri gösteriyor ki, bir diğer kişi ile dizginlenmemiş ve alabildiğine bedensel temas kurmak, o kişi ile güçlü bir duygusal bağın pekişmesini kaçınılmaz hale getirmektedir. Bunun böyle olduğunu içgüdülerimiz sayesinde hemen anlayabildiğimizden olacak, salt zevk için önümüze gelenle yakın bedensel temas kurmaktan kaçırırız. Sözelimi, “insanın iş arkadaşlarına sık sık sarılıp onlarla öpüşmesi toplum kurallarına aykırıdır”, demek yeterli bir açıklama olmaz. Bu açıklama “kendine hâkim olmak” ya da “araya bir mesafe koymak” gibi kuralların neden ortaya çıktığını anlatmaya elvermemektedir. Yakın aile çevremiz dışındakilerle gündelik ilişkilerimizde “birbirine dokunmamak” için gösterdiğimiz olağanüstü çabayı anlayabilmek istiyorsak, çok daha derinlere inmemiz gerekecek. özel kitap grubu

Bu sorunun cevabını kısmen çağdaş kentlerin gereğinden fazla kalabalık oluşunda bulabiliriz. Sokaklarda, binaların içinde her gün o kadar fazla sayıda insanla karşılaşmaktayız ki, her biriyle yakınlaşmaya kalkarsak eğer, toplum düzeni işlemez hale gelecektir. İşin acıklı tarafı bu aşırı kalabalığın üzerimizde iki karşıt etki yapmasıdır: Bir yandan yarattığı ruhsal gerilim bizi tedirgin eder, güvensizlik duymamıza yol açar; ama öte yandan da bu gerilim ve güvensizliği ortadan kaldırmanın tek yolu olan yakınlaşma girişimlerimizi kısıtlar.

Sorunun bir başka yanıtı da cinsellikle ilgili. Karşılaştığımız herkesle bedensel yakınlaşmalara yönelmemizi, dolayısıyla sonsuz bir toplumsal bağlar dizisine girişmemizi engelleyen tek şey yeterli zamanımız ya da enerjimiz olmaması değildir. Bunun yanısıra, yetişkinler arasındaki bedensel temasların hemen her zaman akla cinselliği getirmesidir. Laboratuvarda yapılan denemeler dışında, çiftleşmenin bedensel temas olmaksızın gerçekleştirilmesi mümkün olmadığından, “temas” ile “çiftleşme” sözcükleri zamanla eş anlamlı hale gelmiştir. Çiftleşme eylemi, en “dokunulmaz” kişinin bile dokunmasını ve dokunulmasını gerektirir. Bir başkasıyla temas etmek istemeyen kişi, bu teması en aza indirebilir, ama asla tümüyle ortadan kaldıramaz. Kraliçe Viktorya döneminde bazıları teması en aza indirgemek, ama bu arada çocuk yapmak sorununu, önünde penis’in vagina’ya girebileceği kadar bir delik bulunan geceliklerle çözümleyecek kadar işi ileri götürmüşlerdir. Ve böylece “temas” deyişi, 1889 yılında kibarca, “çiftleşmek” yerine kullanılır hale gelmiştir. Yüzyılımızda ise, herhangi bir yetişkinin kendi cinsinden ya da karşı cinsten birisi ile, cinsellik izlenimi uyandırmaksızın yakın bedensel temasta bulunması gittikçe olanaksızlaşmaktadır.

Bu gelişimin “yeni” olduğunu ileri sürmek yanlış olur. Sorun her zaman için vardır ve bütün çağlar boyunca yetişkinlerarası bedensel ilişkiler, cinsel anlamlar çıkarılması endişesiyle dizginlenmiştir. Ama son yıllarda dizginlerin iyice kasılmış olduğu da kesinlikle ortada. Artık bir başkasının omuzuna yaslanıp gülemez, bir başkasının kollarında rahatça ağlayamaz olduk. Öte yandan bir başkasına dokunmak için duyduğumuz içgüdüsel dürtü yerli yerinde durmakta. Yakın aile çevremiz dışındaki günlük ilişkilerimiz içinde bu ikilemle nasıl boğuştuğumuza bir bakalım.

Sorunun yanıtı, “ilişkileri kalıplaştırmak”tır. Bebeklik çağımızın doludizgin yakınlaşmalarını alır, bunları küçük küçük temascıklara böleriz. Bu temascıkların her biri bir çerçeveye oturuncaya dek “stilize” edilir, bir üsluba yerleştirilir. “Etiket kuralları” koyar (İlginçtir, Fransızca bir sözcük olan “etiket”in sözlük karşılığı, bilindiği üzere, marka ya da malın fiyatını gösteren kâğıt parçasıdır), kültürümüzün üyelerini bu kurallara uyacak biçimde yetiştirir, eğitiriz. Kucaklaşmayı öğrenmek için eğitim-

den geçmek gerekmez. Bu, daha önce de gördüğümüz gibi diğer primat akrabalarımızla da paylaştığımız içgüdüsel bir harekettir. Ama bir kucaklayış, çeşitli temas parçacıklarından meydana gelir ve hangi toplumsal koşullar altında bu parçacıklardan hangisini uygulayacağımız ve bunu hangi üslup uyarınca yapacağımız konusunda biyolojik ve genetik yapımızdan pek bir yardım ummayız. Bir hayvan için bir davranış ya vardır ya da yoktur. Ama bizler için gerekli davranış, gereksiz davranış vardır; iyi davranış, kötü davranış vardır; üstelik kurallar da hayli karmaşıktır. Gene de, kuralları biyolojik açıdan inceleyemeyiz anlamına gelmez bütün bunlar. Ne denli kültürel şartlanmalara (ya da kültürel çeşitlemelere) uğramış olurlarsa olsunlar, aslında bir primat davranışı olduklarından, bunları böylece ele alıp incelemek hem kolay hem de aydınlatıcıdır. Nedenine gelince, bu davranış kurallarının hemen hemen tümünün biyolojik kökenini bulabilme olanağına sahibiz.

Daha ayrıntılı açıklamaya geçmeden önce ne demek istediğimi bir örnekle belirteyim. Geçmişte pek önemsenmemiş bir davranıştan, dostça sırt sıvazlamaktan söz edeceğim. Belki de bu denli önemsiz bir hareketi neden örnek aldığımı merak ettiniz. Bu tür küçük hareketleri önemsememek çok yanıltıcı bir tutumdur. Her mimik, her kaşıma, her okşayış bir insanın hattâ bir ulusun yaşamında büyük değişikliklere yol açacak denli önemlidir. Kritik bir anda esirgenen sıcak bir kucaklayış, bir ilişkinin son bulmasına yol açabilir. İki lider arasında karşılıksız kalan bir gülümseyiş iki ülke arasında bir savaşın başlangıcı olabilir. Bir sırt sıvazlamadan ne çıkar ki, deyip geçmemeli. Duygularımızın dünyası bu tür küçük hareketler üzerine kuruludur.

Eğer bir şempanze ile yakın ilişki kurmuşsanız, sırt sıvazlamasının yalnız insanlara özgü bir hareket olmadığını bilirsiniz. Eğer goriliniz sizi karşısında gördüğüne gerçekten sevinirse, gelip boynunuza sarılacak, ıslak ve sıcak dudaklarını boynunuza yapıştıracak, bir yandan da elleriyle sırtınızı sıvazlayacaktır. Garip bir duygudur bu, bir yandan tümüyle insanca, ama gene de farklı. Öpüş de tam insanca değildir. Bunu bir çift aralık dudığın deriniz üzerindeki hafif baskısı olarak tanımlayabilirim ancak. Sırt sıvazlamaya gelince daha seri hareketlerle yapılır;

temas daha hafiftir ve ritmiktir. Her şeye rağmen iki cins arasında sarılıp öpüşme ve okşama hareketleri hemen hemen tümüyle birbirinin aynıdır ve ilettikleri toplumsal mesaj da farklı değildir. Sırt sıvazlamak, insan denilen hayvana özgü biyolojik niteliklerdendir diye bir varsayım öne sürmek mantığa uygun görünüyor.

Bu kitabın birinci bölümünde sırt sıvazlama hareketinin olası kökenini şöyle açıklamıştık: Ana-yavru kucaklaşmasının niyet belirleyen bir parçacığı olan bu hareketle, "Gerekirse sana böyle sarılacağım, ama bu sıra gereğı yok, onun için rahat et, şimdilik her şey yolunda" denilmek istenmektedir. Bebeklik çağımızda, sırtın okşanması, ancak sarılmanın, kollar arasına alınmanın süsleyici bir unsurudur. Buna karşılık, yetişkinler koşulu getirmeksizin, kendi başına tekrarlanan dostça bir harekettir. Sıvazlayanın eli karşısındakine, doğru uzanır ve temas yalnızca el aracılığıyla sağlanır. Daha bu noktada, kalıplaştırma başlamıştır bile. Ardından bir kucaklaşmanın gelmediğı bir sıvazlamaya tanık olduğumuzda ilişkinin gerçek kökeni hakkında pek bir bilgi edinemeyiz. Bu arada ikinci bir değişiklik yer alır: Bedenin neresinin sıvazlandığı. Bebeklerin hemen her zaman sırtları sıvazlanır, daha büyük çocuklarda ise bu hareket her tarafa uygulanabilir: Yalnız sırt sıvazlanmaz, omuza, kola vurulur; el, yanak, baş okşanır; karına, popoya, baldırlara, dize, bacaklara vurulur. İletilmek istenen mesajın kapsamı da genişlemiştir. "Her şey yolunda" anlamında kullanılan, rahatlatıcı nitelikteki işaret, "Aferin sana" biçiminde kutlayıcı bir nitelik de kazanmıştır. "Aferin"i hak eden beyin kafatasının içinde olduğuna göre, kutlayıcı bir mesajın kafa okşanarak iletilmesi doğaldır. Çocukları başarılarından ötürü kutlarken başlarını okşamak o denli yaygındır ki, iki yetişkin arasında uygulanmaz bir harekete dönüşmüştür. Çünkü çocuklara uygulanan bir hareketi bir yetişkinin diğer bir yetişkine uygulaması o harekete küçümseyici bir anlam yükler.

Yetişkinin çocuğı okşamasından, yetişkinin bir diğer yetişkini okşamasına geçerken birtakım başka değişikliklerin de yer aldığını görürüz. Başın yanısıra yasak bölge ilân edilen başka yerler de vardır. Hâlâ sırt, omuz, kol dostça okşanabilir ama, el, yanak, diz ya da baldır okşamak hafiften de olsa cinsel bir

tad kazanmış, hele kalçanın okşanması açıktan açığa niyet belirleyen bir cinsel işarete dönüşmüştür. Ama gene de durumdan duruma büyük farklılıklar görülür ve bu kuralın dışında kalan hayli sayıda olgular vardır. Sözgelimi, iki kadın rahatça ve hiç bir cinsel yoruma yol açmaksızın birbirlerinin ellerini ya da baldırlarını sıvazlayabilirler. Bunun dışında komik denebilecek kadar aşırı abartılmış biçimde bir yetişkinin bir diğer yetişkinin bedeninin dilediği yerine dokunması halinde, cinsellik ya da hakaret söz konusu olmaz. Ancak bu arada kurbanına, “Aferin sana, küçük” gibilerden şakacı sözler de etmesi ve bu hareketin cinsel kökenli olmayıp, ana-babalık özentisi bir hareket olduğunu belirtmesi gerekir. Bu davranışta da küçümseyici ya da aşağılayıcı bir hava sezilebilir ama bedenin belirli yerleri belirli biçimde ellenmediğinden cinsel kökenli yasaklar çiğnenmiş olmaz.

Sözünü ettiğimiz istisnalar içinde sonuncusunun da bir istisnası vardır ki işleri iyice arap saçına döndürür. Olay şöyle gelişir: Bir yetişkin, diyelim ki bir erkek bir dişiyle, cinsel yönden bedensel temas kurmak ister. Bunu, dişinin açıktan açığa kabul etmeyeceğini, böyle bir girişimin “zevksizlik” olarak niteleneceğini bilmektedir. Giderek, dişinin kendisini genel anlamda cinsel yönden çekici bulmadığını bilmektedir ama ona dokunmak isteği o denli güçlüdür ki, dişinin kendisine göndermekte olduğu engelleyici işaretlere bile aldırılmaz. Ana-babalık özentisi bir taktik uygular. Kızın dizini okşayıp ona sözgelimi “küçük, komik bir kız çocuğu” olduğunu söyler ve bu arada da bol bol güler. Bu hareketin erkek yönünden gerçek ödülü cinsel kökenli olduğu halde dişinin bu teması bir şaka olarak yorumlayacağı umududur. Ne yazık ki çoğu kez, diğer davranışları onu ele verecek, en azından yüzündeki anlatım, göndermekte olduğu diğer cinsel işaretleri su yüzüne çıkaracaktır. Ve yine çoğu kez, kız durumu kavrayıp gereken biçimde olumsuz bir tavır alacaktır.

Cinsel yönden en tehlikesiz okşayış, sırt sıvazlamaktır. Bu hareket her nasılda başlangıçtaki asıl anlamını koruyabilmiştir ve birbirini hiç tanımayan yetişkinler arasında bile başsağlığı dilemek, acı paylaşmak ya da bir olayı kutlamak için kullanılır. Bunun en belirgin örneklerine, bir trafik kazasından sonra ya

da başarılı bir sporcu, hayranları tarafından kutlanırken rasla-
rız. Trafik kazasından sonra kazayı yaşamışlardan biri yolun
kenarında, geçirdiği şokun etkisi altında çöküp kalmışsa, çoğa
kalmaz, olaya tanık olmuş ya da yardıma gelmiş bir yetişkin
ona yaklaşıacaktır. Yaklaşan, kaza geçirene dikkatle bakar ve
“İyisiniz ya?” türünden anlamsız bir soru sorar. Elbette ki iyi
değildir adamcağız. Soruyu soran bir an sonra sorduğu soru-
nun anlamsızlığını anlayacak ve çok daha köklü ve güçlü bir
haberleşme aracı olan dolaysız bedensel temasa geçecektir.
Bunların en alışıldığı, kaza kurbanının sırtını hafifçe sıvazla-
maktır. Aynı davranışı atletik bir başarı kazanmış sporcu kutla-
nırken izleyebiliriz. Neşe içinde sahadan yerine dönmekte olan
sporcunun hayranları ona dokunabilmek, geçerken sırtını sı-
vazlayabilmek için birbirleriyle yarış ederler âdeta.

Nereden nereye geldik? Yavrusunun sırtını sevecenlikle ok-
şayan anadan yola çıkmıştık. Ama daha da gerilere gideceğiz,
çünkü yetişkinler arasında sırt sıvazlama olayı dokunsal alan-
dan bile öte geçmiştir. Başlangıçtaki salt dokunarak verilen
işaret, giderek iki önemli alana, görsel ve işitsel alanlara da el
atmıştır. İnsana özgü el çırpma, yani oyuncunun izleyici tarafın-
dan alkışlanması ve insana özgü el sallama, yani karşılama ve
uğurlama gösterilerinde uygulanan el sallamalar, bu temel sırt
sıvazlama hareketinden evrinmiştir. Önce alkışlamayı ele ala-
lım.

Oyuncuların alkışlanarak ödüllendirilmesi, yıllarca aklımı
kurcaladı. Bir elle diğerine hızla vurulması ve de bu hareketin
çıkardığı sert ses, başlangıçta saldırganlık belirleyen bir hare-
ket olarak görünürdü bana. Ama oyuncunun yüzündeki mutlul-
luk bunun hiç de saldırganca olmadığını apaçık ortaya koyu-
yordu. Yüzyıllar boyu oyuncular alkışların engin denizlerinde
yüzmek düşleriyle yaşamışlar, “bir alkış yakalamak için nice
tuzaklar kurmuşlardır”. Öyle ki, İngilizceye “alkış tuzağı” diye
bir deyim bile yerleşmiştir.

Ayrıntılı gözlemler bu hareketin annenin öğretmediği durum-
larda da, kendiliğinden ortaya çıktığını kanıtlamıştır. Başka bir
deyişle bebeklerin el çırpması, anneyi sarmak için uzanan kol-
ların işitilir bir biçimde birbirleriyle çarpışması sonucudur. Rit-
mik olarak tekrarlanan ve elleri bilekten kırarak yapılan daha

ileri çağlara özgü el çırpma, bu sarmalayışa, sırt sıvazlama hareketinin de eklenmesiyle ortaya çıkmaktadır. Bir oyuncuyu alkışlamak uzaktan onun sırtını sıvazlamaktır. Biz izleyiciler yığını olarak hep birlikte kalkıp ona koşmamız ve sırtını sıvazlamamız zor, hattâ olanak dışıdır, dolayısıyla bizler de oturduğumuz yerden onu alkışlayarak aferin deriz. Alkışlama hareketini kendi kendine tekrarlıyorsanız, görürsünüz ki iki eli birden aynı güçle birbirine vurmak hayli zordur. Ellerden biri oyuncunun sırtı görevini yüklenir, diğeri ise sırtı sıvazlayan eldir. Evet, iki el birden hareket etmektedir ama bunlardan birisinin hareketi çok daha belirgin ve güçlüdür. On kişiden dokuzunda hafif yana yatırılmış sağ el okşayıcı "vuruculuk" görevini, sol el ise daha sabit "sırtlık" görevini yüklenmiştir.

Ender de olsa, zaman zaman yetişkinler arasında bebeklik çağına özgü sarılma hareketi ile yetişkinlere özgü alkışlama arasındaki temel ortak yön açıkça sergilenir. Rus kozmonotu dünyaya dönüp Moskova'daki Kızıl Meydan'da Rus ileri gelenlerini ve halkı selâmladığında önlerinden geçen halk kitleleri zaman zaman kozmonota doğru kollarını uzatarak onu alkışlamaktaydılar. Olayla ilgili bir filmde, kalabalık arasında bir adamın, arada alkışlamayı kesip kendi kendine sarıldığı, bir anlamda havayı kucakladığı açıkça görülmektedir. Adam ileri doğru uzattığı kollarıyla bir süre kozmonotu alkışlamakta, sonra durup önündeki boşluğu kucaklamakta, ardından alkışlamaya devam etmekte ve yine kendi kendine sarılmaktaydı. Aşırı duygulanma durumlarında ortaya çıkan bu gibi davranışlar, alışlageldik gösteri yöntemlerinin bu biçimde dışına çıkılması, yetişkinlere özgü alkışlama hareketinin kökenleri konusunda önemli bir kanıttır.

Alkışlama konusundaki başka bir ilginç çeşitlemeyi yine Rusya'da görebiliriz. Bu ülkede oyuncular, kendilerini alkışlayan izleyiciye alkışlayarak karşılık verirler. Bu davranışın gerçek anlamı, bazen alaycı bir tavırla işaret edildiği gibi, Rus oyuncuların, "kendi kendilerini alkışlayacak kadar kendilerine hayran" oldukları değildir. Bu karşılıklı alkış aslında biçimselleştirilmiş bir kucaklama olan seyircinin alkışına, oyuncunun yine biçimsel bir kucaklama ile karşılık vermesi, yani karşı karşıya imişlercesine, seyirciyle oyuncunun kucaklaşmasıdır. Bu

göreneğe her ne kadar Batı'da raslamazsak da, bazen oyuncunun oyunun sonunda alkış beklediği anlamında kollarını ileriye seyirciye doğru uzattığı görülür. Bu hareketi en çok sirklerdeki akrobatlar yaparlar. Özellikle güç bir numarayı tamamladıktan sonra, akrobat, dimdik, yüzü seyirciye dönük olarak selâm pozisyonunu alır ve kollarını ileriye uzatır. Aynı anda seyirci de alabildiğine alkışlamaya başlar onu. Kolların bu biçimde iki yana açılması, kucaklama niyeti belirleyen bir harekettir. Kollar seyirciyi kucaklayacak gibi uzanır, ancak boşlukta birbirleriyle buluşup "kendi kendine kucaklaşmak" noktasına kadar vardırılmaz hareket. Gece kulüplerinde çalışan şarkıcıların da, özellikle çok duygusal şarkılar söyledikleri sıralarda aynı hareketi yaptıkları, şarkının dokunaklı sözleri eşliğinde seyirciyi kucaklaşmaya çağırdıkları görülür.

El çırpma, hizmetkâr çağırmak için de kullanılan bir harekettir. "Harem sahnesi" olarak adlandırılan ve gece klübü ve benzeri yerlerde uygulanan gösterilerde, el çırpma, "Rakkaseler gelsin" anlamına kullanılır. Bu gibi durumlarda, alkışta olduğu gibi sık sık ve birbirini ardına eller birbirini bulmaz: el daha yavaş bir ritmle birkaç kez çırpılır. Bu açıdan bakıldığında, daha çok bebeğin annesinin yanına geldiğinde duyduğu sevinci yansıtan el çırpışını andırır. Taşıdığı mesaj da pek farklı değildir: Bebeğin, annesine gönderdiği "yakın gel" işaretini bu kez yetişkin, uşağına göndermektedir.

Sırt sıvazlama hareketinin hem işitsel hem de görsel bir işaret olduğunu daha önce belirtmiştim. Şimdiyedek "ses" yönünden nasıl geliştiğini inceledik; şimdi de görsel bir işarete, yani el sallama biçimine nasıl dönüştüğüne bakalım. Alkışlama gibi el sallama da çok doğal bir hareket olarak kabul edilegelmiştir. Oysa el sallama denilen davranış yakından incelendiğinde ilginç ayrıntılardan oluştuğu görülecektir.

Birini karşılar ya da uğurlarken el sallamamızın başlıca nedeni, arada bir uzaklık söz konusu olduğundan, yani temas edilemediğinden, gözle kolayca görülebilen, belirgin bir davranışta bulunmak gereğini duyuşumuzdur. Evet, ama hepsi bu kadar değil. Gerçekten dikkati üzerine çekmeye uğraşan bir kimseyi izlediğinizde, sözgeilimi, yoğun bir trafikte taksi çağırmaya çalışan ya da büyük bir kalabalık içinde dostunun kendi-

sini görmesini sağlamaya çabalayan bir kimse, her zamanki gibi alışlageldik biçimde el sallamaz. Elini dimdik, alabildiğine yukarı kaldırır ve kolunu omuzundan hareket ettirerek vargücüyle iki yana sallar. Daha da zora düştüğümüzde her iki kolumuzu birden salladığımız olur. Bu hareket aradaki uzaklığa rağmen kendimizi farkettermek için gösterdiğimiz çabanın ürünüdür. Oysa, görsel temas sağlandıktan sonra bu denli aşırı hareketler yapmayız. Eğer birini uğurlamaktaysak, ya da bizi görmüş olan ve henüz dokunamayacağımız kadar uzaktaki birine el sallamaktaysak, kollarımızı kaldırır, ama yalnızca *elimizi* sallarız. Bu hareket üç biçimde yapılır. Birincisi, elimizi yukarıdan aşağıya, parmaklarımız dışa dönük olarak sallamaktır. Elimizi kaldırdığımız zaman, avucumuz dışarı dönüktür; oysa kollar aşağıdayken avuç içi genellikle içe dönük durur. Burada da her durumda karşımıza çıkan sırt sıvazlama hareketi açıkça görülüyor. Kol tutmak, kucaklamak, sıvazlamak üzere ileri uzatılmakta, ancak alkışlamada olduğu gibi, aradaki uzaklıktan ötürü bu hareketi boşlukta, kendi kendimize yapmamız gerekmektedir. Aradaki fark, alkışlamada uzak-mesafe kucaklamanın bir işitsel işaret olmasına karşılık, el sallamak halinde bu işaretin görsel bir işlev yüklenmiş olmasıdır. Kol, gerçek kucaklamada olduğu gibi öne değil yukarı kalkmaktadır; çünkü ancak böylelikle görülebilir kılınmaktadır. Bunun dışında arada önemli bir fark yoktur.

İkinci bir el sallama biçimi görülebilirliği artırıcı bir değişime daha uğramıştır. Bu biçimde, el yukarı-aşağı değil, yanlamasına sallanır; avuç içi daha önceki biçimdeki gibi dışa dönüktür yine. Sallama hızında pek bir fark yoktur, ancak kökendeki sırt sıvazlama hareketinden biraz daha uzaklaşmıştır. Önemli olan, çocukların yukarıdan aşağıya el sallamayı tercih etmelerine karşılık, yetişkinlerin bu ikinci biçimde el sallamayı daha çok benimsemiş olmalarıdır.

Üçüncü el sallama biçimi Batılı okurların çoğuna hayli yabancı gelecektir. Ben buna bir tek İtalya'da rasladım, ama anlaşılan İspanya, Çin, Hindistan, Pakistan, Burma, Malezya, Doğu Afrika, Nijerya ve genellikle çingeneler arası hayli yaygın bir karşılama-uğurlama biçimiymiş (Bu dağılım hayli ilginç ve henüz bir açıklama yapabilmiş değilim). Bu el sallama, çağırma için kullandığımız harekete benzemektedir; aradaki farkı anla-

yabilmek için bir uğurlama sırasında uygulanırken görmek gerekir. Yukarıda anlattığım birinci biçim el sallamada olduğu gibi, el yukarı-aşağı hareket ettirilmekte, ancak bu kez avuç içi (dinlenirken olduğu gibi) yukarı çevrili olarak harekete başlanılmakta, sonra el yukarı, sallayanın bedenine doğru hareket ettirilmektedir. Temelde bir çeşit sıvazlama hareketi yapılmaktadır; gerçek sırt sıvazlamada da elin bu biçimi aldığı, okşayan kolun dirseği bükük pozisyondayken parmaklarını aynı biçimde yukarı döndüğü görülür.

Bu son biçime bağlı olarak hayli “kendine özgü” el sallama biçiminden söz etmek isiyorum. Bunlardan birincisi Papaların ikincisi ise İngiliz kraliyet ailesinin el sallama biçimleridir. Her ikisinde de, her nedense, kol belirgin el sallama biçiminde olduğu gibi omuzdan, ya da bildik sırt sıvazlamada olduğu gibi bilekten oynatılmaz. Hareket dirsekte odaklanmıştır. Papa genellikle iki kolunu da kullanır ve elleri ile kollarının alt yarısını yavaşça, ritmik hareketlerle tekrar tekrar kendisine yaklaştırır. Avuçları iyice yukarı dönüktür ve tekrar tekrar niyet belirleyen kucaklama hareketleri yapar elleriyle. Ama anlattığım kadar da basit değildir hareket. Çünkü elleri kendi göğsünü kucaklayacakmış gibi kendine yönelmiş değildir. Selâmladığı yığınları kucaklayıp bağrına basmamaktadır. Bunun yerine, kollarının çizdiği kavis, yarı içeri yarı yukarı dönük olarak, kalabalığı hem kendine çekmekte, hem gökyüzüne yöneltmektedir.

İngiliz kraliyet ailesine özgü el sallama biçimi de dirsekten hareket alır, ama genellikle tek eller ve parmaklar yukarı dönük olarak uygulanır. Avuç içi, kucaklama hareketinin özüne dikkati çekmek istercesine, kraliyet mensubunun bedenine dönüktür. halk, kolun alt yarısı ritmik hareketlerle ve yavaş yavaş dışarıdan içeriye doğru çevrilerek selâmlanır. Böylece Kraliçe, katı bir üsluplaştırma ile, uyruğundakileri kucaklamakta, oldukça resmi bir biçimde onların sırtlarını sıvazlayıp, kendine güvenileceklerini belirtmektedir.

Bazen, aşırı duygusal baskılar altında alkışlama gibi el sallamanın da resmî, kalıplaştırılmış biçiminden sıyrılıp, bir anlamda, gerçek kökenini açıkça belirttiği durumlara raslarız. Bunu bir örnekle aydınlatalım. El sallama ile ilgili davranışlar konusunda gözlemler yapmakta olduğum küçük bir havaalanında

eş-dostun, yeni gelenlerin uçaktan inip gümrüğe doğru yürüyüşlerini izleyebilmeleri olanağını sağlayan küçük bir balkon vardı. Gümrük girişi bu balkonun hemen altındaydı. Gelenler, üst balkondan kendilerine vargüçleriyle el sallayan heyecanlı akraba ve dostlarına dokunmasalar bile, gümrüğe girmezden hemen önce onlara çok yaklaşılabiliyorlardı. Dekorü kısaca böyle özetledikten sonra, şimdi de oyunun nasıl oynandığına bir bakalım. Uçağın kapıları açılıp yolcular alana dökülmeye başladığında, gerek gelenler gerekse karşılayıcılar büyük bir dikkatle "aranmaktaydılar". Bunlardan hangisi tanıdığını daha önce görürse, hemen en belirgin el sallama biçimi olan kolunu omuzdan hareket ettirmek yoluyla diğerinin dikkatini çekmeye uğraşıyordu. Karşılıklı görsel temas sağlandıktan sonra ise her iki taraf da kol havada el sallama biçimini uygulamaya geçiyordu. Bu hareket bir zaman sürdürülse de, uçaktan gümrük kapısına kadar olan yol hayli uzun olduğundan, genellikle bu harekete her iki taraf da bir zaman için ara vermekteydi. El sallama ve gülümsemeler kesilmekte (tıpkı makinesiyle oynayan bir fotoğrafçının karşısında resmi çekilen adamın bir süre sonra doğal gülümsemesini sürdürmekte güçlük çekmesi gibi) ancak yine her iki taraf "sevinmemiş" görünmek istemediklerinden, havaalanındaki diğer nesnelerle ilgilenmeye başlamaktaydılar. Yeni gelenler çevrelerine, diğer uçaklara bakmakta, ya da birden taşımakta oldukları bir vazili daha iyi kavramak gibi garip gereksinimler duymaya başlamaktaydılar. Karşılayıcılar ise aralarında yeni gelenin görünümü konusunda fikir yürütmeye yönelmekteydiler. Gelen, gümrük kapısına yaklaşıp yüz hatları daha belirginleştikçe, her iki taraf da yeniden heyecanlı bir el sallama ve gülümseme faaliyetine girişmekte ve bu, yolcular balkonun altındaki gümrük kapısından içeri girip kaybolana kadar sürdürülmekteydi. Yarım saat kadar sonra, gümrük işlemi tamamlanınca, el sıkışma, kucaklaşma, sırt sıvazlama, öpüşme gibi değişik biçimlerde ilk bedensel temas yapılmaktaydı.

Hikâyenin anahatları böyle. Doğal olarak bu ana tema üzerinde çeşitlemeler yapılmaktaydı ve bir seferinde bu bildik model çok aydınlatıcı bir biçimde diğerlerinden farklı bir doğrultuda gelişti. Sözkonusu yeni gelen, uzun süre ayrı kaldığı evine

ve ailesine geri dönmekte olan bir adamdı. Uçaktan iner inmez hem adam hem de ailesinin onu karşılamaya gelen üyeleri alabildiğine el, kol sallayarak sevinçlerini belirttiler. Adam, balkona yaklaşıp da kendisini karşılayanların yüzlerini kolayca seçebileceği yere geldikten sonra, el sallamak duygusal gereksinimi yeterince karşılamaz olmuş olacak, gözleri yaşla dolu ve dudakları duyulamayan sevgi sözcüklerinin biçimini alırken, koluyla da ailesine yeniden kavuşmanın ona ne denli yoğun duygular yaşattığını belirtmek gereğini duydu. O anda, gözlemlemekte olduğum yerden, el hareketlerinde bir değişikliğin yer aldığını farkettim. Alışlageldik el hareketleri, yerini tutkulu bir sırt sıvazlama taklidine bırakıverdi birden. Yukarı değil, ileri, ailesine doğru uzattığı kolu başlangıçtaki kadar kolayca seçilebilir olmaktan çıkmıştı. Eli yana doğru içeri kıvrılmış ve havada okşama hareketleri yapmaya başlamıştı. Taşıdığı duygusal yük öylesine yoğundu ki, aradaki uzaklıktan ötürü kendini daha seçilebilir kılan kolunu yukarı kaldırıp el sallamak yerine, temeldeki sırt sıvazlama hareketini neredeyse harfi harfine ve boşlukta kendi başına tekrarlar hale gelmişti. Böylece el sallamanın kökeni de açıkça belirmiş oluyordu.

Bu karşılama töreninin yoğun duygusallığı araya giren gümrük işleminin bitiminde bedensel temas davranışları ile sürdürüldü. Adam gümrükten çıkar çıkmaz, ailesinin on dört üyesi hep birden öylesine bir üstüne saldırıp onu kucaklamaya, sarılıp öpmeye koyuldular ki, adam duygusal bir tükenmişliğe uğradı; gözlerine yaşlar doldu, bedeni titremeye başladı. Bir ara annesi olması gereken bir kadın, kucaklamakla da yetinmeyip, elleriyle hamur yoğururcasına oğlunun yanaklarını sıkıp yoğurmaya girişti. Annesi bu işle uğraştığı sürece oğul da yoğun bir biçimde anasının sırtını sıvazlamaktaydı. Ne var ki, onuncu kucaklaşmadan sonra adamın duygusal yorgunluğu yüzünden okunmaya başlamıştı bile. Bu ifade değişikliğiyle birlikte hareketlerinde de farklılıklar oluşmaya başladı. Bir kez daha bir işaret geleneği, aşırı duygusal baskı altında gücünü yitiriyor, kökenindeki temel davranışı ele veriyordu. Daha önce, el sallamanın yerini havada boşluğu okşama hareketlerine bıraktığı gibi, bu kez bir adım daha ileri gidiliyor ve hareketin gerçek kaynağına daha da yaklaşıyordu. Tekrarlanan sırt sıvazlama ha-

reketleri giderek yerlerini, kısa süren ama yine tekrarlanan “asılma, sarılma” hareketlerine bırakmaktaydı. Her okşayış, bir avuçlamaya, “asılma” hareketini andıran bir sıkmaya, yapışmaya dönüşmekteydi yavaş yavaş. Bu noktada, işin içine başlangıçtaki asılma niyeti belirleyen hareketin karıştığından artık hiç kuşkusuz kalmamıştı. Bu “atalarımıza özgü” bir davranış modeliydi ve diğer bütün işaretler bundan koparak uzmanlaşılma sonucu edinilmişti: Kesik kesik uygulanan okşamalara dönüşerek bir dokusal işaret; el çırpma ya da alkışlama biçimine dönüşerek bir işitsel işaret; el sallama hareketi içinde elin havayı okşamasına dönüşerek bir görsel işaret ortaya çıkmıştı böylece. İnsanın insana yakınlaşmasıyla ilgili ve genellikle “önemsiz” olarak nitelenen bütün bu hareketler işte böyle dal budak alıp geliştirmekteydi.

İnsana özgü bu minicik temas hareketini gelişim çizgisi boyunca bütün ayrıntılarıyla anlatmamın nedeni, bütün davranışlarımızı yeni bir ışık altında dikkatle incelediğimizde en eski ve köklü insana özgü davranışlardan kaynaklandıklarını bulup ortaya çıkarabileceğimizi göstermek içindi. Biz yetişkinlerin birbirimizle bedensel temas kurmak gereksinimimiz köklü ve güçlüdür ama yukarıda da gördüğümüz gibi buna arınmış biçimde tanık olduğumuz durumlara pek ender raslanır. Bunun yerine bölük pörçük, değişikliğe uğratılmış ya da gizlenmiş bir yığın belirti, jest, işaret, gündelik hayatımızda görünüp kaybolurlar. Çoğu kez yaptığımız hareketlerin gerçek anlamının bilincinde değilizdir ve bunu anlayabilmek için onları geriye doğru izleyip kökenlerini bulup çıkarmak gerekir. Yukarıda anlatmaya çalıştığım örneklerde, kökendeki temas hareketini saptamak hayli güç olmuştu, çünkü araya çok önemli bir unsur olan uzaklık girmekteydi. Öte yandan, bugün hâlâ birbirimizle yakın bedensel teması birçok biçimde sürdürmekteyiz ve bunlara bir göz atmak gerçekten ilginç bağlantılar kurmamıza yarayacaktır: Bunu yapabilmek için önce başlangıçtaki “tam kucaklaşma”ya geri dönüp kısaca ne olduğunu tekrarlayalım. Günümüzde yetişkinler, başkalarının yanında, bu temel kucaklaşma hareketini pek uygulamazlarsa da ara sıra raslanıldığı olur. Ne gibi durumlarda görüldüğü de başlı başına bir ilgi konusudur.

Tam kucaklaşma. Eğer mümkün olduğunca çok sayıda tam kucaklaşmayı gözlemlersek, bu davranışta bulunan yetişkinleri üç ana gruba ayırabileceğimizi görürüz. Bunlardan en büyük grubu meydana getirenler, tahmin edeceğiniz gibi, sevgililer arasındaki “âşıkâne” kucaklaşmalardır. Bugün başkalarının gözü önünde tam anlamıyla kucaklaşanların üçte ikisini sevgililer meydana getirir. Geriye kalan üçte ikinin yarısı bir ayrılıktan sonra yeniden bir araya gelmiş aileler, diğer yarısı ise başarılarından ötürü kutlanan sporculardır.

Genç sevgililer tam kucaklaşmayı yalnızca karşılaştıkları ya da ayrılacakları sırada uygulamakla kalmaz, beraber oldukları sürece de sık sık tekrarlarlar. Yetişkin çiftler, evlendikten sonra bir ayrılma sırasında ya da hiç olmazsa birkaç günlük bir ayrılıktan sonra tekrar karşılaştıklarında başkalarının gözü önünde tam anlamıyla kucaklaşırlar. Diğer zamanlarda, başkalarının yanında kucaklaşma benzeri bir hareket ancak çok daha az belirgin ve hafif bir temas olarak uygulanır.

Kardeşler, ana-baba ve büyümüş çocukları gibi yetişkin akrabalar arasında, tutkulu kucaklaşmalara ise daha da ender raslanır. Bu kuralın tek bir istisnası vardır: akrabalarından birinin ciddi bir felâketten sağ sağlam kurtulduktan sonra diğerleriyle bu türden tutkulu bir biçimde kucaklaşacağını kesinlikle öngörebiliriz. Söz konusu akraba kaçırılmış, tutuklanmış ya da doğal bir felâkete uğrayıp da kurtulmuşsa, o akrabanın diğerleriyle yeniden bir araya geldiği “aile toplantısı”nın en yoğun ve içten kucaklaşmalara sahne olacağından emin olabilirsiniz. Bu gibi durumlarda, tutkulu kucaklaşmalar her iki cinsten yakın dostlara kadar uzanır; genellikle yanaktan öpmek ya da yalnızca el sıkışmak biçiminden öteye geçmemiş bedensel temaslarda bulunan bu kişilerle bile tam anlamıyla kucaklaşırlar. Bu gibi duygusal yoğunluk taşıyan anlarda erkek erkeğe, kadın kadına ya da bir *erkek* arkadaşla, *kadın* arkadaşla tutkulu bir biçimde kucaklaşmak, cinsel yasakları çiğnemiş olmak gibi güçlükler çıkarmaz ortaya. Duygusal yüklem bu denli yoğun olmadığı durumlarda, ciddi bir sorun olabilecek olan bu yasakları çiğneme durumu, yaşanan dramın yarattığı duygusallık içinde kolayca bir kenara bırakılabilir. Bizim kültürümüzde büyük bir başarı, kurtuluş ya da üzüntü söz konusu olduğu hallerde, iki yetiş-

kin erkeğin bile birbirine sarılıp öpüşmesi doğal karşılanır. Ancak, bu denli dramatik olmayan durumlarda, kucaklaşmanın yalnızca bir parçacığı, sözgelimi el ele tutuşma, yanak yanağa gelme bile, hemen eşcinsellik izlenimi uyandıracaktır.

Aradaki fark çok önemlidir ve üzerinde durulmaya değer. Bize başlıca bedensel temaslarımızın ne denli parçalanmış ve kalıplaştırılmış olduğu konusunda hayli bilgi verecek niteliktedir. İşe şuradan başlayalım: Ana ile çocuk arasında tam kucaklaşma doğal kabul edilir. Bu nedenle de, daha ender uygulanırsa bile, ana-baba ile yetişkin çocukları arasında görüldüğünde de aykırı karşılanmaz. Diğer yetişkinler içinde sevgililerin ve çiftlerin tam anlamıyla kucaklaşmaları yadırganmaz. Ancak bunların dışında kalan ve değişik nedenlerle birbirleriyle kucaklaşmak için güçlü bir istek duyan yetişkinler, bu temasta cinsel bir unsurun rol oynamadığını açıkça belirtmek zorundadırlar. Bunu da tam kucaklaşmanın yalnızca kalıplaştırılmış bir parçacığını uygulamakla gerçekleştirebilirler: bu parçacık gelenek ve göreneklere uygun olarak, cinsellik dışı bir anlam kazanmış olmalıdır. Sözgelimi, bir erkek, diğer bir erkeğin omuzuna elini attığında, ne temas ettiği o erkek, ne de başkaları bundan cinsellikle ilgili bir anlam çıkarmayacaklardır. Öte yandan, başka bir kucaklaşma hareketi parçacığı uygulamaya, sözgelimi diğer bir erkeğin kulağını öpmek gibi bir harekete yeltenirse, bu davranış derhal cinsel bir anlamda değerlendirilecektir.

İki erkeğin bir başarıyı kutlarken, atlatılan bir felâketin ardından ya da yeniden bir araya gelmenin sevinci içinde tam kucaklaşmaları, yani sarılıp öpüşmeleri halinde ise, durum tümüyle farklıdır. Burada işin içine cinsellik karıştırılmaz, çünkü gösterilen tepkinin kalıplaştırılmış olmadığı, temeldeki doğal tepkilerimizden biri olduğu kabul edilmiştir. Olayı izleyenler, duruma hâkim olan duyqusallığın bildik görenekleri yıkıp geçecek denli güçlü olduğu yorumunda birleşirler. İçgüdüsel olarak bilmektedirler ki, tanık oldukları davranış başlangıçtaki, cinsellik öncesi bebeklik çağından kalma bir kucaklaşmadır; daha sonra edinilen yetişkinlere özgü kalıplaştırılmış biçimlerden sıyrılmış, yalınkat olarak ortaya çıkmıştır. Ve bu doğal karşılanır. Gerçekten de, başkalarının gözü önünde birbirleriyle kucaklaşmak

isteği duyan iki homoseksüel birbirlerinin yanaklarına hafif bir öpücük konduracak yerde, alabildiğine içten bir biçimde kucaklaşma yolunu seçerlerse, herhangi bir tepki, merak ya da düşmanlık uyandırmayacaklardır çevrelerinde.

Tam kucaklaşmanın çeşitli kalıplaştırılmış parçacıklarını incelemekle gelenek ve göreneklerin bunları nasıl küçük küçük çekmecelere yerleştirip her bir ufak ayrıntıya, temas etmekte olan iki kişinin arasındaki ilişkiyi belirleyen özel bir işaret anlamı yüklendiğini açıkça görebiliriz.

Ancak bu konuya geçmeden önce, henüz değinmediğimiz üçüncü "tam kucaklaşma" yani başarısı kutlanan sporcu kategorisinden söz edelim kısaca. Büyük bir felâketten sonra kucaklaşan iki yetişkin erkeğin insanlık tarihindeki geçmişi hayli eskidir; buna karşılık bir futbol maçında gol atan oyuncunun takım arkadaşları tarafından kucaklanarak, sarılıp öpülerek kutlandığı oldukça yeni bir olaydır. Nasıl olmuş da bu olay başlıca duygusal deneyimler düzeyine yükselebilmiştir? Bunun karşılığını bulabilmek için futbol sahasındaki başarılı bir şuttan çok daha ötelere gitmemiz gerekecek. Aslında, yüzyıllar boyu gerilere demek daha doğru olur.

İki bin yıl önce, dünyanın çok daha az kalabalık olduğu ve bireylerin toplumsal ilişkilerinin çok daha kesin çizgilerle tanımlanabildiği günlerde, aynı sosyal tabakadan kimseler arasında tam kucaklaşma doğal bir selâmlaşma biçimi olarak kabul edilmekteydi. Sarılıp öpüşmek erkek erkeğe, kadın kadına ya da sevgili olmayan bir erkekle bir kadın arasında rahatça uygulanırdı. Eski Pers İmparatorluğu'nda aynı toplumsal tabakadan olan iki erkeğin dudak dudağa öpüşmeleri bile doğal karşılanır, yanaktan öpüşmek daha aşağı tabakadakilerle temas için kullanılırdı. Diğer topluluklarda ise, aynı tabakadan kişiler arasında yanaktan öpmek daha yaygındı. Bu görenek yüzyıllar boyu uygulanagelmiş ve Ortaçağ İngiltere'sinde, görkemli şövalyeler çağdaş karşılıklarının bir baş selâmı ya da soğuk bir el sıkışma ile geçiştirecekleri durumlarda bile birbirlerine sarılıp öpüşmeyi sürdürmüşlerdir.

Onyedinci yüzyılın sonuna doğru İngiltere'de durum değişmeye yüz tutmuş ve cinsel kökenli olmayan kucaklaşmalar hızla toplumsal geçerliliğini yitirmeye başlamıştır. Kentlerde başla-

yıp kırsal kesime doğru yayılmaya başlayan bu akımı Congra-ve'in *The Way of the World* (Dünyanın Girişi)'ndeki bir dizesinde kolayca izleyebiliriz: "Taşradayım sanırsın kendini, herkesin kardeşçe birbirine sarılıp öpüştüğünü her yerde/Ama buralarda âdet böyle değil artık, gerçekten değil kardeşim."

Kentlerde toplumsal hayat gittikçe zorlaşmakta, artan kalabalıktan ötürü kişisel ilişkiler karmaşıklaşmakta, bulanmaktaydı. Ondokuzuncu yüzyılla birlikte kısıtlamalar daha da arttı. Onsekizinci yüzyıl boyunca yerini korumuş olan, o görkemli diz büküp boyun kırmalar, gündelik yaşamdan silinmeye başladı; ancak resmi olaylara özgü bir selâmlaşma biçimine dönüştü. 1830'larda ise bedensel temasın en basiti ve en küçüğü olan el sıkışma geldi yerleşti ve hâlâ da toplumumuzdaki yerini korumaktadır.

Başka ülkelerde de benzer gelişmeler görülmekteyse de aradaki başlıca fark buralarda temasın bu denli aza indirgenmediği idi. Latin ülkelerinde bedensel temas hiçbir zaman İngiltere'de olduğu denli kısıtlanmamış, yirminci yüzyılda bile yetişkin erkekler arasında dostça sarılışmalar doğal karşılanmıştır. Bugün bile sürdürülen bu kucaklaşmalar bizi "futbolcu kucaklaşması"na kadar getirir. İngiliz kökenli bir spor olan futbol, yaşadığımız yüzyıl içinde dünyanın birçok ülkesine yayılmıştır. Latin ülkelerinde özellikle rağbet görmüş ve kısa zamanda uluslararası düzeyde futbol maçları yoğun bir duygusallığın hâkim olduğu olaylara dönüşmüştür. İngiltere'ye gelen Latin futbol takımlarının üyeleri başarılı bir golden sonra birbirleriyle büyük bir heyecan içinde kucaklaştıklarında İngiliz seyircisinde uyanan ilk tepki şaşkınlık ve küçümseme olmuşsa da, bu ülkelerin oyuncularının futboldaki olağanüstü başarıları, bu ilk tepkinin yerleşmesine engel olmuştur. Yıllar geçtikçe, bir İngiliz futbolcunun gol atan oyun arkadaşını "aferin, arkadaş" deyip sırtına hafifçe vurarak kutlaması yetersiz kalmaya başlamıştır. Sırt okşama giderek yerini hafif bir sarılışmaya, o da giderek tutkulu bir kucaklaşmaya bırakmıştır. Artık futbol seyircisi, başarılı bir gol atan oyuncunun takımdaki diğer arkadaşları tarafından çılgınca kucaklanıp öpülmesini doğal karşılamaktadır.

Demek ki bu bağlamda, Ortaçağ şövalyelerine, oradan da daha eski yüzyıllardaki günlere tam bir daire çizerek geri dönmüşüz. Bu akımın toplum yaşamımızın diğer faaliyet alanlarına sıçrayıp sıçramayacağını zaman gösterecek. Bu gerçekleşebilir.

ancak bir sınırlamayı hiçbir zaman aklımızdan çıkarmamamız gerekecek: Futbol sahasında kucaklaşan oyuncular için durum asla cinsellik bağlamı içinde değerlendirilemez. Toplumsal rolleri kesinlikle belirlenmiştir; fizikî yönden ne denli “erkek” oldukları zaten oynadıkları oyunun doğası gereğidir. Bu denli kesin belirlenmemiş bir diğer toplumsal faaliyet alanında durum farklı olabilir; bu alanlarda karmaşık toplum yapımızın gündelik kısıtlamalarının da geçerliliklerini koruyacaklarını şimdiden söyleyebiliriz. Ancak, yoğun duygusallık gösterilmesi doğal karşılanan, mesleğin ayrılmaz bir parçası olan tiyatro ya da sinema oyunculuğu türünden faaliyet alanlarında birkaç başlıca istisna söz konusudur. Eğer bizler kadın ve erkek oyuncuların başkalarının gözü önünde kucaklaşıp öpüşmelerini aşırı bir davranış olarak nitelemekteysek, üç noktayı akılda tutmamız gerekir: Bu meslekte olanlar duygularını kolayca ifade edebilmek için özel eğitim görmüşlerdir; ayrıca, meslekleri gereği hemen her zaman aşırı duygusal gerilim altındadırlar; dahası, meslekî güvenceleri hemen hiç yok gibidir ve bu nedenle de mümkün olduğunca yoğun bir biçimde birbirlerine destek olmak, güven vermek gereğini duymaktadırlar. Şimdi tam kucaklaşmayı bırakıp bu denli belirgin olmayan ifade biçimlerine yönelebiliriz. Şimdiye dek yüz yüze yakınlaşmanın en yoğununu ele aldık. Tam kucaklaşma halinde çift, yüzleri birbirine dönük, yanakları değecek biçimde, bedenleri tam temas halinde ve kolları birbirinin bedenine sıkıca sarılmış idi. Bu hareket, yoğun bir duygusallık söz konusu olmadığı durumlarda uygulandığında başlıca üç değişiklik meydana gelir: Bedenler yüz yüze değil yan yana temas eder, çiftin her iki kolu değil yalnızca birer kolu diğerinin bedenine sarılmıştır ve başlar genellikle ayrı durur. Benim kendi gözlemlerime göre, başkalarının gözleri önünde yetişkinlerin bu tür sarılmayı uyguladıklarına tam kucaklaşmaya kıyasla altıya bir oranında daha fazla raslanılmaktadır.*

Omuza sarılma. Yarım kucaklaşmanın en alışıldık biçimi, ikiliden birinin kolunu, eli diğerinin uzak omuzuna gelecek biçimde ona sarılmasıdır. Omuza sarılmaya diğer sarılma biçimlerine kıyasla ikide bir oranında daha sık raslanır.

* Bu ve diğer benzeri sayısal saptamalar, son zamanlarda yayınlanan çeşilli dergi ve gazetelerde çıkan fotoğraflar arasından “rasgele seçim” yöntemiyle ayrılmış 10.000’i aşkın fotoğrafın ayrıntılı olarak incelenmesi sonucu elde edilmiştir.

Bu sarılma biçimini tam kucaklaşma ile karşılaştırdığımızda gözümüze çarpan ilk fark, bu tür sarılmanın daha çok erkeklerle özgü olduğudur. Tam kucaklaşma gerek erkekler gerekse kadınlar tarafından uygulanabilirse de, yanındakinin omuzuna kolunu atmak kadınlara kıyasla erkekler tarafından beş katı daha fazla uygulanır. Bunun nedeni hayli basittir: Erkekler boyca kadınlardan uzundurlar, kadınlar, diğer konularda tutumları ne olursa olsun, fizik yönünden erkeklerle “aşağıdan yukarı” bakmak durumundadırlar. Bu anatomik farklılığın doğurduğu sonuç ise bazı bedensel temas hareketlerinin erkekler tarafından daha kolay uygulanabilir olmasıdır ve omuza sarılma bunlardan biridir.

Bu olgu, omuza sarılma hareketine özel bir nitelik kazandırmıştır. Bir erkekle bir kadın tarafından uygulandığında hemen her zaman kolunu diğerinin omuzuna atan erkek olduğundan, “kadınsı” bir hareket olarak anımlandırılmaz hale gelmiştir. Bu da, giderek, iki erkek arasında dostça, içtenlikle bir biçimde uygulandığı durumlarda bile, omuza sarılmaya cinsel bir anlam yüklenmesini engellemiştir. Gerçekten de, her dört omuza sarılma hareketinden biri erkek erkeğe uygulanmaktadır. Dahası, erkek erkeğe uygulanan bedensel temas hareketleri arasında omuza sarılma başta gelmektedir. Yüz yüze tam kucaklaşma ile yan yana omuz omuza sarılma arasındaki fark şaşılacak kadar büyüktür. Tam kucaklaşma hareketinin iki erkek tarafından uygulanabilmesi için çok dramatik bir olayın yaşanmasına ya da yoğun bir duygusallığın duruma hâkim olmasına duyulan gereğe karşılık, bir erkeğin kolunu bir diğer erkeğin omuzuna atabilmesi için böyle durumlar gerekli değildir. Çok daha rahat bir ortam içinde, “takım arkadaşı”, “eski dost”, “okul arkadaşı” gibi ilişkilerde, başka bir gerekçe aranmaksızın uygulanabilir.

Ne var ki, “sağlam, erkekçe tavır” kuralı diğer yarım kucaklaşmalar için geçerli değildir. Sözgelimi, bir erkek kolunu bir diğer erkeğin beline bu denli iç rahatlığıyla dolayamaz. Bu sarılış biçimi, gerek her iki cins tarafından kolayca uygulanabilir olduğundan, gerekse, cinsel organlara elin biraz fazla yaklaşmasına yol açtığından, iki erkek arasında uygulandığı hemen hiç görülmez.

Tam kucaklaşmadan biraz daha uzaklaşıp tam anlamıyla uygulanan sarılma hareketinin bölük börçük parçalarına bakarsak, arada benzer farklılıklar olduğunu daha kolay görürüz. Bazı kucaklaşma hareketi parçacıkları cinsel anlam yüklü olmadıklarından, erkek erkeğe de yapılabilir. Daha “âşıkâne” çağrışımlar yapan diğerleri ise sevgililer ve çiftlere özgü olma durumlarını korurlar.

Omuza el koymak. Karşılaşan iki kişiden biri hiç bir sarılma söz konusu olmaksızın bir elini yanındaki arkadaşının omuzuna koyabilir. Bu, omuza sarılma hareketinin daha da küçültülmüşüdür, ve tahmin edeceğiniz gibi, benzer bağlamlarda uygulanır. Omuza sarılmaya kıyasla daha da az bir yakınlaşmayı içerdiğinden, çoğunlukla erkek erkeğe durumlarda yapılır. Her dört omuza sarılma hareketinden birinin erkek erkeğe yapılmasına karşılık, burada oran üçe birdir.

Kola girmek. Sarılma hareketinin daha da çözüldüğü durumda kol kola girmeyi görürüz. Bu da beraberinde önemli bir farklılık getirir. Burada erkek erkeğe uygulanma hali on ikiye bir gibi bir düşüş göstermektedir. Hemen, daha da az bir yakınlaşmayı içerdiğine göre bir erkekle kadın arasında uygulanacak yerde, erkek erkeğe uygulanişı daha yaygın olmalıydı diye düşünürüz ve neden bu böyle değil sorusu gelir aklımıza. Nedeni, bu hareketin temelde “kadınca” bir hareket olduğundandır. Bir erkekle bir kadın kol kola girdiğinde bire beş oranında kola giren kadındır; koluna girilen erkektir. Bu da kola girmenin omuza sarılmanın tam tersi bir hareket olduğunu ortaya koyar ve aynı cinsten iki kişi tarafından uygulandığında kola girenin bu hareketinden ötürü “kadınsı” davrandığı düşünülecektir. Buradan yola çıkarak şu varsayımı öne sürebiliriz: Eğer aynı cinsten iki arkadaş tarafından uygulanacaksa bunun erkek erkeğe değil de kadın kadına uygulanması daha mı doğru olur? Gözlemlerim sonucu elde ettiğim veriler bu varsayımı doğrulamaktadır.

Bir erkeğin diğer bir erkeğin koluna girdiği durumları inceleyerek, önümüze iki kural-dışı kategori çıkar: Latin ırkından olanlar ve yaşlılar: Kültürel kökenlerinden ötürü bedensel temaslarda daha özgür olan Latin erkeklerinin birbirlerinin kollarına girdikleri görülür. Latin ülkeleri dışındaki diğer Batılı er-

kekler arasında da, birinin desteğini gereksinen ve cinsel yönden “yaşı geçmiş” erkeklerin diğer erkeklerin koluna girdikleri görülür.

El ele tutuşmak. Tam kucaklaşmadan başlayarak izlemekte olduğumuz anatomik yol boyunca, omuza sarılma ve omuza el koymak ve kol kola girmekten sonra sıra el tutuşmaya geldi. El tutuşmak daha ilerde ele alacağımız el sıkışmakla karıştırılmamalıdır. Bu temas, şimdiye dek sözünü ettiğimiz diğer üçüne kıyasla daha da az bir yakınlaşmayı içerse de, bu üç temasla kıyaslanır bir açıdan tam kucaklaşmaya çok daha fazla yaklaşmaktadır. Bunun nedeni *karşılıklı* yapılan bir hareket olmasıdır. Sözgelimi, ben elimi sizin omzunuza koysam, sizin bunun karşılığında bir şey yapmanız gerekmez; ama elinizi tutarsam, sizin de benim elimi tutmanız gerekecektir. El tutuşma daha çok bir kadınla bir erkek tarafından uygulandığından, ve *her ikisi* de birbirlerinin ellerini tuttuklarından, bu hareket “erkekçe” ya da “kadınca” olarak nitelenemez; her iki cins tarafından da uygulanabilir bir hareket olarak kabul edilmiştir. Giderek, tam kucaklaşmanın mini mini bir özentisine dönüşmüştür ve günümüzde başkalarının gözleri önünde iki erkeğin el ele tutuştuklarına pek ender raslanılır olmasına, durum bu açıdan değerlendirildiğinde, pek şaşmamak gerekir.

Ama eskilerde durum böyle değildi. Tam kucaklaşmanın iki erkek tarafından rahatlıkla uygulanabildiği günlerde, erkek erkeğe el tutuşmak da cinsel kökenli olmayan bir dostluğun ifadesi olarak kabul edilmekteydi. Örnekleme gerekirse, iki Ortaçağ hükümdarının karşılaşmaları konusundaki bir belgede, şöyle denilmektedir: “Birbirlerinin ellerini tuttular ve Fransa Kralı İngiltere Kralını çadırına yöneltti; onları izleyen dört dükkân de el ele tutuşmuşlardı.” Ancak zamanla bu gelenek geçerliliğini yitirmiş ve “elinden tutarak yöneltmek” eylem ancak bir kadın ve bir erkek tarafında uygulanır biçimde kısıtlanmıştır. Çağdaş dünyamızda bu hareket iki ayrı biçimde değişikliğe uğramıştır. Resmi olaylarda, sözgelimi, erkeğin kadına bir salonda kaval-yelik ettiği, ya da kilisede mihraba doğru ağır ağır yürürken ona eşlik ettiği durumlarda, el ele tutuşmak yerini daha güven verici bir hareket olan kolkola girmeye bırakmıştır. Bu denli resmi olmayan hallerde ise, sıradan el tutuşmak, ellerin

karşılıklı olarak sıkıca kavranması biçimine dönüşmüştür. Daha büyük bir yakınlaşma gereksinimi duyulduğunda, çiftin her iki hareketi birden uyguladığı görülür.

Bu genel akımın yanı sıra, çağdaş dünyada erkeklerin el ele tutuştukları bazı kural dışı durumlar da yok değildir. Bunlardan biri halk şarkıları söylemek ya da tiyatrodaki seyirciyi selâmlamak üzere takım halinde el ele tutuşmaktır. Bu gibi durumlarda bile bir kadın bir erkek olarak sıralanılmaya dikkat edilir ve ancak sayılar eşit değilse ya da durum elverişsizse aynı cinsten iki kişinin el ele tutuşması hoş görülür. Bu koşullar altında, el ele tutuştuğumuz kişiyle bir çift kurduğunuz düşünülmeyecektir. Zaten ortada bir topluluğun bulunması, bu tür el ele tutuşmaların cinsellikle ilgili çağrışımlar uyandırmaması için yeterlidir.

İyice kalıplaşmış bir diğer erkek erkeğe el tutuşma biçimi de, bir erkeğin diğer bir erkeğin elini tutup, onun başarısını ilân etmek üzere tuttuğu eli havaya kaldırmasıdır. Bu hareketin kökeni bokstur; ancak günümüzde daha çok politikacılar tarafından uygulandığını görüyoruz. Bu durumda el tutuşmanın mazur görülmesi, tutulan eli (ve beraberinde kolu) havaya kaldırma hareketinin kendi başına taşıdığı "saldırgancı" anlamıdır. Başlangıçtaki bağlamı içinde, yani boks maçını kazananın eli olarak, havaya kaldırılan sıkılı yumruk, söz konusu kişinin daha hâlâ dövüşebileceği, başkalarını da yenebileceği anlamını yüklenmişti. Bu arada rakibi genellikle aynı iddiada bulunmayacak bir durumda olurdu. Elin, maç sonunda havaya kaldırılması, tepeden bir yumruk indirmek niyeti belirleyen bir hareketin orta yerinde dondurulmuş halidir. Çağdaş komünist selâm da aynı anlamı taşır. Küçük çocukların dövüşleri üzerine yapılan incelemeler, kolu yukarıdan aşağı indirerek yumruk vurmanın, bizim türümüze özgü temel davranışlardan olduğunu, bunun sonradan öğrenilmediğini, ortaya koymuştur. Çağdaş boksörün bu hareketi niyet belirleyen bir biçimde ve başarısını göstermek için kullanıyor olması ilginçtir; çünkü maç boyu bunun yerine kalıplaştırılmış, "doğal olmayan" önden yumruklarla dövüşür. Daha da ilginç olanı gayriresmi koşullar altında sürdürülen dövüşlerde, sözgelimi sokak kavgalarında, gerek polisin gerekse başkaldıranların bu türden, daha ilkel, tepeden inme yumruklara başvurduklarıdır.

Şimdi erkeklerin başkalarının gözü önünde el ele tutuşmalarına geri dönelim. Bu konuda son bir özel durumdan söz etmek istiyorum. Bu da papazlar ve özellikle Katolik Kilisesine bağlı yüksek tabakadan din adamlarıyla ilgili. Sözgelimi Papa'nın sık sık gerek erkek gerekse kadın taraftarlarıyla el ele tutuştuğu görülür. Bu istisna çok ünlü kişilerin nasıl sıradan geleneklerin dışında kalabildiğinin çok açık bir kanıtıdır. Papa cinsellikten o denli uzak bir kişilik olarak değerlendirilmiştir ki, bir sürü yabancıyla sıradan bir vatandaşın aklından geçiremeyeceği denli yakın ve çeşitli bedensel temasta bulunmakta özgürdür. Papa'dan başka kim uzanıp da çok güzel bir genç kızın yanağını okşar da, bu davranışa cinsel bir anlam yüklenmez? Gerçekten de Papa, adı üstünde, "Kutsal Baba" rolünü rahatça oynamakta, yetişkin yabancılarla kendi öz çocuklarıymışcasına yakın bedensel temaslarda bulunabilmektedir. "Süper-baba" olmakla, toplumun diğer üyelerine uygulanan fiziksel yakınlaşma yasaklarını kolayca çiğneyip ana-baba-çocuk ilişkisinin ilkel, doğal yakınlaşmalarını uygulayabilmektedir. Eğer gerçek bir babaya kıyasla "çocuklarına" karşı daha az "yakınlık" göstermekteyse, bunun nedenini bizleri sınırlayan cinsel karmaşada değil, 500 milyon çocuktan meydana gelen bir aile karşısında kendi gücünü hesaplı kullanmak zorunda olmasında aramak daha doğru olur.

Buraya kadar, tam kucaklaşmadan başladık ve omuzlardan kola, ele indik. Ama artık bu yukardan aşağıya doğru sürdürdüğümüz yolculuğa bir ara verip bedenimizin tam kucaklaşma sırasında birbiriyle temas eden diğer bölümlerine yönelmemiz gerekecek. Yine buralarda da, gündelik karşılaşmalarda kullanılan tema parçacıklarının temel kaynaklarını aramaya çalışacağız.

Yüz yüze tam kucaklaşma durumunda beden ve bacakların birbiriyle temas halinde oluşu bu konuda zengin bir kaynak olamamaktadır; nedenini bulup çıkarmak ise pek zor değil. Yetişkinlerin başkalarının gözü önünde beden ve bacaklarını birbirlerine yapıştırmaları, yasaklanmış cinsel bölgeler işin içine girdiğinden, sakıncalı olmaktadır. Ama tam kucaklaşmada temas halinde olan bir diğer bölge vardır ki, o da baştır. Yoğun duygusallık söz konusu olan hallerde yanaklar birbirine değer.

ya da başa ellerle dudaklarla dokunulur. Bu hareketlerin bazı parçacıklarını gündelik hayatımıza serpiştirilmiş halde görebilmekteyiz. Bunları baş temaslari, elle başa dokunmak ve öpmek olarak üçe ayırıp inceleyeceğiz.

Baş temaslari. Çiftlerden birinin başına diğerrinin eliyle dokunması ya da iki başın birbiriyle temas haline gelmesi, genç sevgililer arasında sık görülen davranışlardandır. Elle başa dokunmaya evli çiftlere kıyasla genç sevgililer arasında dört kat daha fazla raslanır. Baş başa geline durumlar ise genç sevgililer arasında ikiye bir oranında daha fazladır ve her ikisi de, daha yaşlı çiftlerde görülen omuza sarılmak türünden yakınlaşmalara kıyasla daha sık görülür.

Erkeklerin diğerr erkeklerle bu tür yaklaştıkları pek enderdir. Erkekler "baş başa verdiklerinde", bunu genellikle kelimenin gerçek anlamında değil mecazî olarak yaparlar; yani gerçek bir bedensel temas değil, içten bir konuşmayı sürdürmek için "baş başa verirler." Bir erkeğin bir diğerr erkeğin başına eliyle dokunması için üç özel nedenden biri varolmalıdır: Yardım etmek, kutsamak ya da saldırıda bulunmak. Eğer bir erkek (ya da bir kadın) bir kaza kurbanı ile karşılaşır, yaralı kişinin göndermekte olduğu insan yavrusunun aczini anımsatan işaretler karşısında uzun süre direnebilmesi pek mümkün değildir. Sözelimi, suikast kurbanlarının fotoğraflarında, hemen bütün kurbanların başları bir başkasının kucağındadır. Bu, tıp yönünden yararı tartışılır bir davranıştır, ama tıp mantığının burada bir rolü olduğunu söyleyemeyiz. Özel eğitim görmüş bir kişinin ilk yardım teşebbüsü değil, bakım isteyen bir çocuğun anaca kucaklanmasıdır buradaki hareketin kökeni. İlk yardım eğitimi görmemiş bir kişinin, bir yaralı karşısında durup, düşünüp ona en olumlu fizik yardımı nasıl yapabileceğini mantık yoluyla bulması çok zordur. Bunun yerine, genellikle ona doğru uzanır, dokunur, ya da yerden kaldırır, kısacası en ilkel rahatlama hareketlerinden biri yapar; bunu yaparken de yaralıya zararı dokunabileceği hemen hiç aklına gelmez. Orada öylece durup, soğukkanlılıkla "yapılması en doğru şeyin ne olduğunu" düşünmeye yürek dayanmaz. Rahatlatıcı bir bedensel temasta bulunmak için duyulan istek o denli güçlüdür ki, yaptığımız hareketin öldürücü bile olabileceğini akıl edemeyiz. Ben, daha ne oldu-

ğunu anlayamayacak kadar küçükken, bir adamın böyle bir iyi niyet sonucu öldürülmesine tanık oldum. Bir trafik kazası sonrasında, adamcağız dostlarının sevecen kucaklarında taşınarak hastaneye götürülmek üzere başka bir arabaya taşınmıştı. Bu sevecenlik dolu kucaklayış sırasında kırık kaburgaları ciğerini delerek adamın ölümüne yol açmıştı. "Aldırmaz" bir tavırla, yatığı yerde bir sedye gelinceye kadar bırakılsa, belki şimdi yaşıyor olacaktı. İşte trajik durumlarda bedensel temasta bulunma isteği bu denli güçlüdür ve kadın-erkek herkes için geçerlidir; çünkü felâket cinsellik tanımaz.

Din adamlarına özgü başkalarını kutsamak hareketi de aynı biçimde cinsellik dışı bir davranıştır. Kilisesine bağlı herhangi bir kimseyi başına dokunarak kutsayan papazın bu temasında cinsellik aranmaz, burada yine geriye, başlangıçtaki ana-baba-çocuk ilişkisine geri dönülür.

Bir erkeğin eliyle diğer bir erkeğin başına vurması konusunda fazla bir açıklama gerekli olmayacak. Ancak, bunun erkeklerarası bir yakınlaşma kaynağı olduğunu belirtelim. Eğer bir erkek, diğer bir erkeğin başına dokunmak isteği duyar, ancak onu dostça kucaklamaktan çekinirse, bunun yerine saldırı taklidi bir hareket uygulayacaktır. Arkadaşının başını okşamak yerine, ki bu hayli yoğun cinsel anlamla yüklü bir harekettir, oyuncu bir tavırla onun saçını karıştırmak ya da ensesini sıkmak gibi bir "saldırı şakası" yapacaktır. Büyümekte olan çocuklarla ana-baba arasındaki yakınlaşmaların oyun-döğüşlere dönüşmesi gibi, erkek arkadaşlar arasında da şaka-saldırı, "erkekliğe" toz kondurmadan birbirine dokunmak için duyulan gereksinmeyi karşılamaktadır.

Öpüşmek. Öpüşmek bizi temel kucaklaşmadan kaynaklanan önemli temas parçacıklarının sonuncusuna getiriyor. Öpüşmenin karmaşık ve yanıltıcı bir tarihçesi vardır. Eğer öpüşmeyi basit, sıradan bir hareket olarak görmekteyseniz, bizim sözümona "gayri resmi" toplumumuzda bile, kaç türlü öpüşme olduğunu bir durup düşünün. Sevgilinizi dudaklarından; karşı cinsten eski bir dostu yanaklarından, bir çocuğu başından öperiz. Eli "uf" olmuş bebeklerin parmakları öpülür, "geçsin diye"; başımız derde girmek üzereyse, uğurlu saydığımız bir nesneyi öperiz; kumarbazsanız eğer, zarları öperseniz atmadan önce;

eğer nikâh şahidiyseniz, gelini öpersiniz; dindarsanız, rahibin yüzüğünü öpersiniz; yemin ederken Kutsal Kitabı öpersiniz” birini uğurlarken ona öpücük yollarsınız. Hayır, öpmek kesinlikle basit, sıradan bir hareket değildir ve bir kez daha saatih kollarını geri çevirmeniz gerekecek.

İnsan derisinin en duyarlı bölümleri, parmak uçları, *clitoris* (bızır), penis’in ucu, dil ve dudaklarıdır. Bu nedenle de yakın bedensel temaslarda dudaklara hayli iş düşmesine şaşmamak gerek. Dudaklar ana memesini emmekle işe başlarlar. Meme emmek, sağılan sütün yanısıra, önemli bir tinsel doyum da getirir insanoğluna. Kapalı bir mide borusu ile doğan ve yapay biçimde beslenilmeleri gereken talihsiz bebeklerde yapılan araştırmalar sonucu bu konuda önemli veriler elde edilmiştir. Bu bebeklere kauçuktan emzikler verildiği takdirde, sakinleşmekte, rahat etmekteydiler. Hiçbir zaman ağız yoluyla yiyecek maddesi alamadıklarından, duydukları hazzı, yemek yemeğe bağlamak olanaksızdır. Burada temas için temastır söz konusu olan. Bu da gösteriyor ki ağız yoluyla yumuşak bir şeye dokunmak, bebeklik çağına özgü bir haz verici temel yakınlaşmalardan biridir.

Bebek daha büyüyüp de annesinin dudaklarını kendi teninde ve annesinin tenini kendi dudaklarında duymaya başlayınca, başlangıçtaki dudak teması dostça bir selâmlaşmaya dönüşür. Bebeklere özgü kucaklaşmalarda, dudaklar genellikle annenin yanağına ya da başının yan taraflarına değer. Daha önce de belirttiğim gibi, çok eskilerde, her iki cinsten de yetişkinlerin rahatça birbirleriyle kucaklaşabildikleri günlerde, sosyal yönden eşit kişiler arasında yanaktan öpmek doğal karşılanırdı. Bu bir anlamda, ilkel selâmlaşma biçiminin pek bir değişikliğe uğratılmaksızın daha ileri yaşlarda uygulanma biçimidir ve yüzyıllar boyu yerini koruyarak günümüze kadar uzanmayı başarmıştır. Bizim kültürümüzde, erkek ve kadın arkadaşlar ve akrabalar hâlâ karşılaştıkları ya da ayrılacakları zaman böyle öpüşürler ve bu çeşit öpüşme cinsel bağlamda değerlendirilemez. Yetişkin iki kadın arasında uygulandığında da bu kural geçerlidir. Ancak yetişkin iki erkek söz konusu olduğunda, durum ülkeden ülkeye değişir. Sözgelimi Fransa’da bu eski kural, İngiltere’ye kıyasla geçerliliğini daha belirgin bir biçimde korumaktadır.

Ağız ağıza öpmek ise çok daha değişik bir çizgi izlemiştir. Değişik yer ve değişik zamanlarda, yakın arkadaşlar arasında cinsellik dışı bir bağlamda uygulanabilmişse de, iki bedenin herhangi iki "deliğinin" böyle bir araya getirilmesi, çok yakın dostlar için bile, aşırı bir yakınlaşma olarak görülmüş ve genellikle sevgililer ve çiftler dışında uygulanmasını engelleyen kurallar giderek geçerlilik kazanmıştır.

Dişilerin memeleri besleme işlevleri dışında cinsel birer işaret görevi de yüklenmiş olduklarından, yetişkin bir dişi memesi- nin bir erkek tarafından öpülmesi bebeklik çağındaki ilkel me- me emmeyi çağırırsa da, bu olay tümüyle cinsel olarak de- ğerlendirilir. Sanırım, ayrıca belirtmeye gerek yok, cinsel organ- ların öpülmesi de özellikle cinsel bir anlam taşır. Giderek, bed- nin hemen her yeri, sözgelimi baldırların ya da kulakların öpül- mesi halinde de durum aynıdır. Ancak, bedenin bazı bölümleri cinsellik dışı öpüşlere ayrılmıştır – bunu ikincil öpüş ya da saygın öpüş diye adlandırabiliriz. Bu öpüş biçimi, kategorik olarak dostça öpüşten ve cinsel öpüşten ayrılır. Bunu anlamak için boyun eğen kişinin egemen kişi karşısındaki tutumuna bakmak gerekecek.

Hayvan davranışlarıyla ilgili çalışmalar, egemen hayvanın hiddetini dindirmek için, kendinizi ona daha az tehditkâr gös- termeniz gerektiğini ortaya koymuştur. Eğer ona daha az göz- dağı vererseniz, o da sizin kendi egemenliğini daha az tehlikeye soktuğunuzu düşünecek, dolayısıyla size saldırmaktan vazge- cecektir. Ondan daha güçsüz olduğunuz izlenimini uyandırdığı- nız sürece, gerek gerçek, gerekse mecazî anlamda sizi kendisi- ne boyun eğen, zayıf bir hayvan olarak değerlendirecektir ki, sizin de (hiç olmazsa o an için) istediğiniz bundan başka bir şey değildir. İşte bu nedenle, birçok hayvan türünde sinmek, pısmak, başı kısmak, gözleri yere indirmek gibi çeşitli davra- nışlara raslamaktayız.

İnsandan da bu böyledir. Resmi kuralların geçerli olmadığı yer ve durumlarda, gösterilen tepki hayvanca bir eğiliş, bir si- niştir. Ancak, genellikle boyun eğen kişinin benimseyeceği dav- ranışlar ayrıntılarıyla kalıplaştırılmıştır; bu kalıplar zamanına ve yerine göre hayli değişikliğe uğrar. Ancak, bunun böyle olması, sözünü ettiğimiz davranışların biyolojik bir analizden geçirile-

meyeceği anlamına gelmez. Çünkü istisnasız hepsinde diğer hayvan türlerine özgü boyun eğme davranışlarıyla kesin benzerlikler kolayca seçilebilmektedir.

İnsana özgü en aşırı boyun eğiş biçimi, bütün bedenin, dümdüz yere kapaklanmasıdır. Toprağa gömülmek dışında bundan daha "aşağı" olmak da zaten mümkün değildir. Öte yandan, egemen olan, boyun eğeni çoğu kez, yüksek bir yerden, sözgelimi bir tahttan izlemekte, onu daha da "aşağılamak" olanağına sahiptir ve tarih boyu bu olanağı bol bol değerlendirmiştir. Tam anlamıyla kölelik belirleyen bu pozisyon eski krallıklarda uygulandıktan başka tutuklananla tutuklayan, kölelerle sahipleri ve hizmetkârlarla efendileri arasında da görülmüştür. Tam teslimiyet ile tam dik duruş arasında ise kalıplaştırılmış türlü boyun eğiş hareketleri vardır ki, bunlara da aşağıdan başlayıp yukarı doğru giderek kısaca bir bakalım.

Yere kapaklanmanın hemen ardından Doğu Dünyasına özgü secde gelir. Bu pozisyonda, boyun eğen diz çöker ve bedenini alını yere değinceye kadar öne eğer. Bir sonraki pozisyon tam diz çöküştür. Bu durumda beden öne eğilmez. Bu da eski dünyada egemen kişi karşısında uygulanan bir boyun eğiş gösterisi idi, ancak Ortaçağ'da tek dizi yere koyma biçimine dönüşmüştür. Bu çağda insanlara iki diziyle birlikte yere çökmenin, hükümdardan biraz daha fazla saygı gösterilmesi gereken Tanrı'nın huzuruna çıkıldığı zaman saklanması öğretilmişti. Çağdaş dünyada ise ancak devletle ilgili ve hanedanın söz konusu olduğu birtakım resmi olaylarda tam diz çökme geleneğini günümüze dek getirmişlerdir. Görünüşe bakılırsa, Tanrı çağdaş hükümdarlara kıyasla egemenliğini korumakta çok daha başarılı olmuştur.

Bir adım daha ilerlersek, niyet belirleyen yarım diz çökme hareketine, diz bükmeye geliriz. Bir bacak geriye alınmıştır ve diz yere değdirilecekmiş gibi kırılır, sonra her iki bacak birden bükülür; ancak, dizler yere değmeden hareket biter. Beden bu durumda da belden öne eğilmiş değildir. Shakespeare dönemi-ne kadar gerek erkek gerekse kadınlar, kendi üstlerini diz kırarak selâmlarlardı. O zamanlar hiç olmazsa bu açıdan cinsler arasında bir eşitlik olduğunu söyleyebiliriz. Diz kırma ile birlikte, boyun eğiş belirleyen hareketler daha da aza indirgenmiş.

yarım diz çökme yalnızca hanedana bağlı kişiler karşısında uygulanır olmuştur.

Onyedinci yüzyılda ise cinsler yeniden ayrılmıştır. Artık erkekler, bedenlerini belden kırarak selâm vermekte, kadınlarsa diz kırma geleneğini sürdürmektedirler. Her iki hareket de egemen kişi karşısında bedenin “küçültülmesi” üzerine kurulu olsa da, diğer bakımlardan birbirinden hayli ayrılır. O günden bugüne durumda fazla bir değişiklik olmamış, ancak hareketler giderek daha da “küçülmüştür”. Restorasyon döneminde egemen olanı bedenlerini şatafatlı bir biçimde ikiye katlayarak yerlere kadar eğilip selâmlayan erkek, zamanla yerine Kraliçe Viktorya döneminin daha katı ve basit bir hareketle belini kıran erkeğe bırakmış; diz kırmak ise zamanla çok daha kısa ve seri bir harekete dönüşmüştür. Günümüzde kadınlar önemli devlet adamları ya da hanedana bağlı kişiler dışında kimseyi diz kırarak selâmlamaz. Erkekler ise sert ve kısa bir biçimde başlarını öne eğip selâm vermekle durumu geçirirler.

Bu kuralın dışında kalan tek durum, tiyatro oyuncularının oyun sonunda her nedense yüzyıllar boyu geri gidip, yerlere kadar eğilerek izleyiciyi selâmlamalarıdır.. Burada da yepyeni bir akıma tanık olmaktayız: Tiyatro oyuncusu kadınlar da erkekler gibi bedenlerini belden kırarak selâm vermekteler günümüzde. Belki de kadınlar diğer alanlarda sürdürdükleri cinsel eşitlik savaşını burada da uygulamaktadırlar. Ama durum böyleyse, erkek tiyatro oyuncularının kadınlardan hiç olmazsa bugünkü erkek selâmını uygulamalarını istemeleri gerekmez mi? Oysa onlar da kadınlarla birlikte yüzyıllar boyu geri gidip Ortaçağ'dan kalma bir biçimde selâmlara katlanmaktadırlar. Kadın oyuncuların bu türlü selâmını bizim kültürümüzde çağdaş kadının erkekleştiği doğrultusunda yorumlayacak yerde, bunun nedenini daha eskilerde aramak belki de daha doğru olur. Tiyatronun başlangıç günlerinde, bütün oyuncular erkek olduğundan, oyuncuların yarısı kadınsı davranışları benimseyerek kadın rollerine çıkarlardı. Belki de çağdaş kadın oyuncu, yerlere kadar eğilerek seyirciyi selâmlarken, gelenek gereği, geçmişinde kendi kendini taklid eden erkek oyuncuyu taklid etmektedir. Eski geleneklerin geçerliliklerini uzun süre koruduklarını kabul etsek bile, bu açıklama bence gene de yetersiz. Ka-

dın oyuncuların bu tür bir selâmi benimsemelerinde gün geçtikçe erkeklerle daha eşit koşullar altında yaşadıklarını duymalarının da büyük katkısı olduğunu teslim etmek gerek.

Geçmişin bütün yere kapaklanmaları, diz çöküp bel bükme-leri günümüzde yerini uluslararası düzeyde, dimdik ayakta durarak uygulanan kuru bir el sıkışmaya bırakıyor. Hiç olmazsa bu hareket hiçbir şekilde egemen kişi karşısında bedenin olduğundan daha "aşağı" gösterilmesini gerektirmiyor. Dimdik selâmlaşıyoruz ve böylece yere kapaklanmanın tam karşısını uyguluyoruz. Günümüzde insan yalnızca eşit doğmakla kalmıyor, bir yetişkin olarak hiç olmazsa selâmlaşma konusunda bu eşitliği koruyabiliyor.

Bu selâmlaşma kalıplarını, bedensel temas biçiminde yakınlaşmaları içermedikleri halde ayrıntılı ele almamın nedeni, bütün bu hareketlerin "saygın öpüş"le olan önemli ilişkilerine değinmek içindi. Eski zamanlarda, sosyal açıdan eşit iki kişi karşılaştıklarında birbirlerini yanaklarından öperlerdi, diye söze başlamıştım. Bir başka deyişle, bedenleri birbiri karşısında aynı derecede "dik"tir. Ancak daha aşağı tabakadan birinin kendinden daha yüksek bir tabakadan bir başkasını bu biçimde öpmesi düşünülemez. Eğer dostluğunu diğer kişiye dudaklarıyla dokunarak gösterecekse, bunu kendi "aşağı" durumuyla orantılı bir biçimde yapmalıdır. Tabana en yakınlar için boyun eğmenin öpüşle belirtilme biçimi egemenin ayağını öpmektir. İyice aşağılanan bir mahpus için bu bile çok görülür, ancak egemenin ayak bastığı toprağı öpmesine izin verilirdi. Çağdaş dünyada bu türden örneklerle pek ender raslanılmakta birlikte, sözgelimi Etiyopya hükümdarının uyruğundakiler, yakın zamana kadar onu toprağı öperek selâmlamaktaydılar. "Yeri öpmek", "taban yalayıcı" gibi bazı argo sözcükler bize dünün aşağılayıcı geleneklerinden arta kalmıştır.

Yeri ya da egemenin ayağını öpmekten bir basamak sonra, yine egemen olanın eteğini ya da dizini öpmek mertebesindeki-ler gelir. Sözgelimi, bir kardinalin Papa'nın dizini öpmesine izin verilmesine karşılık, daha sıradan bir adam ancak sağ terliğinin üzerindeki işleme hacı öp, bilir.

Biraz daha yukarılara çıkarsak, el öpmek olayıyla karşılaşırız. Egemen erkekler karşısında yapılan bu hareket, şimdilerde

yüksek rütbeli din adamları dışında ancak bir saygı gösterisi olarak bir hanımefendiye uygulanır. Bir de bazı ülkelerde özel günlere özgü bir gelenek olarak kalmıştır.

Özetle diyebiliriz ki, bedenimizde, cinsellik dışı öpüşlere “ayrılmış” dört bölge vardır: Dostça eşitlik durumunda, yanaklar; derin saygı belirtmek için, el; alçakgönüllü boyun eğişler için, diz; tam kölelik belirtisi olarak da, ayak. Bunların her birinde dudaklarla dokunma hareketi aynı olmakla birlikte, bedenin ne denli aşağısına inilirse, öpenin toplumsal konumu da görece olarak o denli aşağıdadır. Bu kalıplar, bütün görkemine ve ince ayrıntılarına rağmen, son hesapta, hayvanlara özgü tipik yatıştırma yönteminin dışına çıkamamaktadır. Kültürel çeşitlemelerin aldatıcı farklarından ayıklanıp, temeldeki olaya bir bütün olarak bakıldığında, “saraylara yakışır” insan davranışı modelleri bile çevremizde hergün rasladığımız hayvanca davranış modellerine çok yaklaşır.

Yukarıda, çağdaş dünyada öpüşün çeşitli biçimler aldığından söz etmiştim. Bunlardan bazıları açıklama gerektirebilir: Sözgelimi, kumarbazın zararını atmadan önce öpmesi, uğurlu olduğuna inanılan bir nesnenin öpülmesi ya da “acısı azalsın” diye yaralı bir parmağın öpülmesi. Bu ve benzeri hareketlerin hepsi, ki şans, talih, uğur gibi şeylere inanıldığından yapılmaktadır, incelemekte olduğumuz saygın öpüşle bağıntılıdır. “Her şeye egemen Tanrı” ve benzeri soyut simgeleri öpmek olanak dışıdır; bunun için de Tanrı’ya tapanlar, haç, kutsal kitap gibi nesnelerle yetinmek zorundadırlar. Bunları öpmek Tanrı’yi öpmeyi simgelediğinden; bu hareket Tanrı’yi “yatıştırdığı için” iyi şans getirmektedir. Aynı doğrultuda, uğurlu olduğuna inanılan her nesne bir anlamda kutsal bir simgedir. Las Vegas’ta oyun masasında bir kumarbazın zararını atmadan önce Tanrı’yi öptüğünü düşünmek ilk bakışta biraz garip gelse de, aslında yapılmakta olan budur. Uğurladığımız arkadaşımıza kendi elimizi öperek öpücük gönderdiğimizde de, çok eski bir hareketi tekrar etmekteyizdir: Eskilerde, kölelik durumunu belirlemek için, boyun eğen egemen olanın eline değil, kendi elini öperdi. Havaalanlarında sık sık raslanılan bu çağdaş öpücük gönderme göreneği, bu gelenekten arda kalmıştır. Ancak artık kölelik durumu belirlemek için değil, aradaki somut mesafe yüzünden yapılmaktadır.

El sıkışmak. Gönderdiğimiz bu son öpücükle birlikte, tam kucaklaşmadan kaynaklanan ve karmaşık kucaklaşma parçacıklarından kurulu bedensel temasların da sonuna gelmiş olduk. Şimdi sıra yetişkinler arasında başlı başına ve ayrıntılı olarak incelenecek denli önemli bir yer tutan el sıkışmayı gözden geçirmeye geldi. El sıkışmanın ancak yüz elli yıllık bir geçmişi olduğuna ve yüzyıllar boyu uygulanagelmiş bir temas biçimi olan el tutuşmadan evrindiğine daha önce değinmiştim. Eski Roma'da şeref sözü verilirken uygulanan el sıkışma, başlangıçtaki bu işlevini günümüze dek iki bin yıl sürdürüegelmiştir. Ortaçağ'da ise bir adam yere çöktükten sonra elini tuttuğu egemene bu hareketi ile bağlılığını belirtmiş olurdu. El tutuşmaya bir de tutulan ellerin sallanması hareketinin eklenmesi, onaltıncı yüzyıla kadar uzanır. Shakespeare'in *As You Like It* (Size Nasıl Geliyorsa Öyledir) adlı oyununda kullandığı "el sıkışıp kardeş oldular" deyimini, burada da bir anlaşmaya varışın karşılıklı onaylayışı anlamında kullanılmaktadır.

Ondokuzuncu yüzyılın başlarında durum değişmiştir. El sıkışmak, verilen bir sözün ya da yapılan bir anlaşmanın ardından mühür vurulurcasına sürdürülegelirken, bir yandan da artık yavaş yavaş gündelik selâmlaşmalarda kullanılmaya başlanmıştır. Bu değişikliğin nedeni sanayi devrimi ve orta sınıfların birden olağanüstü bir biçimde gelişip soylularla köylüler arasına bir kama gibi saplanmasıdır. İş ve ticaret erbabı yeni orta sınıflar, durup dinlenmeksizin "iş çevirmekte", "anlaşmalara varmakta" idiler ve bütün bunları bitmez tükenmez el sıkışlarla noktalıyorlardı. İş yapmak ve ticaret yeni bir yaşam biçimi getirmekteydi ve toplumsal ilişkiler de bunun çevresinde biçimlenmeye başladı. Giderek, iş anlaşmasında uygulanan el sıkışma toplumsal faaliyet alanına da hâkim oldu. Taşıdığı mesaj, "sana dostça bir selâmlaşma alış veriş teklifinde bulunuyorum"a dönüştü. Zamanla bütün diğer selâmlaşma biçimlerini geride bıraktı ve günümüzde uluslararası düzeyde, yalnızca eşit tabaka mensupları arasında değil, gerek daha aşağı gerekse daha yukarı tabakalardan kişiler arasında da bir geçerlilik kazandı. Eskilerde, çeşitli toplumsal karşılaşmaların her birinde bir dizi selâmlama seçeneğine sahip olmamıza karşılık, bugün el sıkışma her durumda uygulanan selâmlaşma biçimidir. Bir

devlet başkanı bir çiftçiyle karşılaştığında, devlet başkanının da, çiftçinin de yaptıkları hareket aynıdır: Ellerini uzatır, tutar ve sıkırlar. Bu arada ikisi de iyice sırtımayı ihmal etmez. Dahası, bir devlet başkanı diğer bir devlet başkanıyla, ya da çiftçi diğer bir çiftçiyle karşılaştığında da aynı şeyi yaparlar, yani el sıkışırlar. Bedensel yakınlaşmalar açısından, zaman gerçekten değişti. Öte yandan her yerde uygulanan el sıkışma hareketi bir anlamda işleri kolaylaştırdıysa da, bir anlamda da daha karmaşık hale getirdi. Yapılması gerekenin el sıkışma olduğunu biliyoruz artık, ama nasıl yapmamız gerektiği konusunda bu kadar kesin konuşabilir miyiz acaba? İlk önce kim uzatmalıdır elini, sözgelimi?

Çağdaş etiket kitapları bu konuda birbirleriyle çatışan öğütler vermektedir, bu da ortalıkta akıl karıştıran bir durum olduğunun kanıtıdır. Biri, erkeğin hiçbir zaman kadından önce elini uzatmaması gerektiğini söylerken, bir diğeri dünyanın birçok ülkesinde ilk hareketin erkek tarafından yapıldığına dikkati çeker. Biri, gençler asla yaşlılardan önce ellerini uzatmamalıdır derken, bir ikincisi, tereddüte düşülen durumlarda karşımızdakinin duygularını incitecek yerde, daha önce davranmanın doğru olduğu tezini savunur. Bir yetkili kişi, kadınlar ayağa kalkıp el sıkışmalıdır der, bir diğeri, oturduğu yerden el uzatmalarını savunur. İşin içine konukluk ve ev sahipliği durumu girince, işler daha da karışır: Erkek ev sahipleri kadın konuklara ellerini uzatmalıdırlar ama erkek konuklar kadın evsahibinin onlara el uzatmasını beklemelidirler, gibi. İş hayatında ve toplumsal ilişkilerde farklı kurallar uygulanır. Bir kitap, "Ne zaman el sıkılacağı konusunda hiçbir kural yoktur", diyecek kadar ileri gitmektedir. Ancak bu savın da umutsuzluk içinde söylendiği kuşku götürmez: gerçek, gereğinden fazla kuralın var olduğudur.

Şurası kesin ki, çok basitmiş gibi görünen el sıkışma hareketinin altında birçok karmaşık durum gizlidir ve bunları su yüzüne çıkarıp bu karışıklığın nedenini anlamamızda yarar var. Bunu yapabilmek için de hareketin kaynağına geri dönmemiz gerekecek. Hayvan akrabalarımıza değin geri dönersek, boyun eğen bir şempanzenin egemen şempanzeye, yalvarırcasına, güçsüz ve titrek bir el uzattığını görürüz. Eğer bu harekete tepki gösterilirse, iki hayvan bir an için temas ederler ki, görünüşte

bu kısa kesilmiş el sıkışmayı anımsatır. Birinci mesaj, “bak, sana hiç de zararı dokunmayacak zavallı bir kulum”dur, gösterilen tepkiyse, “Ben de sana saldırmayacağım” anlamına gelir. Eşitlik sözkonusu olan durumlarda ise mesaj, her iki taraf için de, kısaca, “sana zarar vermem, senin dostunum”a dönüşür. Başka bir deyişle, iki şempanze boyun eğen egemene el uzattığında bir güçsüzlük belirtisi, egemen boyun eğene uzattığında bir güvence gösterisi; eşit iki şempanze arasında uygulandığında ise, bir dostluk ifadesidir. Gene de, bu açıdan bakıldığında, bir “yatıştırma” hareketidir ve bunu çağdaş etiket kitaplarının diline çevirebilmek için boyun eğenin egemene el uzatması konusu üzerinde daha fazla durmak gerekir.

Hayvan akrabalarımızdan sonra sıra, insanlara özgü en eski el tutuşma biçimlerine geldi. Bunu da aynı ışıktaki inceleyeceğiz. Boş bir eli uzatmanın insanlar için başlangıçta taşıdığı anlam, elde bir silâh olmadığını belirtmektir. Sağ elin, silâh taşıyan elin, uzatılması da bunu kanıtlar. Elin boş olduğunu belirtir bir biçimde uzatılıp gösterilmesi boyun eğen tarafından uygulandığında güçsüzlük, egemen tarafından uygulandığında, güvence anlamına gelir – tıpkı şempanzelerde olduğu gibi. Giderek, iki erkeğin karşılıklı kuvvetle el sıkışmaları, hiç olmazsa o an için eşit olduklarını kabul ettiklerini ve bir anlaşmaya vardıklarını belirtir. Temelde, el sıkışanların her ikisi de, gerçek konumları ne olursa olsun, geçici olarak birbirlerini eşit görmekte, herhangi bir saldırganlık iddiasında bulunmamaktadırlar.

Çağdaş el sıkışmanın kaynaklarından biri hiç kuşkusuz budur, ama ortalıkta suyu bulandıran bazı başka ayrıntılar var. Eskilerde bir erkekle bir kadın karşılaştığında uygulanan selâmlaşma biçimlerinden en önemlilerinden biri el öpmektir. Bunu yapabilmek için de erkek kendine uzatılan eli tutar ve dudaklarına götürürdü. Bu hareket zamanla kalıplaştıkça, öpme eylemi önemini yitirmiş ve dudaklar ele iyice yaklaştığında hareket dondurularak, öpüş havada gerçekleştirilir olmuştur. Hareketin daha da kalıplaşmasıyla ise, el tutulduktan sonra hafifçe kaldırılıp başın ele doğru hafifçe eğilmesi biçimini almıştır. Bu biçimiyle hanımların elini öpmek göreneği zayıf bir el sıkışa dönüşmüştür. Bu el sıkışta tutulan eli sıkıca kavrayıp sallamak da yer almaz. Bir yazar bu el tutuşun çağdaş el sıkışmanın biricik

kaynağı olduğunu öne sürmektedir: “Temas halinde bir selâmlaşma biçimi olarak, el sıkışma, ‘yüz öpmenin’ bir çeşitlemesi olmak gerekir; ‘el öpmek’ ise aradaki basamaktır.” Bu açıdan bakıldığında, eli sıkamak üzere uzatmak, bir egemenin uyruğundakine uzattığı kendinden emin eldir ve erkeklerarası anlaşma belirleyen el sıkışmadan kesin bir biçimde ayrılır.

Aslına bakılırsa, el sıkışmanın kökeni konusunda öne sürülen el tutuşma kuramı ile, el öpme kuramının her ikisi de geçerlidir ve bu çifte kökenlilik durumu günümüzdeki etiket kuralları karışıklığının başlıca nedeni olmalıdır. Önemli nokta, bugün tek bir nedenle el sıkışmadığımızdır. Selâmlaşmak, uğurlamak, anlaşmaya varıldığını belirlemek, dostluk gösterisi, kutlamak, bir meydan okuyuşu kabullendiğimizi belirtmek, teşekkür etmek, keder paylaşmak, bir kavgadan sonra barışmak ve birbirimize iyi şanslar dilemek için el sıkışırız. Burada iki unsur söz konusudur. Bazı durumlarda el sıkışmanın dostluğu singelemesine karşılık, diğer durumlarda, ancak el sıkıştığımız an için dost olduğumuzu kabul etmekteyizdir. Yeni tanıştığımız bir adamla el sıkışmamız ancak bir nezaket kuralı gereğidir, geçmişteki ya da gelecekteki ilişkilerimizi bağlamaz.

Bunu bir başka biçimde şöyle koyabiliriz: Çağdaş el sıkışma tekmiş gibi görünen çifte gerçekli bir harekettir. “Anlaşma” ile “selâmlaşma” iki ayrı kaynaktan gelen el sıkışma biçimleridir, işlevleri de farklıdır. Ancak sonuçta gözlenen aynı hareket olduğundan biz ikisini de aynı olarak algılar ve “dostça” bir davranış olarak niteleriz. Bu da ortalıktaki kargaşalığı doğurur. Kraliçe Viktorya döneminin başlangıcına kadar, fazla bir sorun yaratmamıştır el sıkışma. Erkek erkeğe el sıkışmaların tek bir anlamı vardı: “Anlaştık.” Erkeklerin kadınların ellerini öpmeleri halinde ise iletilen mesaj, “Sizinle karşılaşmak benim için şeref-tir” idi. Ama Kraliçe Viktorya dönemi boyunca, iş hayatı toplumsal hayatla gittikçe yakınlaşıp birbirine karışıkça, bu iki selâmlaşma biçimi de içiçe girmiştir. Bir yandan anlaşmalarda kullanılan canlı, güçlü el sıkışmalar zayıflarken, öte yandan zarifçe tutulup öpülen hanım elleri de dudağa götürülmeden kesilen bir çeşit yarıda bırakılmış el sıkışmalara dönüşmeye başlamıştır.

Bugün, “Aman ne iyi olmuş da öyle olmuş” diyebilmekteysek de, ondokuzuncu yüzyıl Fransasmda bu akım hayli dirençle karşılanmıştı. “Amerikan usûlü el sıkışma” olarak adlandırılıp küçümsenmiş, özellikle yabancı erkeklerle bekâr Fransız kızları arasında uygulanması hiç de hoş gitmemişti. Nedeni ise, bedensel bir temasa karşı olmaya değil, Fransızların gözünde el sıkışmanın daha hâlâ erkekçe bir hareket olarak görülmesine bağlanabilir. Konuk erkekler, daha yeni tanıştıkları kızlarla “bir anlaşma” yapmakta, bir dostluk kurmaktaydılar böylelikle. Bu ise Fransızlarca “uygunsuz” bir davranış olarak yorumlanmaktaydı. Oysa yabancılar, terbiyeli bir biçimde bu kızlarla selâmlaştıklarını düşünmekteydiler yalnızca.

Yine etiket kitaplarının düştükleri yanlışlara ve kargaşaya geri döndük, yani kimin elini önce uzatacağı sorununa. Eli uzatmamak hakaret ve dostça olmayan bir tutum mudur, yoksa eli önce uzatmak ısrarlı bir biçimde, karşısındakine değişikliğe uğramış bir çeşit el öpme gereğini hatırlatmak anlamına mı gelir? Çeşitli karşılaşmaları dikkatle gözlemlene sonucu elde edilen veriler, karşılaştıklarında şaşkınlık içinde ne yapacaklarını bilemeyenlerin küçük ayrıntılara özel dikkat gösterip bunları değerlendirdiklerini ortaya koymuştur. Sözgelimi eli uzatmak niyeti belirleyen en küçük bir ipucu yakalarsa, derhal davranıp önce onlar ellerini uzatmaktadırlar. Bu denli şaşkınlığa düşülmesinin bir nedeni de, selâmlaşmada genellikle boyun eğenin egemene olan saygısını belirttiği olgusudur. Sözgelimi, er subaydan önce davranır ve subay onu selâmlamadan, selâm duruşuna geçmiş olur. Eskilerde, genç olan yaşlıyı daha önce selâmlardı. Ancak el öpmeye durum değişir. Hiçbir saygılı erkek, kadın elini uzatmadan davranıp onun elini öpmeye yeltenemez. Önce kadın elini uzatmalıdır. El öpme de sıkışarak selâmlaşmanın kökenlerinden biri olduğu için, bu kural hâlâ birçok durumda geçerlidir. Erkek, elini sıkacağı kadının elini uzatmasını bekler – sanki uzatılan eli öpecekmiş gibi. Öte yandan, erkeğin elini uzatmayıp önce kadının davranmasını beklemesi, erkek subay, kadın da ermiş gibi bir tutum olarak da yorumlanabilir pekâlâ. Demek ki, erkek ilk saygı gösterisini kadından beklemektedir, diyebiliriz. İşte bütün bu kargaşa sonucu etiket kitaplarının yazarları sürekli birtakım sözler gevelemekte, çelişkili salık ve öğütler vermektedirler.

El sıkışmanın diğer kaynağı, yani bir anlaşmaya varıldığını belirten bir davranış olması, işleri daha da karıştırmaktadır. Burada, genellikle zayıf erkek, güçlü olandan önce uzatır elini; bu anlaşmanın kendisi için önemli olduğunu, sonuçtan memnun kaldığını güçlü olandan daha önce belirtmek istediğindendir. Yarışmalarda, yenilen yenenden önce uzatır elini; kazananı kutlamak anlamını taşıyan bu el sıkışmada, yenilen, kendisi daha güçsüz olsa da, aradaki dostluğun sürdürülebileceğini kanıtlamak istemektedir. Giderek, genç bir iş adamının kendisinden daha görmüş geçirmiş bir meslektaşına karşılaşır karşılaşmaz el uzatması, küstahlık, “elimi öpebilirsiniz” olarak algılanacağı gibi, alçakgönüllülük, “siz kazandınız” olarak da yorumlanabilir. Yine, toplumsal karşılaşmalarda olduğu gibi burada da çözüm yolu genellikle niyet belirleyen küçük ipuçlarını kollamak ve karşınızdaki davranmadan önce, hiç olmazsa onunla aynı anda davranmaktır.

Karmaşık geçmişi ile tam çözümlenememiş bugününü kısaca anlatmaya çalıştığımız el sıkışmanın, günümüzdeki aşırı resmiyetten uzak yaşantı içinde zamanla geçerliliğini kaybedeceği düşünülecektir ki, veriler de bunu kanıtlamaktadır. Toplumsal karşılaşmalarda selâmlaşma gün geçtikçe daha çok “sözlü” bir biçim almaktadır. İçinde yaşadığımız yüzyılın ortalarında etiket kitaplarında, “İngiltere’de erkeklerin birbirlerini tanıştırdıkları zaman el sıkışmaları geleneği gün geçtikçe önemini yitirmektedir”, denilmekteydi. Buna rağmen, erkek erkeğe karşılaşmalarda el sıkışmak, erkek/kadın ya da kadın/kadına karşılaşmalarına kıyasla daha yüksek oranda sürdürülmektedir. Kendi gözlemlerine göre, bütün el sıkışmaların üçte ikisi iki erkek arasında cereyan etmektedir; geri kalan üçte bir içinde ise, iki ayrı cinsin el sıkışması, iki kadının el sıkışmasına kıyasla üç kat daha yüksektir. Bu oranlar, el sıkışma hareketinin tarihçesine de doğru düşmektedir. Anlaşmaya varıldığını belirten bir davranış biçimi olarak el sıkışma geleneği erkeklerle miras kalmış ve buna bir de selâmlaşma işlevi yüklenilerek, yine erkekler tarafından sürdürülmüştür. Böylelikle erkek/erkeğe durumlarda uygulanan bu davranış iki katı değer kazanmıştır. Kadın/erkek arası selâmlaşmaların kökeni ise el öpmekten gelmektedir. Ancak bugüne dek iş hayatında el sıkışmalar el öpmeye dönüş-

memiştir. Kadın/kadına karşılaşmalarda ise el öpme hemen hiç gerçekleşmediğinden, gerek anlaşma gerekse selâmlaşma anlamında önemli bir yer kazanmamıştır; dolayısıyla da el sıkışmalar içinde en güçsüzü, en köksüzüdür.

Bu bedensel temas konusunda herkesçe bilinen bir olguyu çok önemli olduğu için ayrıntılı olarak ele almak istiyorum. Bu, sevgililerin el sıkışmadıklarıdır. Birçok ülkede evli çiftler de el sıkışmazlar. On iki yıllık evli bir İngiliz erkeğine en son ne zaman karısıyla el sıkıştığını sorarsanız vereceği karşılık büyük bir ihtimalle, “On iki yıl önce” olacaktır. El sıkışma, hiç kuşkusuz, dostça bedensel temaslar içinde en az “âşikâne” olanıdır. Bu bölümde de ele aldığımız tam kucaklaşmadan öpüşmeye dek, diğer bütün bedensel temaslarda, cinsellik hayli ağır basmaktaydı. Hepsi başlangıçta aynı kaynaktan gelmekteydi ve hepsi daha çok sevgililer ya da çiftler arasında uygulanmaktaydı. İki erkek arasında uygulanmaları durumu ise ancak çok özel bir takım koşulların varlığını gerektirmiştir. Bunun aksine, el sıkışma sevecen bir kucaklaşmadan değil de erkekçe bir anlaşma teminatından kaynaklandığından, bu güçlükler daha başından atlatılmıştır. Daha sonraları ortaya çıkan el öpme biçimindeki gelişim bile sorun yaratmamıştır, çünkü el öpme önce cinsellikten ayrılıp “saygın öpüş”e bağlanmış, ancak ondan sonra kalıplaştırılarak el sıkışma hareketine katılmıştır. Bu nedenle güçlü-kuvvetli erkekler avuçları morarıncaya kadar el sıkışsalar bile, aralarında “âşikâne” bir temas kurulduğu gibi bir kuşku uyanmaz. Eller birbirine kenetlendikten sonra, birlikte havada yukarı aşağı sallama hareketi, ki el sıkışmanın en önemli özelliğidir, ona daha kaba, sert bir görünüm kazandırır ve uzaktan bakıldığında sevgililerarası el tutuşmadan kesinlikle ayrılır.

Bu bölümde yetişkinlerin başkalarının gözleri önünde birbirlerine karşı nasıl davrandıklarını incelemeye çalıştık; bebeklik çağına özgü, alabildiğine doludizgin ve bütün yaşamı kapsayan yakınlaşmaların yetişkinler dünyasında nasıl bölük börçük edilip, kalıplaştırıldığına baktık. Denilecektir ki, bunun nedeni yetişkinlerin bebeklere kıyasla daha fazla hareket özgürlüğüne ve devingenliğine gereksinmeleridir, yakın ve aşırı bedensel temaslar bu açıdan engelleyicidir. Ancak bu sav, dokunma için harcanan zamanın kısaltılması için bir gerekçe olabilse de, do-

kunuşların yakınlığını azaltmak için bir gerekçe değildir. Yine denilebilir ki, yetişkinler bebekler kadar yakın bedensel temaslara gerek duymazlar. Eğer hal böyle ise, kitaplar, filmler, tiyatro oyunları ve televizyon gibi ikinci elden yakınlaşmalara duyulan gereksinmeyi nasıl açıklayacağız? En sevilen şarkıların gün boyu bağırınıp durdukları ne özlemidir öyleyse? Denilecektir ki, dokunulmazlığımızın “statü” ile bir ilintisi vardır, kendimizden aşağı tabakada olanların bize dokunmalarını istemeyiz, üst tabakadakilere ise biz dokunmaya cesaret edemeyiz. Eğer bu böyleyse gerçekten, kendi tabakamızdan eşitlerimize dokunmamak neden? Denilecektir ki, bütün bedensel yakınlaşmaların “âşikâne” olarak damgalanacağından çekiniriz. Peki, o halde neden sevgililer bile başkalarının gözleri önünde, yalnızken oldukları denli yoğun bedensel temaslarda bulunmazlar, kendi davranışlarını sınırlarlar?

Bütün bu savlar, soruna kısmen çözüm getirmekte ama hepsinde bir eksik yan kalmaktadır. Bu gizli unsur, yakın bedensel temasların, o teması gerçekleştirenler arasında kurulmasına yol açtığı güçlü bağıdır. Duygusal yönden “yakın” olmadan bedensel olarak yaklaşılamayız birbirimize. Çağdaş hayatın kalabalıklığı ve her anı dolu geçen iş günleri içinde, bu tür bağlara gerek duysak bile, onlardan uzak kalmak zorundayızdır. İlişkilerimiz çok karmaşıktır, kesin belirlenmemiştir, sayıca çok fazladır, ve hayli yapmacıktır. Bu koşullar altında bedensel yakınlaşmalar yoluyla güçlü ilkel bağlar kurmak gibi bir riski kolayca göze alamayız. Acımasız iş dünyasında, bir kez el sıkıştığımız bir kıızı işten atabilir, ilişkimiz omuzuna el dayamaktan öte geçmemiş bir arkadaşı atlatabiliriz, ama ya daha yoğun bedensel temaslarda bulunmuş olsa idik o kişilerle? Aynı rahatlıkla hareket edebilir miydik acaba? Yoksa onlarla, cinsel bir bağlamda olmasa bile, daha yakın temaslarda bulunmuş olsa idik? O zaman, hiç kuşkunuz olmasın, bu denli kesin bir kararlılıkla asla hareket edemezdik; yumuşar, kolayca meydan okuyamaz olurduk, zorlu karar anlarında. Ve eğer, bu tür tehlikelerle karşılaşmak istemiyorsak, akıl, mantık, tanımaz güçlü karşılıklı ilişkiler kurmaktan kaçınıyorsak; elbette ki gözlerimizin önünde başkalarının böyle davranmalarına da göz yumamayız. Böyle bir bağın kurulabilmesi olasılığının hatırlatılması bile ho-

şumuza gitmez. Onun için genç sevgililer tek başlarına oldukları sürece diledikleri gibi davransınlar deriz ama gözlerimiz önünde yoğun bedensel yaklaşımlarda bulunmakta ısrar ederler, söz dinlemezlerse, biz de bu dileğimizi yasalara dönüştürür, onların davranışlarına zor yoluyla son veririz. Toplum içinde aşırı yakınlaşmaları suç ilân ederiz. İşte bugün de bu yüzden birçok ilerici, uygar ülkede, başkalarının gözleri önünde öpüşmek suçtur. Sevecenlik dolu bir temas, ahlâk dışı, yasa dışı oluvermiştir. Yumuşak bir okşayış, yasalar açısından hırsızlıktan pek farklı sayılmaz. Arnan alıp götürün, görmeyelim kendimize neleri yasakladığımızı!

Gergin dudaklı kamu ahlâkı savunucuları, birbirlerine sarılıp kucaklaşırlar, birbirlerinin yüzlerini öpüp sırtlarını sevecenlikle okşasalardı, her şeyi olduğu gibi bırakıp, toplumun dilediğince sevecen ve dost bir hava içinde, onların umutsuz kıskançlıklarına hedef olmaksızın yaşamasına izin verebilirlerdi belki de. Ama bütün kusuru ahlâk kuramcılarına yüklemek de haksızlık olur, çünkü toplum kendi kuyusunu kendi kazmaktadır. Bugün içinde yaşadığımız fıkır fıkır kaynayan insanat bahçesi, ortalık yerde herkesin dilediğince bedensel temasta bulunması için hiç de uygun bir ortam değil. Kendi türümüzden olanlara uzanıp dokunacak yerde, yolda biriyle yanlışlıkla çarpışacak olsak dönüp özür dileriz. Bize çarptıklarında ise küfrederiz, gülüp kucaklaşacak yerde. Sağımız, solumuz yabancılarla çevrili olduğundan, kendimizi dizginlemek gereğini duyarız. Başka bir seçeneğimiz yok gibi gelir bize. Tek avuntumuz başbaşa kaldığımızda alabildiğine yoğun bedensel temaslar, kurmak çabasıdır, ama bunu da doğru dürüst gerçekleştiremeyiz. Toplumsal hayatta uyguladığımız yasaklar aile ocağıımıza kadar girmiştir, orada bile koyveremeyiz kendimizi. Çocuğumuz için tek çözüm akşam saatlerini televizyon ya da sinema ekranı karşısında profesyonel oyuncular tarafından bizim yerimize uygulanan sevecenlik dolu sarılıp öpüşmeleri, kucaklaşmaları seyretmektir. Ya da popüler şarkılarda sık sık tekrarlanan sevgi sözcüklerine, roman ve dergilerdeki aşk hikâyelerine kaptırırız kendimizi. Bu tür ikinci elden yakınlaşmaların yanı sıra, bir de çok daha dikkatle gizlenmiş üstü örtülü yakınlaşma olanaklarımız vardır ki, bunları önümüzdeki bölümde ele alacağız.

BEŞİNCİ BÖLÜM

YAKINLAŞMA UZMANLARI

BEBEKLERİN ve sevgililerin davranışları üzerine yapılan incelemeler, iki çıplak maymun arasındaki fiziksel yakınlaşmanın o iki kişinin birbirlerine duydukları güvenle doğru orantılı olduğunu ortaya koymuştur. Öte yandan çağdaş yaşamın zorunlu kıldığı kalabalık koşullar güven duymadığımız en azından tam anlamıyla güvenemediğimiz bir sürü yabancı ile çevrelenmemize yol açmıştır ve bu yabancılarla aramıza bir mesafe koymak için vargücümüzle uğraşırız. Herhangi bir kalabalık caddede yürüyenleri bir süre izlerseniz, geliştirilmiş olan "dokunmama" yöntemlerinin çeşitliliği sizi hayrete düşürecektir. Kent yaşamının çılgın temposu gerilimler yaratmakta ve bu gerilimler kuşuklara, güvensizlik duygularına yol açmaktadır. Yakınlaşmalar bu türden duyguları yumuşatır ve garip ama gerçektir ki, ne kadar birbirimizden uzak durmaya zorlanırsak, duyduğumuz temas etme isteği de o denli artar. Eğer sevdiklerimizin bize gösterdikleri sevgi yeterli ise, sağladıkları yakınlık da yeterli olacaktır ve diğerlerine bir kol boyu uzak durmakta zorluk çekmeyiz. Ama bir de öyle olmadığını düşünelim: Bir yetişkin olarak gerek arkadaş gerekse sevgililerimizle yakın bağlar kuramamışsak, çocuklarımız da yoksa, ne yaparız? Ya da diyelim ki bu bağları kurmayı başardık, ama sonra koptular ya da aldırmağlığın uzaklığı içinde anlamlarını yitirip fosilleştiler; sevecenlik dolu sarılıp öpüşmeler bir el sıkışma kadar kalıplaştı bizim için, o zaman ne yaparız? Çoğunluk için bu sorunun cevabı, boynumuzu büküp kaderimize razı oluruz, demek olacaktır. Ama bunun da çözüm yolları vardır ve başlıcalarından biri profesyonel dokunucuların aracılığından yararlanmaktır. Bu yola başvurmakla, bize amatörce dokunan yakınlarımızın yetersizliklerini, yoğun bir şekilde duymakta olduğumuz bedensel temas gereksinimini bir yere kadar karşılamamız mümkündür.

Kimdir bu profesyonel dokunucular? Bunlar bize tam anlamıyla yabancı ya da yarı yabancı kişilerdir ve bir hizmet dalında uzmanlaşmış oldukları gerekçesiyle bedenlerimize dokunmaları istenilir kendilerinden. Ortada böyle bir gerekçenin bulunması çok önemlidir, çünkü güvensizlik duyduğumuzu ve başkalarının bize dokunmalarının bizi rahatlatıldığını itiraf etmek istemeyiz. Bunu açıkça belirtmek, fazla “yumuşak”, bebekçe, olgunluktan uzak bir tutum olur; nefsine hâkim, bağımsız birer yetişkin izlenimi uyandırmazsak, kendi gözümüzden düşeriz. Bu yüzden de yakınlaşma gereksinimimizi başka bir kılıf altında, gizli bir biçimde giderme yoluna gitmişizdir.

Bu yolda başvurulmuş oyunlardan başlıcası hasta olmaktır: Ciddi bir hastalık değil elbette ki, başkalarının bize rahatlatıcı bir biçimde dokunmaları isteğini uyandıracak türden, hafif bir rahatsızlık. İnsanların çoğu ufak bir rahatsızlık halinde, talihsiz bir raslantı sonucu bedenlerine giren bir virüs, bir bakteri ya da bir başka parazitin kurbanı olduklarını sanmak isterler. Sözgeçlimi, ağır bir nezleyle yakalandıklarında, herkesin başına gelebilirdi diye düşünürler – onlar gibi kalabalık dükkânlarda alışveriş eden, tıklım tıklım otobüslere binen, ya da kalabalık partilerde, türlü aksırıklar, öksürükler arasında ellerinde içki kadehleri bir köşeye sıkışıp kalmış herkesin başına gelebilirdi derler kendi kendilerine. Ne var ki, gerçekler bu savı doğrulamamakta. Bir grip salgınının doruk noktasında bile – hastalığın mikroplarıyla en az diğerleri kadar karşı karşıya gelmiş birçok kişi, yatağa düşmeden sıyrılır işin içinden. Nasıl olur da onlar hastalanmazlar? Özellikle meslekleri gereği mikropla iyice sıkıfıkı olan doktorlar, hastabakıcılar, vb. nasıl başarırlar hasta olmamayı? Diğerlerine kıyasla her gün, gün boyu mikroplarla temas halindeki bu insanlar arasında hastalık oranı diğerlerine kıyasla, olağanüstü düşüktür.

Görülüyor ki, ikincil rahatsızlıklar, yalnızca talihsiz raslantılar sonucu değildir. Çağdaş kentlerde her yer düşman mikroplarla doludur. Hemen her gün yürüdüğümüz sokaklar, içimize çektiğimiz hava, bizi her an yatağa düşürecek denli yoğun mikroplarla doludur. Eğer bunları yenebiliyorsak, nedeni, onlardan uzak durmayı başarmamız değil, bedenlerimizin çok etkin, milyonlarca mikrobu anında öldürecek güçte bir savunma sistemine

sahip oluşudur ve bu sistem durmaksızın kendini yeniler, tazeler. Eğer hastalığa yakalanırsak, raslantısal olarak nezle mikrobi ile karşılaştığımızdan değil, her ne sebeptense, savunusistemimizde bir zayıflama meydana geldiğindendir bu. Sistemdeki zayıflamanın bir nedeni (aşırı titiz sağlık kurallarını bir yana bırakalım!) çağdaş kent yaşamının baskılarına açık olmasıdır. Bu zayıflamış halimizle, bizi çevreleyen çeşitli kötü mikrop-lardan birinin ağma düşmemiz çok kolaylaşır. Ama gene de şanslıyızdır: Hastalığın kendisi beraberinde gerekli tedaviyi de getirir: Yatağa girmekle ne zamandır eksikliğini duyduğumuz rahatlığa kavuşuruz. Bu tür hastalıklara “şipşak bebeklik sendromu” diyeceğiz.

“Kendini iyi hissetmeyen” koca, düşkün ve halsiz görünümüyle karısına güçlü “bebek-vari” işaretler göndermeye başlar. Karısı da hemen “şipşak ana” tepkisi gösterir, ona gereksindiği biçimde bakar: Yorganını sıkıca örtüp yatağın (beşiğin) kenarlarına sıkıştırır; çorba, sıcak içecekler (bebek mamaları) ve ilâç getirir. Sesi daha yumuşak çıkar, ayrıntılara özen gösterir, elini alnına koyar, kocası iyiyken ama bedensel temas ihtiyacı aynı orandayken, belirtmediği biçimden yakınlaşmalar gösterir ona. Bu rahatlatma davranışının tedavi gücü mucize olarak adlandırılacak denli başarılıdır: Koca, kısa zamanda iyileşip, dışardaki düşman dünyayla yeniden yüz yüze gelecek gücü kazanacaktır.

Yukarıda anlattığım türden tedavinin geçerli olabilmesi için, yalnızca kendini “iyi hissetmemek” yeterli değildir. Karşısındakinde ona bakmak isteğinin uyanabilmesi için hastanın gerçekten, gözle görülür biçimde hasta olması gerekir. Duygusal nedenlerle ortaya çıkan küçük, ikincil hastalıkların özellikle hasta olanı güçsüz kılıcı ama yoğun ağrı ve acı duyulmayan hastalıklar olmasının nedeni de böylece açıklanmış oluyor. Önemli olan yalnızca hasta olmak değil, hasta “görünmektir.”

Bazılarınız, bütün bunları alaycı bir tavır içinde söylediğimi sanabilirler. Oysa, niyetim hiç de bunları küçümsemek, alaya almak değil. Eğer hayatın yarattığı aşırı gerilimler, baskılar en yakınlarımız tarafından rahatlatılmak, onlardan yakınlık gör-

mek gereksinimimizi artırıyor, bizi yeniden “beşiklerimizin” güvenli ve sıcak bağına itiyorsa, bu değerli bir toplumsal mekanizmadır ve alaya alınması kesinlikle yanlıştır.

Bu öyle kullanışlı bir araçtır ki, giderek önemli bir endüstri dalının kurulmasına yol açmıştır. Çağdaş tıp’ın bütün inanılmaz teknolojik ilerlemelerine ve insanoğlunun çevresini denetim altına almasına rağmen, inanılmayacak kadar çok hastalanmaktayız hâlâ. Bu hastalık kurbanlarının çoğu ömürlerinde bir kez olsun bir hastane koğuşundan içeri girmemişlerdir. Eczanelerin iyi müşterileridirler, yakalandıkları hastalığı ayakta geçirmektedirler ya da birkaç gün evde yatmışlardır. Öksürük, nezle, grip, baş ağrısı, alerji, sırt ağrısı, bademcik, larenjit, karın ağrısı, ülser, ishal deri kızartıları gibi sıradan hastalıklardan şikâyetçilerdir. Moda kuşaktan kuşağa değişir: Eskiden “nöbet” denirdi, şimdilerde, “virüs” deniliyor, ama temelde fazla değişen bir şey yoktur. Diğer hastalıklara oranla tekrar tekrar ortaya çıkmaları inanılmaz oranda yüksektir.

Sözgelimi, İngiltere’de her yıl ikincil rahatsızlıklar için 500 milyonu aşkın ilâç satılmaktadır ki, bunu İngiltere’nin genel nüfusuna vurursak, adam başına yılda ortalama on hastalık eder. Yılda 100 milyon sterlin harcanmaktadır bu ilâçlar için ve hastalıkların üçte ikisi doktor bakımı gerektirmeyecek kadar hafif geçirilmektedir.

Bu duruma yol açan nedenler açık seçik ortada. Nüfus durmaksızın artıyor, toplumlarımız gittikçe kalabalıklaşıyor ve gerginlik günden güne artmakta. İnsan sayısı arttıkça, tıp konusunda araştırmalar için gerekli para da sağlanmakta, böylelikle daha yeni tedavi biçimleri, daha etkin ilâçlar geliştirilebilmektedir. Tabii bu arada nüfus ve dolayısıyla toplumsal gerilimler daha da artmış, hastalığa yakalanma olasılığı da beraberinde yükselmiştir. Yani tıbbi araştırmalara daha çok gereksinme duyulmaktadır. Bu yarış böyle başa baş ve hiçbir zaman gerçekleştirmeyecek hastaliksız bir geleceğe doğru sürer gider.

Bir an için durup diyelim ki, benim bu konudaki tutumum aşırı karamsar. Diyelim ki, birden tıbbi bir mucize gerçekleştirildi ve bütün parazitler silindi yeryüzünden. O zaman yorgun, omuzları çökük ve duygusal yaraları kanayan kentli kişinin hasta yatağının sıcak kollarına kendini atamayacağı bir durum

ortaya çıkmayacak mıdır? Böyle bir mucizenin gerçekleşme olasılığı hemen hemen hiçtir, ama gerçekleşse bile, hiç kuşkunuz olmasın, “şipşak-bebek” olmak isteyenlerimiz için başka yollar açıktır. Bu yollar ve yöntemler halen uygulanmaktadır. Çevrede elverişli bakteri ya da virüslerin bulunmadığı durumlarda, her zaman “sinir krizlerine” başvurulabilir. Ufak tefek sinir hastalıkları, mikropların yokluğunda da ortaya çıkabilmek avantajına sahiptirler ve bu tür hastalıklar da en az mikrobik olanlar kadar rahatlatılma olanağı sağlarlar. Gerçekten de, o denli etkindirler ki, toplumumuzda bir katil bile “geçici delilik” gibi bir gerekçeyle kendini savunabilmektedir. Bu “geçici delilik” halinde, “sorumluluk duygusunu yitirdiğinden”, kendisine verilen ceza azaltılabilir – burada söz konusu olan kişi “geçici bebek” muamelesi görmektedir. Cinayeti işlediği sırada nezle olduğunu söylerse, bunun hafifletici bir neden olmayacağı muhakkaktır; o halde gerilimlerin iyice arttığı durumlarda, sinir bozukluklarının bir yaşam sürdürme aracı olarak ne denli etkin olduğu kesinlikle ortadadır. Öte yandan, ikincil sinir hastalıklarının başlıca eksikliği, kişinin gereksindiği rahatlatılma dileğinin yerine getirilmesini sağlayacak dış görünümle ilgili işaretleri gönderememesidir. Duygusal yönden yaralı kişi beklediği tepkiyi alabilmek için aşırı uçlara zorlanır. İçin için kendini yiyip bitirmesi yeterli değildir. Ancak bağıra çağıra sürdürdüğü bir ısteri nöbetinin ardından kendini iyi niyetli bir rahatlatıcının sevecen kolları arasında bulması mümkündür. Eğer patlak veren kriz daha ciddiye, kendini çevreleyen kolların aşırı hareketlerini engelleyici bir biçimde bedenini kısıtladığını farkedecektir ama bu da bir şeydir: Bunca çaba karşılığı bu biçimde de olsa bir diğer insanla bedensel temas olanağı yaratabilmiştir. Ancak, gerçekten azıtırsa, başarısızlığa uğrayacak ve kendini bir deli gömleği içinde sonsuza değin yalnız ve kendi kendini kucaklamaya mahkûm etmiş olacaktır.

Yabancı mikropların bulunmadığı durumlarda, hastanın başvurabileceği ikinci yol, kendi bedenindeki parazitlerden, ömür boyunca içinde taşıdığı mikroplardan yararlanmaktır. Bu mekanizmanın nasıl çalıştığını anlayabilmek için bedenlerimize yakından, daha doğrusu mikroskopla bakmamız gerekecek.

İnsanların çoğu mikropların hepsi kötü niyetlidir ya da pislik

ya da hastalık taşır, sanırlar. Bu yanlış bir düşüncedir. Bakteriologların da kanıtlayabileceği gibi bu çağdaş mitos, yeni “beden sağlığı dini”nin yaymaya uğraştığı bir inançtır. Bu dinin spreylili duaları hep “bütün mikroplardan arınmak” üzerinedir. antiseptik sular kutsal sayılır ve tanrısı da tam anlamıyla arınmıştır. başka bir deyimle kısırlığı simgeler. Tabii ki, kötü, öldürücü mikroplar vardır yeryüzünde ve bunları büyük bir acımasızlıkla yok etmek elbette şarttır. Bunu inkâr edecek değilim. Ama ya başlıca işlevleri diğer mikropları yoketmek olan mikroplar? Var olan bütün mikropları öldürmek istiyor muyuz gerçekten?

Bilinen bir olgu varsa o da şudur: her birimiz bize bir zararları dokunmayan, aksine, sağlığımızı koruyan, dost mikrop orduları tarafından sürekli olarak savunulmaktayız. Bildiğimiz salya, her santimetre küpte 10 milyon ile 1000 milyon arası mikrop barındırır. Büyük abdestimizi her yapışta 1.000000 mikrop kaybederiz, ama bedenimiz kısa zamanda bunların yerini alacak bir o kadar daha mikrop üretir. İnsan dediğimiz hayvanın normal koşullar altındaki yaşamının bir parçasıdır bu. Eğer bedenimizdeki bütün mikroplardan “arınma”yı başarırsak, çetin bir güçlkle karşı karşıya kalırız. Her şeyden önce yabancı mikroplara karşı direncimiz zayıflar ve gerçekten zararlı bir sürü mikrop kolayca bedenimizden içeri girip yerleşmeyi başarırlar. Bunun böyle olduğunu, laboratuvarlarda yetiştirilen tam anlamıyla “mikroptan arındırılmış” hayvanlar üzerine yapılan araştırmalardan biliyoruz. Bedenimizdeki doğal mikroplar çok yararlıdırlar; ancak burada ilginç bir noktaya geliyoruz. Bizin için gördükleri hizmetlerin karşılığını vermezsek eğer, onlar bile yollarını şaşırabilirler ve gereksiz, yoğun gerilimler altında onlar da bunalırlar. Yakalandığımız hastalıklardan bazıları, başkalarından bize mikrop bulaşması sonucu değil, kendi, “normal” mikroplarımızın “aşırı kalabalıklaşması” ve birden isyan etmesi sonucu ortaya çıkar. Kamu sağlığı dediğimiz ve hastalıkların bir insandan diğerine bulaşarak salgın haline gelmesini önleyici tedbirler bu gibi durumlarda geçerli değildir: Bu tür hastalıklara “yakalanılmaz”, onların ortaya çıkma olasılığını her an kendi içimizde taşırız. Duygusal bir gerilim altında bulunan kişilerde sık sık görülen sindirim hastalıkları bu konuda gösterebileceğimiz örneklerin başında gelir. Eğer

“mideniz rahatsızsa” bunu yediğimiz “kötü” bir şeye bağlarız hemen. Oysa sağlıklı, mutlu bir insan neler yer de gene bir şey olmaz. Belki de çekmekte olduğumuz ufak tefek mide-barsak rahatsızlıklarının hemen hepsi çağdaş yaşamın aşırı gerilimlerine ayak uydurmakta uğradığımız başarısızlıkların sonucudur. Bu konuda bir örnek vermek gerekirse, sözgelimi Afrika'daki yırtıcı kuşlar üzerine bir televizyon filminde bu hayvanların büyük bir iştah ile leşleri yiyip yuttuklarını seyrederken midemizin, nasıl altüst olduğunu bir düşünün. Oysa leşi yemekte olan hayvana hiçbir şey olmadığı gibi, hayatından pek memnundur.

İnsan denilen hayvanın rahatlatılma ihtiyacını gidermek için başvurabileceği üçüncü yol en tehlikelidir. Ruhsal bozukluk ve yaralı mikropları kendi aleyhine döndürme yollarında başarılı olamamışsa, tedirgince bir dikkatsizlik haliyle birlikte, sık sık kazalara uğrar olacaktır. Eğer düşüp de bileğini kırarsa, “Bir bebek kadar çaresiz” olduğundan dem vurabilecek ve çoğa kalmaz, biri yetişip ona gerçekten bir bebek muamelesi yapmaya başlayacaktır. Yoksa kazalar raslantı sonucu olmaz demek mi istiyor bu yazar, diye düşünüyorsanız değil mi? Elbette ki genellikle raslantısaldır kazalar, ama gene de bazı insanların “kazaya uğrama yatkınlıkları” olduğunu sanırım siz de kabul edeceksiniz. Yakınlarda yapılan bir hastane araştırmasında mikrobik hastalıklara yakalanmış hastaların duygusal geçmişleri üzerinde bir inceleme için “kaza sonucu” (iki anlamda kullanıyorum burada) hastaneye düşmüş hastalar kontrol grubu olarak ayrılmıştı. Sonuçlar, hiç de beklendiği gibi çıkmadı ve “kaza” kurbanlarının, mikrobik hastalıklara yakalanmışlara kıyasla duygusal yönden daha ciddi “rahatsızlıkları” olduğunu ortaya koydu.

Gerilim altında yaşayan, durmadan kendine rahatlama olanakları yaratmaya uğraşan zavallı kentlinin çevresinde onunla ilgilenenlerden yatıştırıcı yakınlaşmalar sağlayabilmek amacıyla kendini alabildiğine acınacak bir hale sokmak için çeşitli yollara başvurabildiğini gördük. Arada sırada, hafif bir rahatsızlığın çeşitli yararları vardır ve bu yarar bir yoldan sağlanamazsa, her zaman bir ikincisi denenebilir. Ancak, yetişkinlerarası yakınlaşmaları artırıcı bu yöntemin de sakıncaları vardır. Her zaman için hasta kişi diğeri karşısında boyun eğen rolünde olmak zo-

rundadır. Rahatsızlığının uyandırdığı yatıştırıcı ilgiyi üzerinde toplayabilmek için kendisini rahatlatacak olanların egemenliğini kabul etmek durumundadır. Genç sevgililer için durum farklıdır: Her ikisi karşılıklı birbirlerine daha “yumuşak” davrandıklarından, bir toplumsal konumda bir düşüş söz konusu olmaz onların durumunda. Dahası, hasta iyileşir iyileşmez, kendisine ilgi ve yakınlık gösterenler, derhal bu ilgiyi keserler. Kazanılan ödül geçicidir ve bunu sürekli kılmanın tek yolu hastalık hastası olmaktır, yani “sağlığının bozukluğundan zevk alan bir kişi.” Bu da toplumsal konumdaki aşağılanmanın gereğinden fazla uzatılmasının yanısıra, iyileşme hızının yavaşlaması gibi yeni bir tehlike doğurur. Rahatlatılmak için tutuşturulan kıvılcım büyük bir ateşe dönüşüp evi temelinden yakabilir. Kendi kendimize yarattığımız kısa vadeli bir rahatsızlığın bile bünye üzerinde uzun vadeli bir yıpranmaya yol açması her zaman için mümkündür. Ülserli hastalar ne demek istediğimi çok iyi bilirler. Ama çağdaş yaşamın gerilimlerini dayanılmaz bulanlar gene de ara sıra bu riski göze alırlar. Geçici bir rahatlama, hiç rahatlayamamaktan iyidir diye düşünürler. Eğer şanslıysalar, bu arada duygusal akülerini doldurup, biyolojik bir deyimle, “geçerli sayılabilecek bir yaşam değerine” sahip olarak günümüzün kalabalık insan toplulukları içinde yerlerini almak üzere geri dönerler.

Bu tür rahatlatılmanın çoğu genellikle hastanın eşi dostu tarafından sağlanır. Bu kişiler inanılmaz derecede yüksek bir yakınlaşma faaliyetine girerler – bir süre için. Bunun dışında “hastalanmak” olayının ek bir ödülü de tamamen yabancısı olduğumuz bir grup insandan yakınlaşma ve ilgi görmektir: Bunlar doktor ve tıp mesleğinden diğer profesyonellerdir. Doktorların dokunmasına izin verilir ve doktorlar diğer yetişkinlerle kıyaslanmayacak bir biçimde diledikleri gibi dokunurlar hiç tanımadıkları insanlara. İçgüdüsel olarak, meslekleri gereği sahip oldukları bu önemli araçtan çok iyi yararlanmasını da bilirler. Yatak başındaki tavırların tedavi edici değerlerinden sonuna dek yararlanırlar. Yumuşak bir sesle, güven verici bir tonda söylenen bir söz, nabızı tutan el, göğse hafifçe vurmalar, başı bir o yana bir bu yana çevirip ağzı gözü incelemeler, bin ilâca bedel hareketçiklerdir.

Bazen doktorların salt duygusal nedenleri gerekçe gösterip hastanın hastaneye yatırılmasını istediği olur. Yaşamındaki başlıca gerilim dış dünyada olan kişi için bir tedbir gereksiz olabilir. Evde kalıp yatmakla, kendini çürütmekte olan gerilimden bir süre olsun uzak kalabilecektir. Ama gerilim evin içinde kaynaklanmaktaysa, bu bir kaçış olamaz. Duygusal baskılar aile birimi içinden gelmekteyse, yatak odası bile yeterli bir kaçış yeri olamayacaktır. Hasta için, burada yorganı başına çekip yatmak ve gerektiği gibi rahatlatılmak olanaksızdır. Bu durumda tek çözüm hastane odasıdır, bir de ziyaret saatlerinin mümkün olduğunca kısa tutulması.

Yetişkin yaklaşma-arayıcısı için tıbbi bir çözüm yolu aramak, gördüğümüz gibi, yararları yanında zararları da olan bir iştir. Yakınlaşmayı başka yerlerde aramak çok daha akıllıca bir davranış olabilir. Sözgelimi, eğer dindarsa, bir din adamının ellerine teslim edebilir kendini; bunu da başaramazsa, başka rahatlatıcı temaslara yönelebilir.

Bedeni sağlamlaştırma ve güzelleştirme denilen o lüks dünyada koca bir profesyonel dokunucular ordusu, bedeninizin dilediğiniz bölgesini ovmaya, sıvazlamaya, düzeltmeye, bütün kıllarınızı yolmaya hazır beklemektedirler. Bu bir çeşit "sağlıklı ilâç"tır; genel bir hastalık sızıltısı yerini, atletik ya da kozmetik ruh halinin egemen olduğu bir havaya bırakmaktadır. Burada da önemli olan "temas için temas"tır. Bir erkek için, genç bir masöz tarafından tepeden tırnağa yuğrulmak neredeyse onunla sevişmek kadar yakın bir ilişkidir. Beki daha da yakındır, çünkü genç masözün işi bittiğinde erkeğin bedeninin hemen her bir noktasına değmiştir eli ve her bir noktaya tinsel ritmlerin en zengin çeşitlemesini uygulamıştır. Diyebiliriz ki, birçok erkek için bu, direkt cinsel temas olmasa bile, çiftleşmenin (bir kadınla yatmanın) en rahatlatıcı unsurlarını içermektedir.

Belki de bizim Batı toplumumuzun rahatlıktan anladığına çok yakın düşmektedir demek daha doğru olur. Özel olarak uygulandığında masaj yapılan bedenin bu faaliyetten fazlasıyla zevk aldığı kuşkusuzdur, ancak masaj odalarının, bizim kültürümüzde kamu gözündeki yeri hayli farklıdır. Düşlenen erotizmi

azaltmak için düşünölen çarelerden biri cinsel ayırım yoluna gitmek olmuştur: Yani erkeklerin erkeklere kadınların da kadınlara masaj yapması şart koşulmuştur. Ancak. bu bile. aslında zararsız. rahatlatıcı bir bedensel temas olan masajın toplum çapında kabul edilmesi için yeterli olmamıştır. Karşı cinsten masör ve masözlerin kaldırılması. homoseksüellikle ilgili fısıltılara yol açmıştır bu kez de. Yalnızca doğuştan atletik yapılı erkekler bu dedikodulardan kurtulabilmektedirler. Bir boksör ya da güreşçi için böyle bir tehlike yoktur. Onlar da. sahanın orta yerinde birbirleriyle tutkulu bir biçimde kucaklaşan başarılı futbol oyuncularını gibi. açık seçik saldırgan ve “erkekçe” rollerinden ötürü. dedikodulara hedef olmaksızın rahatça masaj masalarına uzanabilirler. Kuramsal olarak diğerk bütün yetişkinlerin de onlar gibi. kendilerine masaj yapacaklarla. ister kadın olsun ister erkek. cinsel bir bağ kurulacağı olasılığını aklına bile getirmeksizin aynı şeyi yapabilmeleri gerekirdi. Ama pratikte bu böyle olamamıştır. O halde. bu nedenle masajdan yoksun bırakılanların bedensel yakınlaşmaları nerelerde arayıp bulduklarına bakalım.

Sorunun çözümleniş biçimlerinden biri. sayıca ikiden fazla olmak ve bedensel temas kurmuş bir “çift” izlenimini yaratmayacak durumlar aramaktır. Bunları jimnastik salonlarında ve “özel.klinikler”de bol bol görebiliriz. Buralarda grup halinde yetişkinler “kendi rızalarıyla yalnız kalmış iki yetişkin” izlenimi uyandırmadan birbirleriyle çeşitli ve yakın bedensel temaslarda bulunabilirler. Bir diğerk yöntem de bir masöz ya da masör yerine kesinlikle cinsellikten uzak bir makineye. sözgelimi seven kolları olmasa da. kayışı aracılığıyla mekanik bir yakınlık kurulabilen jimnastik aletlerine başvurmaktır.

Daha da sık başvurulanan bir çözüm yolu bedensel temaları kesinlikle belirlenmiş bazı bölgelere uygulamaktır. Burada işin içine işlevleri herkesçe onaylanan berberler. güzellik uzmanları girer.

Bizler Batı toplumu içinde birbirimizin önüne başı açık olarak rahatça çıktığımızdan. berber. profesyonel bedensel temasları içinde alışıldığından dışı bir çıplaklıkla yalnız başına kalmak gibi bir suçlamadan kurtulmuştur. Berber ister erkek ister kadın olsun. bir başı ellediğinde bunu diğerklerinin gözü önünde ya-

par. Ama daha önceki bölümlerde ayrıntılı olarak gördüğümüz gibi, bir başkası tarafından dokunulması en ileri yakınlaşmalar-dandır ve sevgililere özgü davranışlar arasında yer alır. Yetişkin iki yabancı tarafından uygulanması hemen hemen yasaktır, bu nedenle de dokunulmaya susamış yetişkin için berber, güzellik uzmanı maskesi altında bu önemli boşluğu doldurur. Bu, berberin güzellik uzmanı olarak rolünün önemsiz olduğu anlamına gelmez, ancak "saç yaptırmak" olayında yaşananın aynada görülenden çok daha öte olduğunu belirtmek istedim.

Saçlara bir biçim verilmesi, yüklendiği çifte yakınlaşma/güzelleştirme rolüyle, binlerce yıldır bizimle birlikte olagelmiş bir faaliyettir. Eğer primat atalarımızı da listeye dahil etmek nezaketini gösterirsek, milyonlarca yıl geriye gider bu faaliyetin tarihçesi. Herhangi bir hayvanat bahçesinde maymunlar kafesinde gözlemleyebileceğiniz ayrıntılı ve sevecen baş karıştırmalar, bir maymun ya da gorilin bu iş için gösterdiği özen, arada nedimli önemli bir yakınlaşma unsurunun rol oynadığını hemen belli eder. Başı ellenen primatin rahat ve "zevkten dört köşe" görünümünü, temizlik gerekçesi tek başına açıklayamaz. Bizim için de bu böyledir, ancak bizler bu alış verişi atalarımız kadar ileri götürememekte, onların boydan boya kıllarla kaplı bedeni yerine yalnızca başımızla yetinmek zorunda kalmaktayız. Çıplak derimizi örttüğümüz yerlerde ise terzimizin, provalar sırasında uzaktan uzağa da olsa dokunuşlarıyla yetinmek zorundayızdır.

Maymun için, bir diğer maymun tarafından başının bakımı, düzeltilmesi, ayıklanması, vb. bir toplumsal bağ kurma faaliyetidir. bu yüzden de tarihimizin başlangıç dönemlerinde profesyonel berberlik gibi bir mesleğe pek ender raslanırdı. Saç bakımı, yabancılar değil yakınları tarafından üstlenilmiş bir görevdi. Küçük kabileler halinde yaşadığımız günlerde bunun böyle olması da kaçınılmazdı, böyle topluluklarda hemen herkesin birbiriyle kişisel düzeyde tanışıklığı olurdu. Daha sonraları, kentleşme devrimi ile birlikte her birimiz bir sürü yabancı ile çevrelenmeye başladığımızda saç düzenleme ve benzeri faaliyetleri, aralarında yakın, kişisel ilişkiler olanlar arasında kısıtlama eğilimi ortaya çıktı. Çok daha yakın tarihlerde, Orta Çağ'ın gerçekten hüner isteyen saç biçimleriyle birlikte, toplumun üst tabakala-

rından olanlar saçları konusunda daha uzmanca ellere gereksinmeye başladılar ve böylece ortaya profesyonel berber çıktı. Önceleri, özellikle hanımların söz konusu olduğu durumlarda, berberler müşterilerinin evlerine giderlerdi, ama zamanla, görkemli ve olanakları çok daha fazla berber salonları açılmaya başladı ve hanımlar bu salonların kapısından ayrılmaz oldular. Ama gene de geçen yüzyılın ikinci yarısına dek "berbere gitmek" toplum çapında bir faaliyet halini almamıştı. Sonra birden bir salgına dönüşüverdi. 1851'de Londra kentinde 2,338 berber salonu varken, elli yıl sonra, 1901'de, bu sayı olağanüstü bir artış göstererek ve kentin nüfus artış oranını kat kat aşarak 7,771'e yükseldi. Bu yükselişte ekonomik nedenlerin büyük bir rol oynadığı kuşkusuzdur, ancak Kraliçe Viktorya döneminin bedensel temas hakkı çok kısıtlanmış kadınlarının da buna bir katkısı olduğu söylenebilir sanırım. Bu dönemde "hal ve hareket" kuralları o denli sıkıydı ki, böylesine katı bir baskı altında berberin yumuşak okşayışları, kuşkusuz büyük bir boşluğu doldurmaktaydı. Berbere giden kadınların sayısı artmakla kalmıyor, daha da sık gitmeye başlıyorlardı. İçinde bulunduğumuz yüzyılda ise bu eğilim büyük kentlere özgü olmaktan çıkıp, en küçük kasabalara kadar yayılmış, neredeyse bütün kadınları içine alacak denli yaygınlaşmıştır.

Çağdaş müşterilerinin saçlarına biçim verdirmekten öte bir yakınlaşma gereksinimi içinde olduklarının bilincindeki bu yeni profesyonel dokunucular ordusu, giderek faaliyetlerinin özünü de genişletmişlerdir. Sevecen dikkatlerini giysilerin dışında kalan bütün deri tabakası üzerine yöneltmişlerdir. Manikür yaygınlaşmıştır. Yüz bakımı devreye girmiştir. Çamur maskeleri yapılmaya, kırıışıklar masajla okşanıp giderilmeye başlanmış, profesyonel eller yüzlere en son makyaj özelliklerini uygulamaya koyulmuştur. "Güzellik", diye bağırıyordu *Vogue* dergisi, 1923'te, "tam gün mesai gerektiren bir iştir." Başlıca dürtünün daha güzel görünmek isteği olduğunu inkâr edecek değiliz, ancak giderek artan tinsel yakınlaşmaların istenilen görünümü kazanmaya büyük katkısı olduğu da kuşkusuz. Çağdaş güzellik salonlarına yapılan bir ziyaret, içine "dokunulma deneyi" girmeden hiçbir anlam taşıyamaz.

Öte yandan, çağdaş erkekler bu tür yakınlaşmalardan, ka-

dınlara kıyasla çok daha yoksun bırakılmışlardır. Bazı erkekler manikür ve baş masajı yaptırırsalar, diğerleri arasına traş olma-ya gitseler de, çoğu için berber acele geçirilen birkaç makas darbesinden sonra eve dönülüp başın yıkandığı bir olaydır. Bu kısa ziyaret sırasında bile berberin bu yakınlaşmayı bir ayine dönüştürmek yolunda gösterdiği çabalar ilginçtir. Eğer erkekse, niz, bir daha berbere gittiğinizde, makasın sesini dikkatle dinleyin. Saçın gerçekten kesildiği her makas darbesine karşılık, makasın havada açılıp kapanmasından oluşan iki-üç ara ses duyacaksınız. Aradaki “havayı kesen” makas hareketlerinin mekanik bir işlevi yoktur, ancak kafatası çevresinde önemli bir faaliyetin yer aldığı izlenimini, dolayısıyla da “karmaşık bir temas”ta bulunduğu duygusunu artırırılar.

Bütün bunlara rağmen söz konusu yakınlaşma çok kısıtlıdır ve günümüz erkeğinin bu denli kısıtlamaları kabullenmesi hayret uyandırıcıdır. Belki de geri gelen uzun saç modası ile birlikte bu konuda bazı değişikliklere tanık olacağız. İtiraf edelim ki, şimdilik çoğunluk için, erkek berberlerinde artan bir yakınlaşma değil, tersi söz konusudur. Erkek saçlarının uzuyor olması, basit makas darbelerini bile ortadan kaldırmakta, saç yıkamanın evlere özgü bir faaliyet olarak kalması da artmaktadır. Ancak çok daha “ileri” kentsel merkezlerde yeni saç biçimlerinin berberlerin faaliyetlerini artırdığı görülmektedir ki, bu akımın yaygınlaşıp yaygınlaşmayacağını ancak zaman gösterecek. Ancak bu moda daha çok yenidir ve bir zamanlar sahip olduğu saygınlığı yeniden kazanabilmesi için zaman ister. Uzun saç, toplumumuzda yaşlı erkekler tarafından, haksız bir biçimde “kadınsı” olarak nitelenmeye çalışılmaktadır. Bunu öne sürenler, kendi kökünden kesilmiş saçlarının bir zamanlar bite karşı alınmış bir tedbir olduğunu bir türlü görememekte, dolayısıyla da bit derdini savuşturduğumuz günümüzde bu modanın sürdürülmesinin mantıksızlığını anlayamamaktadırlar. Bu küçümseyici tavrı korudukları sürece de daha genç erkekler sevimli berberleriyle sürekli bir ilişki kurmaktan çekineceklerdir.

Çağdaş kadına kıyasla, erkeğin zevkini çıkardığı biricik “kozmetik” yakınlaşma, lostra salonlarında ayakkabılarını boyatmaktır ki, bu da bir meslek olarak gün geçtikçe eski önemini yitirmektedir. Ancak bazı büyük kentlerin köşe-başlarında, eski eser niteliğinde kendini koruyabilmiştir. Ayakkabı boyacılı-

ğı daha önce incelediğimiz ağzın cinsel organlarla teması dışında çağdaş yaşam içinde bir başka erkeğin önünde diz çökerek bedensel bir temasta bulunulan, belki de biricik, bedensel temas hareketidir. (Ayakkabı boyacısı, pozisyonu aynen uygulanmaktan. oturmak ve başını aşağı eğmekle kurtulur). Ayakkabı boyacısının diz çöküş hali günümüzde o denli çarpıcı bir hizmetkârlık, boyun eğiş izlenimi yaratmaktadır ki, belki de bu mesleğin yok olmağında başlıca etkindir. Geçmişte, bu türden bir boyun eğiş hareketinin başkalarının gözü önünde yapılması, ayakkabı boyatan için daha da hoşla gidecek bir yaklaşma biçimiyken, günümüzde insan eşitliğine gösterilen saygının giderek artmasıyla tedirgin edici bir hizmet talebine dönüşmektedir ayakkabı boyatmak. Ayakkabısını boyatan için zevk vermek bir yana, utanç kaynağı bile olabilmektedir. Ayaklarımızın simgesel olarak öpülmesini bile kaldıramaz olduk ve ayakkabı boyacıları kaybolan bir insan türüne dönüşmekte. Karşımızdaki aşağılayıcı hizmetlerden hoşlanmaz olduk demek istemiyorum –aşırı iyimser bir yorum olur bu– ancak bu gibi hizmetlerin başkalarının gözü önünde kendimize uygulanmasından ne denli hoşlandığımızı başkaları görsün istemez olduk.

Profesyonel dokunucuları incelediğimiz bu bölümde şimdidek doktoru, hastabakıcıyı, masörü jimnastik ve güzellik uzmanları, berberleri, terziyi, manikürü, makyaj uzmanını, ayakkabı boyacısını ele aldık: Bu listeye daha birkaç benzer meslek grubu katabiliriz: Perukçu, şapkacı, ayak rahatsızlıkları uzmanı, dişçi, cerrah, kadın hastalıkları uzmanı, vb. Bunların içinde birkaçı, üzerinde durulmaya değecek özellikle taşıyor. Dişçi, genellikle ağızla ilgili yakınlaşmalarda yoğun gerginlikler ve korkulara sebep olduğundan, bu temasın fazla ödüllendirici olmadığını söyleyebiliriz. Cerraha gelince, en ateşli âşıktan bile daha derin bir biçimde bizimle temasta bulunduğu halde, anestezi denilen o harika buluşun sayesinde (ve çok şükür ki) bu temas üzerimizde hemen hiçbir duygusal izlenim bırakmamaktadır.

Bir kadın hastalıkları uzmanının incelemesi sırasında yer alan hareketler ise, betimleme açısından bir sevgilinin cinsel organlara eli ile dokunmasının o denli aynısıdır ki, burada da, yaklaşma rahatlatıcı değil, tedirgin edici olmaktadır. Bugün, duyulan utanç, inceden inceye hesaplanmış profesyonel tavır

belirleyici bir sürü ayrıntı ile ortadan kaldırılabilmiştir ve her iki taraf da söz konusu anatomik temasın yanlış yorumlanmaması için her an tetiktedirler. Kadın bir hastanın muayene sırasında elini tutmak, rahatlatıcı bedensel bir temas olmaktadır, ama onun cinsel organına dokunmak o denli açık seçik bir bedensel yakınlaşmadır ki, birbiri ardına sıralanan duygusal engeller bu temastan bir ödül beklemeyi bile olanaksız kılar.

Geçmişte, cinsel organların muayenesinin özündeki nitelikten ötürü, iyi niyetli kadın hastalıkları uzmanları bitmez tükenmez dertler içinde bulurlardı kendilerini. Yakınlaşmayı önlemek için olağanüstü tedbirler alınırdı. Üç yüz yıl önce doktorun gebe bir kadının odasına elleri ve ayakları üzerinde sürünerek girmesi beklenirdi; kadın, kendisine dokunacak ellerin sahibini görüp tanımasını diye. Daha sonraları karartılmış odalarda, ya da örtüler altından çocuk doğurtmaya zorlandı. Onyedinci yüzyıldan kalma bir gravürde, doktor, yatak çarşafını boynuna peçete gibi takıp bağlamış olarak yatağın ayak ucunda oturmakta ve el yordamıyla çalışmaktadır. Yakınlaşmayı önleyici bu gibi tedbirler, özellikle göbek bağının kesilmesi işlemini güç ve tehlikeli bir ameliyata dönüştürmekteydi.

Bütün bu acayip tedbirlere rağmen, erkek ebeler her zaman yaygın ateşine tutulmuştur. İki yüz yıl önce, ebeliğin kuramı ve uygulaması üzerine yazılmış bir kitaptan, "dünya yüzündeki en çirkin, utanmasız, ahlâksız kitap" diye söz edilmekteydi. Sanırım belirtmeye gerek yok, şikâyetçiler her zaman için erkekler, acıyı çekense kadınlar olmuştur. Yüzyıllar boyu doğuma yardım nedeniyle yapılan temasların özü gereği kaçınılmaz bir cinsel yakınlaşmayı çağrıştırmaması her zaman tıbbın ayağına köstek olmuştur. Çoğu kez, bu konuda bilgi ve tecrübe sahibi erkekler yatağın yanına sokulmamış ve doğumlar çoğu kez yeteneksiz, beceriksiz ve bilgisiz kadın ebelerin eline teslim edilmiştir. Bunun sonucu olarak da, doğum sırasında ölen binlerce kadından başka, birçok bebek doğmadan ya da doğumdan sonraki ilk ay içinde ölmüştür. Bu vakaların büyük bir çoğunluğu yetenekli uzmanların yakınlaşmayı önleyici kurallar yüzünden yardım edememesinden ileri gelmiştir.

Burada bedensel temasın cinsel yasaklarla engellenmesi sonucu önemli bir toplumsal kaybın ortaya çıktığını ve belki de in-

sanlık tarihini etkilediğini görüyoruz. İnsan sağlığının gereken önemi kazanabilmesi, bilimin eski önyargıları yenebilmesi için uzun yıllar geçmesi ve daha birçok acının yaşanması gerekmiştir. Gene de, eski korkuların, tedirginliklerin yankıları duyulabilmekte, bedensel temaslar içinde cinsel organların muayenesi rahatlatıcı olmaktan çok uzakta kalmaktadır.

Profesyonel faaliyetler içinde bir tanesi vardır ki, cinsel temaslar bu alanda çeşitli kısıtlamalar, bunalımlar, baskılar altına alınmamıştır, bu da oyunculuk mesleğidir. Gerek kadın gerekse erkek sahne ve perde oyuncularını, balerinleri, opera sanatçıları, foto-modelleri, hepsi birbirlerine cinsel anlamda özgürce dokunabildikleri profesyonel bir yaşam sürdürürler. Oynadıkları oyunlarda, yönetmenin direktifi uyarınca birbirleriyle öpüşür, sevişir, sarılışırlar. Eğer senaryoda öyle yapmaları yazılıysa, bu bir çeşit toplumsal “kural” sayılır ve oyuncular çalışma saatleri boyunca çeşitli bedensel temas rahatlamalarının tadını çıkarırlar. Böylesine güvenceden yoksun bir meslek için kuşkusuz çok yararlı bir olanaktır bu, ancak işi aşırıya götürmek de bazen başka güçlüklerle yol açabilir. Biriyle sevişiyormuş gibi yapmak ve bunu tekrar tekrar yapmak, söz konusu kişi bir meslektaş da olsa, temeldeki duygusal tepkilerin bu iki meslektaş arasındaki ilişkiye sızmasını kaçınılmaz kılar ve her ikisinin de dışarda, “gerçek” dünyadaki diğer yakın ilişkilerine rağmen, çoğu kez onlar pahasına, bu ilişki giderek temellenir. Eğer cinsel yakınlaşmalar çok iyi taklit edilirse, zamanla normal olarak onlara eşlik eden gerçek biyolojik tepkileri uzun süre baskı altında tutmak mümkün olmayacaktır.

Gösteri dünyasının baş döndürücü yıldızlarının bir diğer ödüllendiriliş biçimi de hayranlarının onlara “dokunmak” için gösterdikleri ısrar ve inattır. Ortalık bir yerde görünür görünmez, hayranları çevrelerini sarar ve tapıkları bu kişilere dokunabilmek için her şeyi göze alırlar. Bazı yıldız şarkıcıların ve müzisyenlerin –hattâ bazı “yakışıklı” politikacıların– bedenlerine dokunmak isteği, dürtüsü son zamanlarda görülmemiş boyutlara varmış bulunuyor. Özellikle grup halinde hareket eden genç kızlar bu konuda hiçbir kural, engel tanımamaktadırlar. Bunların en aşırı örneğiye, “Kalıpçılar” adı verilen bir grubun başlattıkları, hayranı oldukları şarkıcılardan erkeklik organlarının “kalk-

miş" hâlindeki alçı kalıbını almak akımıdır. Bu genç kızlar "tanrılar" gittikten sonra, kendi başlarına kaldıklarında bu "kalıpları" dilediklerince okşayıp sevebilmektedirler.

Sevilen yıldızlarla hayranları arasındaki bu ilişkileri ele almakla, dokunmanın mesleğin niteliği gereği önemli bir rol oynadığı profesyonel faaliyetlerden uzaklaştık. Bir masörün ya da berberin, müşterisine dokunması şarttır, aksi halde mesleğini icra edemez, ama bir şarkıcı şarkılarını söyleyebilmek için başkalarına dokunmak ya da onlar tarafından dokunulmak zorunda değildir. Toplumdaki kendine özgü rolünden ötürü, dokunulmaya-değer oluşu ikincil bir unsurdur. Başka alanlarda da benzer durumlara raslarız. Bunların en belirginlerinden biri polislik mesleğiyle ilgili olanıdır.

Polisin görevi başkalarına dokunmak değildir ama sıradan vatandaşa kıyasla çok daha büyük bir dokunma özgürlüğüne sahiptir. Herhangi biri uygulamaya kalksa fena halde sinirleneceğimiz bir biçimde bize el sürmeye hak tanınmıştır polise. Sokakta bir çocuğun elini tutsa, kimse dönüp bakmaz. Bir kalabalık halindeyken, daha fazla dağılmayalım diye bizi itebilir rahatça. Taşkınlık halinde olduğumuzda kaba kuvvete başvurur ve yine bir başkasına kıyasla çok daha ılımlı tepki görür bizden. Ancak, çok aşırı taşkınlık ve şiddet, duruma hâkim olduğunda ve aşırı kışkırtmalar sonucu, bize birleşmiş bir haydut çetesiymişçesine muamele ettiği zamanlar polise Sıradan bir vatandaş gibi tepki gösteririz. Bu durumda alışılmışın aksine, bizim tepkimiz de aşırı olur. Son zamanlardaki bütün sokak çatışmaları sahnelerinde görüldüğü gibi, kızgınlığımız sınır tanımaz bir düşmanlığa dönüşür. Hani sanki polise sınırlı bir dokunma hakkı tanımışızdır da, bu hakkın ötesine geçmeye kalkışması bizi fazlasıyla kızdırmaktadır, ona haddini bildirmek gereğini duymaktayızdır. Tıpkı bir okul müdürünün kendisine tanınan hakkı çiğneyip geçerek öğrencisine haksızlık etmeye kalkıştığında diğer öğrencilerin gösterdiği tepkiye benzer bu. Kaba kuvvet karşısında yığınlar tekrar tekrar gerilemek zorunda bırakılmışlarsa, polis, kızgın kalabalıkların gözünde derhal elle tutulur, gözle görülür bir düşmana, nefretin yöneltileceği somut bir varlığa dönüşür.

Ancak, İngiltere gibi polislerin sokağa özellikle silâhsız salındığı

lkelerde, en etin sivil çatışmalarda bile her iki tarafın da bir yere kadar olsun kendini tuttuğu saptanabilmiştir. Görünüşe bakılırsa, her iki tarafın da cop, sopa, hattâ ateşli silâhlar yerine, birbirlerine elle saldırmak zorunda bırakılışları, yani bedensel temas zorunluluğu, yaralanma ve ölüm oranını düşürmektedir. Gene de bu karşılaşmaların daha az kötü niyete yol açtığını söyleyemeyiz: yine gözler oyulup, hayalar tekmelenebilir ama bu gibi aşırılara varıldığı ender grlmektedir. Diğer ayaklanma sahnelerinde görülen çatlamış ve kanayan kafataslarına kıyasla Londra'da ve diğer İngiliz kentlerinde meydana gelen el-ele, yumruk-yumruğa çatışmalar, daha "uygar" görünmektedir. Garip olan, uygarlık öncesi, silâhlar öncesi çatışma yöntemlerin uygulanmasıyla daha uygar sonuçlar alınmasıdır.

Sinemanın çok alışılmış ve sık raslanır bir sahnesi vardır: Güçlü, kuvvetli ve bunun dışında kişilikleri beğenilecek çeşitli niteliklerden oluşan iki adam, uzun zamandır süregelen bir anlaşmazlığı çözmek için yumruk yumruğa gelirler. Dikkatli sine- ma izleyicileri bilirler ki, eğer her ikisi de kaybetmeye başlar, birbirlerini iyice yorarlarsa, yakında büyük ve yeni bir arkadaşlığın doğuşuna tanık olacaklardır. İki dev yarması iyice berlenmiş halde, üstlerini silkeleyerek ve sendeleyerek yerden kalkarken, birisi, patlak ve kanayan dudakları arasından kırılan dişini tükürür ve hayranlığını belirten bir biçimde, en az onun kadar kötü dayak yemiş rakibine hayran hayran sırtıtır. oğa kalmaz, kahramanlarımız ayağa kalkabilmek için birbirlerine yardım edecek, sonra da birer kadeh atıp kendilerine gelmek üzere yakınlardaki bir meyhaneye (hep yakınlarda bir meyhane vardır) doğru sürü- neceklerdir. Bundan böyle onları hiçbir şey ayıramayacak, b- tn ktlklere karşı birlikte iyiliği savunacaklardır – tâ ki, fil- min sonunda bu ikiliden biri, diğerini kurtarmak için kendini fe- da edinceye dek. Ve bu son sahnede ölmek olanın başı, bir süre önce o başı taştan taşa vurmuş olanın sevecen kolları arasında dünyaya gözlerini kapayacak, ya da bu dünyadan gözleri açık ayrılacaktır.

Bu renkli kıssadan çıkarabileceğimiz hisse, "Sıcakkanlı bir düşman soğuk bir dosttan iyidir" olmalı. Bu da bizi söz konusu hikâyenin içerdiği bedensel yakınlaşmaları incelemeye ynelti- yor. Sanki söylenilmek istenen herhangi bir yakınlaşmanın, sal-

saldırganca bir yakınlaşma dahi olsa, yeterince kişisel bir düzeyde tutulduğu sürece, iki düşman arasında bile bir çeşit bağ kurulmasına yol açtığıdır. Belirtmeye sanırım gerek yok, bu gibi konularda genellemeler yapmak tehlikeli olabilir ve hiçbir zaman öne sürdüğümüz sav, şiddeti affettirici olarak yorumlanmamalıdır. Ama salt ürkütücü olduğu için bu garip gelişimden hiç söz etmeden geçmek de, kanımca, aynı oranda yanlıştır.

İşin zorluğu şurada: Son zamanlarda *kişisel düzeyde olmayan* şiddet o denli yaygınlaştı ki, bu konuda söz söylemek bile yasaklandı neredeyse. Cinsel özgürlükten yana toplumumuzda, şiddet, ne biçim olursa olsun şiddet, hangi bağlam içinde, hangi oranda olursa olsun şiddet, yeni bir felsefi yasaklamaya konu olmakta. Geniş kapsamlı propagandası yapılmaya çalışılan “Savaşma seviş” kampanyası taraflıları üzülecek ama, bu olanak dışıdır. Ama yukarıda vermeye çalıştığımız kalıplaşmış film sahnesinin taşıdığı mesaj belki bize bu kuralın bir istisnasını gösterebilir. Kuşkunuz olmasın, yukarıda anlattığım türden acımasız bir kavga değil düşlediğim. Başka bir durum düşünmekteyim. Bazı insanlar saldırganca duygularını o denli baskı altında tutmayı öğrenmişler ki, en yoğun kışkırtmalara rağmen, diğerlerine fiske bile vurmuyorlar. Şiddet karşıtı olmayı bu aşırıya vardırarak da, kanımca bir başka toplum türü, yakınlaşma karşıtı bir toplum yaratacaktır. Bir örnek verelim.

Eğer iki yetişkin herhangi bir nedenle birbirlerinden soğumuşlarsa, aralarındaki ilişki kaçınılmaz olarak iki yüzlü bir belli etmeme çabası içinde donup kalacaktır. Dizginlenmiş kızgınlığın yerini alan ince, keskin bir gülümseme, bıçak kadar kesici, yaralayıcı olabilir. Bazen, bu gibi koşullar altında, ateşli bir kavgaya dönüşen bir patlama, ardından da ılımlı ama saldırganca bir girişim, uzun süredir beklenen gök gürültüsü ve sağanak misali, havadaki bulutları dağıtacak, sıkıntıyı azaltacaktır. Belki de aylardan beri ilk kez, birbirini iğnelemekle vakit geçirmiş bir karı koca birbirlerini kolları arasına alacaklardır. Bu, sevgiyle kucaklaşmak değil de birinin öbürünü omuzlarından tutup sarsmak biçiminde bile olsa, sonuçta gene uzun süredir özlenmiş bir bedensel temas gerçekleşecektir. Elbette ki, acınılacak bir yerdedir bu çift; dokunmak, ancak düşmanca bir biçimde gerçekleşti-

rilebiliyorsa, ilişkinin yeniden kurulma olasılığı hayli zayıftır. Ama çok ender de olsa, başarıya ulaşıldığı görülür. Bu olasılığı, salt alışıldık kültürel şartlanmaların dışında olduğu gerekçesiyle saf dışı bırakmak, bedensel yakınlaşmaların yoğun duygusal yüklemine iki insan arasındaki önemli rolünü bir başka açıdan ve yine inkâra yeltenmek olur.

Benzer bir davranış örneği, çocukların şakadan döğüşmeleri, birbirlerine vurmaları ya da yetişkinler arasında, "eşek şakası"na varabilen itişip kakışmalardır. Buradaki bedensel temas da gerekli duygusal yüklemi taşıdığından, bu oyunların mesajı, "Sana karşı saldırganca davranıyorsam da, aslında gerçekten saldırgan olmadığımı görüyorsun"dur. Ancak bu nazik bir mesajdır ve oyun-döğüşlerin, her an, her yaştakiler için ustalık isteyen ince-likli bir denge içinde sürdürülmesi zorunludur. Arkadaşının omuzuna şakayla karışık bir şaplak indiren adam rahatça gönderdiği mesajı değiştirebilir ve artık, "Oyuncu bir tavırla gösteriyorsam da saldırganlığımı, sana karşı gerçekten saldırganca duygular besliyor olabilirim" anlamını yükleyebilir bu mesaja. Şaplak vurmak kalıplaştırılmış bir oyun-döğüş hareketidir, ama küçük ayrıntılar ya da bu harekete eşlik eden diğer hareketlerle, sözgelimi, biraz sert vurmakla, gönderdiği mesajı bir anda ters yüz edebilir.

Yukarıda verdiğimiz kavgalı karı-koca örneği için de benzer bir durum geçerlidir. Eğer aşırı kıskırtma sonucu, yapılan hareket, yanağa hafifçe indirilen bir tokat ya da eşi omuzlarından tutup sarsmaktan öte geçmemişse, o zaman mesaj değişir: "Aslında bir tekmede dişlerini sökmek geliyor içimden, ama bu kadarıyla yetin şimdilik." Ama eğer kıskırtma bu denli aşırı değilse, en sıradan, hafif, saldırganca temaslar bile ancak asık suratlı, ilgisiz birer mesaj ileteceklerdir.

Oyun-döğüşlerin ince tehlikeleri bazen bir sokağın köşesinde pek de istekli görünmeyen bir biçimde güreşe tutuşan iki erkek çocuk örneğinde görülebilir. Başlangıçta, her ikisi de bildik oyuncu saldırganlık biçimleri içinde girerler. Her itiş, her kol bükme gerektiği gibidir – gücünü belli edecek kadar yoğun, ama şiddete dönüşmeyecek kadar dikkatli. Ama eğer bu ince denge bozulur da ikisinden birinin canı yanarsa, durum değişir. Canı yanan öç almak isteyen ve işlerin sarpa sarıp gerçek bir

kavgaya dönüşmesi artık bir an meselesidir. Yer alan değişikliğin belirtilerini bulup çıkarmak hayli zordur, çünkü en sıradan oyun-döğüşler bile uzaktan bakıldığında gerçek döğüş sanılabılır. Genellikle en ele verici ayrıntı, değişen yüz ifadesidir; rahat, gülücüklü ya da abartılmış, düşmanca-komik ifade yerini sert, kararlı çizgilere bırakacak, beraberinde çoğu kez yanakları al basacaktır.

Profesyonel güreşçilerde bu değişikliğin bir taklidini görmek mümkündür. "Kötü adam", "iyi adam"ı kızdırmakla işe başlar, "iyi adam" dayanabildiği kadar dayanır, sonunda tepesi atar, hakemden ve seyircilerden anlayış beklediğini belirtir, sonra da rakibinin üstüne büyük bir acımasızlıkla atlayarak, alışıldık döğüş taktikleri yerine denetleyemediği bir şiddeti boşaltıyormuşçasına güreşmeye başlar. Seyirci büyük bir hayranlıkla alkışlar "iyi adam"ı. Ancak burada, "denetimden çıkmış" saldırganlık bile kalıplaştırılmıştır ve seyirci de bunu çok iyi bildiği halde, oyun-bozanlık etmemektedir. Eğer güreşçilerden biri rakibinin gerçekten canını yakarsa, oyun durdurulur ve "vahşi öç almalar" yerine, herkes pek beceriksiz acıma, ilgi, üzüntü gösterilerinde bulunur.

Bu tehlikeli konuyu bir yana bırakıp, daha emniyetli ve daha yumuşak yakınlaşmalara sahne olan dans etmek olayını ele alalım biraz da. Başkalarına dokunmak hakkına sahip profesyonellerin faaliyet alanı olarak dans etmek bazı sınırlı olanaklar taşır. Evet, ne biçim olursa olsun bedensel bir temasta bulunmaya gereksinen yetişkin için bir dans hocasının hizmetleri yararlı olabilir. Öte yandan, erkekler belirli yerlerde dans başına belirli bir para karşılığı profesyonel kadın dansözler kiralayabilirler ama toplumsal dansın uygulandığı yerler bugün çoğunlukla amatörler için özgüdür. Partilerde, diskoteklerde, dansinglerde, birbirinin yabancıları yetişkinler bir araya gelip, yüz yüze kucaklaşma, hayli yakın bir temas halinde salonu dolanabilme olanağına sahiptirler. Dans etmek faaliyetinin bizim toplumumuzdaki özel yeri, yine özel bir bağlam içinde, başka hiçbir alanda olmayacak türden, birdenbire ve çok yakın bir bedensel temas olanağı yaratmasından kaynaklanır. Dans pisti dışında iki yabancı ya da yeni tanışmış iki kişi yüz yüze gelip sarılırlarsa birbirine, bu çok daha değişik bir biçimde yorumlanacaktır. Demek ki, dans et-

mek, kucaklaşmanın değerini diğer durumlara kıyasla çok daha aza indirgemekte, tehlikeli yorumları iyice azaltmaktadır. Bu yakınlaşma olanağını sağlamakla, güçlü bir büyüün devreye girmesine olanak hazırlamakta, dahası, eğer büyü bozulur ya da etkili olmazsa, durumun kalıpları içinde hiçbir küçük düşmeye yol açmadan geri çekilmeyi de kolaylaştırmaktadır.

Bedensel yakınlaşmaların hemen hepsinde olduğu gibi, dans etmenin de kökenleri hayvan geçmişimize kadar uzanır. Davranış açısından, dansın ana figürü, niyet belirleyen hareketlerin tekrarlanmasından ibarettir. Çeşitli kuşların dans ederlerken uyguladıkları hareketlere bakarsak, yaptıkları ritmik devinimlerden çoğunun bir yönde gitmeye başlayıp, durup, diğer bir yöne dönmek, sonra, tekrar durup birinci hareketi tekrarlamak olduğunu görürüz. Bir yandan öte yana dönmek, öne ve arkaya kıvrılmak, aşağı yukarı zıplamak, kuşların eşleri önünde gösteriş yaparken, uyguladıkları hareketlerdir. Evrim süreci içinde niyet belirleyen bu hareketlerin ritmi kesinleşmiş ve bu gösteri bir ayin niteliği kazanmıştır. Ayinin biçimi, türden türe değişir ve her bir türe özgü farklı, cinsel yakınlaşma başlangıcı hareketler olarak tipik özelliklere dönüşür.

Bizim uyguladığımız dans hareketleri de aynı kökenden gelir ancak bizlerde kesin bir biçim alıp dondurulmamıştır. Bunun yerine, kültürel farklılıklarla birlikte gelişmiştir ve çok değişkendir. Danseden insanların çoğu bir yere gitme niyeti belirleyen hareketleri tekrarlarlar, ancak bu hareketleri sonuna kadar uygulamak yerine durup, geri döner ve yeniden başlarlar. Daha önceki yüzyıllarda, danslar başlı başına bir geçit törenini andırırdı. Çiftler el ele tutuşup dans pistinde yerlerini alır, müziğin ritmi eşliğinde ara sıra durur, sonra tekrar yürürlerdi. Ana tema bir yolculuğa çıkış olduğundan da, duruşlar sırasında eş selâmlanır, resmî bel büküşler, diz kırışlarla, sanki çift o anda tanışmışçasına birbirine saygılı gösterilerde bulunurlardı. Gerek halk danslarında, gerekse saraylarda, dans pistindeki çiftler birbirlerinin içinden geçerek karmaşık bir örgü dokurlardı. Bu gibi gösterilerde bedensel temas o denli kısıtlanmıştı ki, cinsel bir sorunla karşılaşılması mümkün değildi. Dansın, basit, sıradan toplumsal bir kaynaşma olanağı yaratmaktan öte bir işlevi yoktu. Kadının erkek tarafından pist boyunca yönetilmesi o denli kalıplaştırılmıştı ki, onu

nereye götürüyor ya da niye götürüyor türünden sorular akla bile gelemezdi.

Geçen yüzyılın başında, Avrupa'yı boydan boya saran bir dans çılgınlığı ile birlikte durum birdenbire değişiverdi. Vals ortaya çıkmıştı. İlk kez, danseden çift birbirine açıktan açığa sarılmaktaydı. Başkalarının gözleri önünde uygulanan bu inanılmaz bedensel yakınlaşma, ciddi endişelere yol açtı, rezalet olarak nitelendi. Bu denli büyük bir ileri adım için bir bahane gerekiyordu. Bahane kısa zamanda bulundu. Daha önceki bir bölümde el ele temastan söz ederken sık sık başvurulmuş bir kaçamaktan, "yardım-etmek-için-elini-uzatmak" tavrından söz etmiştim. Uzatılan el görünüşte bir diğer kişiye destek olmak amacını güder, ya da onu doğrultmak, düşmesini engellemek için uzatılmış gibidir. Böylelikle ilk bedensel temas, fazla ilgi ve merak uyandırmaksızın gerçekleştirilmiş olur. Valste de bu yola başvurulmuştur. Vals, başlangıç günlerinde fevkalâde hızlı ve atletik yapı gerektiren bir danstı, dolayısıyla da eşlerin birbirlerinden uzaklarda tek başlarına dönüp durmamaları için birbirlerini tutmaları gerekiyordu. Böylece, buradaki temas, bir "destek" işlevi yüklenerek balo salonlarına kabul edildi. Sonrası kolaydı artık. Bütün sorun tempoyu yavaşlatmak ve zamanla karşılıklı dayanışma hareketlerini yüz yüze gerçek bedensel temaslara dönüştürmekten ibaretti.

Böyle hazlar yaşamamış yaşlı kuşaklar, kızgınlıktan çılgına döndüler. Bugün artık iyice modası geçmiş olan vals, o ilk günlerde, "yüzyılın sahne olduğu en yozlaşmış dans", havayı-kirletici" gibi deyimlerle tanımlanmaktaydı. Kraliçe Viktorya döneminde, "Hanımlara Etiket El Kitabı" adlı eserin yazarı bu yeni kamusal yakınlaşmaya saldırmak için tam on sayfa ayırmış bulunuyordu. "Herhangi bir anneye sorun... kızını önüne gelen her valsçinin kollarına rahatça teslim edebilir mi?... Herhangi bir âşığa sorun... kalbinin sahibini... bir başkasının kollarında görmeye dayanabilir mi?... Herhangi bir kocaya sorun... karısını topukları ya da ayak parmakları ucunda dönüp duran bir başka erkeğin kucağında gördükçe yüreği sızlamaz mı?" Bu saldırılar sürüp gitti ve bundan yalnızca yüz yıl önce Philadelphia'da Amerikalı bir dans hocası, bir erkeğin tanımadığı bir kadını kucaklamasına yol açtığı gerekçesiyle valsin ahlâk dışı olduğunu ilân etti.

Ama sonunda savaşı kazanan vals oldu gene de ve beraberinde yüz yüze kucaklaşmayı gerektiren türlü çeşitli danslar getirdi. Bunlar da yeni bir skandallar ve fısıltılar dizisine yol açtılar.

1912'de Güney Amerika'dan ithal edilen tango büyük bir direnişle karşılaştı. "Akla kötü şeyler getiren kalça çalkantılarını" içerdiğinden, kartal bakışlı ahlâk hocaları, çiftleşme hareketleriyle tango arasında yakın bir bağ kuruvermişler ve bu dans derhal "baştan çıkarıcı" olarak damgalanmıştı.

Bu savaşın da kaybedilmesinden hemen sonra Caz Çağı başladı ve 1920'lerin gözü dönmüş dans hocaları bu kez de saygınlıklarını tehdit eden bu yeni akımı tartışmak üzere bir araya geldiler. Bu yeni deliliği yeren uzun protesto mektupları kaleme alındı, bütün caz danslarının Zenci genelevlerinden kaynaklandığına dikkat çekildi.

Caz eşliğinde yapılan danslarla ilgili belki de en olağanüstü saldırı bir gazete haberi idi. Bu haberde şöyle deniliyordu: "Bu iğrenç ritimli, çiftleşme vurgulu dans ve müzik Orta Afrika'dan Amerika'ya bir Bolşevik çetesi tarafından ithal edilmiştir. Amaçları dünya yüzündeki Hristiyan uygarlığına karşı topyekün saldırıya geçmektir". Bu örnek, umarım, son zamanlardaki öğrenci başkaldırılarının, okullardaki başarısızlıkların ve "esrar yatkınlığının" da bir "Kızıl komplo" olduğu iddialarını doğru bir ışıktaki değerlendirebilmek olanağı sağlayacaktır.

Başlangıç günlerinden beri caz, birçok şehvetli yan ürün vermiş ve bunları tekrarlamak üzere, çeşitli kucaklaşma biçimleri içinde dans pistine fırlayan çiftler, kalkık kaşlar ve endişeli bakışlarla izlenmiştir. Kırklarda *jitter bug*, ellilerde, *rock-and-roll* ortaya çıkmış, ama sonra birdenbire garip bir şey olmuştur. Belki hâlâ doğru teşhisini koyamayacağımız bir nedenle çiftler birbirlerinden ayrılmışlardır. Altmışlarda, dans pistinde sarılıp kucaklaşmalar hemen hiç görülmez olmuştur. Yalnızca daha yaşlı, geçkin, daha ağırbaşlı çiftler birbirlerine sarıldıktan sonra, pistte dolanır olmuşlardı. Gençler, birbirinden ayrı ve oldukları yerden pek ayrılmadan dans etmektedirler artık. Bu akım, *twist*le başlamış, çok geçmeden, *shake*, *monkey* ve *frug* sahneye girmişlerdir. Son zamanlara kadar birçok yeni dans daha ortaya çıkmış ve sonunda hepsi iyice birbirine karışmıştır. Bugün artık, "pop" genel adı altında çeşitli dansların çeşitli figürleri tam bir "Rus sala-

tası" misali karmakarışık uygulanmaktadır. Ama hepsinin ortak bir özelliği vardır: Dokunmamak. Görünüşe bakılırsa, bu belirgin değişikliğin nedeni, cinsel özgürlüğün artmasına bağlanabilir. Kraliçe Viktorya döneminin genç çiftlerine, başbaşa kaldıklarında çeşitli yakınlaşmaların zevkini çıkarma hakkı tanınmadığından, vals sırasında kucaklaşmalar onlar için büyük bir anlam taşımaktaydı. Ama bugünün daha "özgür" koşulları içinde, ayakta durup sadece sarılma "hakkı"na sahip olmak ne anlam taşıyabilir? Günümüz gençliği neredeyse, "Buna ihtiyacımız yok, biz aslını yapabiliyoruz," demektedirler kamuoyu karşısında.

Böylece, biz yetişkinlerin bedensel temaslarda bulunmak için başvurduğumuz çapraşık yöntemlerle ilgili bu kısa incelemenin sonuna geldik. Bütün bu bölüm boyunca, doktorlardan dans edenlere değin, salt temastan öte bir şeyin varolduğuna dikkati çekmeye çalıştım. Verdiğim örneklerin hemen hiçbirinde yalnızca dokunmuş olmak için dokunulmadığı açıkça görülmektedir. Ve yine her örnekte dokunmak ya da dokunulmak hakkı için bir bahane, bir gerekçe, uydurulmuştur. Ama gene de temasın yüzeyindeki resmi faaliyetten çok daha önemli olduğu izlenimi uyandırmaktadır: Belki bir gün, çağdaş yaşamın yarattığı gerilimler daha da artınca, profesyonel dokunucuların ortaya çıktığını, incik boncuk satar gibi kucaklaşma sattığını da göreceğiz. Ama belki de sattıkları malı para karşılığı almak bizler için taşınılmaz ağırlıkta bir başarısızlık itirafı olacak, kendi aile birimlerimiz içinde uzun süredir özlemini çektiğimiz bir yakınlaşmayı başaramamamızın hüznünü yaşıyor olacağız.

Ne olursa olsun, bedensel yakınlaşmanın yerini her zaman tutmuş ve tutacak olan en "garantili" yedeğe her zaman için yönelebiliriz: Sözel yakınlaşma. Birbirimize sarılacak yerde rahatlatıcı sözler söyleyebiliriz karşılıklı. Gülümseyip, havadan söz edebiliriz. Duygusal alışverişin yerini pek tutmasa da tam tecritten iyidir, konuşmak. Gene de dolaysız temaslara gereksiniyorsa eğer, başka yolları var bunun da: İnsan olmayı bir hayvana dokunabiliriz, ya da cansız bir varlığa dokunabiliriz, onun dokunmak istediğimiz varlık olduğunu düşleyerek. O da olmazsa kendimize dokunabiliriz. İnsanca yaklaşımlar yerine hayvan, eşya ve kendi bedenimizi kullandığımız durumları önümüzdeki üç bölümde ele alacağız.

ALTINCI BÖLÜM

YAKINLAŞMANIN YERİNİ TUTANLAR

YETİŞKİN insanlar dünyasında, yabancılar ve gerilimlerle dolu o dünyada, biraz olsun rahatlayabilmek için sevdiklerimize uzanırız. Eğer, bize karşı kayıtsızlıklarından ya da çağdaş yaşamın kargaşası içinde işlerinden vakit bulamadıklarından, yakınlarımız bu çağrıya tepki göstermezlerse, temel güvenlik duygumuzu pekiştiren bedensel temaslardan yoksun kalırız. Çarpık görüşlü bir azınlığın ahlâk konusundaki sınırlamaları yüzünden bizimle yakınlaşmalarında tutuk davranırlarsa ve ten-sel zevklerin günah ya da kötü olduğu gibi görüşlere katılmaya zorlanmışlarsa, en sevdiğimiz yanımızdayken bile dokunmaya aç ve bedensel yönden yalnız kalmamız pekâlâ mümkündür. Ama unutmayalım ki, her şeye rağmen bir şeyi elde edemezsek, buluş gücümüz hemen işe koyulur ve çoğa kalmaz ihtiyaç duyduğumuz nesnenin yerini tutacak bir başka şey icat ediveririz.

Eğer, aradığımız sevgiyi aile birimimiz içinde bulamıyorsak, hemen dışarda aranmaya koyuluruz. Kocasından ilgi görmeyen kadın bir sevgili bulur; karısından ilgi görmeyen erkek metres tutar. Bedensel yakınlaşmalar yeniden filiz vermeye koyulur. Ne yazık ki, bu karşılıklar aile içindeki yakınlaşmalara bir katkıda bulunamaz, aksine onlarla yarışa girerler ve giderek çeşitli toplumsal kargaşalara yol açarlar. Daha az zararlı bir diğer seçeneği bir önceki bölümünde ele aldık – kendilerine toplumca dokunma hakkı tanınmış uzmanlar kanalıyla bu ihtiyacın giderilmesi. Bu profesyonellerin en yararlı yönü aile içi yakınlaşmalarla rekabete girmemeleridir. Bir masörle profesyonellik sınırlarını aşmamak koşuluyla, alabildiğine yakın bedensel temaslarda bulunmak boşanma için bir gerekçe olarak gösterilemez. Ama profesyonel bir dokunucu bile, resmi bahane ne denli geçerli olursa olsun, psikolojik işlevi de olan yetişkin bir insandır sonunda ve bir cinsel tehdit olarak her zaman varlığını koruya-

caktır. Bu tehdidin “varlığı” sözcüklere dökülüp konuşulmasa da, arada şaka yollu değinildiği olur. Toplum dokunma uzmanları konusunda gittikçe sıkılaştan kurallar ve yasaklar uygulamaktadır. Her şeyden önce gerçek işlevlerinden açıktan açığa söz edilmez. Sözgelimi dans etmeye birbirine dokunmak için değil, “eğlenmek” için gidilir. Doktora, rahatlatılmak isteyenler değil, bir “virüs”ten şikâyetçi olanlar başvururlar. Berbere saç yaptırmaya gidilir, baş okşatmaya değil. Bu resmi işlevlerin de elbette hepsi gerçek ve önemlidir. Bir başka şeyi, dostça bedensel temasta bulunmak olanağını, maskelemek için de böyle olmaları gerekir. Maskeleri düştüğü anda, doyurulmamış istekler o denli açık seçik ortaya çıkacaktır ki, artık ne biçim bir hayat yaşadığımızla ilgili ve cevaplamamayı yeğlediğimiz türden basit ama köklü sorulara ısrarlı karşılık istemeye başlayacaklardır.

Ne var ki, bilinçsizce de olsa, oynadığımız oyunun farkındayızdır hepimiz ve bizi okşamasını dilediğimiz ellere kelepçe vururuz. Bunu da cinsel korkularımızı azaltacak davranış kuralları ve gelenekler geliştirerek yaparız. Etiket’le ilgili soyut kuralları olduğu gibi kabul eder, birbirimize bazı şeylerin “hoş olmadığını”, “yapılmaması gerektiğini” söylemekle yetiniriz. Dokunmak bir yana, parmakla işaret ederek göstermek bile ayıptır. İnsanın duygularını belli etmesi terbiyesizliktir.

O zaman nerede ararız çıkış yolunu? Kucağımızda kıvrılıp yatan yumuşak ve mırıltılı kedi yavrusunda tabii ki. Yani diğer hayvan türlerine yöneliriz. Eğer yakınlarımız olan insanlar istediğimizi veremiyorsa bize ve yabancılarla yakınlaşmak da tehlikeliyse eğer, en yakın hayvan satan dükkâna gider, kendimize yakın bir hayvan satın alırız. Çünkü evcil hayvanlar saftırlar, sorgu suale yol açmazlar, kendileri de olmadık sorular sormazlar. Elimizi yalar, bacaklarımıza sürtünür, kıvrılıp kucağımızda uyur, ıslak burunlarını derimize sürerler. Bir de onları mincıklar, okşar, sever bebek gibi kucağımızda taşır kulaklarını kaşır, giderek öperiz bile.

Bunlar önemsiz ayrıntılar gibi gelebilir, ama sayılardan söz edersek biraz, olayın önemini siz de kabul edersiniz. Amerika’da evcil hayvanlar için yılda 5 milyar dolar harcanmaktadır. İngiltere’de ise 100 milyon İngiliz lirası. Almanya’da 600 mil-

yon mark. Fransa'da birkaç yıl önce bu sayının 125 milyon frank olduğu. bugün ise iki katına çıkmış olması gerektiği belirtilmektedir. Bu gibi harcamaları sanırım kolay kolay "önemsiz" olarak niteleyemeyiz.

En önemli evcil hayvanlar kedilerle köpeklerdir. Amerika'daki evcil kedi-köpek sayısı 90 milyon kadardır. Her saatte 10 milyon yavru doğurmaktadır. bu hayvanlar. Fransa'da 16 milyon. Batı Almanya'da 8 milyon, İngiltere'de 5 milyon evcil köpek vardır. Bu ülkelerdeki kedi sayısı üzerine kesin bilgi alamamakla birlikte, evlerde en az köpekler kadar, belki de daha fazla kedi barındığını rahatlıkla söyleyebiliriz.

Bütün bu sayıları bir araya getirirsek, bu dört ülkede kabaca 150 milyon kedi ve köpek yaşadığı çıkar ortaya. Yine diyelim ki, kabaca bu hayvanların sahipleri günde ortalama üç kere kedi ya da köpeklerini okşasalar, yılda 1000 kez eder ki, bu yılda kabaca 150 milyara yakın bedensel temas demektir. Bu olağanüstü yüksek oranın en ilginç yönü, Amerikalıların, Fransızların, Almanların ya da İngilizlerin diğer et-oburlar türüyle olan bedensel temaslarını gösterir olmasıdır. Bu açıdan bakıldığında, sorunu önemsiz olarak nitelemek daha da güçleşiyor.

Daha önce de gördüğümüz gibi, kucaklaştığımızda birbirimizin sırtını sıvazlar, eğer söz konusu sevgilimiz, ana-babamız ya da çocuğumuzsa saçını, tenini okşarız. Ama bütün bunlara rağmen, yaptığımız bedensel temasın bize yetmediği ortada: Bütün bu hayvanlar ve onlarla kurduğumuz yakınlıklar, açıkça gösteriyor bunu. İnsan insana ilişkilerimizin kültürel kısıtlamalarla iyice tıkanmış olması bizi o çok sevgili evcil hayvanlarımıza, ya da sevginin boşluğunu doldurmaya çalıştığımız bizi seven bu hayvancıklara yöneltmekte.

Bu akım toplumun bazı kesimlerinde şiddetle eleştirilmektedir. "Kedi köpek beslemek hastalığı" olarak nitelenmekte, çağdaş "uygar" insanların birbiriyle yakın temaslar kurmaktaki başarısızlıklarının yozlaşmışlığını açık seçik ortaya koyduğu söylenmektedir. Özellikle hayvanlara eziyet edilmemesi için harcanan paranın çocukları korumak için harcanan paradan kat kat fazla olduğuna dikkat çekilmekte ve bu durum eleştirilmektedir. Çağdaş evcil hayvan besleme taraftarlarının öne sürdükleri her karşı sav, mantık dışı olmakla ve iki yüzlülükle suçlanmaktadır.

Bu yolla hayvanların nasıl yaşadığı konusunda yararlı bilgiler edindiğimiz iddiası akıl dışı, anlamsız olarak nitelenmektedir. Evcil hayvanların insanlaştırıldığı ve gerçek hayvan değil, bir çeşit kürklü insan muamelesi gördükleri öne sürülmektedir. Hayvanların saf ve yardıma ihtiyacı olduğu iddiası, napalm bombası tehdidi altında yaşayan insanlar ve mitralyözlerle taranan bebekler çağında, bu türden yardımların ne denli tek taraflı olduğu karşı iddiası ile cevaplandırılmaktadır. Nasıl olur da, denilmektedir, bu "aydınlık" çağda, Vietnam'da bir milyon çocuğun öldürülmesine ya da ağır yaralanmasına göz yumular da, kediler ve köpeklerle anında tıbbi ve diğer gerekli yardımda bulunulabilir? Nasıl olur da, yirminci yüzyılda toplumumuzun yetişkin erkeklerine kendi türlerinden 100 milyon kişi öldürme hakkı tanınır da, öte yandan evlerindeki kedi-köpeği beslemek için 100 milyondan daha fazla para harcamalarına göz yumulur? Özetle, nasıl olur da, denilmektedir, kendi türümüze karşı bu denli kayıtsız kalabilirken, başka türlere ilgi ve sevgi gösterebiliriz?

Bunların hepsi güçlü iddialar kuşkusuz ve önemsememek imkânsız. Ancak hepsi de önemli bir yanlışı paylaşmaktalar. Bütün bu sorulara eski bir sözle karşılık verelim: İki yanlış bir doğru etmez. Elbette ki bir hayvanı kucaklayıp da bir bebeğe kayıtsız kalmak canavarca bir davranıştır, ve aşırı durumlarda bunun da yapıldığı görülmüştür. Ama bu örneği, bir hayvanı kucaklamamak için gerekçe olarak göstermeye kalkışmak da aynı derecede yanlıştır. Böyle bir durumda bile, hayvanın, çocuğun hakkı olan okşanmayı "çaldığını" söylemek de yanlıştır. Eğer, bebek, sinir bozukluğu gibi bir nedenle ana-babası tarafından yeterince sevilmemekteyse, evde yumuşak ve sevecen bir hayvan bulunmamasının bu sorunu çözebileceğini sanırım pek kolay öne süremeyiz. Hemen her kez, evdeki hayvan fazladan bir yakınlaşma kaynağı olmak, ya da her ne sebeptense varolmayan bir yakınlaşmanın yerini tutmak görevini yüklenmiştir. Hayvanları daha çok seversek insanları daha az severiz demek, tümüyle haksız bir iddiadır.

Bir an için düşünelim ki, bir hastalık dünya yüzündeki bütün evcil hayvanları yok etti. Dolayısıyla bu hayvanlarla sahipleri arasında sık sık tekrarlanan sevecenlik dolu, milyonlarca ya-

kınlaşma da böylece ortadan silindi. Birdenbire hepimizin, sihirli bir değnekle dokunulmuşçasına birbirimize döneceğimizi sanıyor musunuz? Ne yazık ki, hayır. Olsa olsa, yalnız ve çeşitli nedenlerle gerçek insanca yakınlaşmayı beceremeyen milyonlarca insan, sevecen bir bedensel temas tadından yoksun kalacaklardır, o kadar. Kedileriyle yalnız başına yaşayan yaşlı hanım, onlar ortadan kalktı diye, postacıyı mı okşamaya başlayacaktır? Yoksa, köpeği öldü diye, yaşlı bir baba ergenlik çağındaki oğlunun başını okşamaya mı yönelecektir. Hayır.

ideal bir toplumda bu türden yakınlaşmalara gerek duymayacağımız söylenebilir, ama bu türden ilişkileri yasaklamaya kalkışmak, hastalığın nedenini araştırıp ortadan kaldırmak yerine, belirtisini ortadan kaldırmaya benzer. Giderek, bedence özgür ve sevecenlik üzerine kurulu ideal bir toplumda bile, hayvanlarla yakın temasta bulunabiliriz pekâlâ: Bu kez gereksindiğimiz için ve insan ilişkilerine rakip olarak değil, bu temaslar bize fazladan haz verdiği için.

Evcil hayvanları savunmak konusunda son bir sözüm var: Eğer hayvanları seviyorsak, bu en azından hiç olmazsa sevme yeteneğimiz olduğunu ispat eder. Ama, denilecektir ki, Nazi kamplarının kumandanları bile kendi köpeklerini severdi; bu söz neyi ispatlar? Şunu ispatlar: En canavar ruhlu insanların bile bir çeşit sevecenlik duymaları mümkündür, ve bu örnekte bizi rahatsız eden şey, bir insanın bir yandan köpeğini okşarken, öte yandan diğer insanlara akıl almadık işkenceler uygulayabilmesidir. İkisinin böylesine bir arada gösterildiği bu örnek, bizi gene de tek taraflı değerlendirmelere yöneltmesin. Burada önemli olan insan denilen hayvanın, uygarlığın barbarlıkları ile çarpıtılmadığı sürece, temelde, sevecen ve yakın ilişkiler içinde yaşamaya yatkın bir yaratık olduğudur. Eğer evcil hayvanlar ve sahipleri arasındaki yumuşak, dostça temas insanın temelde sevgi dolu bir hayvan olduğunu gösteriyorsa, buna dikkat etmeli, akıldan çıkarmamalı, sık sık kedi kendimize tekrarlamalıyız. Çünkü dünya gün geçtikçe soğumakta, amansızlaşmakta, kayıtsızlaşmakta. Aşırı baskılar altında, insanlar acımasız olur. Özellikle bu gibi zamanlarda elimizdeki verileri bunun böyle olmaması yolunda kullanabilmeliyiz – İnsanın doğal yapısına aykırı bir durumun söz konusu olduğunu vurgulamalı-

yız. Eğer hayvanlara karşı beslediğimiz sevgi bize bu yönde yardımcı olabilecekse, iyi niyetli eleştirmenler, saldırıya geçmeden önce bir kez daha bu konuda düşünmeli, diğer açılardan mantık dışı görünen bu durumu değerlendirirken bu açıyı da göz önüne almalıdırlar.

Bunu böylece açıkladıktan sonra, şimdi biraz da hayvanlarla bedensel temasların özelliklerine bakalım. Sözgelimi, neden köpeklerin sırtını ya da başını sıvazlayarak sever de, kedileri okşarız? Dikkat ederseniz, köpekler hemen hiçbir zaman kediler gibi uzun hareketlerle okşanmaz, buna karşılık kedilerin hafif, kısa darbelerle başına ya da sırtına vurularak sevildiği pek enderdir. Neden bazı hayvanlarla belirli bir biçimde, diğerlerine ise farklı biçimde yakınlaşılır? Bunun karşılığını verebilmek için söz konusu hayvanların anatomilerine eğilmemiz gerekecek. Evcilleştirilmiş birer hayvan olarak, kendilerine yüklenen rol gereği ve sahibinin yakınlarının yerlerini tutmakta oldukları için, bedensel olarak da insan anatomisinin yerini tutan belirli kesimlerin karşılığı olmakla görevlendirilmişlerdir. Oysa, gerçek anatomileri açısından önemli farklar taşırlar: Sözgelimi, köpeğin kıvrılıp bükülmeyen kolları ile bizi kucaklaması olanak dışıdır. Kollarımızı bir kedinin omuzuna dolayamayız. En büyük kedi bile insan yavrusu boyundadır ve onun gibi yumuşak ve kolayca bükülür bir yapıya sahiptir. Bu yüzden de onlarla yaptığımız hareketlerde bu ipuçlarından yararlanırız.

Önce köpeği ele alalım. Sevgili dostumuz köpeği her ne kadar kucaklamak gelirse de içimizden, bacakları bu isteğimize engel olur; biz de insan insana kucaklaşmanın sırtı sıvazlama/okşama bölümünü alır ve doğrudan bunu uygularız. Elimizi uzatır, onun sırtını, başını, bedeninin yan kısımlarını genellikle kısa darbelerle sıvazlar, okşarız. Özellikle büyük köpekler, geniş ve kaslı sırtlarıyla insan sırtının yerini pekâlâ tutarlar.

Kediye gelince... daha küçük ve daha yumuşak olduğu için, sert ama sevecen sıvazlamalar düşünülmez pek; ipek gibi tüyleri, bir insan başıymışcasına okşamak isteği uyandırır bizlerde. Sevdiklerimizin saçını okşamaktan büyük zevk alırız, dolayısıyla kedileri de okşarız bol bol. Köpeğin insan sırtını temsil etmesine karşılık, kedi de insan başını temsil eder. Aslında, kediye genellikle bir bütün olarak, gür ve yumuşak saçlı bir insan başı muamelesi yaparız.

Bu varsayımı biraz daha ileri götürürsek, hemen hemen kendiliğinden bütün köpekleri sıvazlayarak sevdiğimiz, buna karşılık kedileri uzun hareketlerle okşadığımız söylenebilir. Ama bu doğru değildir. Bu davranış biçimlerinin evcil kedi ve köpeklerin bedensel nitelikleriyle de bağlantısı vardır. Evcilleştirilmiş bir çita maymununu, bir aslan ya da bir kaplan ile bedensel temasta bulunmak lüksünü yaşamış olanlar bilirler ki, bu hayvanlar söz konusu olduğunda davranışlarımız da değişir. Kedi ailesinden olmakla birlikte aslan ve kaplanın sırtları evdeki kediten çok köpeği andırır biçimde geniş ve tıktır. Yine ev köpeği gibi tüyleri daha sert ve kısadır. Dolayısıyla onlara köpek muamelesi yaparız, yani okşamak yerine sıvazlarız. Öte yandan, minik, yumuşak tüylü kucak köpekleri, kediler gibi okşanarak sevilir.

Boyutlar meselesinden biraz daha ileri gidersek, at severlerin davranışları çıkar karşımıza. Atlar da sıvazlanarak, hafif hafif vurularak sevilir, ama arada küçük bir fark vardır. Aslında yerini tuttukları insan sırtı dikey pozisyonundadır genellikle, oysa atın sırtı bize kıyasla yataydır, dolayısıyla da bu yakınlaşma gerektiğinde doyurmaz bizi. Ama, burada atın boynu işin içine girer, ve bildiğiniz gibi atlar sahipleri tarafından en çok enseleri, boyunları okşanarak sevilir. Aslında, köpeğe kıyasla ensesi daha geniş olan at bu iş için çok elverişlidir; yerini tuttuğu insan yakınlaşmasına çok uygun düşer. Bir kolumuzla hayvanın yüzünü, ensesini okşarken, diğer kolumuzu onun boynuna dolayabiliriz kolayca.

Birçokları için evcil bir hayvan yalnızca eksikliği duyulan yakınların yerini tutan bir dost değil, bir çocuk karşılığıdır da aynı zamanda. Burada, hayvanın boyutları özellikle önem kazanır. Ev kedileri pek bir sorun yaratmaz, ama köpeklerle gelince iş değişir; boyca pek büyük düşerler bu iş için. İşte bu nedenle, seçmece üretim yöntemi ile bazı köpek türleri özel olarak yetiştirilmiş ve sonunda istenilen insan yavrusu boyuna indirilmişlerdir. Bu boyda, kedilerin yanı sıra tavşan, maymun gibi uygun boyda diğer hayvanlarla birlikte onlar da yapma ana-babalarının yapma çocukları olabilmektedirler. Evcil hayvanlarla sahipleri arasındaki bedensel temaslar içinde en çok uygulanan biçim de budur. Hayvanlarla sahiplerinin davranışlarını

saptayan çeşitli fotoğraflardan edinilen bilgilere göre hayvanı sahibinin bir bebekmişçesine kolları arasında tuttuğunu gösteren fotoğraflar yüzde elli oranındadır. Bunu izleyen sırada okşamak (% 11), ardından yarım kucaklaşma (hayvanın tek kola alınmış olması, % 7), ve yanağı hayvanın bedenine, genellikle başına dayama gelir. Hayli yüksek bir oranda ve şaşırtıcı bir diğer yakınlaşma biçimi de ağız ağıza öpüşmedir (% 5). Bu temasın uygulandığı hayvanlar arasında papağandan balinaya kadar çeşitli türler bulunmaktadır. İlk bakışta balina bedensel temas kurmak için pek çekici görünmeyebilir. Moby Dick'in kaptanı Ahab, bir genç kızı, bir balinayı ağzından öperken gösteren fotoğrafı görse pek irkilirdi herhalde ama son yıllarda, özellikle televizyonda geniş çapta yer verilen denizaltı araştırmaları, bu konudaki çekingenliği kolayca yıkıp geçmiş olmalıdır. Gerek evcilleştirilmiş balinalar, gerekse daha küçük boy akrabaları olan yunuslar son zamanlarda en sevilen, evcil hayvanlar arasında önemli bir yer tutmaya başlamışlardır. Yuvarlacık kafalarını, bebek benzeri alınlarını, havuz kenarlarından dışarı çıkardıkları anda insan dostları uzanıp onları okşamak için dayanılmaz bir istek duymakta, "gülümseme" olarak nitelenen ağız biçimleri de bu isteği iyice kamçulamaktadır.

Elden yem yedirilerek evcilleştirilen kuşlar, sözgelimi papağanlar ve kuğular genellikle yüze yaklaştırılır; yanak, baş ve boyun çevresindeki yumuşak tüylere değdirilir. Bu yakınlaşmanın giderek ağızdan ağıza lokmalarla beslenmesi biçimini aldığı da görülmektedir. Bu hayvanlar, boyca küçük olduklarından onlara sarılıp kucaklaşmak mümkün değildir; elle yapılan temaslar ise parmakla okşamak ya da kulağın arkasını kaşımak gibi hayli sınırlı hareketlerde kalmaktadır ister istemez.

Evrimsel basamaklardan biraz daha aşağı inersek, yakınlaşma olanaklarının da aynı doğrultuda azaldığını görürüz. Çoğu insanlar için sürüngenlere, hem suda hem karada yaşayan hayvanlara, balıklara ve böceklerle dokunmak için fazla istek uyandırmaz. Kaplumbağanın düzgün ve sert kabuğuna ender olarak bir iki dokunulsa da, daha kabuklu akrabaları insanlardan pek kolay yüz bulamazlar. Belki de bunların içindeki tek istisna dev boyutlardaki ve insanın boynuna sarıldığında boğa-

bilecek güçteki yılanlardır. Bunlar, sözgelimi *piton*lar, gerektiği gibi eğitildiklerinde, kedi ve köpeklerin hiçbir zaman yapamayacakları bir işi başarırlar: Sahiplerine sıkı sıkıya sarılır, onları kucaklarlar. Güçlü kaslarıyla sahiplerinin bedenlerine boydan boya dolanıp, arada daha gevşek, sonra yine sıkıca sarılarak, kıvrılıp bükülerek ve yumuşak dilleriyle sahiplerinin bedenlerini yalayarak onlara ancak yaşanırca anlaşılabilcek bir doyum verirler. Ne var ki, beslenme güçlükleri ve haklarında yapılan bunca kötü yayından sonra, adını duyunca tüylerimiz diken diken olsa daha küçük ve zehirli akrabaları bir yana, *piton*lar gibi büyük boy yılanlar ne denli kucaklaşma isteklisi olurlarsa olsunlar, insanların gözdesi pek olamamışlardır.

Balıklara dokunmak diye bir şey hemen hemen yoktur. Belki buna tek istisna, dev sazanların yemek dilenmek için başlarını sudan çıkartıp kendilerine uzatılan eli yalamalarıdır. Bu balıklar o denli enerjik bir biçimde ağızlarını koskoca açarak sudan dışarı fırlarlar ki, bazen bir sazan havuzu yanından geçen bir kuşun bile şaşkınlıkla balıklarla temas ettiği olur. Çok ilginç bir fotoğraf görmüştüm bu konuda. Ağzı, yuvasındaki aç yavrularına taşımakta olduğu belli, solucanlarla dolu bir ispinoz kuşunun, havaya fırlayıp ağızını açarak ondan yiyecek dilenen koca bir sazana, neredeyse ister istemez ağızındakileri verdiği görülüyordu fotoğrafta. Eğer bir kuş bile, bir balıkla kendi türü için bu denli doğa-dışı bir temasta bulunabiliyorsa, insanların sazan havuzları kenarlarında gün boyu el yalatmalarına hiç şaşmamalı.

Buraya kadar dostça ve "ana-babaca" yakınlaşmalardan söz ettik. Ancak insanlar daha da ileri gidip hayvanlarla tam anlamıyla cinsel ilişkide de bulunurlar. Oldukça ender görülmekle birlikte, bu olayın eski ve uzun bir tarihçesi vardır, sanat ve edebiyat tarihinde hayli yer tutar. Bu olay iki biçimde gerçekleşir. Ya bir erkek bir hayvanla çiftleşir ki, bu çoğu kez evcil bir çiftlik hayvanıdır; ya da kendi kendini tatmin yoluna gider. İkinci biçimde, hayvana düşen görev, kendisine uzatılan erkek ya da dişi cinsellik organını emmek ya da yalamaktır. Bu gibi olayların cereyan ettiği toplumlarda yabancılaşıma ve doyurulmamış bedensel temas gereksinmesinin, cinsel bunalımların ne tür doruklara varmış olabileceğini düşünmek bile güç geliyor

insana. Ancak daha önemsiz biçimlerdeki, ama gene de evcil hayvanlarla sahipleri arasında yer alan öpme, sarılma, mıncıklama, oynaşma türünden milyonlarca yakınlaşmanın bugün bizim uygar ve çağdaş toplumumuzda yer aldığını düşünürsek, çok küçük bir yüzdenin belirli koşullar altında bu denli aşırı yaklaşımlara gereksinme duymasını yadırgamamak gerek.

İnsan-hayvan temaslarını ele alırken şimdilik evcil hayvanlardan ve çiftlik hayvanlarından söz ettik. İki noktaya daha değinmek istiyorum. Evler ve çiftlikler dışında laboratuvarlarda ve hayvanat bahçelerinde hayvan beslemekteyiz. Buralarda da hayvanlarla insanlar arasında fiziksel temaslar kurulur, ancak bu temaslar genellikle onaylanan türden değildir.

Hayvanat bahçesi ziyaretçileri, buralara yalnızca tutuklu hayvanları görmeye gelmezler, onlara dokunmak da isterler. Bu dokunmak isteği o denli güçlüdür ki, hayvanat bahçesi görevlileri için sürekli olarak çeşitli sorunlar yaratır. Belli-başlı hayvanat bahçelerindeki ilk yardım servisi hemen hiç boş kalmaz. Tırmalanmış yüzler ya da ısırılmış parmaklar; incinmiş bilek ve bereli dizlerden, kıyaslanamayacak kadar çoktur. Hayvanlara dokunma meraklılarının aldıkları yaralar genellikle ciddi olmasa da, bunların görevlilerin tedbirsizliği sonucu meydana geldiğini söylemek pek mümkün değildir. İki örnek sanırım bu konuda yeterince aydınlatıcı olacak. Birincisi, eli kötü bere lenmiş ve çığlık çığlığa bağırarak oğlunu kucakladığı gibi ilk yardım servisine koşan bir annenin öyküsü. Tedavi sırasında anlattığına göre, kadın, çocuğun türlü yalvarmalarına dayanamayıp hayvanat bahçesindeki yetişkin erkek gorile dokunmasına izin vermiş. Kadın, kucağına aldığı çocuğunu, üzerinde gorilin tehlikeli olduğunu belirten koskoca levhanın bulunduğu parmaklığın üzerinden büyük güçlkle aşırıp, kafesi çevreleyen emniyet camlarının kenarından ve parmaklıklardan içeri elini sokabileceği gibi ileri uzatmış. Bu dostça hareketi yanlış yorumlayan goril ise, derhal keskin dişlerini çocuğun eline geçirivermiş. Kadınsa hiç pişmanlık duymaksızın ve büyük bir kızgınlık içinde, hayvanat bahçesi görevlilerini suçlamaktaydı.

İkincisi ise sık sık aynı kafesin önüne gelip içerdeki dişi kaplana uzanıp dokunmayı âdet haline getirmiş yaşlıca bir

adamin acikli öyküsü. Her seferinde görevliler tarafından ve itirazlarına rağmen kafesin yanından uzaklaştırılmışsa da, tekrar tekrar geri gelmiş ve sonunda bir gün kafese daha da yaklaşabilmek için tırmandığı emniyet parmaklığından düşerek bacağını kırmıştı. Adam hastanedeyken söz konusu kaplan, beslenme nedenleriyle başka bir hayvanat bahçesine gönderilmiş, dönüşünde sevgili kaplanının yerinde bir leoparın bulunduğunu gören yaşlı adam da doğruca görevlilere giderek karısını ne yaptıklarını sormuştu. İlk şaşkınlıktan sonra yapılan araştırmada adamın çok sevdiği karısını bir süre önce kaybettiği ve ömür boyu süren bu yakın ilişkiden sonra bütün duygusal bağlarını kafestesi dışı kaplana yönelttiği anlaşılmıştır. Kafasının içinde bu kaplanı gerçek karısının yerine koyar olduğundan, onunla yakın fiziksel temasta bulunmak ihtiyacını duyması ve bunu hayatını bile tehlikeye atacak denli ileri götürmesi doğaldı.

Bu iki örneğin “aşırı” durumları dile getirdiğini düşünebilirsiniz. Ama unutmayın ki, bu aşırı örneklerin daha ılımlıları dünya yüzündeki bütün hayvanat bahçelerinde her gün tekrarlanmaktadır. Bir başka insana dokunmak isteği baskı altında tutulduğu sürece, ister bireysel bir dram, isterse kültürel yasaklar gereği olsun, hemen her zaman bu istek bir başka boşalım yolu bulacak ve bu yolda birçok riskler göze alınacaktır. Bu noktada, ister istemez cinsel arzularını tatmin etmek için çocuklara saldırdıkları iddiasıyla tutuklanıp hapsedilen zavallı ırz düşmanları geliyor insanın aklına. Yekişkinlerle temas kuramayan bu gibi kimseler, toplum yasaklarının ciddiyetinden habersiz çocuklara yönelmektedirler. Genellikle bu adamların bütün istedikleri bir çeşit yakın, dostça bedensel temastır, ama her seferinde gözü dönmüş diğer yetişkinlerin amansız saldırısına uğrarlar ve yaptıkları, tartışma kabul etmez biçimde “cinsel” ard niyetli bir hareket olarak nitelenir. Hareketleri elbette cinsellikle ilgili olabilir, ama “kaçınılmaz” olarak cinsellikle ilgilidir denilemez. Birçok zararsız yaşlı adam bu yüzden büyük haksızlıklara uğramıştır. Ayrıca belirtmeye gerek yok, başından bu gibi olaylar geçmiş olan çocuklar da büyük acılar çekmişlerdir. Ama çektikleri acının nedeni, yaşadıkları yakınlaşma değil, sonrasında ana-babalarının kapıldığı panik ve utanç içinde götürülüp getirildikleri mahkeme celseleridir.

Biz yine havanlara dönelim ve hayvanat bahçelerinden sonra, sonuncu ve dördüncü insan/hayvan temas alanı olan bilim dünyasındaki yakınlaşmalara bakalım. Tıbbi araştırmalar için her yıl milyonlarca hayvan üretilir, beslenir ve öldürülür. Bu araştırmalar sırasında araştırmacılar ile kobaylar arasındai temaslar ateşli tartışmalara yol açmaktadır. Bilim adamı için bu temas tümüyle nesnel düzeydedir. Olumlu ya da olumsuz hiçbir duygusal bağın kurulmadığını, üzerinde çalıştığı hayvanlarla sevgi ya da nefret türünden bir ilişki kurmadığını söyler. Verdiği kararın gerekçesi açıktır: Hayvanları öldürmekle insanların acılarını dindirmeyi başarabilecekse, elinde başka bir seçenek yoktur. Mümkün olsa, öldürmemeyi tercih edecektir, ama bu mümkün değildir ve bu hayvanların hayat hakkını insan hayatından daha üstün tutmamaktadır. Bilim adamı açısından sorun böyle konulmaktadır, ama bu savunu sık sık ve şiddetli bir biçimde eleştirilir.

Bilim adamının tavrına karşı çıkanların sayısı hayli kabarıktır ve onların karşı tutumunu en kolay Bernard Shaw'un sözleriyle açıklayabiliriz: "Eğer bir köpeğe işkence etmeden bilgi sahibi olamıyorsanız, o zaman bilgi sahibi olmaktan vazgeçmelisiniz." Daha ılımlı bir görüşe göre ise, hayvanlarla yapılan araştırmalar esasında anlamsızdır, edinilen bilgiler insanlara uygulanmak açısından değer taşımaz, aslında bilim adamlarının merak gidermek için giriştikleri bir oyundan ibarettir, denilmektedir. Garip olan, çok benzer bir görüşün, Charles Darwin tarafından yine çok ünlü bir zoologa yazdığı mektupta açıklanmış olmasıdır: "Hayvanlarla yapılan fizyolojik deneyler ancak gerçek araştırma için yapıldığı sürece haklı gösterilebilirler, salt o iğrenç merak adına yapıldıklarında değil." Daha yakın tarihlerde, saygıdeğer bir deneysel psikoloji uzmanı şu açıklamayı yapmıştır: "Tutkuya dönüşmüş davranış psikoloji ve mekanistik yaklaşım içinde sürdürülen çalışmaların özellikle evrimin daha aşağı basamakları üzerinde sürdürülenlerinin, çoğu kez sözü edilmeye değer bir amacı yoktur."

Yirminci yüzyılın sonlarına yaklaştığımız bugünlerde izinli olarak yapılan deneylerin her yıl büyük oranda arttığı bilinmektedir. İngiltere'de bu sayı 1910'da 95.000'ken, 1969'da beş buçuk milyona yükselmiştir. Bu olağanüstü artış siyasal çevre-

lerde bile söz konusu olmaya başlamıştır. 1971'de İngiliz parlamentosunda söz alan bir milletvekili, "Amacın insan hayatını kurtarmak olduğunu biliyorum," diyordu, "Ama düşünüyorum da, bu denli alçaltıcı faaliyetlere girilen bir insan ırkı acaba gerçekten korunmaya ve sürdürülmeye değer mi?"

Hayvanlarla yapılan araştırmaları hedef alan bu ve benzeri eleştirilerde iki önemli unsur yer almaktadır ve bunları birbirinden ayırmak gerekir. Bunlardan birincisi aşırı bir uçta duran ve hayvanlara insan simgeleri gözüyle baktığı için onlara, ne olursa olsun acı çekirtmeye karşı olanların tutumudur. İkincisi insancıl tutumdur – hayvanların insanlara *benzer* olduğunu, bizler gibi onların da kendi çapında korku, acı, gerilim gibi duygular yaşadıklarını savunur. Bu ikinci gruba girenler, hayvanlara bir yere kadar acı çektirebileceğini, ancak bunun en azda tutulmasının gerektiğine ve araştırmanın ancak daha büyük bir acıyı önlemek amacını güttüğü sürece haklı sayılabileceğine inananlardır.

Araştırmacı bilim adamı, bu iki eleştiri karşısında kendini şöyle savunur: Birinci gruptan olanlara, "Siz gidin de bunu Thalomide alan ve sakat çocuk doğuran annelere söyleyin," der. Eğer hayvanlarla yeterince araştırma yapılmış olsaydı, kadın da normal bir çocuk doğurabilirdi. Ya da, "Siz bunu çocuğu difteriden ölen anneye söyleyin," der. Birkaç yıl öncesine kadar her yıl binlerce çocuğun ölmesine yol açan bu hastalık, yaşayan hayvanlarla yapılan araştırmalar sonucu geliştirilen bir aşı sayesinde, hemen hemen yok olmuştur. Ya da, "Yavrusu çocuk felçli bir anneye sorun bakalım," der, "Canına kıyılan her deney maymunundan çocuğunu kurtarabilecek üç felç aşısı elde edildiği gerçeği konusunda ne düşünüyor?"

Başka bir deyimle, hayvanların canlı canlı kesilip biçilmesine karşı olanlar görüşlerinde aşırı bir noktaya kadar direnmekte, araştırmalarda canlı hayvanlara acı çekirtmektense, bir çocuğun ölmesine ya da acı çekmesine göz yumulmalıdır, demektedirler. Bu tutum her ne kadar hayvanları koruma açısından saygıdeğer bir ilgiyi belirtse de, insan yavrularına karşı nasırlaşmış bir kayıtsızlık beslediğini göstermektedir. Hayvanlara insanlardan fazla önem veren bu tür tutumları, evcil hayvanlar besleyenlerde de gördük. Ancak arada önemli bir fark var: Ev-

cil hayvanlar konusunda hem hayvanlara, hem de insanlara karşı iyi davranmak mümkündür. Birini sevmek, öbürünü sevmemek anlamına gelmez ve bunu yukarıda evcil hayvan beslenmesine karşı olanların ileri sürdükleri tezi çürütmek için kullandık. Ama burada durum bir seçim yapmayı şart koşturmuştur: öyle ki bir çocuğa iyilik edebilmek için, ne yazık ki bir deney hayvanına acı çektirmek gerekmektedir. Hoş olmayan bir seçimi yapmak zorundayız. özelkitapgrubu

Daha ılımlı bir biçimde, ama gene de hayvanlarla yapılan deneylere karşı çıkanlara ise bilim adamı şöyle karşılık verir: “Evet, haklısınız, hayvanlara mümkün olduğunca az acı çektirmelidir, ama burada da çeşitli sorunlar çıkıyor karşımıza.” Son yıllarda, hayvanların daha az acı çekmelerini sağlayacak deney yöntemleri üzerinde ayrıntılı çalışmalar yapılmakta, daha az hayvanın kullanılmasına olanak sağlayan testler hazırlanmaktadır. Bu nedenle, her geçen yıl laboratuvarlarda öldürülen hayvan sayısının azalması beklenebilir. Ama gerçek rakamlar, yukarıda da gördüğümüz gibi, azalma olmadığını ortaya koyuyor. Bilim adamı buna şöyle karşılık verecektir: Sayıca artışın nedeni, yöntemlerin daha “kıyıcı” olması değil, deneylerin giderek daha ayrıntılı ve derinlemesine yapılmasıdır. Dahası, araştırmaların başlıca sorunlarından birinin, deneylerin çok özel ve sınırlı bazı alanlar içinde sürdürülmesinin olanak dışı oluşudur. İnsan türüne büyük yararları dokunmuş bulguların çoğunun “tatbikî” deneyler değil, sırf “deney için yapılan” deneyler sırasında ortaya çıktıkları bir gerçektir. Hayvanlarla yapılan deneylere, şu anda tıp ya da psikiyatri alanlarına doğrudan doğruya tatbik edilemedikleri gerekçesiyle son verilmesi, bilimsel anlayışa temelinden karşı olmakla mümkündür ancak.

Bu noktada en bilgili ve duygusallıktan en uzak eleştirmenler, artık endişelenmeye başlamaktadırlar. Darwin’in deyiimiyle, “gerçek araştırma” hangi noktadan sonra, “o iğrenç merak”a dönüşmektedir? Bu da, çok daha incelikli ve zor, yeni bir araştırmaya yol açmaktadır. Bilimsel dergileri okudukça, özellikle deneysel psikoloji alanındaki araştırmalarda, araştırmacıların son zamanlarda işi gereğinden çok daha ileri götürdükleri izlenimini edinmemek olanak dışı. Böyle yapmakla da, kamuoyunun bilimsel çalışmalar karşısında gösterdiği saygı ve anlayışı

tehlikeye düşürmekteler. Otoriteler, araştırma projelerinin çoğunda ciddi değişiklikler yapılması, aksi halde bunların onaylanmaması gerektiği inancındalar. Eğer bu tür tedbirler alınmazsa gerçekten de kamuoyunda araştırmalara karşı katı bir tepki oluşabilir ki, bunun da bilimsel ilerlemeye sayısız zararları dokunur.

Temel sorunları böylece özetledikten sonra, geriye tek bir soru kaldı: Laboratuvarlardaki insan/hayvan temasları neden bu derdi ateşli tartışmalara yol açacak kadar ilgi topluyor? Sorunun karşılığı basit: Daha başından gerekli ve haklı olduğunu kabul etsek bile, bir insanın eline aldığı bir hayvana kötülük etmesi düşüncesi biz rahatsız ediyor. Ama mutfağında ya da yatak odasında fare bulan ve onu sopayla ya da zehirleyerek öldüren adama, dahası önceden planlı bir biçimde ve acı çektirerek öldüren adama ne demeli? Onu, eleştirmek bir yana, hoş görürüz. Barınaklarımızı istilâ eden fareleri bizden korumak için kurulmuş tek bir cemiyet yoktur da, aynı türün laboratuvarlarda deney hayvanı olarak kullanılmasını şiddetle yereriz. Fareler, salgın hastalıklara yol açabilecekler için, evde raslanıldıklarında öldürülmeleri yerinde bir davranış olarak görülür. Aynı hayvanın laboratuvarında öldürülmesi ise, yine bir anlamda bir hastalığı önleyici olabilirse de, burada dolaylı olarak, bilimsel bulgular aracılığıyla, aynı sonuca varılmaktadır.

Bu tutarsızlığı nasıl açıklamalı? Farelerin, sağlığı ve geleceği ile yakından ve nesnel bir biçimde ilgilendiğimizi söylemek sanırım yeterli bir gerekçe olmayacaktır. Eğer laboratuvar farelerine, bir hayvan yaşamı türü olarak gerçekten yakın ilgi duymaktaysak, yabani fareleri neden böylesine acımasızlıkla öldürebiliriz? Hayır, gösterdiğimiz tepki çok daha karmaşık ve incelikli. Evimizde birdenbire önümüze çıkan fareye bizim mülkiyetimizi, topraklarımızı istilâya gelmiş biri gibi muamele ederiz: Toprağımızı korumak uğruna elimizdeki bütün olanakları kullanmak için toplum bize "hak" tanımıştır. Tehlikeli bir istilâcıya karşı dilediğimizce sert yöntemler uygulayabiliriz. Ama ya laboratuvardaki evcilleştirilmiş beyaz fareye ne demeli? Sebep oldukları büyük salgınlar sonucu atalarımızı kırıp geçirmediler mi? Elbette öyle ama, bugün aynı fare başka bir rolde ortaya çıkmaktadır. Bu rolün ne olduğunu anlayabilmek için önce onun de-

neysel ölümünün bizde yarattığı yoğun duygusallığı anlamamız gerek.

Her şeyden önce, beyaz fare artık bir düşman değil, insan türünün hizmetkârıdır. Bakılır, beslenir, elden gelen en iyi koşullarda yaşatılır. Dostu insan ona artık doktorun ameliyat öncesi hastasına gösterdiği ilgiyi göstermektedir. Sonra deneysel olarak bedenine kanser aşılanır. Ardından da onu besleyip büyüten eller tarafından öldürülür. Kanser aşılama aşaması dışında, bu ilişki, çiftçiyle beslediği koyunların ya da tavukların arasındaki ilişkiden pek farklı değildir. Onlara bakar, besler, büyütür, ardından da öldürür. Mutfağında bulduğu fareyi öldüren adam gibi, sıradan bir çiftçinin kendi beslediği hayvanlara karşı bu tutumunu da eleştirmeyiz. Öyleyse, hangi noktada kabul edemez olmaktadır bu türden ilişkileri? Laboratuvardaki aşama, yakın ilgi, ardından bilinçli acı çekirme ve öldürmedir. Çiftlikteki aşama, yakın ilgi ve bakım, ardından öldürmedir. Saldırgan hayvanlardaki aşama ise acı çekirme ve öldürmedir. Başka bir deyimle, bakıp besledikten sonra öldürmeye ses çıkarmamaktayız, ama bakıp büyüttükten sonra acı çekirmek söz konusu olduğunda isyan etmekteyiz. Öyleyse laboratuvardaki beyaz farenin yüklendiği simgesel rol, efendisi tarafından sevilen, sadık ve alçakgönüllü bir hizmetkârın, bir gün birdenbire, hiçbir uyarı ya da kışkırtma söz konusu olmaksızın, sevgili efendisi tarafından işkenceye tutulması durumudur, hem de kendi iyiliği için değil, efendisinin çıkarı için. İşte bu ihanet eğretilmesidir bütün bu duygusal itirazlarımıza, isyanlarımıza yol açan.

Hayvanlarla yapılan deneylere karşı olanlar bu iddiaya da derhal ve şiddetle karşı çıkacaklardır. Diyeceklerdir ki, söz konusu faredir, insanla fare arasında simgesel ilişki değil. Eğer gerçekten vejateryan iseler, ağızlarına tek bir lokma hayvansal besin koymamışlarsa ve ömürlerinde tek bir kez olsun, kelimenin gerçek anlamıyla bir sinek bile öldürmemiş olduklarını iddia edebilirlerse, bu karşı çıkışlarında haklılık söz konusu olabilir. Aksi halde kendilerini aldatmakta oldukları apaçık ortadadır. Eğer ömürlerinde bir kez olsun, tıbbi müdahale görmüşlerse, iki yüzlülük etmektedirler. Ama eğer samimi iseler, onları asıl ilgilendiren insan/fare arasındaki simgesel ilişki içindeki yakınlaşmaya ihanettir.

Sanırım, artık bu kitabın konusuyla ilk bakışta pek ilgisi yokmuş gibi görünen bir insan davranışı örneğini neden bu denli ayrıntılı bir biçimde ele aldığım anlaşılmıştır. Deneysel araştırmacının içine düştüğü ikilem, korkuları dağıtmak için, tekrar tekrar laboratuvardaki hayvanlara ne denli iyi davrandığını belirtmek gereğini duymasıdır: Onlara nasıl iyi muamele ettiğini, sağlık koşullarına uygun kafeslerde, araştırmada oynayacakları önemli rolün sırası gelenedek nasıl rahat ve huzur dolu yaşamlar sürdürdüklerini anlatmak. Oysa araştırmacının düşmanlarının tutkulu bir biçimde karşı çıktıkları da bu sevecenlik dolu ilgi ve bakımla onu izleyen dehşet verici olaydır. Çünkü, bu kitap boyunca gördüğümüz gibi, yakınlaşma güven demektir ve simgesel insan-fare, hizmetkâr-fare ilişkisi içinde, fare efendisine tam anlamıyla güven beslemeye başladıktan sonra, aynı sevecen eller tarafından önce acı çektirilmekte, ardından da öldürülmektedir. Eğer bu ihanet ender olarak ve çok özel nedenlerle yapılmış olsa, hayvanların deneylerde kullanılmasına karşı çıkanlar da bu denli ateşli bir saldırıya girişmezlerdi. Ama yılda milyonlarca kez tekrarlanıyor olması nedeniyle, onlar da duygusal hainler oldukları gibi kötü kuşkular yaşamaya başlamaktadırlar ister istemez. Eğer bir insan kendisini seven, ona güvenen bir hayvana, bir an öncesine kadar ona sevecenlikle dokunan elleriyle acı çektirebiliyorsa, aynı insana, diğer insanlarla olan ilişkilerinde nasıl güvenebiliriz? Bu insan, toplumsal yaşamın diğer bütün alanlarında akli başında ve dostça davranırsa bile, bu dostluk ve usluluğun içinde yaşadığımız topluluk üyelerinin gerçek tabiatını yansıttığına güvenimizi yeniden elde edebilir miyiz? Laboratuvardaki simgesel "çocuklarına" tekrar tekrar ve sık sık ihanet ederken, kendi gerçek çocuklarına karşı nasıl "iyi" davranabilmektedir? İşte hayvanların deneylerde kullanılmasına karşı çıkanların zihinlerinde alttan alta süren korkular bunlardır.

Burada İkinci Dünya Savaşı'nın toplama kamplarının köpeğine karşı iyi davranan ama aynı anda tutuklulara işkence edebilen kumandanı örneği ile bir benzerlik var. O örnekte, bu canavar ruhlu adamın köpeğine olsun iyi davranabilmesi bize, gene de sevecenlikten, yumuşak duygular besleyebilmekten tam anlamıyla yoksun olmadığını göstermekteydi. Burada ise

durum tersine dönmüştür. Diğer insanlara karşı iyi davranan bir adam çalışma saatlerinin tümünü; deneysel hayvanlara acı çektirerek geçirebilmektedir. Bizi ürküten de bu karşıtlıktır zaten. Köpeğinin başını sevecenlikle okşayan bir askerle karşılaşınca o da pekâlâ eli kolu bağlı insanları gözünü kırpmadan gaz odasında ölüme götürebilir diye düşünür ister istemez. Çocuklarıyla neşeli kahkahalar atarak oynayan bir baba gördüğümüzde acaba gün boyu hayvanlarla acımasız deneyler yapabilecek bir yapıya sahip midir diye düşünürüz. Değer yargılarımız anlamını yitirmeye başlar. Bedensel yakınlaşmaların bağ kurucu gücüne olan inancımız sarsılır, bilimin duyguları bu denli nasırlaştırıcı olabilmesine isyan ederiz.

Bu başkaldırının haksız olduğunu biliriz aslında. Bilimsel araştırmaların bize sağladığı büyük yararların bilincindeyizdir. Ancak sevgi ve karşılıklı güven üzerine kurulan yakınlaşmalarla ilgili basit, ama köklü kavramlara aykırı düşmektedir bunlar. Hasta olduğumuzda yine koşarak eczaneye gider, aldığımız ilâçları büyük bir inanç ve umutla yutmaya devam ederiz. Ancak bu antibiyotiklerin yapılabilmesi için bize güvenmiş ve bizler tarafından ihanete uğramış zavallı hayvanları düşünmemeye çalışırız.

Eğer kamuoyu açısından durum bu denli kötüyse, ya deneyleri yapan araştırmacı için nasıldır? Bu sorunun karşılığı, onun durumu hiç de bu denli kötü değerlendirmedir. Çünkü hayvanları ile kendi arasındaki ilişkiyi bu türden simgesel bir düzlemde anlamlandırmamak için kendi kendini özel olarak eğitmiştir. Elinin altındaki hayvana karşı acımasız, nesnel bir tavır benimseyebildiğinden de, kamuoyunun yaşadığı duygusal açmaza düşmemektedir. Eğer hayvanlarının bakımına özen göstermekteyse, bunu deneyin sonuçlarını garantiye almak için yapmaktadır, evcil hayvan besleyenler gibi doyurulmamış bir bedensel yakınlaşmayı gidermek için değil. Bu tavrı benimseyinceye kadar duyguları üzerinde güçlü baskılar uygulaması gerekmiştir elbet. Çünkü tümüyle zihinsel denetim altında yapıldığı varsayılan bedensel temaslarda bile, o esrarlı güç harekete geçip bir bağın kurulmasına yol açabilir. Birçok laboratuvarında bir köşedeki kafesi içinde, laboratuvarın maskotu haline gelmiş, kimsenin bir deneyde kullanmayı aklından bile geçirmeye-

ceği, tombul, düşük kulaklı bir tavşan bulunur. Gelip geçenin okşamadan edemediği bu şımarık maskot, tümüyle başka bir rol oynamaktadır artık.

Bilim adamı olmayanlar için bu tür kesin sınırlamaları anlamak güçtür. Bilim adamı olmayanlar için, bütün hayvanlar Walt Disney'in kurduğu Disneyland'a aittir. Eğer sinema ve televizyon gibi çağdaş eğitsel iletişim araçları sayesinde görüşünü biraz genişletebilmiş ve çocukluk çağından kalma oyuncak-hayvan imgelerini aşabilmişse, bunu deneyci/araştırmacıların sağır elleri sayesinde değil, hayvan yaşamını gözlemleyen (yöneten değil) doğa bilimcisi sayesinde başarabilmiştir.

Bu nedenle, ciddi deneysel araştırmacının sorunu çözümlememektir. Hastalarını iyileştirebilmek için ameliyat eden cerrah gibi, o da bizim türümüze iyilik etmek için çabalamakta, ama çabalarının karşılığı kendisine bir teşekkür bile çok görülmektedir. Cerrah gibi, ameliyat boyunca nesnel ve duygusallıktan uzak bir tavır benimsemekte ve bunu sürdürmektedir. Her iki durumda da duygusal bir ilişkinin kurulması zararlı olabilir. Cerrah için bunun gerekliliği daha az belirgindir. ameliyathane dışında, "hastanın-başucundaki-doktor" rolünü oynamak zorundadır. Ancak ameliyathaneye girdikten sonra hastaların bedenleri karşısında hayvanlar üzerine deneyler yapan araştırmacı kadar soğuk, katı ve nesnel bir tavır takınır. İvi kızarmış bir kuzu butunu dikkatle kesen usta aşçı misali bu bedenleri keser, oyar, parçalar. Gerek araştırmacı, gerekse cerrah bu tavrı benimsememiş olsalar, muhakkak ki sonunda hepimiz zararlı çıkardık. Eğer araştırmacı deneylerinde kullandığı hayvanlarla duygusal bağlar kursa ve hepsine sevdiği birer evcil hayvan muamelesi yapsa, çoğa kalmaz bunca hastalık ve ıstırapı dindiren ilâçların bulunabilmesi için gerekli deneyleri yapabilecek gücü bulamazdı. Yapmakta olduğu için korkunçluğunu unutmamak için belki de içkiye verirdi kendini. Aynı biçimde, eğer cerrah da hastalarının ameliyat masasında başına gelecekleri duygusal açıdan değerlendirse, bıçak tutan eli titreyebilir, gide rek öldürücü bir darbeye bile dönüşebilirdi. Eğer hastalar ameliyathanelerdeki bazen şakacı, bazen kuru ve aldırılmaz ses tonlarıyla sürdürülen konuşmaları duyabilse, dehşete düşerlerdi. Ama bu tepki de yanlıştır, kuşkusuz. Bir başkasının bedenine

bir bıçakla girmek gibi korkunç bir yakınlaşma, ancak bu davranışta bulunanın bütün duygusal fişleri prizden çekmesinden sonra mümkündür. Bu yakınlaşmayı umutsuzluk içinde ama sevecenlik dolu bir yardım biçimine dönüştürdüğü takdirde, hastanın büyük bir olasılıkla bundan sonra bedeniyle yapılacak tek temas, ölü yıkayıcının soğuk elleri aracılığıyla olacaktır.

Bu bölümde dokunmaya susamış bir dünyada insan bedeninin yerini tu an diğer yaşayan varlıklara dokunulmasını ele aldık. Temasların, sevecen bir tavırla (yumuşak tüylü evcil hayvanlarla olduğu gibi) gerçekleştirildiği durumlarda, bu yakınlaşmaların zevkli bir doyum getirdiği; kesinlikle sevgiden arınmış bir biçimde (deney hayvanlarıyla olduğu gibi) yakınlaşmaların ise doyum getirmek bir yana, hoşnutsuzluk yarattığını gördük. Son hesapta hayvanlarla bedensel temaslar sayıca hayli yoğundur ve bu açıdan hayvanlar bizim türümüz için büyük önem taşırlar. Bu bölümde genellikle yetişkin insanların davranışlarından söz ettik; ancak evcil hayvan beslemek çocukların yaşamında da önemli bir yer tutar. Onlar da ana-babalarını taklit ederek küçük hayvanlara karşı ana-baba özentisi bir tavır takınır, birer çaresiz insan yavrusuymuşçasına onlara bakar, onları sever, büyütürler. Ailede gerçek ana-baba da zaten kedi-köpeklerine en küçük çocuklarıymışçasına davrandıklarından, küçük özentisi ana-babalar genellikle tavşan, kaplumbağa, kuş gibi başka türlere yönelirler. Ana-babanın genellikle hayretle ve fazla takdir etmeden baktığı bu yöneliş, aslında ana-babaların ilgi alanının tümüyle dışında kaldığı için ve genç ana-baba özentilerine daha özgür ve daha kendilerine özgü bir dünya kurmak olanağı yarattığı için çekicidirler.

Daha da küçük çocuklar için sorun, hayvan biçimindeki yumuşak oyuncaklarla çözümlenmiştir. Bunlara sevginin yöneltildiği insanın yerini tutanların yerini tutanlar da diyebiliriz. Bu oyuncaklara gösterilen ilgi ve sevginin yaşayan varlıklara gösterilen ilgi ve sevgiden hiçbir farkı yoktur. Bir oyuncak ayıya yöneltilen sevgi zamanla büyük çocuğun tavşanına ve yetişkinin sevgili atına gösterdiği ilgi ve sevgiye bırakacaktır yerini. Birçok kız çocuğu için büyük boy, tüylü ve yumuşak bir oyuncak hayvana olan bağımlılık, yetişkinlik çağına dek sürer. Son zamanlarda bir gazetede çıkan bir fotoğrafta, bir uçak kaçırma

olayından kurtulanların resimleri arasında bir tanesi, “geçirdiği zorlu günler boyunca biricik tesellisi olan” koca bir oyuncak ayıya sıkı sıkıya sarılmış bir genç kızın fotoğrafıydı. Bize güven verecek bir bedensel temasa fena halde gereksindiğimiz durumlarda, cansız bir nesne bile, hiç yoktan iyidir. Bundan sonraki bölümde de bu konuyu ele alacağız.

YEDİNCİ BÖLÜM

NESNE YAKINLAŞMALARI

İSVİÇRE'DE, Zürih'teki bir tahtaperdede, aynı adamın yanyana basılmış iki fotoğrafını gösteren büyük bir afiş var. Kafalar birbirinin aynı, tek bir ayrıntı dışında: Birinin dudakları arasına bir sigara,  tekininse bir emzik yerleştirilmiş. Afişle iletilmek istenen mesajın o denli açık seçik olduğu düşünülmüş olmalı ki, hiçbir yazı eklemek gereği duyulmamış. Afişin yaratıcıları, farkında olmaksızın, sigara içmenin önemi hakkında söylemek istediklerinden de çok şey söylemişler. Yüzbinlerce insanın o amansız öksürükleri, ciğerlerini kanserli hücrelerin sarmasını ve giderek ölümü niye göze alabildiklerini tek bir resimle açıklayabilmiştir.

Afişin amacı ortada: Sigara içenlerin kendilerini bebek gibi görmelerini sağlayarak onları utandırmak. Ama tersine bir anlam çıkarmak da mümkün. Eğer ağzı emzikli adam, bundan bir bebek gibi rahatlık duyuyorsa, bu resimdeki tek olumsuz y n, adamın "bebekçe" bir görünümü olmasıdır. Bir de diğer resme bakalım: Burada sorun çözümlenmiştir. Sigara da emzik gibi rahatlık vermektedir, üstelik "bebekçe" görünüm de ortadan kalkmıştır. Bu açıdan değerlendirildiğinde, afişin sigara içmenin rahatlatıcı bir faaliyet olduğunu, bunu henüz keşfetmemiş olanları sigara içmeye teşvik için hazırlandığı bile düşünülebilir. Bir sigara yakın ve rahatlayın, üstelik "bebekçe" bir g r n m n z de olmayacak!

Afişin iyi niyetli mesajını kasıtlı bir biçimde ters yüz etmesek bile, günümüz toplumunun karşı karşıya kaldığı sigara içme sorunu konusunda değerli bir ipucu elde edebiliyoruz. Bu sorun son zamanlarda ciddi olarak ele alınmıştır. Birçok ülkede, ciğerleri zararlı dumanlarla doldurmanın tehlikeleri belirtilmiş, tiryakiler uyarılmıştır. Birçok yörede televizyonların sigara reklamı yapmaları yasaklanmış, çocukları bu alışkanlıktan koru-

manın yolları konusunda bitmez tükenmez tartışmalar açılmıştır.⁵ Akciğer kanserine yakalanmış hastaların ileri aşamalarındaki durumları üzerine kasvetli filmler gösterilmiştir. Bazı tiryakiler akıllıca davranarak bu alışkanlıktan vazgeçmişler, ama diğerleri, bundan öyle büyük bir telâşa, korkuya kapılmışlardır ki, sinirlerini yatıştırmak için hemen bir sigara daha yakmışlardır. Sözün kısası, sorun ele alınmış ama çözümlenememiştir. İnsana, “Şunu yapmayın, zararlıdır,” demek doğru bir adımdır, ama aynı zamanda kısa vadeli bir çözüm yoludur; nüfus artışı sorununun savaşlarla çözmek gibi bir şeydir. Savaşta, milyonlarca insan ölür gerçi, ama biter bitmez de büyük bir nüfus patlaması olur. Aynı biçimde sigaranın kötülükleri konusunda açılan her kampanya binlerce insana bir süre için sigarayı bıraktırabilir ama korku geçer geçmez, sigara yapımcılarının hisse senetleri borsada görülmemiş artışlar kaydetmeye başlar yeniden.

Sigara karşıtı kampanyaların en büyük yanılsı, kendilerine şu soruyu pek ender olarak sormalarıdır: İnsanlar neden sigara içerler? Sigara içmenin bir tiryakilik olduğu öne sürülür yalnızca, nikotinin alışkanlık yaratıcı etkileri üzerinde durulur. Bu önemli bir unsurdur kuşkusuz, ama en önemli unsur olduğunu asla söyleyemeyiz. Birçok insan, dumanı içine çekmez, dolayısıyla o denli küçük bir oranda nikotin karışır ki kanlarına, alışkanlıklarına nikotin dışında bir neden aramak daha doğru olur. Bu neden, Zürih’teki afişte de pek güzel belirtildiği gibi, bir nesneyi dudaklar arasında tutmanın sağladığı “ağız yakınlaşması”nda aranmalıdır. Böylece dumanı içine çekmeyenlerin yanısıra çekenlerin de, sigaraya neden alıştıklarını açıklayabiliriz. Sigara içmenin bu özelliği gerektiğinde araştırılmadan, yüksek gerilimler altındaki ve sürekli yatıştırılma ihtiyacı içindeki kültürlerimizden sigarayı atmak pek kolay olmayacak sanırım.

Burada ele aldığımız konu, bir insanın bir diğer insanla gerçek bir yakınlaşmanın yerini tutacak biçimde cansız bir nesneye yakınlaşma çabasıdır. Bu durumu incelerken, başlangıçtaki kaynaktan, yani yakınlarımıza yakınlaşmaktan bir adım daha uzaklaşmaktayız. İlk adım bizi yarı-yabancılarla (profesyonel dokunuculara), ikinci adım yakınlarımızın yerini tutan diğer canlı varlıklara (evcil hayvanlara) getirmişti; şimdi ise üçüncü adımla, cansızlar dünyasına, gizli bir yakınlaşma unsuru taşı-

yan nesnelere ulaşmaktayız. Bu konuda sigaradan başka birçok nesne daha var, ama sigarayla başlayalım, çünkü öykü sigarayla başlıyor zaten: Bunalmış annenin bar bar bağırان bebeğinin ağzına memesi yerine kauçuk bir emzik tutuşturduğı noktadan.

Bebek emziklerine, ki bazen yatıştırıcı, rahatlatıcı olarak da adlandırılırlar, "kuru meme" adı verilmiştir. Bunların, biberon emzikleri gibi delikleri yoktur, dolayısıyla içinden bir sıvı akamaz. Bu tanımlama biraz yanıltıcıdır, çünkü hiçbir anne piyasadaki sıradan biberonlarla yarışacak büyüklükte bir meme başına sahip olduğunu iddia edemez. Bu bir süper-memedir: süt-süz, yani kurudur, ama çok abartılmış bir dokunma olanağı sağlar. Arkasındaki anne memesi benzeri geniş yuvarlak, bu süper-meme başının tümüyle bebeğın ağzına girmesi tehlikesini önler.

Bu tür emzikler yüzyıllar boyu kullanılmış, ancak bir ara mikrop taşıdıkları gerekçesiyle gözden düşmüşlerdir. Çok yakın tarihlerde ise, yeniden rağbet görmeye başlamış, giderek birçok tıp uzmanınca kullanılmaları öğütlenir olmuştur. Doğumdan hemen sonraki aylarda kuru emzik verilen bebeklerde, daha ileri aylarda (ve de yaşlarda) parmak emme olasılığının daha düşük olduğu artık bilinmektedir (Elbette ki gerçek memenin olmadığı yerde ve bebek rahatlatılma ihtiyacı duyduğu zamanlar). Ayrıca, kuru emziklerin ağzı deforme etmek ya da dişlerin çarpık çıkmasına sebep olmak gibi sakıncaları olmadığı da artık bilinmektedir. Dahası, son zamanlarda yapılan deneylerle, birçok annenin çoktan bildiğı bir şey, kuru emziklerin bebekler üzerinde olağanüstü yatıştırıcı bir etkisi olduğu, bilimsel olarak kanıtlanmıştır. Resmi deyiimiyle, "beslenme dışı emme" konusunda birçok bebekte araştırmalar yapılmış ve gösterdikleri tepkiler kaydedilmiştir. Bulgulara göre, emzik ağza verildikten otuz saniye sonra, ağlamada başlangıçtakine kıyasla beşte bir, tedirgin kol ve bacak hareketlerinde ise yarı yarıya bir azalma görölmektedir. Ayrıca, gerçek emme faaliyetine daha girişilmeden, süper-memenin ağza alınması ile birlikte rahatlama belirtileri saptanmıştır. Bebek yarı uyku halinde ve emdiği emmekte iken bile, emziğinin ağızdan alınması ağlamasının yeniden başlamasına neden olmaktadır.

Bütün bunlar, insan denilen hayvanın dudakları arasına bir şey aldığı zaman rahatladığını, çünkü bunu başlangıçtaki en önemli teması, yani annenin güven verici temasını çağrıştırdığını ortaya koyuyor. Bu, çok güçlü bir simgesel yakınlaşma biçimidir ve piposunu vargücüyle çekiştiren yaşlı bir adamı dikkatle gözlemlediğimizde, bu yakınlaşmanın ömür boyu kalıcılığını kabul etmek zorunda kalırız.

Yetişkin "emici"lerle ilgili en önemli nokta, yapmakta olduklarını açık seçik belli etmemek zorunda bırakılmalarıdır: Zürih'teki afişin ilettiği mesaj da bu zaten. Büyük gerilimler altındaki yetişkin için de bir emzik pekâlâ yatıştırıcı olabilir, ama bu o denli "çocuksu" utanılacak bir tutkudur ki, insanlar ilk bakışta emzik olduğu anlaşılmayan emzikler yapmaya zorlanmışlardır. Sigara, en azından bu açıdan idealdir, çünkü kesinlikle yetişkinlere özgüdür. Çocuklara yasaklanmış olması sigaranın yalnız bebekçe değil, çocukça dahi olmadığını vurgular, dolayısıyla gerçek kökeni olan emzikten tümüyle uzaklaştırılmıştır. Dudaklar arasına alınan nesne yumuşaktır, içinden geçen duman sayesinde ısı da yükseldiğinden kauçuk kuru emziklerden bile daha fazla yaklaşır ana memesine. Dahası, bir nesneden çekilen bir şeyin boğazdan aşağı inmesi meme çağrışımını daha da güçlendirir. Yeni bir simgesel denklem kurulmuştur: İçerilen duman eşittir ılık ana sütü.

Sigara içenlerin çoğu, sigarayı ağızlarına götürür ya da dudakları arasından alırken parmaklarıyla dudaklarına dokunurlar: Çok eski bir tarihte, meme emerken analarının göğüslerine dokundukları gibi. Bazılarıysa sigarayı dudakları arasına yerleştirip orada bırakırlar ve dumanı ara sıra içlerine çekerler. Bunu yapanlar içinse durum, yarı uykulu bir bebeğin ağızındaki emziği emmeden, öylece tutuşunu çağrıştıır. Yine bazıları sigarayı dudakları arasından aldıktan sonra ve tablaya ya da başka yere bırakmadan önce uzun süre parmakları arasında tutar, onunla oynarlar. Parmaklardaki "nikotin sarılığı", bu rahatlatıcı "tütün memenin" ağızda olmadığı zamanlarda bile elle temas yoluyla rahatlatıcı etkisini sürdürmek için duyulan dürtünün sessiz tanığıdır.

Bu tema üzerine yapacağımız çeşitlemelere iş adamının süper-memesini, yani puroyu da katabiliriz. Puronun ağza gele-

cek ucu özel olarak yuvarlatılmıştır. Bu yumuşak, “kör” meme, sessiz bir ayinle ve çeşitli özel aygıtlar aracılığıyla delinir, kesilir, böylece ılık süt-dumanın rahatlatıcı akışı daha da kolaylaştırılır. Bazıları için sigara ya da puronun yumuşak teması, bir ağızlık ya da piponun kaygan ve cilâlı teması uğruna feda edilmiştir. Bu durumda dil, ağızlık ya da piponun parlak, kaygan yüzeyinde dolanarak bir meme başı ya da kauçuk emzik takli-diyle oynar. Şimdiye dek hem yumuşak hem de kaygan bir ağızlık ya da piponun yapılıp piyasalanmamış olması biraz ga-rip. Ama belki de bu denli belirgin, sözgelimi kauçuk bir ağızlık aradaki benzerliği fazlasıyla açığa vuracağından ve bunun da yetişkinlere özgü bir saygınlığa uygun düşmeyeceğinden yapıl-mamaktadır. Pipo tiryakilerinin başlıca zevklerinden olan, boş pipoyu emmek, bu durumda pek kolay olmazdı. Boş pipoyu emmek yeterince ele verici bir davranışken, bir de kauçuktan, yumuşacık bir pipoyu emmeye kalkmak biraz fazla *bebekçe* olurdu.

Bugünün dünyasındaki yaygın tütün tiryakiliği, simgesel ya-kınlaşmaların rahatlatıcılığına duyulan isteğin gücünü açıkça ortaya koymaktadır. Eğer bu davranış türünün kötü yan etkileri kökenden yok edilmek isteniyorsa, her şeyden önce çoğunlu-ğun duyduğu aşırı gerilimleri ortadan kaldırmak ya da bu ra-hatlama gereksinimini karşılayacak başka seçenekler bulmak gerekir. Görünüşe bakılırsa, birinci şık yakın bir gelecekte çö-zümlenebilecek bir sorun değil. O halde ikinci şık üzerinde durmak gerekecek. Plastik sigaralar düşünülmüş, giderek de-nemesi de yapılmış, ama pek umut verici bir sonuç alınama-mıştır. Nedenine gelince, iyi niyetli bir teklif olmakla birlikte, plastik bir sigarının hiçbir zaman gerçek sigaranın ılıkliğinin ve gerçek “emilebilirliği”nin yerini tutamayacağı ortadadır. Ayrıca, ağızda plastik sgara taşımak için geçerli bir bahane bulmak da güçtür. Davranışın kabul edilebilir olması için faaliyetin geçerli bir biçimde gizlenmesi, kılık değiştirmesi gerekmektedir. Evet, birçoğumuz kalem, kibrit, gözlük sapı gibi şeyleri sık sık ağzı-mıza götürür ve emeriz, ama bütün bunların “resmi” bir işlevleri vardır yaşamımızda. Oysa plastik bir sigaranın böyle bir işlevi olmadığından, tıpkı Zürih’teki afişte olduğu gibi bir bebek emzi-ği taklidinden başka işe yaramadığı açıkça belirecektir. Demek

ki başka çözümler aramak gerekiyor ve bunu bulmak da yine sigara yapımcılarına düşecek. Belki sentetik ya da zararsız otlardan yapılmış bir çeşit tütün olabilir bu. Bu alandaki araştırmalar halen sürmektedir ve belki de son zamanlardaki akciğer kanseri konusunda ve sigara aleyhinde girişilen yaygın propagandanın en olumlu etkisi bu çalışmaları hızlandırmak olacaktır. Sigaraya duyulan gereksinimin derinlerde yatan önemli nedenini yukarda kısaca özetlemeye çalıştım. Girişilen kampanyalar da sorunu ancak bu açıdan değerlendirdikleri takdirde, uzun vadeli yararlar sağlayabilirler.

Sigarayı bırakanların ya da sigarayı bırakmak girişiminde bulunanların başlıca şikâyetleri, hiçbir besleyici değeri olmayan tütün-memelerinden vazgeçer geçmez, şişmanlamaya başladıklarıdır. Bu da bize bazı beslenme biçimleri konusunda ilginç bir ipucu vermekte. Gündelik yaşamımızda yer alan atıştırma türünden yemek yemek alışkanlığı aslında yetişkinlere özgü bir beslenme biçimi değil, simgesel ağızla yakınlaşmalardır. Sigarayı bırakmış eski tiryaki, alışageldiği rahatlamanın yerini tutacak bir şeyler ararken önüne çıkan ilk tatlı yiyecek lokmasını, sözgelimi şekeri ya da fındık-fıstığı, emzikten yoksun bırakılmış ağzına atıverecektir. Şeker ve benzeri tatlı şeyler emmek de kılık değiştirmiş memeyle beslenme taklitleridir. Çoğumuz için bu tür beslenme meme emmekle yetişkin çağın sigarası arasındaki boşluğu, yani çocukluğumuzu dolduran bir davranış biçimidir.

Şekerci dükkânı çocukların dünyasında büyük yer tutar. Artık kauçuk yatıştırıcılara bel bağlamayacak kadar büyümüştür; keçi boynuzları, elma şekerleri, horoz şekerleri ile yetinecektir.

Dişlerinin çürümesine yol açabilir bunlar, ama yitirilmiş bir rahatlama da geri getirirler aynı zamanda. Biz yetişkinler ise bu tür şekerlemelere sırt çeviririz, ama genç âşık "şekerim" dediği o sevgilisine, rahatlatıcı bir kutu çikolata-emzik getirmek isteğine zor gem vurur. Canı sıkkın ev kadınlarının ise bir kutu şekerlemenin karşısına geçip, bu yatıştırıcıları inanılmaz bir hızla yutuverdiği hepimizin bildiği gerçeklerdendir. Bu nesnelere, yetişkince bir saygınlık vermek için uygulanan aldatmacalardan biri de çikolataların içine, çocuklukla bağıntılı olmadığını ispat etmek istercesine likör doldurmaktır.

Bu tür yiyeceklerin emzikler kadar uzun süreli olmamalarına karşılık, yumuşak ve tatlı olmaları, simgesel rollerini yerlerine getirmelerine yardımcı olur. Kısa vadeli, geçici birer rahatlatıcı olan bu nesneler içinde bu engeli yenebilen tek nesne, çiklettir. Çiklet, içine şeker ve koku katılmış sakızlı, elastik bir madde-dir. Saatlerce çiğnenebilir ve çiklet reklâmları onların, “sinirleri yatıştırıcı ve kafayı toplayıcı” gibi niteliklerinden söz ederler. Simgesellik açısından, kauçuk benzeri, meme ya da biberon-dan koparılarak tümüyle ağza alınmış bir emzikten başka bir şey değildir çiklet. Özelliklerinden ötürü olağanüstü satış imkânı olması gerekirken, çiklet çiğnemek eyleminin yorucu ve aşırı belirgin çene hareketlerinden ötürü, başarısı sınırlıdır. Çiğneye-nin kendisi için önemli bir sorun yoktur ortada, ama çevresin-dekiler üzerinde durmaksızın yemek yiyor (ya da geviş getiri-yor) izlenimi uyandırır. Ağızdaki “yiyecek” maddesini hiç yut-madığından, çevredekiler onun ağızda yutulamayacak denli kötü ya da sert bir nesne olduğu duygusuna kapılırlar ve çikleti çiğneyen rahatladıkça, çevredekiler tedirginleşir. Bunun sonucu olarak, birçok sosyal çevrede, çiklet çiğnemek “kötü bir alış-kanlık” olarak nitelenegelmiş ve faaliyet hayli kısıtlanmıştır.

Ana sütü ılık ve tatlı bir sıvı olduğuna göre, yetişkinlerin ge-rilim altındayken ya da canları sıkıldığında çeşitli ılık ve tatlı içeceklere sarılmalarına pek şaşmamak gerek. Her yıl tüketilen milyonlarca litre çay, kahve ve kakaonun gerçek susuzlukla ilişkisi çok uzaktır, ama burada susamak olayı geçerli, “resmi” bir bahanedir. Bu süt benzerlerini içmek için kullandığımız çe-şitli bardak ve fincanların rahatlama peşindeki dudaklarımıza değen kaygan ve parlak yüzeylerine karşıt, pütürlü ve kaygan olmayan kâğıt, plastik bardak-çanak piyasaya sürüldüğünde neden o denli yüksek itiraz sesleri yükseldiği de kolayca anla-şılır.

Bir kez daha, çok belirgin olandan nasıl kaçındığımızı ör-nekleyelim: Çayı sıcak, ama sütü soğuk içeriz. Sıcak süt içmek bebekçe bir davranıştır. Ancak hastalar sıcak süt içer ve bu davranış hoşgörülle karşılanır, çünkü, daha önce de gördüğümüz gibi, yetişkinlik çabasıdan vazgeçmiş ve “şipşak bebek” olmayı seçmiştir hasta ve diğer davranışlarıyla da bebekçe gö-rünmeyi dileyerek, isteyerek kabullenmektedir.

Soğuk sütün (ki ilginçtir, kamışla içilir) yanısıra rahatlatıcı olarak gündelik yaşamımıza girmiş daha birçok soğuk ve tatlı içecek vardır. Bunların çoğu “susuzluğu giderici” iddiasıyla piyasaya sürülse bile hemen hepsi, bildik içme suyu kadar susuzluğu gideremezler. Ne var ki, hepsinde, o önemli şekerli tad vardır ve bunları doğrudan şişeden içme alışkanlığı da simgesel değerlerini artırır. Giderek bu tür içeceklerin şişeleri de zamanla bebek biberonlarının boyut ve biçimlerine inmiştir. Gerçekten de birisi Zürih’teki afiş fikrinden yola çıkıp ikinci resimdeki kuru emzik yerine emzikli bir koka-kola şişesi kullansaydı, oyun ortaya çıkmış olurdu.

Bitki sapları, boyuna takılan kolyelerdeki boncuklar ve daha birçok nesne, rahatlama isteği duyulduğunda ağza götürülür. Ancak, sanırım şimdiye dek bebeklikten kalma ağız yakınlaşmaları konusunu yeterince örnekledik ve bunların yetişkin yaşamımızda tuttukları önemli yeri gösterdik. Dostça ya da cinsel kökenli öpüşmelerin simgesel değeri o denli açık seçiktir ki, sözünü etmeye bile gerek duymuyorum. Şimdi dilerseniz bedenimizin diğer bölümlerine geçelim.

Bebekliğe özgü annenin bedeniyle yakınlaşma biçimlerinin bir başkası, ana kucağındaki bebeğin yanağını, annenin bedeninin herhangi bir yerine yaslamasıdır. Benzer yumuşak nesneleri yanağa yaslamak davranışına yetişkin erkeklerde ender raslanırsa da, kadınlar arasında hayli yaygın bir harekettir. Yumuşak örtüler, battaniyeler, ya da çarşaflar için yapılan reklamların pek çoğu, gülümseyen genç ve güzel bir kadını, başını yana eğmiş ve gülümseyerek bu yumuşaklığı yanağına sürerken gösterir. Bu, özellikle battaniye reklamlarında kullanılan bir pozdur ve işin garibi, gerçekte araya giren çarşaflar sayesinde bu battaniyelerin asla yüze değmemeleri için her çeşit tedbir alınır.

Kürk palto reklamlarında da benzer bir tutum göze çarpar: bu paltoları giyen fotomodeller genellikle yakalarını yukarı kaldırmış ve yanağına yaslamıştır. Kürk halılar ise çok daha yaygın bir bedensel temas olanağı tanırırlar alıcılarına: Bunlar yatağın üzerine ya da yere boydan boya serilmiş dev birer ana bedenidir sanki.

Yanağa yumuşakça dokunuşun belki de en bildik ve en yaygın biçimi ve hem erkek hem de kadınlarca uygulananı, yatakta kuştüyü yastık kullanmaktır. Bu yumuşak yastık-memenin sarmalayışı yorgun bir günün ardından bize artık o yetişkinlere özgü uğraşlardan vazgeçip sessiz ve derin bir uykuyla rahatlayabilme olanağı sağlarlar. Yastık yapımcıları çok ince hesaplar sonucu kuştüyü yastıkların "yaylanma" ve yumuşaklık dengisini öyle ayrıntılı bir biçimde sağlanmaktadır ki, bugün yatak malzemesi satan dükkânlarda her çeşit tensel temas gereksinimini doyuracak nitelikte yastık bulmak mümkündür artık. Birçok yetişkin için, "belirli bir yastık", ya da belirli dolgunluktaki bir yastık, uyuyabilmeleri için ön koşullardan biri haline gelmiştir. Hatta, ilk kez yatacakları bir yatakta, sözgelimi bir dost evinde ya da bir otelde, bir de alışlageldiklerinden farklı bir yastık türüyle karşılaşılırsa, kolay kolay uyuyamazlar. Bu durum, evlerinden pek ender uzaklaşan, fazla yolculuk etmeyen kişilerde özellikle ortaya çıkar. Uzun yıllar aynı yastıkta yatanlar, o yastığın "yaylanma", "dolgunluk" ya da "sarkıklık" gibi niteliklerine iyice alışır.

Yatağın diğer unsurlarıyla da belirli bir bağ kurulur. Yetişkinler yastıklarının dışında şiltelerinin sertlik/yumuşaklık, incelik/kalınlık niteliklerine alışır. Çarşafların ya da yorganın yatağı sarmalayış biçimi, yaşamlarının üçte birini kapsayan bu yatak-sarmalayışına kendilerini koyverebilmelerinde önemli rol oynar.

1970 yılında Amerika'da yepyeni bir yastık piyasalandı: "Su yatağı". İçi su doldurulmuş sentetik bir maddeden (vinyl) bir şilteydi bu. Üzerine yatan, bir çeşit döl-yatağındaymışçasına, bu sıvı kucaklayışın rahatlatıcı etkisinde kendini tatlı bir uykuya koyverebilmekteydi. Şiltenin içine yerleştirilmiş bir ısıtıcı ve ısı ayarlayıcısı sayesinde su, gereken sıcaklıkta tutulmaktaydı. 1970'in ikinci yarısında 15.000'i aşkın su yatağı satılmış, arz talebi karşılayamaz olmuştu. Reklamcılar alıcıları "Sıvı bir lüks içinde yaşamaya ve sevişmeye" çağırıyor, "Bu yatak sizi sallayıp uykuya yuvarlayacaktır" diyorlardı. Bu yatakların tek bir sakıncası vardı ki o da, doğum uzmanlarına özgü bir deyimle, "zar yırtılması"ydı. Bir kaza sonucu su yatağının delinmesi, doğmak kadar rahatsız edici bir karışıklığa yol açıyordu. Belki de yalnızca bu küçük ama korkulu olasılık yüzünden, sonunda

çoğunluk anadan görme pamuk yatakların daha emniyetli sarmalayışını yeğledi.

Nesnel açıdan incelendiğinde, yumuşak yastıklar, şilteler ve çarşaflar içinde uyuma alışkanlıklarımız özel bir anlam kazanıyor. Bütün bu malzemenin, düş kurabilmek için bir zaman ayırma, yorgun günün ardından çeşitli düşüncelerin bombardımına uğramış kompütür misali beynimizi dinlendirme ya da önümüzdeki yeni güne hazırlanma, bedenimizi dinlendirme gibi işlevlerin yanısıra önemli bir görevi daha vardır; kendimizi, yarı kumaş-dölyatağı, yarı kumaş-anne, cansız bir kucaklayışa koy-vermenin rahatlatıcı etkisini temsil ederler.

Uyanık olduğumuz saatler boyunca bile duyduğumuz bu temel hazdan kolay vazgeçemediğimizi, çağdaş ev eşyası endüstrisi açıkça ortaya koyuyor. "Rahat" koltuklar, kanapeler, geçmiş yüzyıllarda bilinmedik bir yumuşaklık ve yatak benzeri bir sarmalayışa çağırıyor bizi ve artık her evin oturma, çalışma, yaşama köşelerini doldurmaktalar. Yorucu bir iş gününün sonunda, en sevdiğimiz yumuşak koltuğa gömülür, onun bizi, kucaklamasa bile rahatlatan, yumuşak kollarına yaslanırız. Böylece, koltuk-annelerimizin simgesel sıcak kucağında büzülür ve televizyon ekranı ya da romanların sayfaları arasında simgesel olarak beliren yetişkinlere özgü dış dünyanın soğuk, katı karışmasını seyre koyuluruz.

Rahat bir koltuktan televizyon seyretmekle, ana kucağının yumuşak sarmalayışı içinde bebeğin pencereden dışarı bakması arasında kurduğum bu paralelle, bu konuda küçümseyici bir tavır benimsediğimin sanılmasını asla istem'em. Aksine, artık dünya çapında bir alışkanlığa dönüşmüş olan bu davranış biçimi, sözünü ettiğim simgesel benzeşme yüzünden daha da geçerli olmaktadır. Televizyon eğlendirici ve eğitici olmasının yanısıra, yukarıda gördüğümüz gibi, kaygılarla, kuşkuyla yüklü yetişkinler dünyasında önemli bir rahatlatıcıdır. Gözlerimiz önünden geçen görüntüler, cam ekranın ardına hapsedilmiştir ve o küçük kutunun içinde olup bitenlerin bize zarar veremeyeceğini biliriz. Böylece de, gerçek annenin bebeğine sağladığı en önemli iki güvenceden birisini koltuk-annelerimiz bize sağlamaktadır. Gerçek anne bebeğe hem yumuşak bedensel bir temas yakınlığını sağlar, hem de onu dış dünyaya karşı korur.

Koltuk-annelerimizse, yalnızca bize yumuşak bir temas sağlarlar – bizi koruyamazlar. Ve işte bu noktada televizyon ekranının kesin, sınırlayıcı camı işin içine girer, televizyon kutusunun içinde yer alan yetişkinlere özgü dramlardan bizi korumak görevini yüklenir, araya saydam bir perde çeker. Kurulan simgesel denklem apaçık ortada: Rahatlatan ve koruyan gerçek anne eşittir koruyucu-perde artı rahatlatıcı koltuk-anne.

Kendi evlerimizdeki yaşantımıza bu açıdan bakınca, yolculukta ya da tatile çıktığımızda, çok eski bir geçmişte, bebek odamızın koşullarını en küçük ayrıntısına kadar çağrıştıran otellerde kalmamızın nedeni de açıklanıyor. Bebekliğimizde olduğu gibi, buralarda bütün gereksinimlerimiz bizim adımıza karşılanır, parmağımızı bile oynatmamız gerekmez. Yemeğimizi aşçı-anne pişirir, garson-anne önümüze getirir; temizlikçi-anneler odalarımızı temizler, yataklarımızı yapar. Lüks otellerde, oda servisi neredeyse yeniden beşiğe girmek gibi bir şeydir. Ağlamak yerine bir zile basar ya da başucumuzdaki telefonu açıp dilediğimizi bildiririz. İnsanların zengin oldukları zaman yaptıkları ilk şeylerden biri bu bebek odası koşullarını kendi evlerinde yaratmak ve özel bir hizmetkâr-anneler ordusu kurmaktır. Daha önceki bir bölümde belirttiğim gibi, hasta yatağı ve hastaneler de, bir süre için yetişkinlere özgü o amansız mücadeleden uzaklaşmak gereği duyan hastaya benzer rahatlatıcı koşullar sağlar.

Zaman zaman, daha kısa vadeli bir dölyatağına dönüş lüksünü uygularız: Banyoyu sıcak suyla doldurur, içine gireriz. Hemen herkesin dölyatağı ısısına yakın sıcaklıkta banyo suyundan hoşlanması bir raslantı değildir. Dış dünyanın bütün yorucu kargaşası kilitli banyo kapısının ardında kalmıştır ve biz de kendimizi köşeleri yuvarlatılmış banyo-dölyatağının ılık, okşayıcı, güvenilir sularına salıveririz. Ama er ya da geç bir süre sonra, tıpayı açıp suyu akıtmak ve yeni bir doğum şoku yaşamak zorundayızdır. Havlu yapımcıları, bu korkulu anı yaşarken içimizde olup bitenlerden haberdarmışlarcasına, en yumuşak sarmalayışı imal etmek yarışına girmişlerdir birbirleriyle. Bir havlu reklâmında, "Havlularınız sizi kupkuru sarmalayacaktır!" diye sesleniyorlar bize ve bu yazının üzerindeki resimdeki kız, sözü edilen nesneye, sanki yaşamı ona bağılıymışçasına, vargücüyle sarılmış.

Ama havluyu kucaklayan bu kızcağızın, sonunda giyinmek zorunda kalacağından ve bu yakın yumuşaklığı yitireceğinden korkması için pek bir neden yok. Giysi reklâmcıları –iç çamaşırı, süveter, etek, vb.– bize aynı yumuşaklığı, rahatlatıcı sarmalıyı vaadediyorlar. O mini mini külotların bir edeplilik gereği olmaktan öte erdemleri olduğunu, “sıkıca sardıklarını”, “yumuşak, kucaklayıcı ve bedenin her çizgisini izleyen bir esnekliğe sahip” olduklarını öğreniyoruz bu reklâmlardan. Beden çoraplarının “ipek yumuşaklığında ve duyarlı”, “tepeden tırnağa sarmalayıcı” oldukları söyleniyor; naylon çoraplarla “bacaklarımızı yumuşak ve kalıcı bir okşayışa koyvermemiz” salık veriliyor; jarse elbiselerin “bedene yapıştığı ve özel bir duygu yaşattığı” öne sürülmekte. İşte bu yüzden de bu talihli kız, tam olarak giyinmiş ve görünüşe bakılırsa yalnız başına yolda yürürken bile kumaş-sevgilisi tarafından simgesel olarak kucaklanmakta, okşanmakta. Eğer yapılan bunca giysi reklamında söylenenlerin tümü gerçek olsaydı, bu kızın bir odayı boydan boya katetmek gibi basit bir hareket sırasında, en azından birkaç orgazm yaşaması gerekirdi. Ancak reklamcıların bütün çabalarına rağmen kızın gerçek sevgilileri karşısında bu kumaş-sevgililer gerçek birer rakip olamamaktadırlar. Aksi halde, işler ciddi bir biçimde karmaşıklaşabilirdi. Ama gene de, günümüzün yumuşak ve rahat giysilerinin bedeni belli bir oranda ödüllendirdiğine şüphe yok.

Giysilerle onları giyen arasındaki bu yakınlaşma tek taraflı bir ilişki değildir. Yalnızca giysiler giyeni kucaklamaz; giyen de onları kucaklar. Bu denli candan bir kucaklayışın karşılığını vermek en azından doğaldır elbet. Bedenimize yapılan bu iltifatı en basit biçimiyle elimizi o yumuşak ve sarıcı kumaşın katları arasına sokarak öderiz. Napolyon’un eli ceketinde pozu belki akla ilk gelecek örnektir, ama, günümüzde eller-cepte durmak bunun daha yaygın örneğidir. Ceplerin “resmi” işlevi ufak tefek taşımaktır ve eli cebe sokmak bir şey çıkarmak içindir. Ama el-cepte duruşların çoğu cepten bir şey çıkarmak için yapılmaz. Bunlar, hayli uzun süren hareketlerdir ve bir anlamda ceplerimizle el tutuşmaktayızdır. Okul çocuklarına ve erlere sık sık “ellerini ceplerinden çıkarmaları” söylenir ve gerekçe olarak “biçimsiz”, “yakışsız” gibi nitelemeler gevelenir. Aslında, bu

duruş simgesel bir yakınlaşma hareketinin rahatlatıcı etkisine sığındıklarını gösterir ki, bu da dikkatli, söz dinleyen birer erkek olan toplumsal rolleriyle uygun düşmemektedir. Bu tür rolleri olmayan, dolayısıyla bu gibi kurallarla kısıtlanmamış erkeklerin önünde ise çeşitli seçenekler vardır. Ancak, bu seçeneklerin her biri garip bir kural çerçevesi içinde yapılır gene de. Kural şudur: Yapılan el-kumaş teması bedenin ne denli üst kısmında uygulanırsa, izleyenler üzerinde aynı oranda “kendini kabul ettirici” bir etki yapmaktadır. Dolayısıyla en “iddialı” el/kumaş teması, yakanın klapalarını tutmaktır. Hemen ardından yeleğin önüne parmakları sokmak gelir. Bir sonraki, eli ceketten içeri sokmak, yani ünlü Napolyon duruşudur. Sırayı, eli ceketin yan ceplerine sokmak ve nihayet pantolon ceplerine sokmak izler. Biraz daha aşağı inmek, sözgelimi paçaları avuçlamak elbetteki kendine güvenen, iddialı bir erkek izlenimi uyandırmayacaktır.

Bu kuralın gerekçesi sanırım el ne kadar yukarıda olursa, bu el/kumaş temasını yapmakta olan kişinin o kadar “vurma” niyeti belirleyen bir harekete hazırlandığını belirtmesidir. Gerçek vurma hareketi rakibe dokunmadan önce elin yukarı kaldırılmasını gerektirir. Daha önce de gördüğümüz gibi, vurmaya hazır bir eli yukarı kaldırmak, komünistlere özgü selâm biçiminde olduğu gibi, dondurulmuş bir niyet belirleyen vurma hareketidir. Yaka klapalarına asılmak, bu harekete en fazla yaklaşan, hiç olmazsa bir el/kumaş teması biçiminde en fazla yaklaşabilen harekettir, dolayısıyla da sözünü ettiğimiz seçenekler arasında en iddialı mesajı taşır. Parmakları yelek kenarından içeri sokmak ise neredeyse “kendini kabul ettirme” iddiasının karikatürü niteliği kazanmıştır ve günümüzde ciddi, egemen bir erkek, bu hareketi yaptıktan sonra, elini ceketinin yan ceplerine sokmayı tercih eder. Büyük iş adamlarının, general ve amirallerin, politik liderlerin benimsediği bu duruş bindokuzyüz yirmi-lerde ünlü gangsterler tarafından da uygulanırdı. Bu tür kişiler hiç olmazsa egemen niteliklerini belirtme gereği duydukları bağlamlar içinde daha az etkili olan “el-pantolon-cebinde” duruşundansa bunu tercih ederler.

Yukarıdaki kuralın tek istisnası, parmakları kemere geçirmektir. Bu hareket, bedenin hayli aşağı bir bölümünde uygu-

lanmasına rağmen, kesin bir egemenlik iddiası taşır. “Erkek-adam”lara, kovboylara, kovboy özentilerine ve kabadayılık taslayan genç kızlara özgü bir duruştur. Kendini kabul ettirme iddiası, yalnızca, “tabancaya davranmak üzere” izlenimi uyandırmadığından değil, artık kullanılmaz olan yeleklerin boşa bıraktığı yeri kemerlerin almasından da gelir. Ancak, el tümüyle kemerin ardına ya da pantolonun içine sokulduğunda mesaj değişir ve egemenlik iddiası gücünü kaybeder.

Bu hareketlerden başka ellerin giysilerimizle çeşitli yakınlaşmalarının hepsi gerilim altındayken ortaya çıkar ve yine hepsi, bir başkasının bizi yatıştırmak için bedenimize uyguladığı düzeltme/güzelleştirme dokunuşlarının simgesel paralelleridir. Erkekler sık sık gömlek kollarının yenlerini çekiştirir, kol düğmelerini eller, kravatlarını gereksiz yere düzeltirler. Toplumsal gerilim durumlarında Başkan Kenndy ceketinin orta düğmesiyle oynama alışkanlığını edinmişti. Winston Churchill gerilim altındayken, hemen her zaman ceketinin alt kısmını bir eliyle sıkıca bastırırdı: Bir çeşit kendi kendini kucaklayış.

Kadınlara gelince, zora düştüklerinde kolye ve bileziklerine sarılırlar ki, rahibelerin tesbih çekmeleri de bundan farklı bir davranış değildir. Başka zamanlarda dudaklara değen kaygan boyalar, yanaklarda gezinen pudriyer ponponları tedirgin bir kadının toplumsal bir karşılaşmaya hazırlanırken başvurduğu yüreklendirici yakınlaşmalardandır. Daha uzun süreli yalnızlıklarda gereğinden fazla uzatılan saç fırçalama faaliyetler, bir anlamda sevgilinin okşayışlarının yerini tuttuğundan, yatıştırıcı bir etki yapar.

Yakınlarımızla bir cansız varlık aracılığıyla dolaylı olarak yaptığımız yakın temasların başında ise, kadeh tokuşturmak gelir. Bu simgesel hareket de, doğrudan tensel temas yerine uygulanmaktadır aslında. Bu tür dolaylı temasların en belirgin örneğine Kraliçe Viktorya döneminden kalma aile albümlerine raslanır. Bu albümlerin hemen hepsinde bir “aile” fotoğrafı bulunur ve yine hemen hepsinde aynı tipik durumu görmek mümkündür: Anne, fotoğrafın ortasında yer alan bir koltukta, kucağında ailenin en son ferdi ile oturmaktadır. Elini karısının sırtına koymak eğiliminde olması gereken koca ise, bunu yapamayacak denli duygularını bastırması öğretildiğinden, karısının

oturduğu koltuğun arkalığını tutmakla yetinir. Bu pozun çağdaş paraleli aynı kanapede oturan iki dosttan birinin kolunu arkadaşının sırtına değil de, yine arkadaşına doğru fakat kanapenin arkalığına uzatmasıdır. Aynı doğrultuda bir diğer örnek, bir koltukta yalnız başına oturan ve karşısındaki dostuna ateşli ateşli bir şeyler anlatan adamın, oturduğu koltuğun –o cansız nesnenin– kollarına vargücüyle ve sevecenlikle sarılmasıdır. Bunun bir sonraki aşaması sallanan koltuklara başvurmaktır. (Bu da Başbakan Kennedy'nin gerilim altındayken sık sık yaptığı bir diğer hareketti.) Koltukta saklamanın, beşiği ya da ana kucağını çağrıştırdığını belirtmeme sanırım gerek yok.

Ve nihayet, cinsel yakınlaşmaların, özellikle cinsel kökenli yakınlaşmaların yerini tutan nesnelere geldik. Bunların en alt düzeyinde sevdiklerimizin ya da sevişmek istediğimiz güzel kızların fotoğrafları gelir. Bunları, asıllarının bulunmadığı durumlarda öpüp okşarız. Yeni yeni piyasalanmakta olan gerçek boyutlardaki yastık-afişler bu eğilimin bir adım ileri götürülmüş biçimidir. Artık en sevdiğimiz sinema yıldızının yastık kılıfına basılmış resmini satın alıp onunla birlikte uyumak da mümkün. Böylece bu kumaştan kucaklayışa sığınıp taptığımız kişiyle yanak yanağa uyuyabiliriz.

Çiftleşmeye gelince, İkinci Dünya Savaşı sırasında düşman askerlerine (her zaman için düşman askerleridir bunlar) cephe- de kauçuktan şişirilebilen, gerçek boyutlarda ve “cinsel organlara sahip” kadın bebekler verildiği, bunlar sayesinde boşalım olanağı tanındığı söylenirdi. Bunun gerçek mi, yoksa düşmanın ne denli cinsel açlıklar içinde kıvrandığı, dolayısıyla moralinin çok düşük olduğu yolunda bir propaganda mı olduğunu, bütün çabalarıma rağmen, kesinlikle öğrenemedim.

Ama erkek penis'inin yerini tutan aygıtların uzun ve gerçek bir tarihçesi vardır. Tevrat'ta bile sözü edilir. Genellikle *dildo* olarak bilinirler, ancak *godemiches*, *consolateurs*, *bijoux indiscrets* ve *dil-dols* olarak da adlandırılmışlardır. İsa'nın doğumundan çok önce, Babil heykellerinde de raslanılmıştır bu aygıtlara. Eski Yunan'da “kaygan boğa” anlamına gelen “olisbos” adını taşırlardı. Türk haremlerinde de hayli rağbette oldukları anlaşılmaktadır. Yüzyıllar geçtikçe dünyanın hemen her yöresine yayılmışlar, kâh gözden düşüp, kâh dirilerek onsekizinci

yüzyılda başarılarının doruğuna erişmişlerdir. Bu yüzyılda Londra sokaklarında açıktan açığa satışa çıkarılan penis-taklitlerinin yeniden rağbet bulmaları için aradan hayli zaman geçmesi gerekmiş ve nihayet yirminci yüzyılın ikinci yarısında aynı derecede "aranılır" olmuşlardır. "Düşsel bir çiftleşmeye gerçeklik katmak" amacını güttükleri, dolayısıyla yapımları sırasında büyük hüner ve dikkat gösterilmesi gerektiği iddia edilmektedir. 1970'lerde bu aygıtların türlü çeşitlileri birçok Avrupa ülkesindeki "seks dükkânlarında" satışa çıkarılmıştır. Merak nedeniyle erkekler tarafından satın alınmayanların alıcıları lesbiyenler ya da kendi kendini tatmin gereği duyan yalnız kadınlardır.

Son zamanlarda piyasa mekanik olarak çalışan iki yeni tip *dildo* sürülmüştür. Bunlardan biri hayli karmaşık bir teknikle imal edilmiş olup, bir Amerikan araştırma grubunun insanlara-rası çiftleşme üzerine yaptığı incelemeler için geliştirilmiştir. Fizikçiler tarafından yapılmış olan, elektrikle çalışan, vagina içinde film çekme olanağına sahip çeşitli optik aygıtlarla donatılmış, kullanan tarafından değişik hız ve derinliklerde uygulana-bilen bu yapma-âşık, kuşkusuz en yaman âşıkları yolda bırakan, yorulmak bilmeyen, duyarlı bir araçtır. Daha az iddialı ve çok daha ucuz bir diğer mekanik aygıtsa son yıllarda büyük rağbet görmektedir. Bu nispeten basit aracın adı "vibratör" ya da "vibro-masör"dür. Küçük, kaygan yüzeyli, pille çalışan bu ince uzun plastik nesnenin ucu yuvarlatılmış olup "resmî" işlevi lokal kas masajı yapmaktır. Ancak piyasaya çıkışından çok kısa bir süre sonra okşayıcı titreşimlerinin cinsel yönden de olağanüstü ödüllendirici olduğu anlaşılmış ve "resmen" basit bir masaj aygıtı olarak satın alınabilmesi, alıcılarının gereksiz yere utanç duymaları gibi bir sakıncayı da ortadan kaldırmıştır. En açıksözlü cinsel yayınlarda bile bu oyun bilinçli olarak sürdürülmektedir. Bu türden dergilerin birindeki tipik bir reklamda şöyle deniliyor: "Kişisel masörler - içe işleyen, uyarıcı masör - acıları dindirir, özlemleri giderir - 17,5 cm. boyunda, 4 cm. eninde. Normal boy pille çalışır." Bu ilândaki utangaç tavra, her türlü cinsel sözün, yorumun en edepsizce, en sözü sakınmaz biçimde söylendiği bu tür yayınların başka hiçbir yerinde raslamak mümkün değildir. Bir kez daha, yetişkinlerin bedensel yakınlaşmalarına özgü bir kural çıkıyor karşımıza: Yapmakta ol-

duğumuzun gerçek nedenini, ya kendimizden ya da başkalarından gizlemek için zorlanırlar. bunlara sürekli olarak değişik bir kılık, "resmi" bir gerekçe aramaya itiliriz.

Cinsel organ benzerleri içinde en ilginç ve belki de en dahiyane buluş, Japon kadınlarının kullandıkları *rin-no-tama*, ya da diğer adlarıyla *watama* veya *ben-wa*'dır. Bu aygıt güvercin yumurtası büyüklüğünde iki toptan oluşur ve vagina'ya yerleştirilir. Başlangıçta pirinç levhalardan yapılırlardı, günümüzde plastikten imal edilmektedir. Toplardan birinin içi boştur, diğerinde az bir miktar cıva bulunur. Önce boş olan top vagina'dan içeri konulur ve dölyatağı ağzına doğru itilir. İkincisi, bunun ardından ve birinciye değecek gibi yerleştirildikten sonra, vagina bir pamuk ya da kağıt parçası ile kapatılır. Böylece donatıldıktan sonra, görünüşte utanç duyacağı hiçbir belirti taşımayan Japon kadını, bir salıncak ya da sallanır koltukta en masumane bir görünüm içinde zevkli saatler geçirebilmektedir. Ritmik sallanma hareketinin, vagina içinde yarattığı farklı basınçlar, bir penis'in vagina içindeki gidip gelme hareketine çok benzer bir duyumu yaşatır kadına. *Rin-no-tama*'nın bir cinsel "oyuncak" olarak başkalarının yanındayken bile özel zevkler yaşama olanağı yaratmasına rağmen vibratör kadar tutulmamasının nedeni belki de, cinsellikle ilişkisi olmayan "resmi" bir diğer işlevi olmayışıdır.

Cinsellikle uzak yakın hiçbir ilintisi olmayan "oyuncakların" da, raslantısal olarak dokunma sonucu bizi tensel yönden doyurabilmeleri gerekir. Olanaklar sonsuzdur, bunlardan çok azı değerlendirme teşebbüsünde bulunulmuş, değerlendirilenler arasında ise başarıya ulaşanların sayısı daha az olmuştur. Çoğu, atletik bir beden çalıştırma aygıtı olarak ortaya çıkar. Trambolin bunlardan biridir. Buradaki başlıca ödül, havaya sıçradıktan sonra yaylı bir yüzey tarafından kucalanmanın, sarmalanmanın yarattığı alışılmadık duygudur. Ancak, tekrarlanan bu sürecin atletik, kas çalıştırmayı ön plana almış bir görünüm içinde yapılması gerektiğinden, birçok kişi için trambolinin zevkine varmak, daha başından mümkün değildir. Ömrü hayli kısa olan *hula-hoop* da kalçaların ritmik hareketi eşliğinde, bel çevresinde duyulan özel sarmalayıştan ötürü ilgi toplamıştı. Ne var ki, yine burada "yenilik"ten daha uzun süreli bir başarı kazanmamıştır *hula-hoop*.

Sanat dünyası bedensel temasa susamış insanlara yakınlaşma nesneleri yaratmak için sık sık ve çeşitli atılımlar yapmış ama bunlardan da hemen hiçbirisi sözü edilebilir oranda başarı kazanmamıştır. New York'taki Çağdaş Sanat Müzesi'nde "ellemelik" ya da "el heykeli" olarak adlandırılan yapıtlar ilk kez 1941'de sergilenmişti. Bu heykeller kaygan ve yuvarlatılmış yüzeyli, soyut biçimlerde tahtalardı ve rahatça ele alınıp çeşitli pozisyonlarda farklı tensel duyular yaşama olanağı sağlamaktaydı. Heykellerin yapımcısı olan sanatçı, bunları bakılmak değil, dokunulmak için yaptığını ve iş toplantılarında gereğinden fazla tedirginlik duyanların sigara içmek, çiklet çiğnemek ya da resim kiralamak yerine bunları "elleyebileceğini" öne sürmekteydi. Ne yazık ki "ellemelikler" kendilerine yüklenmek istenen işlevi taşıyamamışlar ve sergilendikten kısa bir süre sonra da bir daha pek sözü edilmez olmuşlardır. Burada da karşımıza aynı sorun çıkıyor: Mesaj fazlasıyla açık seçiktir. Hiç kimse, bir iş toplantısında, yapma bir bedensel temas ihtiyacını duyacak kadar tedirgin olduğunu açığa vurmayı göze alamamıştır.

Çok daha yakın bir tarihte, 1960'ların başında, bazı sanatçılar sanatseverlerin bedenlerine çok daha iddialı bir biçimde saldırmaya teşebbüs etmiş ve "çevresel heykel" olarak adlandırılan akımı başlatmışlardır. Çeşitli biçimlerdeki bu heykeller, ziyaretçilerine içine girebilecekleri farklı maddelerden yapılmış ve farklı dokularda tüneller, borular, geçitler, vb.'den kurulu bir oyun alanında dolaşmak ve çeşitli tensel izlenimler edinmek olanağı sağlamaktaydı. Burada da başarı hayli sınırlı olmuş ve önemli bir potansiyel harcanmıştır.

Son bir örnek, sanırım durumu en güzel biçimde özetleyecek. Bir sanatçının yaptığı "çiftleşme kapsülü"nden söz etmek istiyorum. "Sanatsever", bu aygıtın içine girmekte ve bedeninin çeşitli bölgelerine elektrik kabloları bağlanmaktaydı. Bundan sonra kapsül kapanıp, makine çalıştırılmakta ve "sanatsever"e yoğun bir duyumsal deney yaşatılmaktaydı. Bir sanat kuruluşunda bu kapsülün yaratıcısı kendisini ilgiyle dinleyen büyük bir kitleye, bazı teknik kolaylıklar sayesinde bu makinenin çok daha basit bir biçimini yapmayı nihayet başardığını ve bu buluşunun önemini açıklamıştı. Bu yeni makine dikey bir kauçuk ya da benzeri maddeden bir levhadan ibaretti. Ayakta duran bir

insanın cinsel organları yüksekliğinde bir yerinde bir delik bulunmaktaydı. Erkek sanatseverler penis'lerini bu delikten içeri geçirebilirlerdi. Kadın sanatseverler içinse kauçuk levhanın yine aynı yükseklikteki bir yerinde penis biçiminde bir çıkıntı bulunmaktaydı. Bu sanat eserinin en önemli özelliklerinden biri de, basitliği yanı sıra, bir erkek ve kadının her bir kauçuk levhanın bir yanında durmak kaydıyla, aynı anda ve birlikte bu deneyi yaşayabilmeleriydi.

Bu hikâyenin saçmalığı bizi bu bölüm boyunca verdiğimiz örneklerin çoğundaki kaçınılmaz saçmalığa geri getiriyor. Yetişkin bir insanın, bir zamanlar, ana memesindeyken, ya da birerondan süt emerken duyduğu zevkin uzak bir benzerini yaşayabilmek için, ciğerlerinde kanser hücrelerine yuva hazırlaması ancak saçma olarak nitelenebilirdi. Yetişkin erkeklerin, kauçuk benzeri kopuk meme başları niyetine ağızlarında çikletlerle dolaşmaları, ya da yetişkin kadınların cinsel yönden tatmin olabilmek için canlı bir penis yerine plastikten masörlere başvurmaları da aynı oranda saçmadır. Ne var ki, bütün bu hareketler her ne kadar saçma, acınılacak ve bazılarına göre mide bulandırıcı davranışlar olsa da, birçoklarımız için başka bir seçenek yoktur. Hiçbir zaman unutmamamız gereken, herhangi bir yakınlaşmanın, yakınlaşılma istenilen gerçek "şey"den ne denli uzak olursa olsun, en küçük bir temasın yokluğundan, o inanılmaz yalnızlıktan her zaman için daha iyi olduğudur. Başka bir deyimle, artık belirtilere saldırmaktan vazgeçip, hastalığın gerçek nedenine eğilmek gerekiyor. Ancak, gerçek "yakınlarımızla" daha yakın olabildiğimiz zamanlar yakınlaşmanın yerini tutan nesnelere gereksinmeyebiliriz. Ve o zamana kadar, hiç dokunmamaktansa, herhangi bir "şey"e dokunmaya devam edeceğiz.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

KENDİ KENDİNE YAKINLAŞMA

İSTASYONDA, tam trene binmek üzere bir kadın, dehşet içindedir. Kocas, sokak kapısını kilitleyip kilitlemediğini sormuş ve o da kilitlemediğini hatırlamıştır. Ne yapar kadın? Ağzını açıp tek bir söz söylemeksizin eli yanağına gider. Konuşmaya başladıktan sonra bile el yanağa sıkıca bastırılmış olarak kalır. Sonra, ama ancak bir süre geçtikten sonra el aşağı iner ve bu gibi durumlardaki tipik davranışlar dizisinin ikinci aşamasına geçilir. Bu davranışların neler olduğuna daha sonra bakacağız, şimdilik dikkatimizi el üzerinde yoğunlaştıralım çünkü burada bedensel yakınlaşmalar dünyasının önemli bir bölümüne, insanın kendi kendine yaklaşmasına ilişkin önemli bir ipucu yatıyor.

Dehşet içinde kaldığı o anda, istasyondaki kadın, duyduğu kendi kendini yatıştırma ihtiyacını küçücük bir sarılış parçası ile, kendi yanağına dokunarak, gidermeye çalışmaktadır. Birdenbire duyduğu korku ve gerilim, onu bir sevgilinin elini ya da çok daha eskilerde, küçük, canı yanmış bir çocukken babasının kucaklayışının yaratacağı yatıştırıcı teması kendi kendine gerçekleştirmeye itmiştir. Tereddütsüz, düşünülmeden yapılan, otomatik bir harekettir bu. Yanağı yine kendi yanağıdır, ancak eli simgesel olarak bir başkasının, sevgilinin ya da annenin eline dönüşmüştür.

Bu tür kendi kendine temaslar, daha önceki bölümlerde sözünü ettiğimiz çeşitli bedensel yakınlaşmanın yerini tutan davranışlardan pek farklı değildir. "Tek kişilik oyunlar" gibi görünseler de aslında "iki kişilik oyunların" birer taklididirler; temas hareketleri sırasında bedenin bir bölümü hayali bir eş rolünü oynar. Başka bir deyimle, kendi kendine dokunmak, kişilerarası bir temas taklididir.

Bu açıdan bakıldıklarında beşinci ve son bedensel yakınlaşma kaynağı oldukları görülecektir. Bu beş kaynağı şöyle örnekleleyebiliriz: 1) Sinirli ve karamsar olduğumuz zamanlar sevdiğimiz birisi güven verici bir kucaklayışla ya da elimizi tutarak kendimize olan güvenimizi geri kazanmamıza yardımcı olabilir. 2) Sevdiğimiz birinin bulunmadığı durumlarda doktor ve benzeri dokunma uzmanları kolumuzu okşayıp üzülecek bir şey olmadığını söyleyerek bizi rahatlatırlar. 3) Eğer tek dostumuz bir kedi ya da köpeksen, onu kollarımız arasına alır, yanağımızı yumuşak tüylerine dayayarak, bu sıcak temas yoluyla rahatlamaya çalışırız. 4) Eğer tam anlamıyla yapayalnızsak ve kötü bir sesle uykumuzdan uyanıverirsek gece yarısı, bizi çevreleyen çarşaflara, yorganlara daha sıkıca sarılıp güven duymaya çalışırız. 5) Bütün bunlar da yetmezse her zaman için sarılabileceğimiz, dokunup okşayabileceğimiz kendi bedenimiz vardır ve bu yolla korkularımızı yatıştırmaya yöneliriz.

İnsan davranışlarını bir süre dikkatli bir gözlemci gözüyle incelerseniz, kendi kendine temasın çok sık, ilk bakışta sanıldığından çok daha sık tekrarlanan sıradan hareketlerden biri olduğunu görürsünüz. Ancak bütün bu temasların tümünün kişilerarası yakınlaşmaların yerini tuttuğunu söylemek yanlış olur. Bazılarının başka işlevleri de vardır. Sözgelimi, bacağını kaşıyan bir adamın, bacağını bir başkasına kaşıttığını düşlediği söylenemez. Bu tipik bir temizlenme hareketidir ve ardında gizli bir yakınlaşma unsuru aramak yersiz olur. İnsanların kendi kendileriyle yakınlaşmalarını gereğinden fazla abartmamak gerekir. Bu yakınlaşmaları doğru ışıktaki değerlendirebilmek için temel bir soru sormakla işe başlayalım: Neden ve nasıl dokunuruz kendi bedenimize?

Bu soruyu hiç aklımdan çıkarmaksızın, insanların kendi kendilerine dokunmalarıyla ilgili binlerce hareketi inceledim. İncelemem sonucu bu tür hareketlerin en çok baş çevresinde yapıldığı ve en önemli uygulayıcının da el olduğu ortaya çıktı. İnsan bedeninin bütün yüzeyi gözönüne alındığında başın oldukça önemsiz, az bir yer kaplamasına karşılık, yapılan kendi kendine temas hareketlerinin hemen hemen yarısı baş ve çevresinde uygulanmaktaydı.

Önce başla ilgili bu temasları ele aldım ve 650 değişik hareket saptayabildim. Bu farklılıklar elin neresinin kullanıldığı, temasın nasıl yapıldığı ve başın neresine uygulandığı ayrıntılarından meydana gelmekteydi. Bir süre sonra bu hareketleri dört ana gruba ayırmak mümkün oldu. (İlk üç grup kendi başlarına ilginç olmakla birlikte konumuzla doğrudan doğruya ilgili değildir. Ancak kısaca değinmeyi, gerçek kendi kendine yakınlaşmalardan nasıl ayrıldıklarını gösterebilmek için, gerekli buldum). Bu dört grup şöyle:

1. Koruyucu hareketler. Duyu organlarının aşırı algılayışını önlemek için el başa yaklaştırılır. Daha az duymak isteyen adam, elleriyle kulaklarını tıkar. Kötü bir kokuyu duymamak için burun deliklerimizi kaparız. Çok parlak ışıktaki elimizi gözlerimize siper ederiz. Eğer gözlerimizin önündeki sahneye dayanamıyorsak, iki elimizle birden sıkıca kapatırız gözlerimizi. Benzer hareketler de duygularımızı belli etmemek, bazı yüz ifadelerini saklamak için uygulanır.

2. Temizlenme hareketleri. El başa, kaşımak, ovuşturmak, karıştırmak, silmek ve benzeri hareketler yapmak üzere yaklaştırılır. Çeşitli saç düzeltme hareketleri de bu grup içinde yer alırlar. Bu hareketlerin bazıları gerçekten baş ve çevresini temizleme, düzeltme amacı güderse de, çoğu duygusal gerilimlerin sebep olduğu "sinirli" hareketlerdir ve etnologların diğer hayvan türlerinin davranışlarını anlatırken kullandıkları "yer değiştirmiş faaliyetler" kategorisi içinde yer almaları gerekir.

3. Özel haberleşme hareketleri. El başa, sembolik bir hareket uygulamak üzere yaklaştırılır. "Burama geldi" derken elimizi çenemizin hemen altına getirir, simgesel bir "yiyecek"ten bir lokma daha alamayacağımızı belirtiriz. "Nanik yapmak", başparmağı burna dayayıp diğer parmakları dikey duran bir yelpaze biçiminde açmakla gerçekleştirilir. Bu hareket döğüş horozunun kuyruğunu taklit eden simgesel bir harekettir ve saldırganlık belirleyiciliği de buradan köklenir. Bazı ülkelerde uygulanan bir diğer simgesel hareket de elleri şakaklara götürerek kıvrılmış işaret parmaklarıyla bir çift boynuz yapmaktır. Kendi kendine suçladığını göstermek içinse işaret parmağı şakağa dayanır ve düşsel bir tabancanın tetiği çekilir.

4. Kendi kendine yakınlaşma hareketleri. El başa, kişilerarası bir yakınlaşma hareketini taklit eder biçimde yaklaştırılır. Garip olanı, elin başa yaklaştırılması hareketlerinden beşte dördünün bu son gruba girmesidir. Görünüşe bakılırsa, kendi elimizle başımıza dokunmamızın en önde gelen nedeni bilinçsiz olarak, bir başkası tarafından dokunulmanın rahatlığını kendi kendimize yaratmaktır.

El hareketlerinin en bildik olanı başın herhangi bir bölümünü elimize yaslamaktır. Bu durumda, dirsek bir yüzeye dayandıktan sonra kol, başı taşıyacak biçimde yukarı kıvrılır. Elbette, bu basit hareketin yorgun boyun kaslarını desteklemek için yapıldığını öne sürenler çıkacaktır. Ancak, biraz dikkatle gözlemlendiğinde, fizikî yorgunluğun yeterli bir gerekçe olmadığı anlaşılır.

Bu harekette el, yalnızca bir el olmaktan öte bir görev yüklenmiştir. Dirsekten desteklenmemekte, daha taşıyıcı, daha güçlü bir hale gelmekte, belki de hayali bir eş'in omuzu ya da göğsü yerini tutmaktadır. Çocukluğumuzda ya da âşıkken, bir başkasının kollarında olduğumuz zamanlar, çoğunlukla yüzümüzü yakınımızın bedenine yaslar ve onların yumuşak sıcaklığını yanağımız aracılığıyla algılarız. Aynı biçimde, dirsekten desteklenmiş elimizi de yüzümüze dayayarak, eskiden kalma bu yakınlığı yeniden yaratmaya çalışmakta, kendi kendimize rahatlatıcı ve yakın bir temas sağlamaya çalışmaktayızdır. Dahası, bu hareketin kökeni ilk bakışta anlaşılmadığı için, "bebekçe" davrandığımız izlenimi uyandırmak korkusu olmaksızın, herkesin gözü önünde rahatça yapabiliriz. Bunun yerine parmak emmek de mümkündür ama, meme emmekle derhal bir çağrışım yapacağından, başkalarının yanında parmak emmemeye dikkat ederiz.

Diğer bir yakınlaşma hareketi bir yerden destek almayan elin yüzün herhangi bir bölümünü kavramasıdır. Yukarıda verdiğimiz istasyondaki kadın örneği bu hareketin en tipik örneğidir. Bu durumda baş ele ağırlığını vererek yaslanamadığı için, hareketin taşıyıcı olmaktan çok, bir yakının okşayıcı yakınlaşmasına öykündüğü söylenebilir. Burada, elin bir omuz ya da göğüs simgesi değil, yakınımızın simgesel eli olması gerekir.

Ağız, en çok ilgi gören yerlerden biridir. Burada el tümüyle kullanılmaz; temas başparmak ya da diğer parmaklardan biri

aracılığıyla sağlanır. Ağızla yapılan temasta parmaklar annenin memesi ya da emzik görevini yüklenirler. Açıktan açığa parmak emmeye, daha önce de belirttiğimiz gibi ender raslanır, ama daha az belirgin biçimlerde sık sık uygulanır bu hareket. En basit değişikliğe uğramış biçimi, başparmağın ucuyla dudaklara dokunmaktır. Parmak ağıza alınmasa ve emilmese bile, rahatlatıcı bir temastır bu. İşaret parmağıyla da aynı temasın sık sık yapıldığı görülür. Uzun süre dudaklarla bu türden bir temas hareketi yapan kaygılı kişinin beyinde bebeklikten kalma güven verici temasların yankıları uyanmaktadır.

Ağız temasıyla ilgili bir diğer çeşitleme de parmağın yavaşça ve yumuşak dokunuşlarla dudaklar üzerinde gezdirilmesidir. Bu hareket de bebeğin ana memesiyle oynaşmasını çağrıştırır. Daha aşırı gerilimlerin varolduğu durumlarda ise parmak eklemlerini kemirmek, tırnak yemek gibi hareketler ortaya çıkar. Bunaltıcı, saldırganca duyguların da işe karışması halinde ise tırnak yemek, neredeyse kendi kendini yaralayıcı bir nitelik kazanır; tırnaklar ve çevresindeki deri can acıtıcı olanadek kemirilir, kanatılır.

Bütün bu çeşitli el/baş temasları arasında en bildik olanları, en sık raslanırlık derecesine göre şöyle sıralayabiliriz: 1) eli çene ye yaslamak, 2) saç ı tutmak, 3) eli yanağa yaslamak, 4) ağza dokunmak ve 5) eli şakağa yaslamak. Bütün bu hareketler gerek yetişkin erkekler, gerekse yetişkin kadınlar tarafından yapılır, ancak arada ilginç bir cinsel farklılık vardır: Kadınlarda saç ellemeye erkeklere kıyasla üç katı daha sık raslanılmasma karşılık, eli şakağa dayamak erkeklerde kadınlara kıyasla iki katı daha sık görülür.

Şimdi artık başı bırakıp biraz da kendi bedenimizin diğer bölümlerine nasıl dokunduğumuza bakalım. Bir maden ocağındaki çöküntüyü ya da bir depremden sonrasını gösteren filmle ri izlememiş olanımız yoktur. Bu gibi durumlarda üzgün bir kadın elini yanağına götürmekle yetinmeyecektir elbet. Çökmüş evinin yıkıntıları üzerinde ya da maden ocağının başında, kollarıyla kendi bedenini saracak, yüzünde acıklı bir ifadeyle iki yana sallanacaktır. Eğer aynı felâketi yaşamış bir başkasıyla kucaklaşarak bu acıyı paylaşmak olanağı yoksa, küçücük bir bebekken, ürktüğü zaman annesi nasıl kucağına alıp sallamış-

sa, o da kendine aynı biçimde sarılarak sallanacak, biraz olsun rahatlamaya çalışacaktır.

Bu aşırı bir durumdur kuşkusuz, ama gündelik yaşamımızda çok benzer bir biçimde kendi kendimizi yatıştırma yoluna gideriz: Kollarımızı göğsümüz üzerine kavuştururuz. Bir felâket anında olduğu kadar zora düşmüş değilizdir, dolayısıyla yaptığımız hareket de daha basittir. Yoğun bir acıyı yaşarken kendimizi sarmalayışımız, sinirlerimizin gerginliğini azaltmak gereği duyduğumuzda kol kavuşturmaya dönüşür. Bu rahatlatıcı kendi kendimize yakınlaşma biçimine daha çok kendimizi savunmak gereği duyduğumuz zamanlar başvururuz. Çok iyi tanımadığımız kişilerden oluşan bir toplulukta bu yarı-yabancılardan biri bize "tedirgin edebilecek biçimde yaklaşırsa", o tedirginliği giderebilmek için kollarımızı göğsümüzde kavuşturur, güven duyabilmek için kendimize dokunuruz. Genellikle yaptığımız hareketin bilincinde değilizdir, en azından çevremizdeki diğer hareketlerle bağlantılı olduğunu düşünmeyiz; ancak kol kavuşturmanın gerçek nedeni fazla yaklaşımakta olanı uzaklaştırmak dileği olduğundan, bilinçsiz bir toplumsal işaret olarak gene de görevini yerine getirir. Sözgelimi, yabancıların içeri girmesini istemeyen bir adam, kapının önünde duracak. kollarını kavuşturup, "İçeri girilmez" diyecektir. Bu durumda, adamın kendi kendine güven vermek için yaptığı kol kavuşturma hareketi, dışardan ona bakanlar tarafından gözdağı veren bir davranış olarak algılanacaktır. Onları bu kucaklayışın dışında tuttuğunu, kendi kendini kucaklamakla yeterince güç kazandığını belirtmektedir.

Gündelik yaşamımızda sık sık uyguladığımız bir diğer yakınlaşma biçimi de "kendi kendimizin elini tutmaktır." Bu durumda ellerimizden biri kendi elimiz, ikincisi hayali bir yakınımızın elidir. Gerçek bir dostla el tutuşmak için güçlü bir istek duyduğumuzda, parmaklarımızı birbirine geçirir, böylece hareketi daha yoğun ve çözülmez bir biçimde uygularız. Böyle bir yakının yokluğunda ise, aynı duyguyu yaşamak dileğiyle sağ elimizin parmaklarını sol elimizin parmaklarına geçirir, iki elimizi birbirine kenetleriz. Yoğun gerilimler altında bu hareketi öylesine abartılmış bir biçimde yaparız ki, kan dolaşımı engellenir ve parmaklarımız bembeyaz kesilir.

Benzer bir yakınlaşmaya bedenin daha alt bölümlerinde, bacaklarımızı birbirine geçirdiğimiz durumlarda da raslanır. Bacak bacak üstüne atmak da kendi kendimize yapıyor bile olsak tenimiz üzerinde rahatlatıcı bir baskı duymak isteğinden doğar ve belki de çocukluk günlerimizde ana babamızın bedenlerine tırmanıp sarılırken duyduğumuz tensel teması çağırıştırır.

Kraliçe Viktorya döneminde kibar hanımların –günün resmi etiket kuralları boyunca– toplum içinde bacak bacak üzerine atmaları kesinlikle yasaklanmıştı. Aynı dönemin erkeklerine uygulanan kurallar bu denli katı olmamakla birlikte, onların da bu hareketi uygularken dizlerini ya da ayaklarını tutmaları hoş görülmezdi. Bugün artık bu tür toplumsal yasaklar tümüyle kalkmıştır ve yapılan gözlemler bacak bacak üstüne atma hareketinin % 53'ünün kadınlar, % 47'sinin erkekler tarafından yapıldığını, geçen yüzyıldan bu yüzyıla aradaki cinsel farklılığın ortadan kalktığını göstermiştir. Ancak, hareketin yapılış biçiminde cinsler arasında iki önemli ayırım göze çarpmaktadır. Bir bacağın bileğini diğer bacağın baldırına ya da dizine dayamak erkeklere özgüdür. Bunun nedeni, bu pozisyonda kadının biraz aşırı "sergiler" durumda olmasıdır belki de. Pantolon giymiş kadınların bile bu biçimde bacak bacak üstüne atmamaları ilginçtir. Belki de kadın, pantolon giydiği zamanlar bile, kendini "etekli" olarak algılamaktadır. Cinslerarası ikinci önemli ayırım, bacak bacak üstüne atılmış halde iken ayakların aldığı pozisyonudur. Bacak bacak üstüne atıldıktan sonra "üstteki" bacağın ayağı, "alttaki" bacakla temas halindeyse, bu kuşkusuz kadınca bir bacak bacak üstüne atış biçimidir. (Bu kuralın tek istisnası bacakları dizden aşağıları birbirine geçecek biçimde birbirine sarmaktır ki, bu durumda ayakların temas halinde olması fiziksel nedenlerle kaçınılmazdır ve bu durumda cinsel bir ayırım düşünülemez.)

Bacaklarla yapılan daha yakın bir temas, bacaklarla kucaklaşmadır. Bu hareket en yoğun biçimiyle uygulandığında, bacaklar katlanır, baldırlar göğüsle temas edecek kadar yukarı alınır ve kollar tarafından sıkıca sarmalanır. Kollar diz ya da baldırlar çevresine dolanmıştır. Ayrıca başın dizlere değecek biçimde eğildiği, çenenin ya da yanağın dizlere yaslandığı da olur. Bu pozisyonda, katlanıp yukarı alınmış bacaklar, hayali

bir eşin bedeni görevini yüklenmişlerdir; dizler ise aynı hayali eşin göğsü ya da omuzu yerini tutarlar. Bu, özellikle kadınlara özgü bir harekettir, % 95 kadınlar ve ancak % 5 erkekler tarafından uygulanır.

Yine tipik bir kadınlara özgü hareket ellerle uylukları kavramaktır (% 91 kadınlar, % 9 erkekler tarafından uygulandığı saptanmıştır.) Burada erotik bir unsurun da rol oynadığını rahatça söyleyebiliriz. Uylukları kavrayan el, cinsel bir bağlam içinde bir kadından çok bir erkeğe yakışan bir harekete öykünmektedir.

Kendi kendimizle yakınlaşmalar üzerine yapılan bir inceleme, teması yapan, aktif organların el, kol ve bazen de bacaklar olduğunu göstermiştir. Ancak bu kuralın birkaç istisnası vardır. Bazen, yine tipik bir kadınca hareket olarak, başın eğilip bir omuza, yanak ya da çene aracılığıyla yaslandığı görülür. Burada omuz yine hayali bir eşin simgesel omuzu ya da göğsüdür. Diğer bir örnekse dille ilgilidir. Yine kadınların okşadığı, ender olmakla birlikte bazılarının meme başlarına dilleriyle dokundukları bilinmektedir.

Kendi kendimizle bedensel temas halinde olmanın bu çeşitli örneklerinin dışında bir diğer önemli kendi kendine yaklaşma biçimi vardır ki, bu da cinsel yönden kendimizi uyarma ya da tatmin etme, yani mastürbasyondur. Latin kökenli bir kelime olan *manu-stuprare* (elle ırza geçme) daha başından işin içinde bir vozlama olduğunu açıkça ortaya koyuyor. Bir yandan da cinsel yönden kendi kendini uyarmanın en bildik yolunun elle cinsel organlara temas olduğunu gösteriyor. Erkekler için bu hareket, penis'i bir elle kavrayıp kolu ritmik bir biçimde yukarı-aşağı hareket ettirmektir. Aşağı-yukarı hareketler erkeğin kendi kalça hareketlerini, penis'i kavrayan eli ise hayali bir vagina'yı simgeler. Dişiler içinse bunun paralelindeki hareket, parmaklarla klitoris'i uyarmaktır. Burada parmaklar gerçek çiftleşme sırasında erkeğin kalça hareketleri ile, dolaylı olarak klitoris'e yapılan ritmik baskıyı taklit etmektedir. Dişiler için diğer cinsel uyarı yöntemleri, cinsel organların çevresindeki dudakları okşayarak yine ritmik hareketlerle parmakları vagina'dan içeri sokup çıkarmaktır. Bir diğer teknik, uyluk kaslarını ritmik olarak

kasıp koyvermek böylece iç kaslara ritmik bir baskı uygulamaktır.

Yüzyılımızın ortalarında yapılan araştırmalar, mastürbasyonun kendi kendine yaklaşma biçimleri içinde en yaygını olduğunu, hemen herkesin yaşamının bir döneminde kendini cinsel yönden bu yolla uyardığını ve doyurduğunu ortaya koymuştur. Mastürbasyon, kişilerarası bir yakınlaşma biçimi olan çiftleşmenin zararsız bir taklidi olmasına rağmen, bu davranış karşısında takınılan toplumsal tavırlar, tarih boyunca çok farklı olmuştur. "İlkel kabileler" olarak adlandırılan topluluklarda hemen herkes tarafından sık sık uygulandığı bilinmektedir, ama nedense her zaman alaylı bir biçimde, kendi kendini tatmine kalkışanın çiftleşmede başarısız olduğu ima edilir.

Bundan çok farklı ve kıyaslanamayacak kadar sağlıklı bir başka tavrısa, bizim kültürümüzde son birkaç yüzyılda ortaya çıkmış, bu faaliyeti tümüyle ortadan kaldırmak için ciddi tedbirler alma yoluna gidilmiştir. On sekizinci yüzyılda, mastürbasyon, "kendi kendini kirletme günahı" olarak damgalanmıştı. On dokuzuncu yüzyılda, "iğrenç, tüketici, kendi kendini aşağılayıcı kötü bir alışkanlık" adını almış, Kraliçe Viktorya döneminin genç ve kibar hanımlarının, "akıllarına kazara kötü düşünceler gelir" kaygusuyla cinsel organlarını yıkamaları yasaklanmıştı. O kötü niyetli Fransızlara özgü *bide*'nin Manş Denizi'ni aşmaması içinse özel tedbirler alınmıştı. Yirminci yüzyılın ilk yarısında mastürbasyon, "kötü bir alışkanlık" olarak nitelenmekle yetinilmiş, ancak dinsel otoriteler gene de kendi kendini uyarmanın duyumsal bir ödül kazanacağı konusunda ciddi endişeler duymuşlardır. Ancak "tıbbi nedenlerle tohum fışkırtılmasına yol açmayı, zevk verici olmamak kaydıyla" kabul etmekteydiler. Yirminci yüzyılın yarısına varıldığında bu konudaki tutum büyük bir değişikliğe uğramış ve artık mastürbasyonun, "her yaşta, her cinsten insanlar için normal ve sağlıklı bir faaliyet" olduğu açıkça ilân edilmişti. Son yirmi yıl boyunca bu görüş gittikçe yerleşerek, 1971'de saygıdeğer bir kadın dergisi işi iyice ileri götürüp Kraliçe Viktorya dönemi okurlarının dudaklarını uçuklatacak öğütler yazabilir olmuştu: Mastürbasyon... bütünleyici, normal ve sağlıklıdır... Bedeninizi mükemmel bir aşk aracı olmak üzere eğitir. Dilediğinizce kendi kendinizi tatmin etmekten çekinmeyin."

Çiftleşme olanağı bulamadığı durumlarda, cinsel yönden kendi bedeniyle bir yakınlaşmaya girmek isteği duyan günümüzdeki yeni yetmeler bu açıdan kuşkusuz çok şanslılar. Çok yakın zamanlara kadar, böyle bir faaliyete kalkışan gençler en çetin cezaları göze almak zorundaydılar. Son iki yüz yıl boyunca bu alanda uygulanan dizginleyici kuralların bazıları bugün bile inanılmaz gelmektedir. Sözgelimi, bu suçu işleyenlerin penis başında açılan deliklere gümüş bir yüzük takmaya zorlandığı bilinmektedir. Ya da yine penis üzerine geçirilen dikenli bir halka penis dikilmeye başladığında batıp iyice can yakıcı olmaktaydı. Penis'i civa ile yakmak, öğütlenen bir diğer "tedavi" biçimiydi. Her iki cinsten çocukların elleri birbirine ya da yatağın kenarlarına bağlanarak uyutuldukları bir gerçektir. Bu yolla "kendi kendileriyle oynamaları" engellenmeyenler ise çeşit çeşit bekâret kemerleriyle donatılırlardı. Genç kızların klitoris'leri yakılır ya da ameliyatla alınır, bazı otoriteler genç erkeklerin bu "günah"tan arınmaları için sünnet edilmelerini salık verirlerdi.

Ne mutlu ki, erkeklerin sünnet edilmeler dışında bu acı verici garip uygulamaların hepsi günümüzde geçerliliğini yitirmiştir. Toplumun yüzyıllar boyu süregelen "gençliği sakatlama" dürtüsü bir zamandır dizginlenmiş gibi. Bu gerçeği aklımızda tutarak, bir an için kısa bir sapma yapıp hâlâ geçerli olan ve sünnet denilen o garip ayinin neden bu genel eğilim dışında kaldığına bir bakalım. Günümüzde sünnet için gösterilen gerekçe artık müstürbasyonu önlemek ya da tedavi etmek değildir. Erkek bebeklerin penis başlarındaki deri, "dinsel, tıbbi, ya da sağlıkla ilgili" nedenler öne sürülerek alınmaktadır artık. Bu ameliyatın uygulanış oram ülkeden ülkeye değişmekte, İngiltere'de doğan erkek bebeklerin yarısından azı sünnet edilirken, Amerika'da bu oran % 85'i bulmaktadır.

Penis başındaki fazla derinin alınması için gösterilen tıbbi gerekçe, bazı (ender raslanır) hastalıkları önleyici bir tedbir oluşudur. Bu hastalıklar ancak yetişkin erkek, penis başındaki deriyi öne çekerek cinsel organını iyice temizlemediği durumlarda ortaya çıkmaktadır. Temizlik işlemi gerektiğinde uygulandığı sürece, tıp otoriteleri, sünnetli bir erkekle sünnetsiz erkeğin bu yoldan hastalanma olasılığı arasında bir farklılık olmadığını da ayrıca belirtmektedirler. Yapılan sünnetlerin çoğunun dinsel

nedenle olmadığına ve tıbbi gerekçesi de hayli su götürür olduğuna göre, her yıl binlerce erkek bebeğin neden böyle sakatlandığı hâlâ bir esrardır. Son zamanlarda Amerikalı bir doktorun, “penis’in ırzına geçilme” olarak adlandırdığı sünnetin kültürel geçmişimizin derinlerinde yatan bir nedeni daha olmadığıdır. Çok eski zamanlardan beri Afrikalı kabilelerce uygulandığını, sonra Mısırlılar tarafından benimsendiğini ve Mısırlı rahip-doktorların saygıdeğer hiçbir erkeğin penis başında fazla deri bulunmamasına özel dikkat gösterdiklerini biliyoruz. Bu deri parçacığının utanç verici bir belirti gibi görünmesinden ötürü. Yahudiler Mısırlılardan devraldıkları bu geleneği kaçınılmaz bir toplum kuralına dönüştürmüşlerdir. Toplumsal ya da dinsel bir “kanun” haline geldikten sonra da, bu ameliyatın başlangıçtaki anlam ve önemi unutulmuştur, gerçek kaynağını bulup çıkartmak daha da güçleşmiştir. Erkeklerin topluma kabul törenlerinde sünnete de yer veren günümüz Afrika kabilelerinde bile, bunun açıklamasını yapabilene raslanmamakta, yalnızca bir “gelenek” olduğu söylenmektedir. Ancak bazı araştırmacılar bu konuda birtakım açıklamalara teşebbüs etmektedirler. Bir iddiaya göre, erkeğin penis başındaki derinin, dışının cinsel organlarını çevreleyen dudakları anımsatmaktan olduğundan, penis’e daha “erkekçe” bir görünüm kazandırmak için alındığı ileri sürülmektedir. Dişilere özgü klitoris’in de ergenlik çağında kesilip alınmasını aynı doğrultuda, “erkekçe” bir organ olduğu gerekçesine bağlamaktadırlar. Böylece gerek genç kızların gerekse genç erkeklerin, diğer cinsi çağrıştıran benzerliklerinin ortadan kaldırılması yoluna gidilmiştir. Bir diğer öneri, penis başı derisinin yok edilmesinin yılanın deri değiştirmesinin simgesel bir taklidi olduğudur. Bilindiği üzere yılanın, her deri değiştirdiğinde parlak ve canlı renkli görünümünden ötürü ölümsüz olduğu inancı hayli yaygındır. Kurulan simgesel denklem şöyledir: Yılan eşittir penis; yılan derisi eşittir penis başı derisi.

Bunlar ve benzeri daha birçok ilginç fikirler öne sürülmüşse de hiçbiri bu cinsel sakatlama olayını tümüyle açıklamaya yeterli olmamaktadır. Sünnet, dünyanın hemen her köşesinde, yüzlerce farklı kültürde ve çeşitli biçimlerde ortaya çıkmıştır. Bazen daha derin ve etraflı ameliyatlar yapıldığı gibi, bazen yalnızca bir kesik ya da yırtıkla yetinilir. Bazı kabilelerde dişile-

rin klitoris'lerinin yanısıra cinsel organlarını çevreleyen dudaklar da kesilir; diğerlerinde erkeklerin karın altı, bacak arası ve kalça derileri tümüyle yüzülür, ya da penis boydan boya ikiye yarılır. Bütün bu yapılagelenlerin tek ortak yönü, yetişkin insanların gençlerin cinsel organlarını mekanik olarak yaralama eğilimleridir.

Yetişkinlere özgü bu köklü saldırganlık biçimi, zamanımızda ancak erkeklerin, o da tıbbi kontrol altında, sünnet edilmesine indirgenebilmiştir. Son yüzyılda, mastürbasyon karşıtı tutumdan vazgeçileliberi, genç kızlara pek ilişilmemektedir. Nedeni, belki de dişilerin cinsel organlarının herhangi bir bölümünün kesilmesi için sağlıkla ilgili hiçbir mantıklı açıklama yapılmayıştır. Durumun böyle olması bir yerde büyük bir şanstır, çünkü geçerli bir tıbbi gerekçe bulunup da dişilerin klitoris'leri yokedilegelseydi, kadınların cinsel yönden uyarılmaları imkânsızlaşırdı. Öte yandan son zamanlarda yapılan araştırmalar, penis'in sünnetten ötürü duyarlığında hemen hiçbir azalma olmadığını göstermiştir. Böylece de eski sihirbaz-doktorların çağdaş karşılıkları olan saygıdeğer tıp otoritelerimizin elinde cinsel organları sakatlanan erkekler, cinsel faaliyetleri ve başarıları yönünden kısıtlanamamışlardır. Bu çağdaş araştırmalar sonucu, sünnetin mastürbasyonu önleyici olduğu savının anlamsızlığı da bilimsel olarak ortaya konulmuştur. İster cinsel organından bir parça kesilsin, ister kesilmesin, yetişkin erkeğin kendi başına giriştiği cinsel yakınlaşmadan iyice zevk alacağı kuşkusuzdur.

Özetlemek gerekirse, erkekleri sünnet etmenin, bu denli yaygın bir biçimde günümüze kadar ulaşan bir gelenek olarak kalabilmesi, diğer bütün cinsel organları sakatlama saldırganlığından vazgeçildiği halde, bu geleneğin "uygar" topluluklarımız içinde halen geçerli olabilmesi, ancak ve ancak cinsel faaliyete bir zararı dokunmamasına, bir de tıbbi mantık açısından saygıdeğer bir "gerekçe"yle desteklenebilmiş olmasına bağlanabilir.

Şimdi tekrar mastürbasyon olayına dönelim. Bu konuda sorulacak tek bir soru kaldı; o da ancak yirminci yüzyılın ikinci yarısından beri geçerlilik kazanmış bu yeni özgürlüğün gelecekte bize zararlı olup olamayacağıdır. Eğer hepimiz "dilediğimizce kendi kendimizi tatmine" teşvik edilmekteysek, cinsel konular üzerindeki düşünceler bu kez de diğer aşırı uca kaymış

olmaz mı? Daha eskilerde öne sürülen mastürbasyonun inanılmaz ruhsal çöküntülere ya da fiziksel hastalıklara yol açtığı türünden saçma iddiaların çürütülmesi şarttı ve bu başarılı olarak gerçekleştirilmiştir. Ancak bu yozlaşmış eski düşünceleri kafalardan silip atmak isterken biraz fazla ileri gitmiş olmayalım? Mastürbasyon, son hesapta ikinci sınıf bir yakınlaşma biçimidir ve daha önceki bölümlerde ele aldığımız, yakınlaşmanın yerini tutan diğer sosyal faaliyetlerle aynı kefeye konulması gerekir. Bir eşle yapılan herhangi bir faaliyetin tek başına yapılan bir taklidi, tabiatı gereği o gerçek bedensel yakınlaşmanın yanında ikincildir ve bu kural mastürbasyon için de geçerlidir. Daha iyisi olmadığı durumlarda, gerçek yakınlaşmaların yerini tutan bu faaliyetlere başvurmamak için hiçbir neden gösterilemez, ancak yakın bir gelecekte daha iyisini bulmak umudu varsa, bu yakınlaşma taklidi faaliyetlere fazlasıyla alışmak, gerçek bedensel yakınlaşma imkânı ortaya çıktığında, daha iyisine geçişi zorlaştırmaz mı?

Çağdaş öğütçülere bakılırsa, her kadın kendine özgü bir mastürbasyon üslubu geliştirmeli, her hafta birkaç saatini bu işe ayırarak yeni duyarlılığını iyice tadıp, *önā* süreklilik kazandırmalıdır. Denilmektedir ki, kendi bedenini böylece eğiten bir kadın, sevişirken de erkeği kendine en zevk verecek pozisyonlara yöneltebilecektir. Bu öğütün hiç olmazsa içten olduğunu söyleyelim: Kadına kendine en zevk verecek modeli geliştirmesi, ardından da erkeği gerektiği gibi hizmete koşması öğütleniyor. Bunun dışı bedenini "mükemmel bir aşk aracı"na dönüştürecek yöntem olduğu söylenmekte. Yalnız ve bunalan bir kadın için cinsel yönden doyum sağlamak açısından geçerli olabilir bu. Ancak, aşkı geliştirici bir yöntem olduğu iddiası sanırım biraz ileri gitmek oluyor. İnsanlararası çiftleşmenin karşılıklı cinsel hizmetten çok öte bir şey olduğu gerçeği unutulmuş değil. Yoğun, karşılıklı bir bedensel yakınlaşma anına daha önceden hazırlanmış bir ödül-talep modeli uyarınca yakınlaşmakta bir takdim-tehir yanlışlığı var gibi geliyor bana. Böylece erkeğin çiftleşme sırasında yaptığı hareketler, mastürbasyonun yerini tutmaya başlayacaktır ki, bunun tam tersi olmak gerekir. Aynı biçimde, eğer erkek de kendini eliyle tatmine fazlasıyla alıştıysa, kadının vagina'sı ancak elin yerini tutacaktır. Çiftleşmeye bu

açıdan yaklaşmak, bize yakın, bizi seven ve kendine özgü bir kişiliği olan eş'i basit bir uyarı aracına indirgemek olur. Bu nedenle, ileri mastürbasyon tekniklerinin önemini ve ayrıntılarını bu denli abartmanın, "yeni liberal" tavrın bize benimsetmeye çalıştığı kadar "masumane" olmadığı kanısındayım.

Bu konudaki kaygımı da böylece belirttikten sonra, bir noktaya daha değinmek isterim. Bütün bu sözlerimden, geçmişin yasaklanmış bedensel yakınlaşmalarının yine aynı suçluluk duygularını bize yaşatması gerektiğini savunduğum anlamı çıkmasın. Eğer diğer aşırıya doğru biraz fazla ileri gitmişsek, daha birkaç kuşak öncesine kıyasla çok daha iyi bir yerde olduk mu muhakkak ve yirminci yüzyılın cinsel reformcularına yürekten teşekkür borçluyuz. Eğer iki insan gerçekten birbirlerini seviyorlarsa, daha önceleri kendi başlarına yaşadıkları zevkleri, tatminleri kolayca bir kenara itebilir ve aralarındaki cinsel alışverişin gün geçtikçe gelişmesine, sağlıklı ve doğal bir biçimde özgürce yerleşmesine olanak sağlayabilirler. Eğer aralarındaki ilişki bu denli yoğun değilse ve eski alışkanlıklarından vazgeçmemişlerse, hiç olmazsa birbirlerinin kalıplaşmış uyarı ve doyum biçimlerini karşılıklı olarak uygulayabileceklerdir. Bu bile kuşkusuz Kraliçe Viktorya döneminde evli çiftlerin yaşadıkları "şu allahın cezası işi bir an önce bitirip rahatça uykuya dalabilmek" tavrından çok daha sağlıklıdır.

DOKUZUNCU BÖLÜM

YAKINLAŞMAYA DÖNÜŞ

ANNELERİMİZİN bedeniyle temas halinde, yakın bir ilişkinin içinde hayata gözlerimizi açarız. Büyüdükçe çevremizi araştırır, tanır, ama tekrar tekrar ana kucağının koruyucu, güvenlik dolu yakınlığına geri döneriz. Sonunda bağlarımızı koparır ve yetişkinler dünyasında tek başımıza ayakta durur hale geliriz. Ama bunun hemen ardından yeni bir bağlanma ihtiyacı duyar ve çoğa kalmaz bir sevgiliyle yakın ilişkiler kurarız. Sevgilinin eşimiz haline gelmesiyle yeniden güvenceli bir üsse sahip olmuşuzdur. Artık, çevrimizi keşfetme ve araştırma faaliyetlerimizi bu üsten yürütürüz.

Eğer bu sürecin herhangi bir aşamasında kurduğumuz yakın ilişki bizi doyurmazsa, yaşamın baskılarına dayanmak güçleşir. Bu sorunu da yakınlaşmanın yerini tutacak başka nesneler arayarak çözümlene yoluna gideriz. Eksikliğini duyduğumuz bedensel temasları bize aratmayacak toplumsal faaliyetlere katılır, ya da bir evcil hayvan aracılığıyla doyumsuzluğumuzu gideririz. Yakın bir eşin yokluğunda cansız varlıklara dokunur, o da olmazsa kendi bedenimizi, sanki iki ayrı kişiymişizcesine sarıp kucaklarız.

Gerçek yakınlaşmanın yerini tutan bu temaslar, elbette ki, dokunsal yönden gündelik hayatımıza çeşni katacak birer ek zevk olabilirler, ama ne yazık ki, çoğunluk için gerçek yakınlaşmanın boşluğunu doldurmak görevini yüklenmişlerdir. Oysa çözüm hayli basit. Eğer tipik bir yetişkin insan, yakın bir bedensel temas için güçlü bir istek duymaktaysa, kendini savunmaktan vazgeçip, başkalarının dostça yakınlaşmalarına açık olabilmelidir. "Kendini kendine sakla, araya bir mesafe koy, dokunma, koyverme, duygularını belli etme," gibilerinden kurallara aldırmamak zorundadır. Ama ne yazık ki, birçok güçlü unsur bu basit çözümün uygulanmasını zorlaştırmaktadır. Bunlardan en

önemlisi yetişkin insanın içinde yaşadığı doğaya aykırı biçimde büyümüş, aşırı kalabalık toplumdur. Çevresini güvenemeyeceği yabancılar, yarı-yabancılar sarmıştır. Ve sayıca o kadar çoktur- lar ki, bunların ancak çok küçük bir yüzdesiyle duygusal bağ- lar kurabilir. Geri kalanı ile yakınlaşmalarını en düşük düzeyde tutmak zorundadır. Oysa gündelik yaşamı boyunca, fizikman o denli yakındırlar ki bu yabancılar, temas etmemek için olağa- nüstü çaba harcaması gerekir. Eğer bunu başarır, bu kez de bütün yakınlaşmalarında, en sevdikleriyle birlikteyken bile, ken- dini koyverememek tehlikesiyle karşı karşıya kalır.

Çağdaş kent insanının bedensel temasın en aza indirgendiği, yakınlaşmanın kısıtlandığı bu koşullar altında sürdürdüğü ya- şam onun giderek kötü bir ana-baba olmasına yol açar. Eğer temas etmemek için kendine uyguladığı dizginleri, çocuğu oldu- ğu zaman onunla olan ilişkisinde ve özellikle çocuğun yaşamı- nın ilk yıllarında uygularsa, bir sonraki kuşağın, daha ileri bir tarihte, güçlü bağlar kurma yeteneğini bir daha düzeltilemeye- cek biçimde sakatlayacaktır. Eğer bir ana-baba olarak bu diz- ginlenmiş davranışı için bir gerekçe ararken, bu tavrı toplumca onaylanırsa, hiç olmazsa suçluluk duygusu yatışacak, vicdanı rahatlayacaktır. Ne yazık ki, bu türden onaylayıcı, resmi gerek- çeler sık sık bulunmuş ve aile içindeki yakın ilişkilerin gelişme- si ciddi biçimde engellenmiştir.

Bu türden öğütler içinde en aşırı olanına değinmeden geçe- meyeceğim. Ünlü bir Amerikalı psikolog olan Watson'un adıyla anılan çocuk yetiştirme yöntemi yüzyılımızın başlarında yaygın bir uygulanma alanı bulmuştur. Watson'un ana-babalara verdi- ği öğütlerin tadına iyice varabilmek için sözlerinden bazılarını aynen buraya almayı gerekli gördüm. Şöyle öğütler veriyor ün- lü psikolog:

“Anneler bebeklerini kucaklarına alıp kollarında salladıkları, onları öpüp okşadıkları zaman, daha sonraları, yalnız başları- na yüzyüze gelmek zorunda kalacakları dünya ile baş edeme- yecek, güçsüz bir insan yetiştirmekte olduklarının farkında değil- ler... Çocukları mantığa uygun, bir biçimde yetiştirin. Onlara kü- çük birer yetişkin muamelesi yapın... Onları asla kucaklayıp öpmeyin, dizlerinize oturup size sarılmalarına izin vermeyin. Eğer öpmeden edemiyorsanız, iyi geceler dilerken alnına bir

öpücük kondurmakla yetinin... Neden bir anne çocuğu öpüp okşamak yerine kendini güzel bir söz söylemek, hafifçe gülümsemek gibi şeylerle yetinecek biçimde eğitemez?... Eğer bir dadı tutamıyorsanız ve çocuğa bakacak kimseniz de yoksa, günün büyük bir bölümünü bahçede yalnız başma geçirmesini sağlayın. Bir tahta parmaklık yaptırın, böylece ona bir zarar gelmeyeceğinden emin olabilirsiniz. Doğar doğmaz buna alıştıran çocuğunuzu... Eğer onu yalnız bırakmaya yüreğiniz elvermiyorsa, bir gözetleme deliği açın, ya da dürbün kullanın ki, sizin kendisine baktığınızı farketmesin... Ve son olarak çocuğunuzla kuş gibi cıvıltılı, sevecen sesler çıkararak konuşmaktan vazgeçin."

Bu yöntem, "çocuğa genç bir yetişkin muamelesi yapmak" olarak adlandırıldığına göre, anlaşılan Watson'un tipik yetişkinleri de hiçbir zaman öpüşüp kucaklaşamazlar, zamanlarını birbirlerini mecazi gözetleme deliklerinden izlemekle geçirirlerdi. Gündelik yaşamımızda bizi çevreleyen yabancılar karşısında ister istemez uygulamaya zorladığımız bir davranış bu, ama ana-baba-çocuk ilişkisinde uygulanmamasının öğütlenmesi, en azından, ilginç olarak nitelenebilir.

Watson'un çocuk yetiştirme konusundaki görüşleri, davranışçı psikoloji ekolünün görüşlerinden kaynaklanıyor. Yine kendi deyimiyle, "İçgüdü diye bir şey yoktur. Çok erken bir yaşta daha sonra ortaya çıkacak tavırlarımızın temeli atılır... Hiçbir şey kendiliğinden gelişmez." Dolayısıyla da disiplinli bir yetişkin yaratabilmek için işe disiplinli bir bebek yetiştirmekle başlanmalıdır. Watson'a göre, eğer bu eğitime başlanmakta geç kalınırsa, daha sonra giderilmesi güç "kötü alışkanlıklar" yer edebilir.

Bu tutum, bebeklik ve çocukluk çağındaki insan davranışlarının doğal gelişimi konusunda yanlış bir varsayım üzerine oturtulmuştur. Eğer günümüzde de arasıra karşımıza çıkmıyorsa, bu varsayım ancak toplumsal tarihimizin garip tutumlarından biri olarak anılacaktı sadece. Ama bu doktrin alttan alta sürmektedir ve bu yüzden de ciddi olarak incelenmesi gerekir. Varlığını sürdürebilmesinin başlıca nedeni, kendi kendini yenileyici niteliğidir. Eğer minicik bir bebek böylesine doğadışı bir biçimde yetiştirilirse, güvensizlik duygusu içine işleyecektir. Bedensel temas kurmak için duyduğu güçlü istek her seferinde

cevapsız bırakılacak, bebek bu isteğinden ötürü belki de cezalandırılacak, bu ihtiyacı karşılanmayacaktır. Ağlamasına aldırılmayacaktır. Sonunda başka çaresi olmadığını anlayan bebek, bu duruma boyun eğecektir. Eğitilecek ve büyümeye devam edecektir. Bunun tek sakıncası, bütün hayatı boyunca tek bir kula güvenemez hale gelmesidir. Çok erken bir tarihte, sevmek ve sevilme dürtüsünün önüne dikilen engel, sevmek mekanizmasını onarılmaz biçimde zedelemiştir. Ana-babasıyla olan ilişkisi bir iş, bir pazarlık düzeyinde yürütüldüğünden, yaşamı boyunca girişeceği bütün kişisel ilişkilerini de aynı düzeyde tutmaya dikkat edecektir. Bir otomat gibi, soğuk davranabilmesinin avantajlarının dahi zevkine varamayacaktır, çünkü içindeki biyolojik bir dürtü olan sevmek ihtiyacı birikip durmakta ve boşalma olanağı bulamamaktadır. Kesilip atılamayan sakat bir kol misali, bu sancı sürüp gider içinde. Eğer, görenek gereği, böyle bir kişi evlenir ve çocuk sahibi olursa, çocuğu da büyük bir ihtimalle aynı acıyı yaşamaya mahkûmdur, çünkü artık gerçek ana-babalara özgü bir sevginin ortaya çıkabilmesi için çok geçtir. Bunun böyle olduğu maymunlarla yapılan araştırmalarda saptanmıştır. Anasının sevecen yakınlaşmalarından yoksun büyüyen yavru maymun, büyüdüğünde kötü bir ana olmaktadır.

Birçok insan analar (ve babalar) için Watson rejimi çekici, ancak biraz aşırı bir tutumdur. Dolayısıyla da bunun yumuşatılmış bir biçimini uygulama yoluna gitmiştir çoğunluk. Bebeklerine karşı kâh diklenir, kâh sevecen davranırlar. Bazı durumlarda katı disiplin kuralları uygular, diğerlerinde sevip okşarlar çocuklarını. Beşiğinde ağlayan bebeğin yanına gitmezler de, zaman zaman pahalı oyuncaklar alıp, agucuk yaparlar. Çok erken bir tarihte tuvalete alıştırmaya kalkarlar, sonra da öpüp severler. Sonunda bebeğin akli iyice karışır ve giderek karşımıza “şımarık çocuk” olarak adlandırılan olgu çıkar. Bu noktada yapılan tipik yanlışlık, “şımarıklığı” bebeğin kafasını bulandırmış olmaya ya da gereksiz erken disiplin uygulamalarına değil de, ona karşı “yumuşak” davranılmış olmasına bağlamaya kalkışmaktır. Eğer sürekli olarak sıkı bir disiplin uygulamakta direnebilselerdi, sık sık yüreklerinin sesini dinlemeselerdi, sanırım bu ana-babalar için her şey yolunda gidecekti. Büyümekte olan tedirgin ve “inatçı” çocuğa, artık “terbiyeli olması” söylenmeye

başlanmış, disiplin yoğunlaştırılmıştır. Sonuç, gerek o an için, gerekse gelecekte sinir krizleri ve isyan olacaktır elbette ki.

Bu gibi çocuklar o “yumuşak” anlarda sevginin ne olduğunu kapı aralığından görebilmiş, ama kapı tekrar yüzlerine kapatılmıştır. Eğer sevmeyi öğrenebilmiş ama yeterince sevilmemişse, daha sonraki isyankâr davranışlarıyla ana-babasının, ne olursa olsun, ne yaparsa yapsın onu sevdiklerini bilmek, öğrenmek istemektedir. Onu “terbiyeli olduğu için” değil, kendisi olduğu için sevdiklerini göstermelerini istemektedir. Ve çoğu kez bu isteği olumsuz biçimde cevaplandıracaktır.

Olumlu cevap aldığı, ana-babasının en son “edepsizliğini” bağışladıkları durumlarda bile, onu gerçekten sevdiklerine inanamaz. Başlangıçtaki damgalanma o denli derindir ki, ara ara uygulanan sıkı disiplin onun bebek kafasında sevgiden çok uzak davranışlar olarak yerleşmiş kalmıştır. Bu yüzden de ana-babasını sık sık ve tekrar tekrar denemek, kendisini gerçekten sevdiklerini ispatlamak gereğini duyar. Şimdi zora düşmek sırası ana-babaya gelmiştir. Ya kesin ve sürekli bir disiplin uygulanıp, çocuğun en karanlık kuşkularını gerçeğe dönüştürerek, ya da gittikçe yoğunlaşan toplum dışı, isyankâr davranışlarına garip bir suçluluk duygusu eşliğinde boyun eğeceklerdir: “Nerede yanıldık, nasıl bir yanlış yaptık? Oysa elimizden geleni yaptık senin için.”

Eğer başlangıçta bebeğe “genç yetişkin” değil de, gerçek bir bebek muamelesi yapmış olsaydı, böyle bir sorun çıkmazdı ortaya. Yaşamının ilk yıllarında bebeğin başlıca gereksinimi kayıtsız şartsız sevgidir, daha azı elvermez. “En iyi yanınıza el koymak” için ince hesaplar yapmamaktadır, sizin en iyi yanınıza ihtiyacı vardır yalnızca. Eğer bir anne, kendisi de bebeklik çağında mutlu ve sevecen bir ortamda büyümüşse, bebeğine “en iyi yanını” doğa olarak, içinden gelerek, isteyerek verecektir. İşte bu nedenle, disiplinden yana olanlar, anneleri sık sık Watson’un deyimıyla, “yüreğinin tellerinde gezinen o yumuşak zaaf” konusunda uyarmak gereğini duymuşlardır. Ama eğer anne aşırı baskılar altındaysa, ki çağdaş yaşamın kaçınılmaz bir sonucudur bu, kendini bebeğine “verebilmesi” bu denli kolay olmayacaktır. Ama bu koşullar altında bile, doğa dışı bir rejim uygulanmaya zorlanmadığı sürece mutlu, sevilen bir bebek yetiştirebilmesi olanak dışı değildir henüz.

Böyle bir çocuk, “şımarıklık” bir yana, olgun ve bağımsız bir birey olarak gelişecek, sevmeye yeteneğini kaybetmediği gibi, çevresindeki ilginç dünyadaki araştırmalarını sürdürmek konusunda kendini dizginlemek gereğini duymayacaktır. Yaşamının ilk aylarında, gidip dolaştıktan, çevresini araştırdıktan sonra her zaman için geri dönebileceği emniyeti, güvenlik dolu bir üsse sahip olmanın rahatlığını yaşayacaktır. Yine maymunlarla yapılan araştırmaların bulguları bunu göstermekte. Anasından sevgi ve ilgi görmüş yavru maymun diğerlerine kıyasla daha rahat olarak çevresiyle ilgilenmekte ve çeşitli deneylere girmektedir. Sevgisiz ananın yavrusuysa çekingen ve sinirli olmaktadır. Bu, Watson’un öngördüğünün tam tersidir; başlangıçta “aşırı” bedensel yakınlaşma, daha sonra gevşek, bağımlı bir kişiliğin gelişmesine yol açmamaktadır. Bu tahminin yanlışlığı, insan yavrusu üç yaşına geldiğinde açıkça ortaya çıkar. Yaşamının ilk iki yılı boyunca sevgiye boğulmuş çocuk, kararlı ve hevesli adımlarla ana kucağından uzaklaşma cesaretini gösterir. Eğer bu ilk adımlarını atarken yüzüstü yere kapaklanırsa, ağlama ihtimali daha çok değil, daha azdır. Bebekliğinde daha az sevgi – daha çok disiplin rejimi uyarınca büyütülmüş olansa, maceraya atılmaktan ürker, çevresindeki nesnelere karşı daha az merak duyar, ilk bağımsız hareketlerini yapmak isteği o denli güçlü değildir.

Başka bir deyişle, yaşamın ilk iki yılı içinde tam anlamında sevgi dolu bir ilişki, bebeği ikinci gelişim aşamasına hazırlar. Ancak, daha büyüdükçe, dünyayı keşfetmek için giriştiği bu baştankara atılımın ana-babası tarafından dizginlenmesi gerekecektir. Bebeklik çağında uygulandığı takdirde yanlışlara yol açan tutum, şimdi yerindedir. Watson büyük çocuklara gösterilen aşırı ilgiye karşı olmasında bir yere kadar haklı. Ne var ki, bu tür bir ilgi ve aşırı koruma ihtiyacının ana-babada belirmesi, yine Watson’un bebeklikle ilgili yanlış yetiştirme kurallarına gösterilen tepkiden başka bir şey değildir. Yeterince sevilmiş bir bebek, daha büyüdüğü zaman böyle bir davranışa zorlamayacaktır ana-babasını.

Ana-babasıyla tam anlamıyla sevgi üzerine kurulu bir ilişki bağı geliştirebilen bebek, yetişkinlik çağında da daha güçlü bir cinsel bağ kurabilecek, bu yeni “emniyetli üs”ten de kolayca

ayrılıp, çevresini araştırarak, sağlıklı, faal bir toplumsal yaşam sürdürüp yine "üssüne" dönebilecektir. Evet, yetişkinlere özgü duygusal bir bağ kurmazdan önce, cinsellik yönünden de diğerlerine kıyasla daha araştırmacı ve atılgan olacaktır. Her alanda keşfetme, öğrenme isteği daha güçlü olan bir kişinin, cinsellik konusunda böyle bir istek duymaması düşünülemez. Ancak, kişinin başlangıçtaki yaşamı, bütün aşamalar boyunca doğal çizgisini izlenmişse, cinsel araştırmaları da onu kaçınılmaz olarak çift kurmaya ve güçlü duygusal bir bağ geliştirmeye götürecektir. Bu bağ içinde bebeklik çağından kalma sevecen bedensel yakınlaşmaları alabildiğine yoğun bir biçimde yeniden yaşayabilecektir.

Yeni aile üniteleri kurup bunların içinde dizginlenmemiş yakınlaşmalar yaşamayı başaran genç yetişkinler, elbetteki dışardaki katı, soğuk dünya ile daha kolay başedebilirler. Bir bağ kurma peşinde değil de, bir bağ kurmuş durumda olmak, onları her türlü toplumsal karşılaşmada, bağ kurmaya susamış bedensel temel ihtiyaçlarını vargüçleriyle dizginlemek gibi duygusal gerilimlerle karşı karşıya bırakmayacaktır.

Aile yaşamının en önemli özelliklerinden biri de, "özel" olmasıdır. Yakın bedensel temaslarda bulunabilmek için, başkalarının gözlerinden ırak, kendine özgü bir alana ihtiyacı vardır ailenin. Evlerdeki aşırı kalabalık, aileler için şiddet gösterileri dışında kişisel ilişkilere pek yer bırakmamaktadır. Sevecen bir kucaklaşma ile yersizlikten birbirine çarpma arasında dağlar kadar fark vardır. Zorunlu yakınlaşma, hiç temas etmemekten de kötüdür. Garip ama gerçek, bedensel yakınlaşmaya gereken anlamı verebilmek için daha fazla alana ihtiyacımız var. Bu gerçeği gözönüne almayan, içiçe girmiş mimarî planlama kaçınılmaz olarak duygusal gerilimler yaratmakta. Özel bir bedensel temas, evin dışındaki kişiliksiz kalabalıkla olduğu gibi "sürekli bir durum" değildir. İnsanın yakın bedensel temaslara gereksinimi farklı aralıklarla ortaya çıkıp yine yokolan bir şeydir, arasıra yapılır. "Ev" için ayrılan alanı günümüzde aldığı boyutlara indirmek, sevecen bir dokunuşu boşucu bir zoraki kucaklayışa dönüştürmek demektir. Birbirini çok seven bir çiftin bile bütün gün kucak kucağa duramayacakları açık seçik bir gerçekse eğer, çağdaş plancının ev alanı konusunda bu noktayı niye gözönüne almadıklarını anlamak mümkün değil.

“Genç yetişkinlerin yakın ilişkileri” konusunda yukarıda çizdiğim tablo sonucu, eğer yeterince ferah bir ev alanına sahip-seler ve geçmişlerinde mutlu bebeklik anıları taşıyorlarsa ve eğer aralarında güçlü duygusal bir bağ kurulmuşsa, her şey yolunda gidecektir, izlenimini uyandırmış olabilirim. Ne yazık ki, işler bu kadar kolay olmuyor. Çağdaş dünyanın o akıl almaz kalabalığı yine de ilişkilerini bozabilir, onları yakınlaşmalarını dizginlemeye zorlayabilir. Etkisi altında kalabilecekler için iki önemli toplumsal tutum vardır. Bunlardan birincisi davranışlarının küçümseyici bir tavırla “bebekçe” olarak nitelenmesidir. Aşırı bedensel yakınlaşmalar her zaman için aşırı yumuşak, geriye dönüş özlemi taşıyan davranışlar olarak eleştirilmiştir. Bu da birbirini seven genç bir çiftin ilişkisini zedeleyebilir. Aşırı yakın olmanın kişinin bağımsız ruhuna dizgin vurduğu iddiası “En güçlü adam, yalnız başına ayakta durabilendir” türünden sözlerle yavaş yavaş çifte aşılanır. Oysa bir yetişkinin arasına bebekliğinden kalma bedensel temaslar benzeri yakınlaşmalarda bulunması halinde, diğer zamanlar bağımsızlığını yitirdiğini gösteren tek bir kanıt yoktur. Olsa olsa, bunun tersi işlemektedir. Yumuşak yakınlaşmaların rahatlatıcı, yatıştırıcı etkisi kişinin daha uzak, daha katı ilişkilerde onu duygusal yönden destekler. Bu tür yakınlaşmalar iddia edildiği gibi onu “yumuşatmaz”, tersine güç kazandırır. Tıpkı dış dünyayı keşfetme cesaretini duyan çocukta olduğu gibi.

Yakınlaşmaları dizginleyici ikinci toplumsal tutum bedensel temasın cinsel ilgiden kaynaklandığıdır. Bu yanlış, insanlık tarihinde yakınlaşmaları gereksiz yere engelleyerek gelmiştir. Ana-baba-çocuk yakınlaşması altında cinsel anlamlar aramak saçmadır. Ana-baba sevgisi, çocuk sevgisi, cinsel sevgi değildir – tıpkı iki erkek, iki kadın ya da belirli bir erkekle bir kadın arasındaki sevginin kaçınılmaz olarak cinsel kökenli olması gerekmediği gibi. Sevgi sevgidir; duygusal bir bağdır; içine cinsel duyguların girmesi ya da girmemesi ikinci planda gelir. Son zamanlarda nedense bu tür bağların içine cinselliği de sokmaya pek hevesli olduk. Eğer başlangıçta güçlü, cinsellik dışı bir bağ kurulmuşsa ve buna alttan alta bazı cinsel duygular da eşlik etmekteyse, hemen işi bu açıdan değerlendirir, otomatik olarak işi sekse bağlarız. Bunun sonucu olarak da cinsel kökenli

olmayan bedensel temaslarımızı inanılmaz oranda dizginlemek zorunda kalıyoruz. Ana-baba-çocuk ilişkilerimize (Ama dikkat! Ödip kompleksi!), kardeşlerimizle olan ilişkilerimize (Dikkat: Akrabalararası zina!), aynı cinsten yakın arkadaşlarımızla olan ilişkilerimize (Dikkat: ihanet!), çeşitli sıradan dostluklarımıza (Uygunsuzluk! Önüne gelenle düşüp kalkma!) kadar işlemiştir bu. Bütün bunların nedeni anlaşılıyor ama gereksiz aynı zamanda. Evet, bunun tek bir açıklaması olabilir: Gerçek cinsel ilişkilerimizde doyurulmamakta, erotik yönden yeterince yorgun düşürücü bedensel yakınlaşmalar yaşayamamaktayız anlaşılan. Eğer eşimizle kurduğumuz duygusal bağ kapsamındaki cinsel yakınlaşmalar yeterince yoğun ve derin olabilseydi, başka türden ilişkilere girişmemize gerek kalmazdı. Böylece rahatlar ve bu yoğun ilişkiyi bugün yaşamaya cesaret edemeyeceğimiz boyutlara vardırabilirdik. Cinsel yönden tutukluluğumuz sürüp gittikçe, bu tür zevkleri kendi eşimizle paylaşamadıkça da durum elbette farklı olmaktadır.

Cinsel kökenli olmayan bedensel temaslar konusunda çağdaş toplumun uyguladığı sınırlamalar anormal davranışlara yol açmaktadır. Sözgelimi, son zamanlarda Amerikalıların yaptıkları araştırmalarda, bazı kadınların yalnızca birinin kolları arasına alınmak ihtiyacını gidermek için rasgele cinsel ilişkide bulundukları saptanmıştır. Dikkatli bir soruşturma sonucu bu kadınlar, sıkıca kucaklanma isteklerini başka hiçbir yoldan doyuramadıklarından, kendilerini cinsel anlamda bir erkeğe verdiklerini itiraf etmişlerdir. Bu acıklı örnek sanırım cinsel kökenli yakınlaşmalarla cinsel olmayanlar arasındaki belirgin farkı açıkça ortaya koyuyor. Burada bedensel yakınlaşma cinsellikle son bulması değil, cinselliğin bedensel yakınlaşmaya olanak sağlaması söz konusudur ki, ikisinin aynı şey olmadığı açıkça beliriyor.

İşte çağdaş yaşamın yakınlaşmaya susamış yetişkini bekleyen tehlikelerden bir kaçı. İnsanlara özgü yakınlaşma davranışları üzerindeki bu araştırmayı bitirmeden önce değinmek istediğim son nokta çağdaş toplumun bu konudaki tutumunda değişme belirtileri olup olmadığı.

Çocuk psikolojisi uzmanlarının gösterdikleri büyük çabalar sayesinde, bebekler ve çocuk yetiştirme ile ilgili sorunlarında

önemli gelişmeler göze çarpmaktadır. Ana-baba-çocuk bağının gerçek yapısı, sevecen, yumuşak bir tutumun sağlıklı bir çocuk yetiştirmede oynadığı önemli rol, artık büyük oranda kabul edilmiştir. Dünün katı, acımasız disiplin kuralları hemen hemen tümüyle ortadan kalkmak üzeredir. Ancak, daha kalabalık kentsel merkezlerde “çocuk hırpalamak” olarak adlandırabileceğimiz o çirkin durum hâlâ sürmektedir ve daha uzun bir süre de ortadan kalkmayacağına benzer.

Daha büyük çocuklara gelince, gerek toplumsal, gerekse teknik eğitim gereksiniminin artması eğitim yöntemlerinde reformlara ve yetişmekte olana daha duyarlı bir yaklaşma yolu açmıştır. Ancak teknolojik eğitim o denli ön plana geçmiştir ki, yakında, sıradan bir okul öğrencisinin olguları ve gerçekleri gayet iyi anlayıp kavraması, buna karşılık insanlardan uzaklaşması tehlikesi doğabilir.

Genç yetişkinlere özgü toplumsal davranışlar sorunu ne mutlu ki kendi kendini çözümlemektedir. Kişilerarası alışverişteki incelikli ayrıntılara bu denli açıkyüreklilik ve içtenlikle, sanırım tarihimizin hiçbir çağında yaklaşılmamıştır. Genç yetişkinlerin davranışları konusunda daha yaşlıların kızgın eleştirilerinin ardında biraz da gizli bir kıskançlık duygusu yatıyor. Ama gene de yeni yeni gelişmekte olan anlatım özgürlüğünün, cinsel dürüstlüğü ve dizginlenmemiş yakınlaşmaların, gençliği ne yola götürdüğü ancak onlar büyüyüp ana-baba olduklarında anlaşılacaktır. Daha ileri yaşlarda, yetişkinler dünyasının kişisellikten yoksun katı baskıları onları beklenilenden başka yerlere götürebilir.

Daha yaşlı yetişkinler içinse en ciddi sorun gitgide büyüyen kentsel topluluklar içinde kendilerine özgü, sakin bir yaşamı nasıl sürdürebilecekleridir. Toplumsal baskılar özel yaşamı gün geçtikçe daha zora koştduğundan, insanlığın geleceği konusunda ciddi endişeler uyanıyor. İnsanlararası ilişkilerden söz edilen her yerde, “yabancılaşma” sık sık tekrarlanan bir deyim. Sokaklarda, işyerlerinde sürdürülen toplumsal savaş sırasında giydiğimiz ağır duygusal zirhları, akşamları da çıkaramaz hale gelmekteyiz.

Kuzey Amerika'dan yükselen itiraz sesleri yeni bir başkaldırının habercisi. Yeni bir toplumsal hareket başlamak üzere ve

çağdaş toplumumuzda bedensel temas ve yakınlaşmayla ilgili görüşlerin bir an önce değiştirilmesi için duyulan dayanılmaz isteği seslendiriyor bu akım. Yalnızca on yıl kadar önce ve “Karşılaşma Grubu Tedavisi” adı altında California’da başlayan bu akım, kısa zamanda Amerika Birleşik Devletleri’nin tümüne ve Kanada’ya yayıldı. Amerikan argosunda “BOD BİZ” (Body business: beden işi) olarak anılmakta, ayrıca “Kişi ötesi psikoloji”, “Çok katlı ruh tedavisi” ve “Sosyal dinamik” gibi adlar da taşımaktadır.

Hepsinin ortak yönü, yetişkinlerden kurulu bir grubu bir günden bir haftaya kadar değişen bir süre boyunca bir araya getirmek ve bu zaman dilimi içinde çeşitli kişisel ve kişiler arası ilişkilerde bulunmalarına olanak yaratmaktadır. Bunların çoğu sözlü olmakla birlikte, bir kısmında bedensel temas, ayinsel temas, karşılıklı masaj ve oyunlara yer verilmektedir. Amaç, uygar yetişkinin zorlandığı davranış çerçevesini yıkarak, ona, “bedeni de olduğunu değil, bir beden olduğunu” hatırlatmaktır.

Bu “derslerin” en belirgin özelliği kendi kendini dizginlemeye alışmış yetişkinleri çocuklar gibi oyun oynamaya teşviktir. Yaratılan ilerici/bilimsel atmosfer, alay edilecekleri korkusu ya da utancı duymaksızın “bebekçe” davranışlarda bulunmalarına zemin hazırlamaktadır. Birbirlerinin bedenlerine dokunur, okşarlar; birbirlerini kucakta taşır, bedenlerine yağlar sürer, çocukça oyunlar oynar, kısacası bazen kelimenin gerçek anlamıyla ama çoğu kez mecazî olarak birbirleri önünde “soyunurlar”.

Bu bilinçli çocukluğa dönüş “Nasıldıysanız Öyle Olun” adını taşıyan ve dört gün süren bir kursla ilgili olarak şöyle açıklanmıştı:

Her “uyumlu” Amerikalı çeşitli çocukça yönlerini utanç ve alay edilme korkusuyla iyice derinlere gömdükten sonra, şüphe götürür bir “olgunluk” düzeyine erişmektedir. Yeniden çocuklaşmayı öğrenmek erkeğin erkek, kadının kadın olmak deneylerini, bilgilerini daha zenginleştirebilir. Ana-çocuk ilişkisini yeniden yaşamak kişinin sevgiye, sevişmeye, sevgiyi aramaya yönelişine ışık tutabilir. Ve çocukça bir güçsüzlük içinde bir başkasıyla temas etmek, sanıldığıının tersine, kişinin kendini daha güçlü duymasına; çocukça gözyaşları, yeni anlatım olanaklarına ve mutluluğa yol açabilir.

“Oyun Yoluyla Canlanmak”, “Duyumcul Uyanış: Yeniden Doğmak” gibi adlar taşıyan benzer kurslarda önemle üzerinde durulan çocukluk çağının yakınlaşmalarına geri dönüş ihtiyacıdır. Bazı kurslarda, ısısı sürekli olarak ana karnındayken içinde yaşadığımız sınının ısısında tutulan “dölyatağı havuzları” bile kullanılmaktadır.

Bu kursları hazırlayanlar, “normal insanları tedavi” etmekte olduklarını öne sürüyorlar. Ziyaretçiler, hasta değil, grup üyesidir. Kurslara katılış nedenleri yakınlaşmaya geri dönebilmek için duydukları istektir. Çağdaş, uygar yetişkinlerin birbirlerinin bedenlerine dokunabilmek için resmi bir gerekçeye ihtiyaç duymaları acıklı belki, ama hiç olmazsa bir yerlerde büyük bir yanlış yapıldığını ve bunu düzeltmek için harekete geçmek gerektiğini anlamaları bile bir şey. Kurslara bir kez katılanların çoğu tekrar geri gelmekte, bu ayinsel fizik yakınlaşmalar sayesinde duygusal bir çözülüşe, rahatlayışa kavuştuklarını farketmektedirler. Katılanlarla yapılan konuşmalar, kendilerini koy-vermeyi öğrendiklerini, dönüşte evlerinde, kişisel ilişkilerde daha yumuşak ve sıcak bir biçimde davranabildiklerini göstermektedir.

Acaba bütün bunları nasıl değerlendirmeli? Yeni bir toplumsal hareket mi, geçici bir merak mı, yoksa yeni, tehlikeli, ilâçsız bir ilâç alışkanlığı mı? Bir yandan her ay düzinelerle yeni kurslar açılırken, öte yandan uzmanların bu konudaki görüşleri hayli çelişkili. Bazı psikolog ve psikiyatrlar karşılaşma grubu olayını göklere çıkarıyorlar, bazıları ise kesinlikle karşı. Biri, “grup üyelerinin iyileşmediklerini, onlara ancak bir süre yetecek bir yakınlaşma dozu verdiğini” öne sürüyor. Eğer bu doğruysa, kursların yararı belirli kişilerin, yaşamlarının zorlu bir dönemini daha kolay geçirmelerine olanak sağlıyor demektir. Bu durumda, grup üyelerinin birbiri üzerindeki etkisi nezleyken bir arkadaşla yemeğe çıkmak ya da sevdiğimizle birlikte yatmak ve bu yolla rahatlatılmak ihtiyacını gidermeye benzer ki, bu türden bir “yeni bir hile, dostça, görünüp de aslında düşman olmayı öğreticidir. Kendisine “dokunma ve dokunulma” bahaneleri yaratma peşindeki kişiler için de bu kursların zararı değil yararı olduğu söylenebilir böylece. Ancak, başka eleştiriler daha ciddi. “Gerçek yakınlaşmalara yol açması beklenen teknikler bazen tam

tersine zemin hazırlamaktadır” diyor bir eleştirmen. Bu yeni akımın kendisi için ciddi bir tehlike olabileceğini gören bir din adamı ise, “karşılaşma grupları”na katılanların “kişisel ilişkiler kurabilme olanağını daha da yitirdiklerini” söylüyor, bunlar: “yeni bir hile, dostça görünüp de aslında düşman olmayı öğreten yeni bir yöntem” olarak niteliyor.

Gerçekten de hareketin liderlerinin kamuya yöntemlerini ve felsefelerini açıklarken kullandıkları ses tonu ve tavırları, ancak kendini beğenmiş bir alçakgönüllülük olarak nitelenebilir. Sanki evrenin sırrını keşfetmişler ve bunu daha önemsiz, sıradan ölümlülerle paylaşacak kadar lütufkârlar. Akıma karşı olanlar bu nokta üzerinde ısrarla duruyorlar. Ne varki, son hesapta liderlerin bu tavrı, alaya alınmak korkusuyla önceden savunuya geçmekten başka bir şey değil. Psikanalizin bir yöntem olarak ortaya atıldığı günlerde benzer taktikler kullanıldığı unutulmamalı. O zamanlar da psikanaliz masasına yatmış olanlar, bugünün karşılaşma grubu üyeleri gibi bu deneyi yaşamamış olanları küçümseyici bir gülümsemeyle süzerlerdi. Psikanaliz bugün artık o aşamayı arkada bırakmıştır ve karşılaşma grupları da “yenilik” aşamasını atlatıp süreklilik kazanabilirse, kuşkusuz bu tavır değişecek ve bu yeni “din” kalıcı bir model olabilecek gibi gelişecek, olgunlaşacaktır.

“Karşılaşma gruplarının” ciddi zararları konusunda ileri sürülenlerin henüz hiçbirisi kanıtlanmış değil. Ancak, “şipşak-yakınlaşma”yı yaşayan kişinin “yeniden doğmuş” olarak eski çevresine döndüğünde çeşitli tehlikelerle karşılaşabileceğini belirtmek gerek. O değişmiştir, ama evdekiler yine eskisi gibidirler ve söz konusu kişi bu farklılığı sindirebilecek kadar hazırlıklı olamayabilir. Sorun, rekabet halinde ilişkiler sorunudur. Bir karşılaşma grubu üyesi, yabancılar tarafından okşanır, onlarla oyunlar oynar, çeşitli bedensel temaslarda bulunursa, evindeki “gerçek” yakınlarıyla hiçbir zaman paylaşmadığı bir şeyi onlarla paylaşabilmiş demektir. (Eğer, onlarla hiçbir zaman kendi yakınlarıyla olduğu kadar yakın olmamışsa, zaten daha başından ortada bir sorun yok demektir.) Eğer bu yaşadığı deneyi, bütün ayrıntılarıyla ve heyecan içinde yakınlarına anlatırsa –ki çoğu kez yapılan budur– kaçınılmaz olarak işin içine kıskançlık girecektir. Nasıl olur da kendi evindeyken bu

denli uzak ve “dokunulmaz” bir adam, yabancılar tarafından dokunulmaya ve yakınlaşmaya hazır, giderek, istekli olabilir? Aslında cevap basit: Kurslarda yaratılan özel hava, onaylama, resmi ve bilimsel gerekçe sayesinde olmuştur bu. Ama “gerçek hayattaki” yakınları için bu cevap hiçbir şey ifade etmez. Sorun, çiftlerin birlikte katıldıkları kurslarda önemli oranda çözümlenmekte ama “eve dönüş” aşamasını yine de dikkatli bir biçimde ele almak gerekmektedir.

Bazılarına göre karşılaşma grupları olayının en tatsız yönü gündelik yaşamın bilinçsizce yapılan doğal bir bölümünü, iyice örgütlenmiş, profesyonel bir uğraşa dönüştürmesidir. Böylece, yakınlaşma eyleminin, dış dünyayla olan ilişkilerimizi kolaylaştırıcı ve içgüdülerimiz uyarınca, bilinçsiz olarak yaptığımız bir araç olmaktan çıkıp kendi başına bir amaca dönüştüğü öne sürülmekte.

Yersiz olduğunu söylemeyeceğimiz bütün bu eleştirilere, korkulara rağmen bu yeni akımı küçümsemeye kalkmak yanlış olur. Eğer, toplumsal olaylarda sık sık görüldüğü gibi, burada da “karşılıklı yanlışlıklar kuralı” işlemekteyse ve bir kez daha bir aşırıdan kurtulmak için diğer aşırıya zorlanmaktaysa insan, bunu ufak bir yanlışlık olarak nitelemekle yetinmeliyiz. Eğer bu akım daha yaygınlaşır ve hiç ilgilenmeyenler bile hakkında yeterince bilgi sahibi olurlarsa, en azından, bedenlerimizi kullanış biçimimiz –daha doğrusu kullanmayışımız– konusunda önemli bir yanlış yapılmakta olduğunun bilincine varılacaktır. Burada yine psikanalizle bir paralellik kurmak doğru olur. Genel nüfusun çok küçük bir oranının gerçekten psikanaliz masasına yatmış olmasına karşılık, bu yöntemin başlıca savı olan en derin, en karanlık düşüncelerimizin utanılacak ve anormal şeyler olmadığı, bunları daha birçok insanla paylaştığımız fikri, artık kültürümüze geniş çapta ve sağlıklı bir biçimde işlemiş bulunmaktadır. Bugün psikanaliz en azından genç yetişkinlerin birbirinin sorunlarına yaklaşmakta gösterdikleri dürüst ve açık tutuma yol açmıştır. Eğer karşılaşma grupları akımı da, dolaylı olarak, bedensel temas konusundaki dizginlenmiş duygularımızı koyverme olanağı sağlayabilirse bize, son hesapta toplumsal yaşamımıza değerli bir katkıda bulunduğunu kabul etmemiz gerekecektir.

İnsan denilen hayvan sevine yeteneğine sahip ve alabildiğince sevmek ihtiyacı duyan toplumsal bir türdür. Basit bir kabile avcısı iken, evrim sonucu, kendini çıldırtıcı yoğunlukta bir topluluk içinde bulmuştur. Dört bir yandan kuşatılmış olduğunu görünce de kendini savunmak gereğini duymuştur. Ama bu duygusal gerileme sırasında ister istemez kendini en yakınlarına ve sevdiklerine bile kapatmakta, giderek yoğun bir kalabalıkta yapayalnız kalmaktadır. Duygusal bir destek sağlamak için uzanıp başkalarına dokunamaz hale gelmiştir: bu bunalım onu daha gerginleştirdikçe, sinirler bir yay gibi kuruldukça da, geriye kalan tek boşalma biçimi belki de şiddet gösterisi olacaktır. Rahatlatılmaya bunca susamış haliyle, sevginin yerini tutan ve hiç soru sormayan, zararsız, canlı ya da cansız nesnelere yönelir. Ama sevmek karşılıklıdır, oysa bu nesnelerden yeterli karşılık görmez. Bu durumda, tek bir kişiyle dahi olsun, gerçek bir yakınlaşmayı yaşayamazsa acı çekmeye mahkûmdur insan. Kendini saldırılardan ve ihanetlerden korumak için giydiği zırh, onu bütün temaslardan nefret eder hale getirecek, kafasında, "dokunmak ya da dokunulmak eşittir acı çekmek" gibi bir denklem kurulacaktır. Bu, bir anlamda çağımızın en büyük hastalığıdır: tedavisinde gecikilirse, gittikçe büyüyen ciddi, toplumsal bir yaraya dönüşecektir. Eğer bu büyük tehlikeye bugünden çare aramazsak, kuşaktan kuşağa sıçrayacak ve önlenemeyecek kadar yaygınlaşacaktır.

Bizlerin o inanılmaz kendimizi her duruma uyarlama yeteneğimiz belki de toplumsal bir tür olarak yokolmamıza neden olacak. O denli korkunç, doğa-dışı koşullar altında yaşayabilme, yaşamı sürdürebilme gücüne sahibiz ki, durup yeter diyecek, daha akli başında bir sisteme dönecek yerde, yeniden uyum sağlar ve debelenmeye devam ederiz. Kalabalık kentsel dünyamızda da, zorlu savaşlar vere vere, sevgi dolu yakınlaşmalardan iyice uzaklaşmayı başardık sonunda. Ama artık duvarlardaki çatlaklar inkâr edilemeyecek kadar belirginleşti. Oysa biz bir yandan mecazi parmaklarımızı emerek, öte yandan ağız dolusu "durum vaziyetleri iyidir" felsefesi geveleyerek oturuyoruz oturduğumuz yerde. İyi bir eğitim görmüş, akli başında yetişkinlerin bir sürü para ödeyip, bilimsel enstitülere dokunuşma oyunları oynamaya gitmelerine gülüp geçiyoruz. Ama her

şey açık seçik ortada. Yumuşak, sevecen bir yakınlaşmanın zaf olmadığını kabul edebilsek ne iyi olurdu. Ne iyi olurdu, beklere ve âşıklara özgüdür demek yerine, arada bir alabildiğine içten bir bedensel yakınlaşmaya koyuverebilseydik kendimizi...

KAYNAKLAR

SEVME DOKUNMAKTIR'ı yazarken yararlandığım bütün çalışmalar buraya sığamayacak kadar çok. Ancak, en önemlilerini, aşağıda bölümlere ve konulara göre ayrılmış olarak bulacaksınız. Bu yayınlar üzerine ayrıntılı bilgi BİBLİYOGRAFYA bölümünde verilmiştir. BİBLİYOGRAFYA bölümünde ayrıca konuyla genel olarak ilgili ve aşağıdaki kaynaklar dışındaki kitaplar da yer almıştır. Bedensel temaslar konusundaki savların çoğu benim kişise gözlemlerime dayanır. Kesin sayılardan, ya da oranlardan söz edilen yerlerde, bir yıl içinde 10.000'i aşkın insan davranışlarının rasgele derlenmesi sonucu edinilen bir örneğe dayanılmıştır. Bu çalışmaya eşlik eden insan davranışlarıyla ilgili bu gözlemler bir rapor haline getirilmekte ve yayına hazırlanmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM: YAKINLAŞMANIN KÖKLERİ

Felüs'e özgü davranışlar: Munn, 1963; Tanner ve Taylor, 1966.
Doğumda davranış: Precht, 1965; Smith, 1968.
Sallanma: Ambrose, Bowlby'de, 1969; Bowlby, 1969; Morris, 1967.
Kalp atışları: Morris, 1967; Salk, 1966.
Kundaklamak: Smith, 1968; Spock, 1946.
Disiplin: Watson, 1928.
Ağlama ve gülümseme: Ambrose, 1960; Bowlby, 1969.
Geçiş dönemi nesneleri: Spock, 1963; Vosper, 1969.
Ergenlik: Cohen, 1964; Freud, 1946.

İKİNCİ BÖLÜM: CİNSEL YAKINLAŞMAYA ÇAĞRI

Kasıklar: Morris, 1967.
Göstermelik: Broby-Johansen, 1968; Fryer, 1963; Rabelais, 1953.
Kendi kendini taklit: Morris, 1967; Morris ve Morris, 1966; Wickle, 1967.
Tarih öncesi kalçalar: Ucko, 1968.
Göğüs farkları: Ford ve Beach, 1952; Levy, 1962.
Kılların alınması: Gould ve Pyle, 1896.
Çene: Herskovitz, 1970.
Kızarmak: Darwin, 1873.
Güzellavratotu: Wedeck, 1962.
Eski Mısır'da kıllar: Murray, 1949.
Dans etmek: Bloch, 1958; Fryer, 1963; Licht, 1932.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: CİNSEL YAKINLAŞMA

Genel: Kinsey ve diğerleri, 1948, 1953; Masters ve Johnson, 1966; Morris, 1967, 1969.

Ağız/cinsel organ temasları: Legman, 1969.

Cinsel çekingenlik: Fryer, 1963.

Primatlarda çiftleşme: Carpenter, 1934, 1942; Goodall, 1965; Hall ve DeVore, 1965; Morris ve Morris 1966; Reynolds ve Reynolds, 1965; Simonds, 1965; Southwick, Beg ve Siddiqui, 1965; Yerkes, 1943.

Kültürlerarası farklılaşmalar: Ford ve Beach, 1952; Rachewilz, 1964.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: TOPLUMSAL YAKINLAŞMA

Genel: Morris (hazırlanıyor).

Bebeklerde el çırpma: Ainsworth, 1964.

Uluslara özgü el sallama biçimleri: Brun, 1969.

El tutuşan erkekler: Froissart, 1940.

Besleyici olmayan emme: Bowlby, 1969, Wolff, 1969.

Diz kırmak, reverans yapmak: Wildeblood ve Brinson, 1965.

Dinsel öpücük: Beadnell, 1942; Wildeblood ve Brinson, 1965.

El sıkışmak: Sorell, 1968; Wildeblood ve Brinson, 1965.

Çağdaş etiket kuralları: Lyons, 1967; Page, 1961; Sara 1963; Vanderbilt, 1952.

BEŞİNCİ BÖLÜM: YAKINLAŞMA UZMANLARI

İnsanda mikroplar: Rosebury, 1969.

Fiziksel hastalıklar: Morris, 1971 (basılıyor).

Ruhsal hastalıklar: Szasz, 1961.

Berberler: Williams, 1957.

Dans etmek: Bloch, 1958; Brend, 1936; Fryer 1963; Lewinsohn, 1958; Licht, 1932.

Ebeler: Forbes, 1966; Fryer, 1963.

Artist hayranları: Fabian ve Byrne, 1969

ALTINCI BÖLÜM: YAKINLAŞMANIN YERİNİ TUTANLAR

İnsan/hayvan ilişkileri: Morris, 1967 1969 Morris ve Morris, 1965; 1966a 1966b.

Evci/hayvan besleme: Szasz, 1969.

Hayvanlarla yapılan araştırmalar: Heim 1971; Matthews, 1964; Russel ve Burch, 1959.

YEDİNCİ BÖLÜM: NESNE YAKINLAŞMALARI

Kuru emzikler: Bowlby, 1969; Spock, 1946.

El heykelleri: Miller, 1942.

Yapma penisler: Bauer, 1926; Dearborn, 1961; Henriques, 1963; Masters ve Johnson, 1966.

Çiftleşme makinesi: Lacey, 1967.

SEKİZİNCİ BÖLÜM: KENDİ KENDİNE YAKINLAŞMA

Kendi kendine temaslar: Morris (hazırlanıyor).

Kadınlarda bacak bacak üstüne atma: Birdwhistell, 1970.

Mastürbasyon: Comfort, 1967; Dearborn, 1961; 'J', 1970; Kinsey ve diğerleri 1948, 1953; Lewinsohn, 1958; Malinowski, 1929; Masters ve Johnson, 1966, Morris, 1969.

Sünnet: Comfort, 1967; Lewinsohn, 1958; Mollan, 1965; Morris ve Morris, 1965; Rachewiltz, 1964; Smith, 1968; Spock, 1946; West, 1966.

DOKUZUNCU BÖLÜM: YAKINLAŞMAYA DÖNÜŞ

Disiplin: Watson, 1928.

Maymun yavrusunun büyütilmesi: Harlow, 1958.

Aşırı kalabalıklaşma: Morris, 1969; Russell ve Russell, 1968.

Bir rahatlatıcı olarak cinsellik: Hollender ve diğerleri, 1969; Hollander, 1970.

Karşılaşma grubu tedavisi: Gunther, 1969, Howard, 1970.

BİBLİYOGRAFYA

- AINSWORTH, M.D., "Patterns of infantile attachment to the mother" ("Anneye bebekçe bağlanma modelleri"), Merrill-Palmer Quart. sayı 10 (1964). s. 51-8.
- AMBROSE, J.A., "The smiling response in early human infancy" ("Yeni doğmuş bebeklerde gülümseme tepkisi"). Doktora tezi. Londra Üniversitesi, 1960.
- ARGYLE, M., Social Interaction (Toplumsal Etkileşim), Methuen, Londra, 1969.
- BAUER, B.A., Woman (Kadın), Cape, Londra, 1926.
- BEADNELL, C.M., The Origin of the Kiss (Öpüşmenin Kökeni), Watts, Londra, 1942.
- BIRDWISTELL, R.L., Kinesics and Context (Beden ve Yüz İfadeleri Bilimi ve Bağlam), University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 1970.
- BLOCH, I., Sexual Life in England Past and Present (Geçmişte ve Bugün İngiltere'de Cinsel Yaşam), Arco, Londra, 1958.
- BOWLBY, J., Attachment and Loss (Bağlanma ve Yitirme), Hogarth Press, Londra, 1969.
- BREND, W.A., Sacrifice to Attila (Attila'ya Kurban), Heinemann, Londra, 1936.
- BROBY - JOHANSEN, R., Body and Clothes (Beden ve Giysi), Faber, Londra, 1968.
- BRUN, T., The International Dictionary of Sign Language (İm Dili Evrensel Sözlüğü), Wolfe, Londra, 1969.
- CARPENTER, C.R., "A field study of the behaviour and social relations of Howling Monkeys" ("Howling maymunlarının davranışları ve toplumsal ilişkileri üzerine bir alan araştırması"), Comp. Psychol. Monogr. Sayı 10 (1934). s. 1-168.

- CARPENTER, C.R., "Sexual behaviour of free ranging Rhesus monkeys" (Belli bir yerleşme alanına bağlı olmayan Rhesus maymunlarında cinsel davranışlar). J. Comp. Psychol. Sayı 33 (1942), s. 113-162.
- COHEN, J.A., The Transition from Childhood to Adolescence (Çocukluktan Ergenliğe Geçiş), Aldine, New York, 1964.
- COMFORT, A., The Anxiety Makers (Kuruntu Üreticileri), Nelson, Londra, 1967.
- COSS, R.G., Mood Provoking Visual Stimuli (Ruh Halleri Yaratan Görsel Uyarılar), University of California, 1965.
- CRAWLEY - E., Dress, Drink and Drums (Giyiş, İçki ve Davullar), Methuen, Londra, 1931.
- DARWIN, C., The Expression of the Emotions in Man and Animals (İnsanda ve Hayvanlarda Duyguların Anlatımı), Murray, Londra, 1873.
- DEARBORN, L.W., "Autoerotism" ("Kendi kendini uyarma"). The Encyclopedia of Sexual Behaviour, Hawthorn, New York, 1961.
- FABIAN, J. ve BYRNE, Grouple, New English Library, Londra, 1969.
- FAST, J., Body Language (Beden Dili), Evans, New York, 1970.
- FORBES, T.R., The Midwife and the Witch (Ebe ve Cadı), Yale University Press, New Haven, 1966.
- FORD, C.S., ve F.A. BEACH, Patterns of Sexual Behaviour (Cinsel Davranış Modelleri), Eyre and Spottiswoode, Londra, 1952.
- FRANK, L.K., "Tactile Communication" ("Dokunarak İletişim"). Carpenter ve McLuhan (editörleri). Explorations in Communication (İletişim Üzerine Araştırmalar) adlı kitaptan. Cape, Londra, 1970, s. 4-11.
- FREUD, A., The Ego and Mechanisms of Defense (Ego ve Savunma Mekanizmaları), International Universities Press, New York, 1946.
- FROISSART, J., The Chronicles of England, France and Spain (İngiltere, Fransa ve İspanya Vakayinameleri), Everyman Library, Londra, 1940.
- FRYER, P., Mrs. Grundy, Dobson, Londra, 1963.
- GOODALL, J., "Chimpanzees of the Gombe Stream Reserve" ("Gombe Irmağı Av Yasağı Alanındaki Şempanzeler"). De Vore (editör) Primate Behavior (Primat Davranışları) adlı kitaptan. Holt, Reinhart and Winston, New York, 1965.
- GOULD, G.M. ve W.L. PYLE, Anomalies and Curiosities of Medicine (İlaçların Sebep Olduğu Anormal ve Garip Durumlar), Saunders, Philadelphia, 1896.
- GUNTHER, B., Sense Relaxation (Duyuların Rahatlaması), Macdonald, Londra, 1969.
- HALL, K.R.L., "Baboon social behaviour" ("Baboon'ların toplumsal davranışları"). De Vore (editör). Primate Behavior (Primat Davranışları) adlı kitaptan. Holt, Reinhart and Winston, New York, 1970.
- HARLOW, H.F., "The nature of love" ("Aşkın Tabiatı"). Amer Psychol. J. sayı 13, (1958), s. 673-685.
- HEIM, A., Intelligence and Personality (Zekâ ve Kişilik), Pelican, Londra, 1971.
- HENRIQUES, F., Prostitution in Europe and the New World (Avrupa ve Yeni Dünya'da Fahişelik), MacGibbon and Kee, Londra, 1963.
- HERSHKOVITZ, P., "The decorative chin" ("Süsleme unsuru olarak çene") Bull. Field Mus. Nat. Hist. sayı 41 (1970), s. 6-10.

- HESS, E.H., "Attitude and pupil size" (Tutum ve gözbebeğinin boyutları), Sci. Amer. sayı 212 (1965), s. 46-54.
- HOLLENDER, M.H., "The need or wish to be held" (Kucaklanma ihtiyacı ya da isteği), Arch. Gen. Psychiat. sayı 22 (1970), s. 445-453.
- HOLLENDER, M.H.; L.LUBORSKY ve T.J. SCARAMELLA, "Body contact and sexual excitement" ("Bedensel temas ve cinsel uyarılma"), Arch. Gen. Psychiat. sayı 20 (1969), s. 188-191.
- HOWARD, J., Please Touch (Lütfen Dokununuz), McGraw - Hill, New York, 1970.
- *J. The Sensuous Woman (Duyumcul Kadın), Lyle Stuart, New York, 1970.
- JOURARD, S.M., "An exploratory study of body accessibility" ("Bedensel yaklaşım üzerine bir ön çalışma"), Brt. J. soc. clin. Psychol. sayı 5 (1966), s. 221-231.
- KINSEY, A.C.; W.B. POMERY ve C.E. MARTIN, Sexual Behaviour In the Human Male (İnsan Erkeğinde Cinsel Davranışlar), Saunders, Philadelphia, 1948.
- KINSEY, A.C.; W.B. POMERY ve C.E. MARTN, Sexual Behaviour In the Human Female (İnsan Dişisinde Cinsel Davranışlar), Saunders, Philadelphia, 1953.
- LACEY, B., "An evening with Bruce Lacey" (Bruce Lacey ile bir akşam), Çağdaş Sanatlar Kurumu (Londra)nda konuşma gösterisi, 1967.
- LAVER, J., Costume (Kıyafet), Cassell, Londra, 1963.
- LAVER, J., Modest, In Dress (Oylimde Gösterişsizlik), Heinemann, Londra, 1969.
- LEGMAN, G., Rationale of the Dirty Joke (Belden Aşağı Şakaların Ardındaki Rasyonel), Cape, Londra, 1969.
- LEVY, M., The Moons of Paradise (Cennetln Ayları), Barker, Londra, 1962.
- LEWINSON, R., A History of Sexual Customs (Cinsel Adetler Tarihi), Longmans, Green, Londra, 1958.
- LICHT, H., Sexual Life In Ancient Greece (Eski Yunan'da Cinsel Yaşam), Routledge and Kegan Paul, Londra, 1932.
- LOWEN, A., Physical Dynamics of Character Structure (Kişilik Yapısının Fiziksel Dinamiği), Grune and Stratton, New York, 1958.
- LYONS, P., Today's Etiquette (Günümüzde Etik Kuralları), Bancroft, Londra, 1967.
- MALINOWSKI, B., The Sexual Life of Savages (Vahşi İnsanların Cinsel Yaşamı), Routledge and Kegan Paul, Londra, 1929.
- MASTERS, W.H. ve V.E. JOHNSON, Human Sexual Response (İnsanlarda Cinsel Tepki), Churchill, Londra, 1966.
- MATTHEWS, L.H., "Animal Relationships" ("Hayvan İlişkileri"), Med. Sci. and Law (1964), s. 4-14.
- MILLER, D.C. (ed.), Americans 1942, Museum of Modern Art, New York, 1942.
- MOLLON, R., The Nursery Book (Bebek Bakımı Kitabı), Pan, Londra, 1965.
- MORRIS, D., ÇIPLAK MAYMUN, Sander Yayınları, İstanbul, 1969.
- MORRIS, D., İNSANAT BAHÇESİ, Sander Yayınları, İstanbul, 1970.
- MORRIS, D., "The Biology of Illness" ("Hastalığın Biyolojisi"), (basılıyor.)

- MORRIS, R. ve D. MORRIS. Men and Snakes (İnsanlar ve Yılanlar), Hutchinson, Londra, 1965.
- MORRIS, R. ve D. MORRIS. Men and Apes (İnsanlar ve Maymunlar), Hutchinson, Londra, 1966a.
- MORRIS, R. ve D. MORRIS. Men and Pandas (İnsanlar ve Pandalar), Hutchinson, Londra, 1966b.
- MUNN, N.L., The Evolution and Growth of Human Behavior (İnsan Davranışlarının Evrimi ve Gelişimi), Mifflin, Boston, 1965.
- MURRAY, M.A., The Splendour that was Egypt (Bir Zamanlar Mısır Olan o Görkem), Sidgwick and Jackson, Londra, 1949.
- PAGE, A., Etiquette for Gentlemen (Beyefediler İçin Etik Kuralları), Ward, Lock, Londra, 1961.
- PRECHTL, H.F.R., "Problems of behavioral studies in the newborn infant", ("Yeni doğmuş bebeklerle ilgili davranışsal çalışmalarda karşılaşılan sorunlar"), Lehrman, Hinde ve Shaw (editörler), Advances In the Study of Behavior, (Davranış Araştırmalarında İlerlemeler) adlı kitaptan, Academic Press, New York, 1965.
- RABELAIS, F., The Works of Mr. Francis Rabelais (Bay Francis Rabelais'ın Yapıtları), Navarre Society, Londra, 1931.
- RACHEWILTZ, B.D.E., Black Eros (Kara Eros), Allen and Unwin, Londra, 1964.
- REYNOLDS, V., ve F. REYNOLDS, "Chimpanzees of the Budogno Forest" ("Budogno Ormanı Şempanzeleri"), De Vore (ed.) Primate Behavior (Primat Davranışları) adlı kitaptan, Holt, Rinehart ve Winston, New York, 1965.
- ROSEBURY, T., Life on Man (İnsanda Yaşam), Secker and Warburg, Londra, 1969.
- RUSSELL, C., ve M.S. RUSSELL, Violence, Monkeys and Man (Şiddet, Maymunlar ve İnsan), MacMillan, Londra, 1968.
- RUSSELL, W.M.S. ve R.L. BURCH, The Principles of Humane Experimental Technique (İnsanca Deney Teknikleri İlkeleri), Methuen, Londra, 1969.
- SALK, L., "Thoughts on the concept of imprinting and its place in early human development" ("Damgalanma kavramı üzerine düşünceler ve erken insan gelişimindeki yeri"), Canad. Psychiat. Assoc. Jour. sayı 11 (1966), s. S296-S305.
- SARA, D., Good Manners and Hospitality (Terbiye ve Konukseverlik), Collier, New York, 1963.
- SIMON, W. ve J.H. GAGNON, "Pornography-Raging menace or paper tiger?" ("Müstehcenlik-Ciddi bir tehlike mi, yoksa bostan korkuluğu mu?") Gagnon and Simon (editörler), The Sexual Scene (Cinsellikte Son Durum) adlı kitaptan, Aldine New York, 1970.
- SIMONDS, P.E., "The bonnet macaque in South India" ("Güney Hindistan'daki Bonnet maymunları topluluğu"), De Vore (editör) Primate Behavior (Primat Davranışları) adlı kitaptan, Holt, Rinehart and Winston, New York, 1965, s. 175-196.
- SMITH, A., The Body (Beden), Allen and Unwin, Londra, 1968.
- SOUTHWICK, C.H.; M.A. BEG ve M.R. SIDDIQI, "Rhesus monkeys in North India" ("Kuzey Hindistan'daki Rhesus maymunları"), De Vore, (editör), Primate Behavior (Primat Davranışları) adlı kitaptan, Holt, Rinehart and Winston, New York, 1965, s. 111-174.

- SPOCK. B.. Baby and Child Care (Bebek ve Çocuk Bakımı), Giant Cardinal. New York. 1946.
- SPOCK. B.. "The striving for autonomy and regressive object relationships" ("Özerklik çabaları ve geriye dönüş nesneleriyle ilişkiler") Psychoan. Study. Chil. sayı 18 (1963). s. 361-364.
- SZASK. K.. Petishms (Evcil Hayvan Düşkünlüğü), Holt Rinehart and Winston. New York. 1969.
- SZASK. T.S.. The Myth of Mental Illness (Akıl Hastalıkları Mitosu), Hoeber-Harper. New York. 1961.
- TANNER. J.M. ve G.R. TAYLOR. Growth (Gelişme), Time-Life. New York. 1966.
- TOMKINS. S.S.. Affect, Imagery, Conciousness (Etkilenim, Hayal Ürünleri ve Bilinç), Springer. New York. 1962-3.
- LICKO. P.J.. Anthropomorphic Figurines (İnsan biçimli heykelcikler), Smida. Londra. 1968.
- VANDERBILT. A.. Complete Book of Etiquette (Komple Etiket Kitabı), Doubleday. New York. 1952.
- VOSPIER. J.. Baby Book (Bebeğin Kitabı), Ebury. Londra. 1969.
- WATSON. J.B.. Psychological Care of Infant and Child (Bebek ve Çocukların Ruhsal Bakımı), Norton. New York. 1928.
- WEDECK. H.E.. Dictionary of Aphrodisiacs (Cinsel Uyarıcılar Sözlüğü), Peter Owen. Londra. 1962.
- WEST. J.. Parent's Baby Book (Ana-babanın bebek bakımı kitabı), Parrish. Londra. 1966.
- WICKLER. W.. "Socio-sexual signals and their intra-specific imitation among primates" ("Toplumsal-cinsel işaretler ve bunların primat türleri arası taklit edilmeleri"). Morris (editör). Primate Ethology (Primatlarda Davranış Örnekleri) adlı kitaptan. Weindenfeld and Nicolson. Londra. 1967. s. 68-147.
- WILDEBLOOD. J. ve P. BRINSON. The Polite World (Kibar Dünya), Oxford University Press. Londra. 1965.
- WILLIAMS. N.. Powder and Paint (Pudra ve Boya), Longmans. Green. Londra. 1957.
- WOLFF. C.A.. Psychology of Gesture (İst Psikolojisi), Methuen. Londra. 1945.
- WOLFF. P.H.. "The natural history of crying and other vocalizations in early infancy". ("Erken bebeklik döneminde ağlama ve diğer sesli işaretlerin doğal tarihi"). Foss (editör). Determinants of Infant Behaviour, (Bebek Davranışlarını Koşullandıranlar) adlı kitaptan. cilt 4. Methuen. Londra. 1969.
- YERKES. R.M.. Chimpanzees. A Laboratory Colony (Şempanzeler, Bir Laboratuvar Kolonisi), Yale University Press. New Haven. 1943.
-